

กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่า
ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดนี้
อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

PARTICIPATION PROCESS OF COMMUNITY ORGANIZATIONS IN PROMOTING
ELDERS' VALUE OF BANKRUAD PANYAWAT MUNICIPALITY,
BANKRUAD DISTRICT, BURIRAM PROVINCE

เลขทะเบียนหนังสือ.....	18245 i
Gib - Id.....	1.5766
วิทยานิพนธ์ Barcode.....	100113668
ของ.....	วป
เลขเรียกหนังสือ.....	307.111
.....	113647
ประยูทธ พานิชนอก	2553

ค. /
(2102)

เสนอต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น

ธันวาคม 2553

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของ
นายประยุทธ พานิชนอก เรียบร้อยแล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

.....ประธานกรรมการควบคุม
(รองศาสตราจารย์ ดร.จรัส สว่างทัฬห)

.....กรรมการควบคุม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์พัชรินทร์ ศิริอำพันธุกุล)

.....กรรมการควบคุม
(ดร. สานิต ผลเจริญ)

.....กรรมการสอบ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนันต์ ลิขิตประเสริฐ)

.....กรรมการสอบ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมบัติ ประจัญตานต์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุเทียบ ละอองทอง)

วันที่ เดือน 19 ค.ศ. 2553 พ.ศ.

ชื่อเรื่อง	กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์		
ผู้วิจัย	ประยุทธ์ พานิชนอก		
กรรมการควบคุม	รองศาสตราจารย์ ดร. จรัส สว่างทัฬห	ประธานกรรมการ	
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์พัชรินทร์ สิริอำพันธ์กุล	กรรมการ	
	ดร. สาธิต ผลเจริญ	กรรมการ	
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขา การวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น	
สถานศึกษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	ปีที่พิมพ์	2553

บทคัดย่อ

การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีความมุ่งหมายของการวิจัยคือ 1) เพื่อจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ 2) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน และ 3) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

ผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มเป้าหมายจากประชากรกลุ่มเป้าหมายในเขตพื้นที่ โดยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง เช่น คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน ตัวแทนผู้สูงอายุ บุคคลภายนอกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุน กิจกรรมผู้สูงอายุในชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชนทั่วไป และนักเรียน รวมทั้งสิ้น 410 คน โดยเน้นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การจัดเวทีอภิปรายกลุ่ม กระบวนการ A-I-C การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการจดบันทึก การจัดเก็บข้อมูลบริบทชุมชนใช้แบบสำรวจแบบมีโครงสร้าง เพื่อศึกษาข้อมูลชุมชนและภูมิปัญญาผู้สูงอายุ กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ รวมถึงเพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชน สรุปผลการวิจัย พบว่า

1. ฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีความสัมพันธ์กับบริบทชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งกลุ่มเขมร กูย ไทยอีสาน (ลาว) และไทย สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นเป็นสำคัญ

มีจำนวน 115 คน แบ่งตามลักษณะได้ 6 สาขา ประกอบด้วย สาขาเกษตรกรรม สาขาหัตถกรรม สาขาแพทย์แผนไทย สาขาศิลปกรรม สาขาปรัชญา ศาสนาและประเพณี และสาขาโภชนาการ

2. กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาล ตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีการถ่ายทอดมาจากผู้นำในชุมชน เช่น พระสงฆ์ ผู้อาวุโส บิดา มารดา ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน ส่วนใหญ่ผู้รับการถ่ายทอด จะได้เรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติจริงจากพระสงฆ์ ผู้อาวุโส บิดา มารดา ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านโดยตรง หรือบางรายอาจมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ในชุมชน ประกอบด้วย การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ ชมรมผู้สูงอายุ การฝึกอบรม จัดเวทีถ่ายทอดโดยการ บรรจุหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษา การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ในชุมชนและในสถานศึกษา การจัดทำสื่อหรือคู่มือในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ส่งเสริม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยการศึกษาดูงาน และจัดทำทำเนียบภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน สำหรับ องค์กรชุมชนในพื้นที่ทั้งองค์กรภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการจัดทำเวทีประชาคม เพื่อกำหนดแผนการดำเนินงานและจัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมภูมิปัญญาผู้สูงอายุใน ชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นกิจกรรมที่สอดคล้องกับการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุในชุมชน ทั้งด้านสุขภาวะทางกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา

ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการวิจัย 1) ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้สำหรับองค์กรชุมชน ที่เกี่ยวข้องทั้งองค์กรภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น ควรให้มีการศึกษาภูมิปัญญา ผู้สูงอายุครอบคลุมทุกด้านอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการบูรณาการของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่าง เป็นรูปธรรม ส่งเสริมให้มีการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ส่งเสริม การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ รวมทั้งจัดกิจกรรมส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกร่วมกันในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ในชุมชน 2) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป เช่น การศึกษาวิจัยในลักษณะเดียวกันเกี่ยวกับ กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชน ในพื้นที่อื่น การศึกษาวิจัยการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนโดยการมีส่วนร่วม ขององค์กรชุมชน และการศึกษาวิจัยเพื่อวิเคราะห์รูปแบบและแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนา ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ต่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน เป็นต้น

TITLE	Participation Process of Community Organizations in Promoting Elders' Value of Bankruad Panyawat Municipality, Bankruad District, Buriram Province		
AUTHOR	Prayut Panichnok		
ADVISORS	Associate Professor Dr. Jarous Sawangtap		Thesis Advisor
	Assistant Professor Patcharin Siriamphankul		Co-advisor
	Dr. Satit Pholcharoen		Co-advisor
DEGREE	Master of Arts	MAJOR	Community Research and Development
SCHOOL	Buriram Rajabhat University	YEAR	2010

ABSTRACT

The objectives of participation process of community organizations in promoting elders' value of Bankruad Panyawat Municipality, Bankruad District, Buriram Province were 1) to create common Data Base of elders' wisdom in Bankruad Panyawat Municipality, Bankruad District, Buriram Province, 2) to analyze teaching and learning process of elders in Bankruad Panyawat Municipality, Bankruad District, Buriram Province, and 3) to synthesize how to participate of local organization in promoting the elders' value. This research emphasized Participatory Action Research process and the data were collected by Depth Interviews, group debate, A-I-C process, observing, and recording. The researcher collected the community contextual data by the constructed survey form to study the community information and elders' intelligence, including methods of organization's participation in promoting old people's indigenous knowledge.

The results of this research were as follows:

1. The database showed the relationship with community context and ethnic groups including Khmer groups, Kui, Thai-Isan (Laos) and Thai. It was consistent to ways of life, and local tradition. There were 115 wise old people divided accordingly to 6 types: agriculturalist, Thai doctor, art, philosophy, religion and tradition, and nutrition.
2. Teaching process of the elderly and learning process of villagers in Bankruad Panyawat Municipality. People learned from community leaders such as monks, seniors, father, mother, community leader, and local philosopher. They learned and practiced from monks,

seniors, father, mother, community leader, and local philosopher mostly. Some people might write down their knowledge.

3. Model features of having participation of community organization in strengthening value of elder people in community included establishing professional groups, elder people club, training program, organizing places for training by putting local knowledge curriculum in schools. Establishing learning center and transferring elderly's knowledge in community and schools. Creating Media or guidelines in transferring elderly's knowledge, supporting knowledge sharing by studying tours and creating documents of elderly in the community. The community organizations in the area, both government and private local government organization arranged community forum to specify work plans and arranged the budget to support elderly knowledge activities in community continually, focusing on activities which were related to taking care of elderly's health including physical, mental, social and wisdom.

Suggestions from this research were 1) suggestions for community organization which were related to both government and local government organization: there should be studying all areas of elderly's wisdom continually by integrating all related people or organizations, supporting links among networks of wise elderly in the community, encouraging constructing learning center for public relations and building awareness in adding value to elderly's intelligence in community, and 2) suggestions for further research such as studying these issues in other areas, doing participatory action research on adding value to old people, and doing synthesis study for forms and guidelines in developing elderly's intelligence for global changes.

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงโดยได้รับความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ผู้ศึกษา
ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชูศักดิ์ สุทธิสา ดร. บัญชร แก้วส่อง คุณอรุณวดี หงส์อุดร
คุณภาสกร บัวศรี และคุณบุญเสริม เสียงสนั่น ซึ่งเป็นคณาจารย์และเจ้าหน้าที่โครงการวิจัยการพัฒนา
รูปแบบการสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตนักศึกษาปริญญาโท พื้นที่
ภาคอีสาน และขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนันต์ ลิขิตประเสริฐ ผู้ประสานงานโครงการฯ
จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ได้กรุณาแนะนำให้เข้าร่วมโครงการ โดยเริ่มตั้งแต่การเขียนโครงการ การพัฒนาโจทย์
และการลงปฏิบัติในพื้นที่ ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. จรัส สว่างทัฬห ประธานกรรมการ
ควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พัชรินทร์ ศิริอำพันกุล และดร. สาธิต ผลเจริญ กรรมการ
ควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมบัติ ประจัญสานต์ กรรมการสอบ ที่กรุณาให้คำปรึกษา
แนะนำแนวทางการดำเนินงานและขอขอบคุณ อาจารย์สุจิตรา ยางนอก ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ
ตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ตั้งแต่ต้นจนสำเร็จเรียบร้อยและขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัยที่ได้เอื้ออำนาจ
และประสานงานในการจัดทำวิทยานิพนธ์เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ นายปฏิญญา ชนะชัย นายกเทศมนตรีตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์และ
พนักงานเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ นายบุญนาค อยู่ทองกลาง นักพัฒนาสังคม
ชำนาญการ ศูนย์พัฒนาสังคม หมู่ที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ นายสุคใจ กรองทอง พัฒนาการอำเภอ
บ้านกรวด นายอภิชาติ หวังสวัสดิ์ปรีชา ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน นายเวรัช ท่วมไรสง
เจ้าหน้าที่สำนักงานสาธารณสุขอำเภอบ้านกรวด นายประสิทธิ์ ดวงจิตร เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตร
อำเภอบ้านกรวด ครูภูมิปัญญาผู้สูงอายุทุกสาขา และนักศึกษาหลักสูตรตามหลักสูตรศิลปะศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่นผู้ร่วมโครงการวิจัยการพัฒนารูปแบบการสนับสนุนทุน
วิจัยเพื่อท้องถิ่นในการจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตนักศึกษาปริญญาโทพื้นที่ภาคอีสานทุกท่าน รวมถึง
ทีมวิจัยกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชน
เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ให้ความร่วมมือและมีส่วน
ร่วมในการจัดทำวิทยานิพนธ์เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณนายคณิต อภีรตนวงศ์ ผู้ปกครองนิคมสร้างตนเองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
ที่อำนวยความสะดวกในระหว่างการศึกษาวิจัย ขอขอบคุณเพื่อน พี่ น้อง จากที่ทำกรนิคมสร้างตนเอง
บ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ และนิคมสร้างตนเองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ที่ได้ให้ความช่วยเหลือ
ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ร่วมจัดเวทีอภิปรายกลุ่ม และการจัดพิมพ์เอกสารจนทำให้วิทยานิพนธ์
ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ ไว้ ณ โอกาสนี้ สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบิดา มารดา บुरพาจารย์
คณาจารย์ ตลอดจนครอบครัวของผู้ศึกษาที่เป็นกำลังใจอันสำคัญยิ่งในระหว่างศึกษา จนวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดี

ประยุทธ์ พานิชนอก

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
คำถามหลักของการวิจัย	4
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
กรอบแนวคิดและกระบวนการวิจัย	7
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ	10
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น	12
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณค่า	27
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	32
แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้	35
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	47
3 วิธีดำเนินการวิจัย	52
ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย	52
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	54
ขั้นตอนและวิธีการวิจัย	56
การเก็บรวบรวมข้อมูล	57
การวิเคราะห์ข้อมูล	59

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4	61
กระบวนการศึกษาชุมชน	61
กระบวนการค้นหาและการกำหนดโจทย์	61
กระบวนการพัฒนาโครงการ	63
กระบวนการสร้างทีมวิจัยและพัฒนาทีมวิจัย	64
กระบวนการศึกษาข้อมูล	67
กระบวนการวิเคราะห์และสรุปข้อมูล	71
กระบวนการวางแผนและปฏิบัติการเพื่อพัฒนาสุขภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุ	74
กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ	80
สรุปผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ	105
5	109
การศึกษาชุมชน	109
สภาพพื้นที่	109
สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม	113
ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์	135
สภาพเศรษฐกิจ	139
สภาพปัญหาของชุมชน / สังคม	145
6	149
ผลการศึกษา	149
การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์... ..	149
การวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน... ..	153
รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ.....	176

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
7 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	192
ความมุ่งหมายของการวิจัยและวิธีการดำเนินงาน	192
สรุปผลการวิจัย	193
อภิปรายผล	197
ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย	214
ข้อเสนอแนะ	216
ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้	216
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป	216
 บรรณานุกรม	 217
 ภาคผนวก	 225
ภาคผนวก ก ฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุ	226
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง	238
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกภูมิปัญญาผู้สูงอายุ	244
ภาคผนวก ง แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชน	248
ภาคผนวก จ ภาพกิจกรรมภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาล ตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์	250
 ประวัติย่อของผู้วิจัย	 270

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	ข้อมูลโครงสร้างประชากรในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์	114
2	ข้อมูลประชากรในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์	114
3	สถานศึกษาในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์	117
4	ชื่อกลุ่มและองค์กรประชาชนที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกันในชุมชน	134
5	การถือครองที่ดินและกรรมสิทธิ์ของราษฎรในพื้นที่ตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์	136
6	พื้นที่ทำการเกษตรแยกตามเอกสารสิทธิ์	140
7	พื้นที่ทำการเกษตรแยกตามชนิดพืชเศรษฐกิจที่สำคัญๆ	140
8	ข้อมูลกลุ่ม / องค์กร อาชีพภาคเกษตรกรรม	140
9	ข้อมูลกลุ่ม / องค์กร อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม	141
10	แผนการส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเชิงบูรณาการ	179

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบ		หน้า
1	กรอบแนวคิดและกระบวนการวิจัย.....	8
2	วงจรการพัฒนาการเรียนรู้.....	38
3	แสดงทักษะพื้นฐานในการพัฒนา.....	40
4	แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาในชุมชน.....	43
5	ความสัมพันธ์ระหว่างบริบทชุมชนและบริบทภูมิปัญญา.....	78
6	การถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวด ปัญญาวัดน์.....	108
7	ตราสัญลักษณ์ของเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์.....	110
8	แผนที่แสดงที่ตั้ง หมู่บ้าน วัด สำนักสงฆ์ โรงเรียน แหล่งน้ำธรรมชาติ ตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์.....	111
9	การศึกษาเพื่อจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุ.....	153
10	แผนผังการสืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุ.....	171
11	การสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สาขา เกษตรกรรม สาขาหัตถกรรมและสาขาโภชนาการ.....	172
12	การสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สาขาศิลปกรรม การชกมวยไทย.....	174
13	การสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สาขาแพทย์ แผนไทย สาขาปรัชญา ศาสนา และประเพณี.....	175
14	รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบล บ้านกรวดปัญญาวัดน์.....	181
15	รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญา ผู้สูงอายุ.....	191

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2555) กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศให้เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง โดยยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มาเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ดังนั้นยุทธศาสตร์การพัฒนากคนและสังคมไทยจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนสูงสุด เนื่องจาก “คน” เป็นทั้งเป้าหมายสุดท้ายที่จะได้รับผลประโยชน์และผลกระทบจากการพัฒนา จึงจำเป็นต้องพัฒนาในทุกมิติอย่างสมดุล ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ (จิตวิญญาณ) สติปัญญา (ความรู้และทักษะความสามารถ) และสังคมเพื่อให้เทียบพร้อมทั้งด้าน “คุณธรรม” และ “ความรู้” ซึ่งนำไปสู่การคิด วิเคราะห์อย่างมี “เหตุผล” รอบคอบและระมัดระวังด้วยจิตสำนึกในศีลธรรมและคุณธรรม ทำให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและตัดสินใจโดยใช้หลัก “ความพอประมาณ” ในการดำเนินชีวิตอย่างมีจริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริต อุดมขยันหมั่นเพียร อันจะเป็น “ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี” ให้ผู้คนพร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่นและสังคมที่มีความสงบสันติสุข ขณะเดียวกันคนก็เป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีคุณภาพมีเสถียรภาพและเป็นธรรม รวมทั้งการจัดทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นฐานการดำรงชีวิตและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน นำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

นโยบายและแผนเกี่ยวกับผู้สูงอายุของประเทศ ประกอบด้วย ปฏิญญาผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2542 แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. 2545 - 2564 และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ได้กำหนดทิศทางการปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้สูงอายุ ครอบคลุมทั้งด้านการได้รับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี การได้รับความเคารพรัก การดูแลเอาใจใส่ การยอมรับบทบาทระหว่างสมาชิกในครอบครัว การได้รับโอกาสทางการศึกษา การถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้สุขภาพอนามัยของตนเอง การมีบทบาทและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคม รวมถึงการได้รับการดูแลขั้นพื้นฐานจากรัฐ ซึ่งแนวนโยบายส่วนใหญ่ไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติแก่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึง

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศไทยที่มีอัตราการเกิดและอัตราการตายลดลง ทำให้ภาวะประชากรสูงอายุในประเทศไทยเพิ่มขึ้นประมาณ 5.97 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2548) ซึ่งเท่ากับร้อยละ 9.4 ของประชากรทั้งประเทศ ส่งผลให้ประเทศไทยเข้าสู่สภาวะ “ภาวะประชากรผู้สูงอายุ” ซึ่งแนวโน้มดังกล่าวจะทำให้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับครอบครัวผู้สมรส หรือมีผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ลำพังเพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งสังคมมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้น วิถีชีวิตของคนจึงเปลี่ยนไปสมาชิกในครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาให้แกกัน เนื่องจากมีความจำเป็นต้องออกไปประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวจึงเกิดช่องว่าง ผู้สูงอายุจึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางสังคมค่อนข้างสูง ซึ่งอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเอง จากการเคยเป็นหัวหน้าครอบครัว มีอาชีพ มีรายได้ได้พบปะผู้คน มีอำนาจในการตัดสินใจในครอบครัว แต่เมื่อถึงวัยสูงอายุบทบาทดังกล่าวลดลงหรือหมดสิ้นไป ประกอบกับภาวะเสื่อมถอยของระบบต่างๆ ในร่างกาย คิดช้า ทำช้า บางรายอาจเกิดภาวะซึมเศร้า เหงา ว้าเหว่ เกรียด บางรายมีปัญหาในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนในครอบครัวและชุมชน ซึ่งไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุที่มีความเสื่อมถอยทั้งทางร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้กระแสสังคมบริโภคนิยมยังก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา ทั้งด้านสุขภาพอนามัย ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความมั่นคงในอาชีพและรายได้ต่างๆ ที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีบทบาทต่อสังคม สามารถใช้ความรู้ภูมิปัญญาและประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมา นำไปสู่การถ่ายทอด ก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้ศักยภาพของชุมชนและผู้สูงอายุภายใต้จุดแข็งของสังคมไทยที่ยังมีจิตวิญญาณในการเคารพศรัทธาผู้สูงอายุอยู่

การศึกษาข้อมูล โครงการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบว่า ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกให้ดำเนินงานตามโครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคมเชิงบูรณาการในระดับพื้นที่ปี พ.ศ. 2550 เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีโครงสร้างขนาดใหญ่ จำนวน 15 หมู่บ้าน ประชากรชาย-หญิง รวม 8,844 คน (ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 26, 2550) มีผู้สูงอายุจำนวน 797 คน (ร้อยละ 9.00) มีรูปแบบการบูรณาการระหว่างเครือข่ายการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กับกลุ่มเครือข่ายองค์กรอื่นๆ อย่างเป็นระบบต่อเนื่อง มีความพร้อมขององค์กรที่ผ่านการประเมินตามหลักเกณฑ์การคัดเลือก

คำบลเป้าหมาย สมาชิกในชุมชนมีความรัก ความสามัคคี ชุมชนมีศักยภาพและทุนทางสังคมที่พร้อมต่อการพัฒนา รวมถึงยังมีผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาในสาขาต่างๆ อาทิ ด้านศาสนา วัฒนธรรม เกษตรกรรม ศิลปหัตถกรรม งานประดิษฐ์ และการจัดสวัสดิการด้านต่างๆ (ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์, 2550, 28-29) หากได้รวบรวมและจัดหมวดหมู่ในลักษณะคลังปัญญา ผู้สูงอายุจะเป็นแหล่งรวมประสบการณ์ที่นำไปสู่การสืบสานถ่ายทอด สามารถพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เกิดศักยภาพที่จะเสริมสร้างอาชีพและรายได้ ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพชนไว้มิให้สูญสลาย ผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจ ชุมชนได้รับประโยชน์ ก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาสังคมโดยภาคประชาชนเป็นแกนหลัก ส่งผลให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืน สอดคล้องกับบริบทชุมชนและยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมแก่สังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีหลักประกันด้านรายได้และคงความเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์สำคัญประการหนึ่งของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 – 2564

จากการศึกษาข้อมูลเพื่อพัฒนาโจทย์งานวิจัย พบว่าผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒัน อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีความต้องการให้ชุมชนหรือผู้เกี่ยวข้องช่วยเหลือในด้านการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับสรุปผลการจัดเวทีประชาคม โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคมเชิงบูรณาการ ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ (2550, 29-30) กล่าวถึงปัญหาของผู้สูงอายุในชุมชนที่ถูกทอดทิ้งอยู่ลำพัง ไม่มีผู้ดูแล คนหนุ่มสาวหรือผู้นำชุมชนไม่ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุและไม่เห็นคุณค่า ผู้สูงอายุในชุมชนต้องการให้จัดกิจกรรมฟื้นฟูพัฒนาชมรมผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนายกิจ บาลโส (ที่ปรึกษานายกเทศมนตรีตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒัน) กล่าวถึง การให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในอดีตว่า “เดิมครอบครัวต่างๆ ที่ย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่เป็นครอบครัวใหญ่มีทั้ง ตา ยาย ลูก หลาน ลุง ป้า น้า อา เป็นเครือญาติอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่ ดูแลเอื้ออาทรกันและช่วยกันทำมาหากินเป็นครอบครัวที่อบอุ่น ถึงแม้ว่าลูกๆ จะออกเรือนแยกไปมีครอบครัวของตัวเองอยู่ต่างหากก็ไม่ทอดทิ้งพ่อแม่ ลูกๆ ยังมีความกตัญญูส่งเงินทองมาช่วยเหลือตั้งแต่ปัจจุบันเป็นครอบครัวเดี่ยว อาศัยอยู่เฉพาะ พ่อ แม่ ลูก หรือตา ยาย และหลาน คนหนุ่มสาวเดินทางไปทำงานต่างจังหวัด จึงทำให้ผู้สูงอายุในปัจจุบันมีโอกาสการใช้ความรู้ความสามารถของตนเองน้อยลงทั้งยังมีแนวโน้มจะเป็นภาระของสังคมในอนาคตมากขึ้น”

ดังนั้น ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีทุนทางสังคมหลากหลายและมีศักยภาพพร้อมต่อการพัฒนา รวมถึงผู้สูงอายุมีภูมิปัญญาในสาขาต่างๆ อาทิ ด้านศาสนา วัฒนธรรมเกษตรกรรม ศิลปหัตถกรรม งานประดิษฐ์ และการจัดสวัสดิการด้านต่างๆ จำนวนมาก อีกทั้งยังพบว่า สมาชิกในชุมชนมีความรัก ความสามัคคี หากส่งเสริมให้องค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและอนุรักษ์ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาให้สามารถถ่ายทอดแก่คนรุ่นหลังทั้งส่งเสริมให้มีเวทีถ่ายทอดที่เหมาะสม ภายใต้ศักยภาพของชุมชนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ อีกทั้งสอดคล้องกับนโยบายขององค์กรชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องแล้ว จะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ อย่างเป็นระบบ ทั้งยังช่วยให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์กระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนของตนเองได้ และได้รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้เกิดกระบวนการพัฒนานำไปสู่การสืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต ภายใต้ความร่วมมือระหว่างผู้วิจัย องค์กรภาครัฐ องค์กรชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง จะก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาคนและสังคม เกิดความผูกพันความเอื้ออาทรระหว่างคนหลายวัยในชุมชน ทำให้ครอบครัวและชุมชนเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ สามารถอยู่ด้วยกันด้วยความรักความเข้าใจเป็นการสร้างสังคมที่อบอุ่นร่วมกัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน
3. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

คำถามหลักของการวิจัย

1. ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์เป็นอย่างไร
2. กระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุเป็นอย่างไร
3. รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุเป็นอย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้ฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน
2. ได้กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน
3. ได้รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ด้านพื้นที่

การศึกษานี้ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) ในพื้นที่ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 15 หมู่บ้าน เนื่องจากมีผลการดำเนินงานตามโครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคมเชิงบูรณาการ ของศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีรูปแบบการบูรณาการระหว่างเครือข่ายการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กับกลุ่มเครือข่ายองค์กรอื่นๆ อย่างเป็นระบบต่อเนื่อง

2. ด้านประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

การศึกษานี้ใช้วิธีการคัดเลือกประชากรกลุ่มเป้าหมายในเขตพื้นที่ โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง รวมทั้งสิ้น 410 คน ประกอบด้วย

2.1 กลุ่มเป้าหมายหลัก

2.1.1 คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน จำนวน 15 หมู่บ้าน ๓ คน
ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน และเลขานุการ จำนวน 45 คน

2.1.2 ตัวแทนผู้สูงอายุ จำนวน 145 คน

2.1.3 บุคคลภายนอกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุน กิจกรรม
ผู้สูงอายุในชุมชน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ พัฒนาการอำเภอ
สาธารณสุขอำเภอ เกษตรอำเภอ ผู้บริหารสถานศึกษาในพื้นที่ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำ
หมู่บ้าน และอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 15 คน

2.1.4 ผู้นำชุมชน ประกอบด้วย คณะผู้บริหาร/สมาชิก/พนักงานเทศบาลตำบล
บ้านกรวดปัญญาวัดณ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 25 คน

2.2 กลุ่มเป้าหมายหลัก

2.2.1 ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการ
เรียนรู้ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน

2.2.2 นักเรียนโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 โรงเรียนบ้านโคกเบง
หมู่ที่ 10, 16 และโรงเรียนบ้านยาง หมู่ที่ 7 จำนวน 150 คน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตด้านเนื้อหาที่จะศึกษาดังต่อไปนี้

3.1 เพื่อค้นหาและจัดหมวดหมู่ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

3.2 เพื่อวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
ในชุมชน

3.3 เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่า
ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

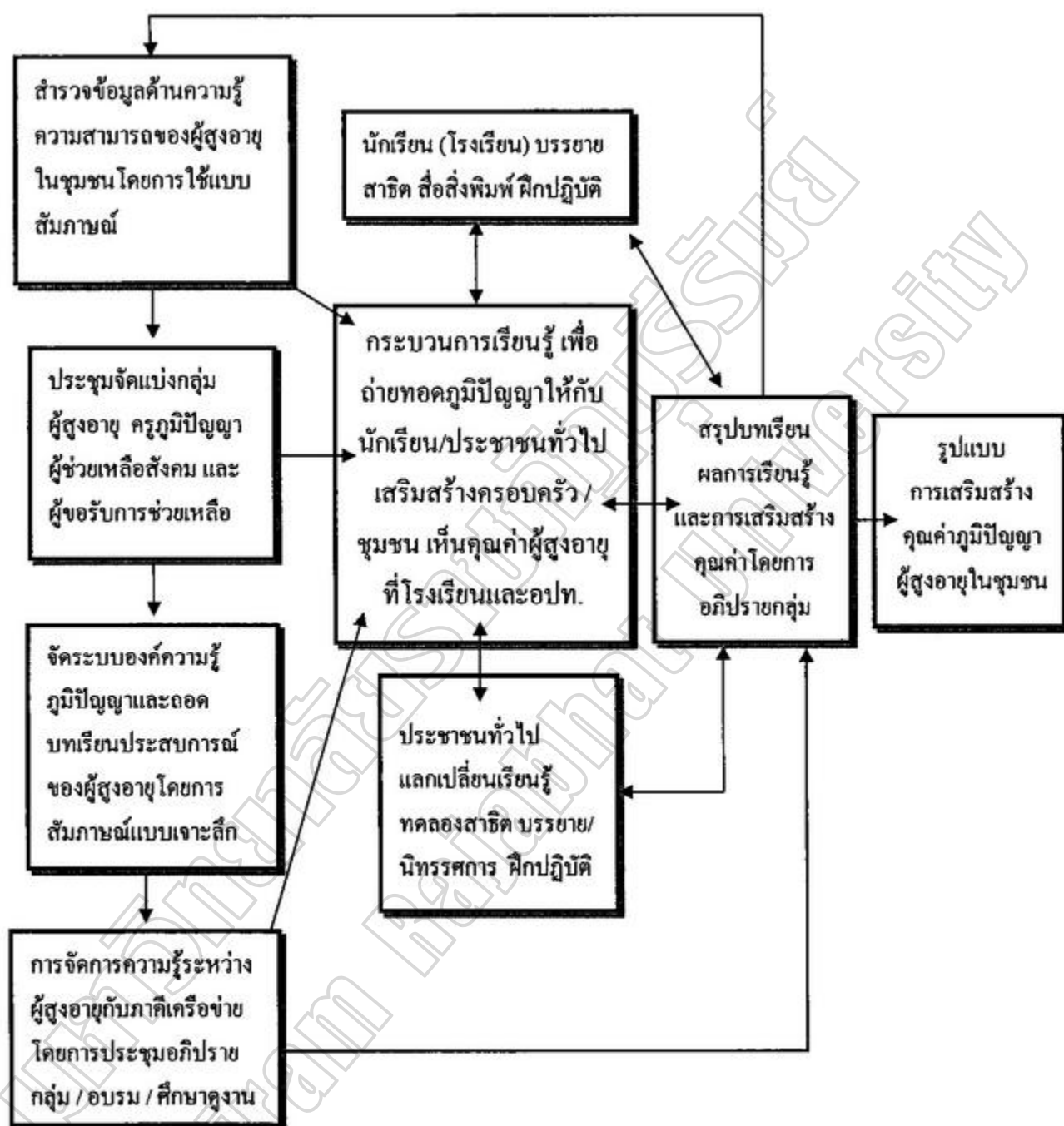
4. ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา

ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2551 ถึง 30 มิถุนายน 2552 (รวมระยะเวลา 1 ปี)

กรอบแนวคิดและกระบวนการวิจัย

การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดพัฒนา อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้ศึกษาวิจัยมุ่งศึกษาใน 4 ประเด็น ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างบริบทชุมชนและบริบทภูมิปัญญาผู้สูงอายุของชุมชนในการจัดสวัสดิการสังคม
2. การจัดทำหมู่ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในชุมชนที่สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรม
3. องค์ความรู้และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน
4. การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดและกระบวนการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิงที่มีภูมิปัญญา และอาศัยอยู่ในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
2. ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุ ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และการเรียนรู้ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องแล้วถ่ายทอดสืบต่อกัน มาเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างเหมาะสม
3. องค์กรชุมชน หมายถึง กลุ่มหรือองค์กร ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่มี ส่วนร่วมในกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ได้แก่ เทศบาลตำบล บ้านกรวดปัญญาวัฒน์ ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ พัฒนาการอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ เกษตรอำเภอ โรงเรียนในเขตพื้นที่ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ และกลุ่มอาชีพต่างๆ
4. การเสริมสร้างคุณค่า หมายถึง กระบวนการส่งเสริมให้เกิดการยอมรับ การให้ความสำคัญ และการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมในการ การศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์และสรุปข้อมูล การพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ถ่ายทอด ภูมิปัญญา และสรุปผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุเพื่อนำไปสู่การได้รับการยกย่องเชิดชู ความมีศักดิ์ศรีเป็นที่ชื่นชมยินดี และเห็นคุณค่าในภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
5. กระบวนการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กร ชุมชนในการรวมคน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน/ติดตามประเมินผล และ ร่วมรับผลจากการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยการค้นหาภูมิปัญญา การดำเนินกิจกรรม ถ่ายทอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน สังคมและ วัฒนธรรม ในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
6. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ หมายถึง การสอนโดยวิธีการบอกเล่า การสอนโดยวิธี สาธิตให้ดูเป็นแบบอย่าง และการสอนโดยวิธีการปฏิบัติจริง มีองค์ประกอบการถ่ายทอดความรู้ คือ เนื้อหาที่ถ่ายทอด วิธีการถ่ายทอด สื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด
7. กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่ทำให้ผู้รับการเรียนรู้เปลี่ยนแปลง พฤติกรรม และสามารถนำไปใช้ประโยชน์จากความรู้ที่ได้รับ โดยมีการเรียนรู้และการถ่ายทอด ความรู้แบบมีส่วนร่วมที่เกิดจากการได้รับประสบการณ์หรือการฝึกหัด การทดลองหรือ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

8. ภาวคีเครือข่าย หมายถึง ผู้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานและเรียนรู้ร่วมกันในกระบวนการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ ได้แก่ องค์กรภาครัฐ นักวิชาการ องค์กรเอกชน และเครือข่ายภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

9. องค์ความรู้ หมายถึง หลักการและวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่เกิดจากการถอดบทเรียนแล้วนำมาจัดระบบของความรู้ซึ่งสามารถอธิบายภาพรวมของเรื่องนั้นๆ ได้ เช่น องค์ความรู้ภูมิปัญญาสาขาหัตถกรรม (การทอเสื่อกกและการทอผ้าไหมพื้นบ้าน) สาขาศิลปกรรม (การชกมวยไทย) สาขาปรัชญา ศาสนา และประเพณี (พิธีร่ามะมีวดและด้านพิธีบายศรีสู่ขวัญ) และสาขาโภชนาการ (แกงเปอะหน่อไม้และแกงบอนใส่กะทิ)

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญา ผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎีและหลักการที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูลและอภิปรายผลการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
2. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณค่า
4. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
5. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ความหมายของผู้สูงอายุ

การที่จะศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุได้นั้น สิ่งสำคัญคือต้องเข้าใจความหมายของคำว่า ผู้สูงอายุคือใคร ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละสังคมให้ความหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุไว้แตกต่างกันไป มีนักวิชาการและองค์กรต่างๆ ได้ให้ความหมายและเกณฑ์ที่จะกำหนดการเป็นผู้สูงอายุไว้หลายท่าน ดังนี้

กรมประชาสงเคราะห์ (2535, 11) ให้ความหมายผู้สูงอายุว่า ความสูงอายุในการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในระยะสุดท้ายของช่วงอายุมนุษย์ ความสูงอายุนี้เริ่มต้นตั้งแต่เกิดมาดำเนินไปสิ้นสุดของชีวิตนั้นๆ และกำหนดอายุ 60 ปีขึ้นไปเป็นผู้สูงอายุ

ฝน แสงสิงแก้ว (2526, 66) ได้กล่าวถึงผู้สูงอายุว่า หมายถึง บุคคลในวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต เริ่มตั้งแต่วัยทารก วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา การกำหนดเกณฑ์อายุว่า ผู้สูงอายุจะมีอายุเท่าไรนั้นแล้วแต่เกณฑ์ของแต่ละประเทศ สำหรับคนไทยนั้นกำหนดเกณฑ์ปลดเกษียณอายุราชการคือตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ถือเป็นารเริ่มต้น

กองนิติการ สำนักปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2547, 169-171) กล่าวถึงคำว่า “ผู้สูงอายุ” ถูกบัญญัติขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2505 และที่ประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยเรื่องผู้สูงอายุ (World Assembly on Aging) ที่กรุงเวียนนา ได้กำหนด ให้ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ถือว่าเป็นผู้สูงอายุและให้ใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก

ธนาบุษ อภิภัทรธำรง (2540, 9) ได้กล่าวถึง ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีชีวิตอยู่ในช่วงวัยสุดท้ายของชีวิต เป็นวัยแห่งความเสื่อมถอยทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ หน้าที่การงาน และบทบาททางสังคมลดลง เป็นผู้ที่ควรได้รับการช่วยเหลือ ดูแล อุปการะเพื่อให้มีความสุข อาจกล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไป เป็นวัยที่มีความเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมถอยมีปัญหากเกิดขึ้นหลายๆ ด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ เศรษฐกิจ และสังคม การที่ผู้สูงอายุจะสามารถรักษาความสมดุลของชีวิตและปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้นั้น ย่อมเกิดจากปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยภายนอกของผู้สูงอายุ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ ได้แก่ ความรู้ ทักษะ การรับรู้ และการปฏิบัติตัวของผู้สูงอายุ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ สิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบไปด้วย ครอบครัว ชุมชน แหล่งบริการต่างๆ ซึ่งเป็นแหล่งที่จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับการตอบสนองความต้องการในชีวิต อันจะทำให้ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมและแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ดี มีความเป็นอยู่ที่ดี และจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุด

โดยสรุปความของผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีการเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม รวมทั้งบทบาททางสังคมลดลง และมีความต้องการด้านต่างๆ เช่น ความต้องการรายได้ ต้องการมีงานทำ ต้องการความรักความเอาใจใส่จากลูกหลาน ต้องการการยอมรับ ต้องการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ต้องการเพื่อนฝูง ต้องการมีบทบาททางสังคมและต้องการที่จะมีร่างกายแข็งแรงตามสภาพ เพื่อให้มีความสุขตามอัธยาศัย

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญาหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายภูมิปัญญาหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 กำหนดให้ภูมิปัญญา (Wisdom) เป็นคำเรียกสำหรับความรู้ ความสามารถ และทักษะแห่งการดำรงชีวิต จากประสบการณ์ที่มนุษย์เข้าใจจริงและเคยผ่านกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ หรือการใช้แก้ปัญหาให้เกิดผลสำเร็จมาแล้ว มีความสลับซับซ้อนหลายมิติที่เราจะต้องคำนึงถึงหรือนำมาใช้ในงานระดับต่างๆ ภูมิปัญญาเป็นนามธรรม ไม่มีตัวตนที่จะสามารถจับต้องได้เป็นความสำนึก ความคิด และความจำ เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวเราหรือในตัวทุกคนที่อยู่รอบตัวเรา สิ่งเหล่านี้ได้ถูกสร้างสมไว้มากมายเป็นระยะเวลาอันยาวนาน

ซึ่งสามารถมองเห็นได้จากการแสดงออก การประพฤติปฏิบัติและผลผลิตที่เกิดขึ้น โดยมีคำที่ใช้เรียกภูมิปัญญาอย่างหลากหลาย เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทย ซึ่งในความหมายเหล่านั้นนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาค้นคว้าและให้นิยามความหมายที่หลากหลาย ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ และธวัช ปุณโณทก (อ้างถึงในสามารถ จันทรสุรย์, 2535, 56) ให้ความหมายภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หมายถึง พื้นฐานความรู้ของชาวบ้านหรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาหรืออีกนัยหนึ่ง ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองและนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างและลึก ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ไขปัญหาการดำรงชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างทันสมัย

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2536, 7) ให้ความหมาย ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่สั่งสมและสืบทอดกันมาหลายชั่วคน เป็นที่มาของวิถีชีวิต ความสันตติ์จัดเจน ขนบธรรมเนียม ความเชื่อ ศาสนา วิถีทำมาหากินและศาสตร์ศิลป์นานัปการและโดยที่สังคมมนุษย์ได้มีการแลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมระหว่างคนต่างชุมชน ต่างวัฒนธรรม ต่างภาษา การแลกเปลี่ยนจึงก่อให้เกิดการเพิ่มพูนและความหลากหลายในภูมิปัญญาตลอดมา ในทำนองเดียวกัน (ประเวศ วะสี, 2530, 75) ได้ขยายความว่า ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสม การเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นวิชาๆ แบบที่มีในแบบเรียน ดังนั้น ภูมิปัญญาจะเกี่ยวพันกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ เกี่ยวกับการใช้จ่าย การศึกษา ซึ่งผสมผสานกลมกลืนเชื่อมโยงกันทั้งหมด

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านซึ่งเรียนรู้มาจาก ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติ พี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือการเกษตร ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ความรู้ คุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิต เป็นแนวทาง หลักเกณฑ์ วิถีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของครอบครัว ความสัมพันธ์กับคนอื่น ความสัมพันธ์ผู้ล่วงลับไปแล้ว กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกับธรรมชาติ (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 19, 2538, 245-248)

รัตนะ บัวสนธ์ (2537, 176) กล่าวถึงภูมิปัญญา เป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาแต่อดีต และเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่ง ที่เหนือธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิตการทำมาหากิน และพิธีกรรม ต่างๆ ทุกอย่าง เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือเพื่อ ให้เกิด ความสงบสุข ทั้งในส่วนที่เป็นชุมชน หมู่บ้าน และส่วนที่เป็นปัจเจกชนของชาวบ้าน

รัชช ปุณโณธก (2537, 40-42) กล่าวถึงความหมายของภูมิปัญญาว่า เป็นประสบการณ์ ในการประกอบวิชาชีพ การเล่าเรียน เช่น การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีทำนา การไถนา การใช้ควายใน การไถนา การรู้จักนวดข้าวโดยการใช้ควาย รู้จักสานกระบุง ตะกร้า เอาไม้ไผ่มาทำเครื่องมือใช้ สอยในชีวิตประจำวัน รวมทั้งรู้จักเอาดินขี้กระทามาเข้มน้ำต้มให้เหือดแห้งเป็นเกลือสินเธาว์ ก็เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538, 14) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง แบบแผนการ ดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบ ต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน (2538, 248) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน ว่าเป็นความรู้ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน ซึ่งได้ เรียนรู้จากพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้องและผู้ที่มีความรู้ในชุมชน ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิตเป็นแนวทางหลักเกณฑ์ มีวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ความรู้ที่สั่งสมมาจาก บรรพบุรุษสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดได้มีการปรับปรุง ประยุกต์ และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

กรมวิชาการ (2539ข, 2) ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า เป็นความรู้ที่เกิด จากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิด วิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่องความรู้ดังกล่าว ไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ

นันทสาร สีสลับ (2541, 18) ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือทักษะและ เทคนิคอันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอดปรับปรุง พัฒนาและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี ในการสร้างผลงาน แก้ไขปัญหา และพัฒนา

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาเป็นประสบการณ์ของชาวบ้านที่เกิดการ สั่งสม โดยผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเป็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจาก ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความรู้เหล่านี้ จะมีการสืบทอด ปรับปรุง ประยุกต์และเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป

ลักษณะของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดมาจากการสะสมประสบการณ์ของชีวิตในสังคม และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น ภูมิปัญญาถึงแม้จะเป็นองค์ความรู้มหาศาลที่มีอยู่ทั่วไปในหมู่บ้านก็ตาม เมื่อถูกละเลยหรือขาดการยอมรับ ขาดการสืบทอดในที่สุดก็จะขาดสายใยแห่งความเชื่อมโยงระหว่างเก่ากับใหม่ อดีตกับปัจจุบัน ทำให้คนในชาติไม่เกิดความรัก และความภาคภูมิใจที่จะร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อไปในอนาคต ได้มีนักวิชาการและผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาไว้ ดังนี้

สามารถ จันทรสूरย์ (2536, 56) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านมี 2 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน 2) ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะดนตรี และอื่นๆ ภูมิปัญญาเหล่านี้จะสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะ ที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ประกอบด้วย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่รวมกันเป็นสังคม หรือในชุมชน
3. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้

ทั้งหลาย

ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาของมนุษย์ในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม จึงประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ

1. ส่วนที่เป็นประสบการณ์โดยตรงของบุคคล หรือของกลุ่มคน
2. ส่วนที่ได้มาจากความรู้ ความคิด ประสบการณ์ของผู้อื่นหรือกลุ่มอื่น
3. ส่วนที่ตนเองสังเคราะห์ขึ้นใหม่จากประสบการณ์ของตนเอง หรือจากคำบอกเล่า

ของคนอื่น

ประเวศ วะสี และสามารถ จันทรสूरย์ (อ้างถึงใน ปรียพร ศรีงาน, 2544, 26) ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1. ความจำเพาะกับท้องถิ่น เป็นเรื่องที่ชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก

2. มีความเชื่อมโยงกันเป็นบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญาที่มาจาก ประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกายใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ความคิดเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ รุกขเทวดา เป็นตัวอย่างของการนำเอา ธรรมชาติเป็นนามธรรม ที่สื่อไปถึงส่วนลึกของใจ ที่เชื่อมโยงไปสู่อรรถประโยชน์ โดยสร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้องให้คนเคารพธรรมชาติ ซึ่งคนเราได้เคารพอะไรย่อมไม่ทำลายสิ่งนั้น การรู้ อะไร ถ้าสัมผัสได้เพียงวัตถุธรรม แต่ไปไม่ถึงนามธรรมย่อมสัมผัสได้เพียงคั้นๆ หยาบๆ เป็นส่วน เป็นเสี้ยวขาดสัมผัสทางใจที่ลึกซึ้ง และการมุ่งอรรถประโยชน์ เช่น ว่าดินก็ดี เม่น้ำก็ดี ข้าวก็ดี คั้นไม้ก็ดี ก็เป็นแค่วัตถุซึ่งมีส่วนประกอบอย่างนี้ ตามหลักวิทยาศาสตร์ไม่มีความเคารพจะทำอะไร กับสิ่งเหล่านี้ก็ได้ ความคิดและทำที่อย่างนี้จึงไปสู่การทำลายสูง

3. มีความเคารพผู้อาวุโส เพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มาก่อน

4. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ จิวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็น เรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

5. ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ คนครี และอื่นๆ

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญที่มีความแตกต่างกัน ไปในหลายรูปแบบ ซึ่งในแต่ละรูปแบบก็มีลักษณะเด่นเฉพาะของตนเอง เป็นเอกลักษณ์อยู่ใน ตัวเอง แต่ก็เชื่อมโยงสัมพันธ์สภาพธรรมชาติ เป็นความรู้ ความนิยม หรือความเชื่อ ที่เป็นมรดก ทางสังคมที่สืบทอดกันมา มีความสอดคล้องสภาพของความเป็นอยู่ในสังคมนั้นๆ มีลักษณะที่เป็น รูปธรรมและนามธรรม

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นนับว่ามีความสำคัญต่อชีวิต และความเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละสังคม มากขึ้น โดยเฉพาะบทบาทของภูมิปัญญาไทย ในการพัฒนาสังคมได้รับการยอมรับมากขึ้น ทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรชุมชนต่างๆ เหตุที่ภูมิปัญญาไทยมีบทบาทในการพัฒนาจากหลาย หน่วยงาน เพราะภูมิปัญญาไทยมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตของคนในสังคม ภูมิปัญญา จึงเกี่ยวข้องกับทุกมิติทางสังคม โดยมีคนเป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์กับมิติทางสังคม สิ่งแวดล้อมและสังคมศาสตร์ ซึ่งได้มีนักวิชาการศึกษาได้ทำการศึกษาและสรุปถึงความสำคัญเอาไว้ หลายท่าน ดังนี้

ประกอบ ใจมัน (2539, 10) ได้สรุปความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ ดังนี้

1. ช่วยให้สมาชิกในชุมชน หมู่บ้านดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข
2. ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติ

3. ช่วยให้ผู้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอก

4. เป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ เพื่อที่จะกำหนดที่การทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

ทัศนีย์ ทองไชย (2542, 124) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาแต่อดีต
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะถ่ายทอดโดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิตของการทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดความสงบสุขทั้งในชุมชน หมู่บ้าน หรือส่วนตัวของชาวบ้าน
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี หรือภูมิปัญญาของชุมชน ในการลดการพึ่งพาตนเองจากสังคมภายนอก
6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนของคนแล้ว จะทำให้คนในชุมชนนั้น ๆ ทราบถึงความต้องการของตนเอง จะเป็นการทำให้บุคคลเหล่านั้นเข้าใจตนเอง
7. นโยบายการศึกษา หลักสูตรได้เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรในการพัฒนาหลักสูตร โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมการเรียนการสอน และพัฒนาเนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้ครอบคลุมความรู้เป็นวิทยาการสมัยใหม่
8. ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนา และนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างภาคทฤษฎีกับภาคปฏิบัติ ด้วยการนำเอาวัฒนธรรมและเทคโนโลยีเข้ามาใช้เป็นการถ่ายทอดโยงความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่
9. ในภาวะปัจจุบันโลกเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีแห่งข่าวสาร ผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาจะต้องมีความสามารถที่จะกล้าเผชิญกับสิ่งต่างๆ ที่จะทำให้ผู้เรียนได้รับบริการทางการศึกษาอย่างสมบูรณ์สามารถทำงานกับเทคโนโลยีได้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะอดีตที่ผ่านมามุ่งให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจที่เน้นด้านปริมาณของผลผลิตเพียงอย่างเดียว จนลืมไปว่าผู้ที่อยู่เบื้องหลังแห่งความสำเร็จคือภูมิปัญญาของคนในสังคมหรือท้องถิ่นนั่นเอง

สามารถสรุปได้ว่า ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านนั้น เป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนมนุษย์ มนุษย์สามารถที่จะนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ได้ในหลายๆ รูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลหรือชุมชนเหล่านั้น จะมีความสนใจและมองเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากน้อยเพียงใดเท่านั้นเอง

ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน

ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการผสมผสานกลมกลืน และเชื่อมโยงเข้าด้วยกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด ได้มีหน่วยงาน นักวิชาการหลายท่าน ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้แตกต่างกัน ดังนี้

อังกูล สมคะเนย์ (2535, 24-25) ได้จัดแบ่งภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 4 กลุ่ม ดังนี้

1. เรื่องเกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบันได้แก่ การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของแต่ละท้องถิ่น บ่อเกิดแห่งความเชื่อต่างๆ สืบเนื่องมาจากความเป็นอยู่ของชุมชนในอดีตนั้น ดำรงชีวิตด้วยการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์และการใช้แรงงานของตนเอง ผสมผสานระหว่างการผลิตผลผลิตต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ ความรู้สึกผูกพันต่อธรรมชาติ จึงมีมากกว่าชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบันประกอบกับความเชื่อทางศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยจึงก่อให้เกิดความเชื่อแบบผีพราหมณ์ พุทธ ซึ่งผสมความเชื่อเหล่านี้จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับพื้นฐานการพัฒนาของแต่ละแห่ง แต่ละบุคคล ซึ่งความเชื่อแบบดั้งเดิมนั้นเกิดขึ้น สืบทอดและมีพัฒนาการมานาน อันเป็นผลมาจากการพึ่งพาธรรมชาติและการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเป็นความเชื่อที่มีคุณค่ากับธรรมชาติและทำให้ความเคารพแก่บรรพบุรุษในการที่บรรพบุรุษสั่งสมและถ่ายทอดไว้ให้ ดังจะพบในชุมชนชนบททุกภาคของประเทศไทย เช่น ในชุมชนภูเขาจะมีความเชื่อเรื่องของผีป่า เจ้าป่า เทพารักษ์ ผู้ที่อยู่ตามพื้นราบก็มีความเชื่อในเรื่องของพระภูมิเจ้าที่ พระภูมินา การสู่ขวัญ และการให้ความเคารพแก่พระแม่โพสพที่อยู่ตามแม่น้ำริมทะเล มีความเชื่อในเรื่องแม่ย่านางเรือ เป็นต้น
2. ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี จะเป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในแต่ละชุมชน ต่อการดำเนินชีวิตซึ่งก็คือผลงานหรือกิจกรรมที่เกิดจากความคิดของชาวบ้าน ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ได้รับการถ่ายทอด สืบทอดต่อกันมาเฉพาะกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญองงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ เช่น วัฒนธรรม ประเพณีและศิลปะของภาคอีสาน ได้แก่

- 2.1 เพลงพื้นบ้านพื้นเมืองของชาวอีสาน
- 2.2 เทคนิคการปั้นหม้อที่บ้านคำอ้อ อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
- 2.3 การทำเครื่องปั้นดินเผา จังหวัดนครราชสีมา
- 2.4 การทำเครื่องมือเครื่องใช้โลหะ (สำริดและทองเหลือง) ของหมู่บ้านปะอว อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
- 2.5 การทอผ้าไหมที่บ้านหนองเชียงซူး ตำบลป่าหวายนั่ง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

2.6 การสลักบนแผ่นหนัง (คน)

2.7 ฟ็อนภูไท อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

2.8 ประเพณีการผูกเสี่ยว จังหวัดขอนแก่น

3. การประกอบอาชีพในท้องถิ่น ในอดีตนั้นวิถีชีวิตของคนไทยมีความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตโดยอาศัยธรรมชาติ ซึ่งเป็นอาชีพเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชสมุนไพร ในการประกอบอาชีพนั้นเป็นไปเพื่อให้มีอยู่กินมากกว่าที่จะทำเพื่อความมั่งมี ความร่ำรวย จึงไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยจากผลภายนอกมาเป็นตัวกำหนด และมีอิทธิพลในการผลิต เช่น การปลูกข้าว หรือพืชต่างๆ จะทำให้พอกินในครอบครัว หรือการผลิตเครื่องใช้ต่างๆ ก็ทำเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ไม่ได้ทำเพื่อขายในระบบธุรกิจ ดังนั้น จะเห็นว่าวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยก่อนนั้นอยู่กันอย่างสงบ มีความสุขตามอัตภาพ ซึ่งผิดกับในปัจจุบันการดำเนินชีวิตของคนไทยเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิมเป็นอย่างมากวิถีชีวิตผูกพันกับสภาพแวดล้อมของสังคมที่มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ความสมดุลทางธรรมชาติเริ่มถูกทำลายลงไป เพื่อเพิ่มพื้นที่ในการผลิตให้มีจำนวนเพียงพอกับความต้องการของตลาด เนื่องจากรัฐมีแผนพัฒนาประเทศจากประเทศเกษตรกรรมเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ มีการจัดระบบการผลิตที่แตกต่างไปจากเดิม เช่น มีการปลูกพืชเดี่ยวๆ เป็นจำนวนมาก เพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรม มีการใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ยาฆ่าแมลง เครื่องใช้ เครื่องมือจักรกลต่างๆ โดยการกระทำเช่นนี้ไม่ได้คำนึงถึงความสมดุลทางธรรมชาติ นอกจากจะเร่งผลผลิตให้ทันต่อความต้องการของตลาด นอกจากนั้นสินค้าอุปโภคบริโภค ความสะดวกสบายต่างๆ โดยเข้ามามีอิทธิพลกับวิถีชีวิตของคนไทยมากขึ้นผลผลิตที่ผูกขาดกับระบบธุรกิจต้นทุนสูง ขายได้ในราคาต่ำ จึงเกิดสินค้าระบบเงินผ่อน มีหนี้สินล้นพ้นตัว เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเกิดความล้มละลายทางเศรษฐกิจในชนบทขึ้น เป็นสาเหตุให้ชาวบ้านอยู่ไม่ได้ ส่วนหนึ่งต้องไปหางานทำในเมือง ผู้หญิงไปรับใช้เป็นคนใช้ เป็นกรรมกรโรงงาน อุตสาหกรรม เป็นโสเภณี หรือหญิงบริการ ผู้ชายเป็นกรรมกรก่อสร้าง ขับแท็กซี่ เป็นคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นกรรมกรในไร่อ้อย กรีดยาง ลูกเรือประมง เด็กปั๊ม หรือไปทำงานต่างประเทศ ในตะวันออกกลาง

ในสิงคโปร์ เป็นต้น เหลือไว้แต่คนเฒ่าคนแก่และเด็กเล็กในหมู่บ้านหมดความหวังในการพึ่งพาตนเอง ในขณะที่พ่อค้า นักอุตสาหกรรม และคนชั้นกลางที่ร่ำรวยขึ้น จึงก่อให้เกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจในชนบทอย่างรุนแรง

4. แนวความคิด หลักการปฏิบัติและเทคโนโลยีชาวบ้าน เนื่องมาจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้สภาพการประกอบอาชีพค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป จากสภาพที่เคยทำเพื่อพอยู่พอกิน ไปสู่การประกอบอาชีพเพื่อมุ่งหารายได้ให้มีจำนวนเพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงได้เกิดการนำความรู้แนวความคิดและวิทยาการที่เคยปฏิบัติกันมา ผสมผสานกับวิชาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อนำไปใช้ในการเพิ่มผลผลิตหรือประกอบกิจกรรมในการดำเนินชีวิตในครอบครัวและท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้เป็นอีกกลุ่มบุคคลหนึ่งที่เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาตนเองและช่วยเหลือสังคมได้อย่างดี

ยุพา ทรัพย์อุไร (2537, 17-20) ได้กล่าวถึงประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่าสามารถแบ่งออกเป็น 9 ประเภท ดังนี้

1. ด้านคติ ความเชื่อ คติและความเชื่อ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับคนทุกคน โดยแบ่งออกเป็นส่วนของนามธรรมและรูปธรรมเป็นผลทำให้เกิดคำสอนสำหรับเป็นข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติของคนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งอาจมีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันตามสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และความเกี่ยวข้องกับชนต่างกลุ่ม เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับความเกิด การตาย ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ความเชื่อเกี่ยวกับฝัน ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง เวทมนตร์ และไสยศาสตร์ ความเชื่อเกี่ยวกับศักดิ์สิทธิ์ และผีसाางนางไม้ เป็นต้น

2. ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นตัวชี้สำคัญต่อการแสดงออกของภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละชุมชน หรือท้องถิ่น เนื่องจากความรู้ในเรื่องดังกล่าวเป็น วิธีการดำเนินชีวิตหรือแบบแผนที่ได้สืบปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานานและเป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่มนั้นๆ โดยสามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

2.1 ประเพณีที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อแบบพุทธ เช่น ประเพณีทำบุญวันเข้าพรรษา ประเพณีทำบุญวันออกพรรษา ประเพณีวันตรุษสงกรานต์ เป็นต้น

2.2 ประเพณีที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อแบบพราหมณ์ คือ การบวชนาค การแต่งงาน และงาน โคนจุก

2.3 ประเพณีที่เกี่ยวเนื่องกับการนับถือผี เช่น ประเพณีเมบาจากุม ประเพณีกินดอง

2.4 ประเพณีเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ เช่น ประเพณีแข่งเรือ ประเพณีวิ่งควาย เป็นต้น

3. ด้านเกษตรพื้นฐาน วิถีชีวิตคนไทยในอดีตมีความเป็นอยู่ และการดำเนินชีวิตโดยอาศัยธรรมชาติ การประกอบอาชีพนั้นส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการทำเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชสมุนไพร ซึ่งเป็นการทำเพื่อให้มีอยู่มีกินมากกว่าทำเพื่อขาย แต่ปัจจุบันการดำเนินชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไป ตามสภาพแวดล้อมของสังคมที่มีประชากรเพิ่มมากขึ้น ความสมดุลของธรรมชาติเริ่มถูกทำลายลง เพื่อเพิ่มพื้นที่ในการผลิตให้มีจำนวนเพียงพอกับความ ต้องการของตลาดเป็นเหตุให้ชาวบ้านอยู่ในชุมชนของตนเองไม่ได้ สืบเนื่องมาจากความล้มเหลว ในการจัดระบบการผลิต การทำเพื่อให้มีอยู่มีกินมาเป็นการทำเพื่อขาย ทำให้คนกลุ่มหนึ่งเอาความ ล้มเหลวที่ผ่านมาเป็นบทเรียนนำไปสู่แนวความคิดของการพึ่งพาตนเอง มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน และเริ่มฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่นที่สูญเสียไปนั้นปรับให้มีสภาพความอุดมสมบูรณ์ ปรับการดำเนินชีวิตที่เคยถูกรอบงำจากสภาพสังคมที่มีพ่อค้าคนกลางระบบธุรกิจ และระบบ โรงงานกลับเข้าสู่การเกษตรที่อาศัยความสมดุลทางธรรมชาติซึ่งกันและกันบุคคลเหล่านี้สามารถ ยืนหยัดและต่อสู้กับความล้มเหลวได้ด้วยกำลังกาย กำลังสติปัญญาและการสั่งสมประสบการณ์ จากการผสมผสานแนวความคิดระหว่างเกษตรแบบดั้งเดิมกับแบบใหม่จนมีความผสมผสานกลืน กันได้อย่างเหมาะสมสามารถอยู่ได้ด้วยพึ่งพาตนเองซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้เป็นภูมิปัญญา ชาวบ้านที่สมควร ได้รับการยกย่องนำแนวความคิดความรู้และประสบการณ์ที่ได้ไปถ่ายทอดและ เผยแพร่ต่อไป การเกษตรกรรมในรูปแบบของการพึ่งพาตนเอง ประกอบด้วย เกษตรผสมผสาน การทำไร่นาสวนผสม

4. ด้านสิ่งแวดล้อม เรื่องนี้กำลังเป็นปัญหาที่สำคัญของประเทศไทย หน่วยงานทั้ง ภาครัฐและเอกชน ตลอดจนสื่อมวลชนต่างให้ความสนใจที่จะร่วมกันณรงค์และอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมไว้ เช่น การอนุรักษ์ป่าไม้ การอนุรักษ์แหล่งน้ำ ซึ่งการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ ในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะสะท้อนออกมาในแนวของการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านคติความเชื่อ แล้วประยุกต์ออกมาสู่การพัฒนาชีวิต และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในด้านนี้ให้เห็นไม่เด่นชัดนัก นอกจากเป็นการแฝงอยู่ในรูปแบบของการทำเกษตร

5. ด้านสวัสดิการชุมชน การพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาชนบทที่ยากจน และถูกทอดทิ้งในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ผลของการพัฒนาที่ได้รับ คือ ราคาของที่สูงขึ้น ผู้คนมีฐานะยากจนมากขึ้นและมีหน้าที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากที่ประชาชนถูกบีบเข้าระบบ ทุนนิยม จากสภาพการณ์นี้ได้มีประชาชนพยายามที่จะหาทางช่วยเหลือตนเอง โดยการรวม ประชาชนในหมู่บ้านของตนเอง ก่อตั้งเป็นกลุ่มต่างๆ ขึ้น เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มธนาคารโค - กระบือ กลุ่มสัจจะหรือกลุ่มออมทรัพย์ร้านสาริต กลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มพัฒนาอาชีพหัตถกรรม กลุ่มขายผลผลิตของตนเอง เป็นต้น

6. ด้านการรักษาพื้นบ้าน ถึงแม้ว่าการแพทย์สมัยใหม่จะมีความเจริญก้าวหน้า และทันสมัยมาก สามารถที่จะรักษาโรคได้เกือบทุกชนิดให้หายได้ก็ตาม แต่โดยแท้จริงแล้วสภาพของสังคมไทยเรานั้นถึงแม้จะมีการรักษาแบบแพทย์สมัยปัจจุบันแล้ว การรักษาแบบดั้งเดิมหรือแบบพื้นบ้านก็ยังมีค่าสำคัญอยู่มาก เนื่องจากสภาพของวัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยเรานั้นเอง ถึงแม้ว่าผู้ที่มีการศึกษาทั้งหลายจะเห็นว่า การรักษาแบบพื้นบ้านจะเป็นการรักษาที่ล้าสมัย แต่ในความเป็นจริงแล้วการรักษาแบบพื้นบ้านยังมีความสำคัญสำหรับชนบทที่ห่างไกล เนื่องจากเป็นการสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจให้กับชาวบ้าน เพราะสิ่งเหล่านี้จะอยู่ใกล้ชีวิตการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านมากที่สุด เป็นวิธีการที่สามารถรักษาคนที่ป่วยให้หายจากโรคได้โดยไม่มีผลแทรกซ้อนตามที่หลัง อีกทั้งในปัจจุบันนี้วงการแพทย์สมัยใหม่ได้ให้ความสนใจที่จะนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคให้หายได้เช่นเดียวกับยาทางการแพทย์สมัยใหม่ การรักษาพื้นบ้านจะมีหลายลักษณะ เช่น วิธีการทางไสยศาสตร์ การรักษาแบบแผนโบราณ การรักษาด้วยสมุนไพร เป็นต้น

7. ด้านเทคโนโลยีพื้นบ้าน (Indigenous Technology) ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชาวบ้านหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) เริ่มมาจากประเทศที่กำลังพัฒนา ได้รับวิธีการและเครื่องทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพื่อเพิ่มผลผลิตละชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น แต่เมื่อเริ่มพัฒนาไปได้ระยะหนึ่ง ก็พบปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับคนและกรรมวิธีการใช้การเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ทั้งหมดคงเป็นไปได้ จึงมีการผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีพื้นบ้านกับเทคโนโลยีที่เหมาะสมออกมาใช้ในการพัฒนาประเทศและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชน เพื่อเป็นการแก้ปัญหาและส่งเสริมให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นรวมทั้งยังช่วยให้เกิดความตระหนักถึงมรดกของชาติที่อยู่ทั้งในด้านบุคคล ฝีมือ และทรัพยากร จิตความสามารถของคนไทยเราที่สามารถผลิตคิดค้นและผลิตสร้างขึ้นมา

8. ด้านศิลปะพื้นบ้าน เป็นศิลปะที่ชาวบ้านเป็นผู้สร้างขึ้น และจะมีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงชีวิตจิตใจและภูมิปัญญาของประชาชนในท้องถิ่น แต่ละประเทศ ซึ่งจะเห็นได้ว่าศิลปะพื้นบ้านเป็นสิ่งที่มีความเรียบง่าย และสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นทำให้สามารถสื่อความหมายกับชาวบ้านได้ดีศิลปะเหล่านี้จะสะท้อนออกมาในรูปแบบหลายประการและศิลปะพื้นบ้านเหล่านี้ก็ได้กลายเป็นศิลปวัฒนธรรมประจำชาติของเราซึ่งได้มีการอนุรักษ์ไว้ เพราะในปัจจุบันศิลปะพื้นบ้านเหล่านี้กำลังจะสูญหายไป ทั้งนี้เนื่องจากคติ ความเชื่อ และค่านิยมของคนในสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไป และได้มีศิลปะเพื่อความบันเทิงในรูปแบบต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ซึ่งศิลปะพื้นบ้านเหล่านี้จะสูญหายไปจากสังคมไทยแน่นอนหากไม่มีการ

อนุรักษ์และรักษาไว้ เช่น การละเล่นเนื่องมาจากการนับถือผี การเล่นแสดงพื้นบ้านหรือดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น

9. ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นสิ่งที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวันและหัตถกรรมพื้นบ้านได้มีการพัฒนารูปแบบขึ้น เพื่อประโยชน์ใช้สอยได้สมบูรณ์เท่าที่จะทำได้ซึ่งหัตถกรรมบางชนิดต้องใช้เวลาในการพัฒนาสืบทอดต่อกันมานานหลายชั่วชีวิต อาจเป็นเวลานับร้อยปีหรือพันปี วัตถุประสงค์ในการสร้างหัตถกรรมขึ้นมานั้นมักจะสอดคล้องกับคตินิยมขนบธรรมเนียมของชุมชน มีความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อและวัฒนธรรมของผู้ผลิตและผู้ใช้หัตถกรรมพื้นบ้านถึงแม้ว่าเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมา เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันเท่านั้นแต่ในความเป็นจริงแล้วหัตถกรรมพื้นบ้านสามารถที่จะสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมที่สั่งมาของท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นความศรัทธา เลื่อมใสในศาสนาหรือความเชื่อในการดำรงชีวิต และเป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของมนุษย์สืบต่อกันมาเป็นเวลานาน จะมีอยู่หลายลักษณะ เช่น หัตถกรรมพื้นบ้านประเภทจักสาน และทอ เช่น กระบุง กระจาด กระด้ง ชะลอน แข่ง ไช เสื่ออก ผ้าขาวม้า ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีหัตถกรรมประเภทอื่นๆ อีกมากมาย เช่น การจัดและประดิษฐ์ดอกไม้สด ดอกไม้แห้ง งานใบตอง งานแกะสลักผลไม้ เครื่องไม้ การร้อยมาลัย การทำเครื่องดนตรี (อังกะลุง) การผูกผ้า การนำทองเหลืองมาสานเป็นรูปต่างๆ ซึ่งเป็นงานจักสานที่ประยุกต์ขึ้น กรมวิชาการ (2539ข, 26) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. ประสบการณ์ของชาวบ้านที่นำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ที่ชาวบ้านค้นพบ และนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน ได้แก่ คติความคิด ความเชื่อ ค่านิยมๆ เช่น คำสอนทางศาสนา ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพร การไหว้ครู การบวงสรวง เป็นต้น

2. ความรู้ ความคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติต่อกันมา หมายถึง สิ่งที่ชาวบ้านถ่ายทอดความรู้หรือความคิดลงในวรรณกรรมต่างๆ เช่น เพลงพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก สุภาษิต การละเล่นต่างๆ นิทานพื้นบ้าน ตลอดจนศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมต่างๆ และกุศโลบายของคนโบราณ ฯลฯ

3. การประกอบอาชีพที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเอง หมายถึง ความรู้ประสบการณ์ที่ชาวบ้านใช้ในการประกอบอาชีพโดยอาศัยหลักธรรมชาติ เช่น การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

4. การประกอบอาชีพที่เกิดจากการผสมผสานความรู้เดิมกับแนวคิดปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ใช้ในการแก้ปัญหาในหมู่บ้านหรือชุมชน เช่น เทคโนโลยีการหล่อโลหะทองเหลือง การนวดข้าว การก่อสร้าง

เวกอร์พันธ์ ฉ่ำสันเทียะ (2541, 25) แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านความเชื่อ เป็นการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เน้นความสำคัญทางด้านจริยธรรมมากกว่าด้านวัตถุธรรม ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสืบต่อกันมา เพื่อให้มีคุณค่าจรโลงรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุสารานสมบัติ และทรัพยากรธรรมชาติที่มุ่งส่งเสริมคุณค่าและความยุติธรรม เช่น ความเชื่อเรื่องศาสนา ความเชื่อเรื่องผีปู่ทวด ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ พิธีกรรม ไสยศาสตร์ การเสี่ยงทายทำนายฝัน เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาด้านการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เป็นการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับงานที่ปฏิบัติกันทั้งครอบครัวและชุมชน แสดงออกมาในรูปของคำสอน ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีประชา อันเป็นวิถีชีวิตของคนส่วนรวมให้รู้จักประหยัดอดออม รู้จักรักษาความสะอาด รู้จักการแต่งกาย รู้จักการทำเครื่องใช้ไม้สอยเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ฮีต 12 กอง 14 การทำบายศรีสู่ขวัญ การแต่งงาน งานศพ งานบวช การละเล่น การอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาด้านการทำมาหากิน เป็นการจัดความสัมพันธ์ให้ดีขึ้นระหว่างคนกับการทำมาหากิน เพื่อให้รู้จักคิด รู้จักสร้างเครื่องมือ รู้จักสร้างความสำเร็จทางวัตถุ รู้จักเพิ่มพูนรายได้ ซึ่งได้แก่ การประกอบอาชีพ การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร ข้าราชการโรค การใช้แหล่งน้ำ การรักษาป่าไม้ชุมชน การเย็บปัก ถัก ทอ เป็นต้น

รุ่ง แก้วแดง (2541, 280-209) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 11 ประเภท ตามสาขาต่างๆ ดังนี้

1. สาขาเกษตร หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรเทคโนโลยี โดยพัฒนาบนพื้นฐานดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในภาวะต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด แก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีเหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อแก้ไขปัญหาการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ได้ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านสุขภาพและอนามัย

182451

วันที่ 21.11.25
21.11.25
21.11.25

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งการอนุรักษ์การพัฒนาการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง การจัดการด้านสมทบและบริการกองทุน ในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

6. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

7. สาขาการจ้ดองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงาน ขององค์กรชุมชนนั้นๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ ขององค์กร เช่น การจ้ดองค์กรกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

8. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดด้านวรรณกรรมทุกประเภท

9. สาขาศาสนาประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้ หลักธรรมคำสอนทางศาสนา และความเชื่อประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าเหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติที่บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนาต่างๆ การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีประทัยข้าว เป็นต้น

10. สาขากองทุนและสวัสดิการ หมายถึง การจัดการด้านสมทบและบริการกองทุน ในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

11. สาขาการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ การอบรมเลี้ยงดู การสอนสั่ง การสร้างสื่อและอุปกรณ์การวัดผลสำเร็จ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2533, 8-13) (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, 11-12) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน ออกเป็น 5 สาขา ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร ด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไขโรคและแมลง) และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยี ฯลฯ

2. ภูมิปัญญาด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การอนุรักษ์ป่า การเคารพแม่น้ำ แผ่นดิน พืชพันธุ์ ัญญาหาร และ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ

3. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการจัดการ สวัสดิการ และธุรกิจชุมชน ได้แก่ กองทุนต่างๆ เช่น สหบาลข้าว (ธนาคารข้าว) สหกรณ์ร้านค้า กลุ่มสังฆะออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้านและเยาวชน

4. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการผลิตและการบริโภค เช่น การแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรให้สามารถบริโภคได้โดยตรง เช่น การใช้เครื่องสีมือ ครกตำข้าว รู้จักประยุกต์เทคโนโลยีที่ใช้แปรรูปผลิตผล เพื่อชะลอการนำเข้ตลาด

5. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการรักษาโรคและการป้องกัน เช่น หมอพื้นบ้าน หมอยาแผนโบราณและยาสมุนไพร

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547, 10-11) กล่าวถึงความหมายและขอบข่ายภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อให้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย โดยมีลักษณะเป็นองค์รวมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่ออกมาขั้นใหม่ที่ช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญาโดยจำแนกตามความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น

1. ด้านการเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสาน องค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหา การเกษตร ด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีเหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตผลเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลิตผลทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพร อันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนไทย การดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการด้านการสะสมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการการรักษาพยาบาลของชุมชน และการจัดการระบบสวัสดิการบริการชุมชน

6. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ กวีศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ

7. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษาวรรณกรรมท้องถิ่นและการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ

8. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณี บุญประเพณีข้าว

9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่างๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

จากแนวความคิดข้างต้นพอสรุปได้ว่า แนวความคิดในการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีแตกต่างกันไปตามความเชื่อและความละเอียดอ่อนของการแบ่งแยกของแต่ละบุคคล แต่แนวความคิดโดยภาพรวมแล้ว เป็นไปในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน โดยสามารถจำแนกประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ได้แก่ คติ ความคิด ความเชื่อ กลุ่มที่ 2 ได้แก่ ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี กลุ่มที่ 3 ได้แก่ การประกอบอาชีพของท้องถิ่น และกลุ่มที่ 4 ได้แก่ ด้านแนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีชาวบ้าน

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณค่า

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณค่า

การเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการส่งเสริมให้เกิดการยอมรับ และรับรู้ถึงความสำคัญของภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ว่ามีคุณค่าเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น และสามารถ

นำไปแก้ไขปัญหาได้เองโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น ซึ่งความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองตามหลักทฤษฎีลำดับความต้องการของ มาสโลว์ (Maslow 1962, อ้างในศรีนวล วิวัฒน์คุณูปการ, 2535, 39) กล่าวถึง การเห็นคุณค่าในตนเองว่า หากความต้องการขั้นพื้นฐาน ความปลอดภัย และความรัก ได้รับการตอบสนองและทำให้บุคคลพึงพอใจแล้ว มนุษย์จะพัฒนาไปสู่ความต้องการในขั้นการได้รับความนับถือยกย่อง หรือความต้องการรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง 2 ส่วน คือ

1. ความต้องการมีพลังกำลัง มีผลสัมฤทธิ์ที่เพียงพอ มีอำนาจ มีศักยภาพ มีความเชื่อมั่นในตนเองที่จะเผชิญกับโลกภายนอก ไม่ต้องพึ่งพาตนเอง

2. ความต้องการได้รับความยกย่องหรือทำตนเองรู้สึกมีคุณค่าจากบุคคลอื่น มีสมรรถภาพ มีชื่อเสียงเป็นที่กล่าวขาน มีอำนาจควบคุม ได้รับการยกย่องสนใจ มีศักดิ์ศรีของตนเอง การที่คนเราจะรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าหรือไม่ขึ้นอยู่กับประเมินที่ผู้อื่นมีต่อเขา มาสโลว์ จึงได้ย่ำว่าความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองที่สมบูรณ์มากที่สุด และมาจากการเคารพยกย่องอย่างจริงใจจากผู้อื่น มากกว่าเกียรติคุณภายนอกหรือการประจบประแจง และมาสโลว์ (Maslow 1954, อ้างในเอกราช แก้วเขียว, 2540, 21) ได้กล่าวถึงความต้องการยอมรับนับถือจากผู้อื่น เป็นขั้นตอนการนำไปสู่การพัฒนาสู่ขั้นการเป็นตัวของตัวเองและเข้าใจตนเองอย่างถ่องแท้ อันเป็นความสุขสมบูรณ์ และเป้าหมายของการพัฒนาขั้นสูงสุด โดยแบ่งความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองประเภทที่เกิดขึ้นจากการเห็นคุณค่าในตนเองยอมรับนับถือตนเอง และการประเมินตนเองในด้านต่างๆ คือ ความเข้มแข็ง ความชำนาญ ผลสัมฤทธิ์ ความสามารถที่เพียงพอในการกระทำสิ่งต่างๆ ความเชื่อมั่น มีอิสระและความเป็นตัวของตัวเอง

2. ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองประเภทที่เกิดจากการได้รับความเห็นคุณค่าจากผู้อื่น กล่าวคือ การได้รับชื่อเสียงเกียรติยศ ได้รับการยอมรับนับถือจากผู้อื่น ได้รับตำแหน่งและความรุ่งเรือง การมีอำนาจเหนือผู้อื่น ได้รับการกล่าวถึง มีศักดิ์ศรีเป็นที่ยกย่องชมเชย

กวิน อ่ำไพพงษ์ (2543, 16) อธิบายแนวคิดของมาสโลว์ (Maslow Needs Hierarchy Theory) นักจิตวิทยากลุ่มมานุษยนิยม ได้ทำการวิจัยพบว่า ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์จัดออกเป็นลำดับขั้น 5 ระดับ คือ

1. ความต้องการทางสรีรวิทยา (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่มีความจำเป็นในการยังมีชีวิตให้อยู่รอด ได้แก่ ความต้องการอากาศ อาหาร น้ำดื่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค

2. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety or Security Needs) คือความปลอดภัยและความมั่นคงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ได้แก่ ความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่ด้วยความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกาย หรือถูกขโมยทรัพย์สิน หรือมั่นคงในการทำงาน และการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

3. ความต้องการมีส่วนร่วมและความรัก (Belongingness and Love Needs) ซึ่งเป็นความต้องการทางด้านสังคมที่ช่วยให้จิตใจของบุคคลเกิดความมั่นคง ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการการยอมรับจากสังคมว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

4. ความต้องการมองเห็นคุณค่าในตนเองหรือศักดิ์ศรี (Esteem Needs from Oneself and Others) เป็นความต้องการมีเกียรติยศ ชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับยกย่อง เห็นตนเองมีคุณค่า ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีความสามารถ ได้รับการยกย่อง เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น มีความสามารถและความสำคัญ

5. ความต้องการพัฒนาศักยภาพแห่งตน (Self Actualization Needs) เป็นความต้องการที่จะบรรลุความสำเร็จ สมหวังในชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นความหวังขั้นสูงสุดที่มนุษย์พึงปรารถนา ได้แก่ ความต้องการค้นพบศักยภาพของตนเอง และใช้ศักยภาพนั้นอย่างเต็มที่ที่จะผลักดันชีวิตของตนให้ เป็นไปในแนวทางที่ดีที่สุดตามที่ตนคาดหวังเอาไว้

ในขั้นที่ 3 และขั้นที่ 4 มาสโลว์ เรียกว่า ค่านิยมพื้นฐาน คือ ความรักและการมองเห็นคุณค่าในตนเอง และนำไปสู่การรักและการมองเห็นคุณค่าของผู้อื่น เมื่อบุคคลเติมเต็มด้วยความรักและความมีค่าแล้วจึงจะพัฒนาไปสู่ขั้นความต้องการพัฒนาศักยภาพแห่งตน โดยแนวคิดนี้เชื่อว่า เมื่อความต้องการได้รับความรัก และการให้ความรักแก่ผู้อื่นเป็นไปอย่างมีเหตุผลและทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจแล้ว พลังผลักดันในขั้นที่ 3 ซึ่งเป็นเรื่องของความต้องการความรักก็จะลดลง และมีความต้องการในขั้นต่อไปเข้ามาแทนที่ กล่าวคือ มนุษย์ต้องการที่จะได้รับความนับถือ ยกย่อง หรือความเห็นคุณค่าในตนเอง นักจิตวิทยากลุ่มมานุษยนิยม (Humanistic Psychology) ได้วางหลักการให้ทุกคนเติมเต็มความรัก ความมีค่าด้วยตนเอง ให้พิจารณารู้ด้วยตนเอง โดยกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ผ่านการวิจัยมาแล้วว่าได้ผลดี เช่น มองเห็นส่วนดีของตนเอง เพื่อจะได้รักและภูมิใจ หรือเห็นคุณค่าในคนอื่นได้ และผลจากการรักและภูมิใจในคนอื่น ก็จะได้รับความรัก ความภูมิใจตอบ เป็นการเติมเต็มในแต่ละวัน เมื่อคนมองว่าตนเป็นคนที่มีคุณค่า ก็จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่มีคุณค่า ไม่นำสิ่งที่ไม่ดีมาให้กับตนเอง ถ้ามีค่านิยมพื้นฐานที่ดีก็จะพัฒนาไปสู่ ความมีคุณธรรม จริยธรรม ได้อย่างสมบูรณ์

มาสโลว์ (1970, อ้างใน กวิน อ่ำไพพงษ์ 2543, 17) ได้แบ่งความต้องการได้รับความนับถือยกย่องออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ความต้องการนับถือตนเอง (Self-Respect) คือความต้องการมีพลังกำลัง มีอำนาจ มีศักยภาพ มีความเชื่อมั่นในตนเองสามารถเผชิญกับโลกภายนอก มีความแข็งแรง มีความสามารถในตนเอง มีผลสัมฤทธิ์ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่นและมีความเป็นอิสระ ทุกคนต้องการที่จะรู้สึกว่าเขามีคุณค่า และมีความสามารถที่จะประสบความสำเร็จในงานภารกิจต่างๆ และมีชีวิตที่เด่นดัง

2. ความต้องการในการยอมรับนับถือจากผู้อื่น (Esteem from Others) คือความต้องการมีเกียรติยศ การได้รับการยกย่อง ได้รับการยอมรับ มีความสำคัญ ได้รับความสนใจ มีสถานภาพ มีชื่อเสียงเป็นที่กล่าวขาน มีศักดิ์ศรีของคนและเป็นที่ยอมรับชมยินดี มีความต้องการที่จะได้รับการยกย่องชมเชยในสิ่งที่เขากระทำ ซึ่งทำให้รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และรับรู้ความสามารถของเขา ได้รับการยอมรับจากผู้อื่น

การเสริมสร้างคุณค่าให้ได้รับการยกย่องโดยทั่วๆ ไปนั้น เป็นความรู้สึกและทัศนคติของความเชื่อมั่นในตนเอง ความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า การมีพลังกำลัง การมีความสามารถและความรู้สึกว่าใช้ชีวิตอยู่อย่างมีประโยชน์ และเป็นบุคคลที่มีความจำเป็นต่อชุมชนและสังคม ในทางตรงกันข้ามการขาดความรู้สึกต่างๆ ดังกล่าวนี้อาจนำไปสู่ความรู้สึกและทัศนคติของปมด้อยและความรู้สึกไม่พอใจเพียง เกิดความรู้สึกอ่อนแอและช่วยเหลือตนเองไม่ได้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็น การรับรู้ตนเองในทางลบ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความรู้สึกขาดกลัว รู้สึกว่าตนเองไม่มีประโยชน์และสิ้นหวังในสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของชีวิต และประเมินตนเองต่ำกว่าชีวิตความเป็นอยู่ของคนอื่น

ความหมายของคำว่าคุณค่า

ราชบัณฑิตยสถาน (2540, 104) พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ให้ความหมายของคำว่า “คุณค่าหรือค่า” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Value” หมายถึง คุณสมบัติที่ได้จากการประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความงามเป็นค่าทางศิลปะ ความดีเป็นค่าทางจริยธรรม ความสำคัญเป็นค่าทางประสพการณ์ ทั้งยังแสดงให้รู้ถึงประเภทของคุณค่า 3 ประเภทใหญ่ๆ ประกอบด้วยคุณค่าทางสุนทรียภาพ (Aesthetic Value) ค่านอกตัว (Extrinsic Value) และค่าในตัว (Intrinsic Value)

คุณค่าทางสุนทรียภาพ หมายถึง การให้คุณค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยการตัดสินเชิงสุนทรียภาพในขอบข่าย 3 ลักษณะ คือ สวย (Beautiful) ดิศตาดิใจ (Picturesque) และเลอเลิศ (Sublime)

ค่านอกตัว หมายถึง สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีได้มีคุณค่าอยู่ที่ตัวของสิ่งนั้นเอง แต่สามารถนำมาซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าอื่น มีลักษณะเหมือนเป็นวัตถุสิ่งของ อาจไม่มีชีวิตไม่มีคุณค่าในตัวมันเอง แต่สามารถสร้างความพึงพอใจต่อมนุษย์ได้

ค่าในตัว หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่าอยู่ในตัวเอง มนุษย์สามารถรับรู้คุณค่านี้ด้วยคุณสมบัติที่มีอยู่ภายในตัวของสิ่งนั่นเอง เช่น ความสุข ความพึงพอใจ เป็นต้น

นวลระออ สุภาผล (2527, 269) ได้ให้ความหมายของคุณค่าในตนเองว่า หมายถึง ความต้องการได้รับการนับถือยกย่อง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ความต้องการนับถือตนเอง ความต้องการมีอำนาจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความแข็งแรง มีความสามารถในตนเอง มีผลสัมฤทธิ์ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น และต้องการที่จะให้คนอื่นรู้สึกว่าเขามีคุณค่าและมีความสามารถที่จะประสบความสำเร็จในภารกิจต่างๆ และมีชีวิตที่เด่นดัง อีกลักษณะคือ ความต้องการได้รับการยกย่องนับถือจากผู้อื่น ต้องการมีเกียรติยศ ได้รับการยอมรับ ได้รับความสนใจ มีสถานภาพ มีชื่อเสียงเป็นที่กล่าวขาน และเป็นที่ยกย่องชื่นชมยินดี มีความต้องการที่จะได้รับความยกย่องชมเชยในสิ่งที่เขากระทำซึ่งทำให้เขารู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า

ศรีนวล วิวัฒน์คุณูปการ (2535, 35) ได้สรุปความหมายของคุณค่าในตนเอง ว่าเป็นการประเมินความรู้สึกที่บุคคลมีต่อตนเองในด้านต่างๆ เมื่อบุคคลกระทำกิจกรรมได้สำเร็จ มีความพึงพอใจและเห็นคุณค่าในการกระทำนั้นๆ ของตน รู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญ

จรัญญา ชันกฤษณ์ (2543, 8) ได้สรุปความหมายว่า คุณค่าในตนเองเป็นการประเมินความรู้สึกที่บุคคลมีต่อตนเองในด้านต่างๆ เมื่อบุคคลกระทำกิจกรรมได้สำเร็จ มีความพึงพอใจและเห็นคุณค่าในการกระทำนั้นๆ ของตน รู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญ ได้รับการยกย่องและมีคุณค่า ถ้าคิดว่าตนเองด้อยกว่าคนอื่นๆ ทุกทาง ก็เป็นปมด้อยน้อยเนื้อต่ำใจ ไม่มีความสุข โดยปกติแล้วคนเรามักเอาตนเองไปเปรียบเทียบกับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา

จากความหมายของคุณค่า สรุปได้ว่า คุณค่าในตนเองหมายถึง ความรู้สึกที่บุคคลมีต่อตนเองในทางที่ดีมีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักการยอมรับตนเองและรู้สึกถึงความสำคัญของตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีความหมาย มีคุณค่า เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น และสามารถแก้ไขปัญหาได้เอง โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น

คุณค่าในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นกระบวนการส่งเสริมให้เห็นถึงคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยได้รับการยกย่องและเห็นความสามารถ เป็นที่ยอมรับนับถือจากผู้อื่น อย่างจริงใจ จากคุณสมบัติที่ได้จากการประเมินด้านรูปสมบัติ ปัญญาสมบัติ และจรรยาสมบัติ มองเห็นความสามารถของตนเอง ด้วยรูปแบบการส่งเสริมคุณค่าจากการกระทำ (Creative Values) คุณค่าที่ได้จากประสบการณ์ (Experiential Values) และคุณค่าที่ได้จากทัศนคติ (Attitudinal Value) ของภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในลักษณะต่างๆ กัน ดังนี้

กรณีการ์ ชมดี (2524, 42) การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ความร่วมมือของประชาชน ไม่ว่าจะปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกัน และเข้ามาร่วมรับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ต้องการ โดยการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์การเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527, 76) การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาล ส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิและองค์กรอาสาสมัครรูปต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกัน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายที่กำหนด

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานเรื่องต่างๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อันเป็นผลประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน

ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

1. การมีส่วนร่วมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคนที่จะพัฒนาศักยภาพของคนในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนเอง และหาวิธีแก้ไขได้อย่างเหมาะสม
2. การมีส่วนร่วมทำให้เกิดพลังต่อรอง เกิดการยอมรับนวัตกรรมใหม่ๆ ได้อย่างมีความกลมกลืน
3. เป็นการส่งเสริมการกระจายบทบาทหน้าที่ในด้านต่างๆ ให้แก่ชุมชน
4. ส่งเสริมให้ชุมชนทำกิจกรรมที่สัมพันธ์กับวิถีพัฒนาตนเอง อันจะนำไปสู่กระบวนการกระจายอำนาจจากศูนย์กลางสู่ท้องถิ่นในอนาคต และเกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมของประเทศได้อย่างแท้จริง

ลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วม

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527, 52) ได้จำแนกการมีส่วนร่วมไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมทางตรง หมายถึง การที่บุคคลเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาด้วยตนเอง เช่น การเข้าประชุม ร่วมอภิปราย ร่วมใช้แรงงาน หรือร่วมลงคะแนนเสียง
2. การมีส่วนร่วมทางอ้อม หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรมผ่านตัวแทน หรือการให้การสนับสนุนโดยไม่นำตนเองเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรง ตัวแทนที่เข้าร่วมกิจกรรมมักจะอยู่ในรูปของคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่แทนสมาชิกขององค์กรหรือชุมชน

ทบวงมหาวิทยาลัย (2545, 115) กล่าวถึง หลักการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม อย่างยั่งยืน กำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วม 3 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่าหรือมีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่า

2. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาว่าต้องการอะไร โดยที่รัฐไม่รู้ความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้น การมีส่วนร่วมก็เพียงแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น

3. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดปัญหา ความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางการแก้ปัญหาและความเท่าเทียมกันของทุกฝ่าย

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ย่อมก่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในที่สุด เนื่องจากเกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา และสร้างความเจริญให้กับชุมชนหรือหมู่บ้านของตน ผ่านกิจกรรมกระบวนการทำงานตาม โครงการ

2. การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นการสะท้อนถึงความจริงใจของรัฐที่มีต่อการสนับสนุนให้ประชาชนมีเสรีภาพในการตัดสินใจ และกำหนดชะตากรรมของท้องถิ่นของตน

3. เป็นช่องทางสะท้อนปัญหาความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นได้ถูกต้องตรงประเด็น

4. เป็นการสร้างฉันทามติร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ เนื่องจากเป็นการสร้างข้อตกลงที่เกิดจากการยอมรับร่วมกันภายในกลุ่ม

5. เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เพราะในกระบวนการมีส่วนร่วม ย่อมจะต้องมีการแลกเปลี่ยนความรู้ และข้อคิดเห็นระหว่างกัน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นเสมือนเวทีในการเรียนรู้ที่มีประโยชน์อย่างมาก

6. เป็นการสนับสนุนการพัฒนาความรักท้องถิ่น และความรับผิดชอบต่อสังคมให้เกิดขึ้นในพฤติกรรมของประชาชนในท้องถิ่น

7. ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงาน อันเนื่องมาจากโครงการ ที่จัดทำขึ้น ในหมู่บ้านและจะช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในการดูแลบำรุงรักษา

ระดับการมีส่วนร่วม

บัญญัติ แก้วส่อง (2536, 142) แบ่งระดับการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับการตัดสินใจ (Decision - Making) ในระดับนี้สมาชิกองค์การจะเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน และจัดการกับกิจกรรมพัฒนาด้วยตัวเอง ดังนั้น จึงถือว่าการมีส่วนร่วมในระดับนี้เป็นระดับความรับผิดชอบด้วยตัวเอง

2. ระดับการร่วมมือ (Co-Operation) สมาชิกในองค์การจะให้ความร่วมมือต่อแผนงานที่ริเริ่มโดยหน่วยงานมีความเสถียรจากสมาชิกองค์การในด้านเวลา ทรัพยากร และแรงงานเพื่อช่วยให้โครงการประสบผลสำเร็จ

3. ระดับการใช้ประโยชน์ (Utilization) ในระดับนี้สมาชิกองค์การจะยอมรับและใช้ประโยชน์จากการบริการที่วางโครงการไว้ให้ เป็นการมีส่วนร่วมในระดับการยอมรับบริการ

อकिन รพีพัฒน์ (2527, 28) ได้กล่าวถึงรูปแบบ หรือขั้นตอนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหาประชาชน ขั้นตอนนี้เป็นส่วนแรกที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าประชาชนยังไม่สามารถเข้าใจปัญหา และค้นหาสาเหตุของปัญหาของประชาชนด้วยตนเอง

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

กิจกรรมในการมีส่วนร่วมในการบริหารพัฒนา

ดิเรก ฤกษ์ห่วย (2527, 122) กล่าวว่า กิจกรรมการมีส่วนร่วมในการบริหารพัฒนาประกอบด้วย 6 กิจกรรม ดังนี้

1. การวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชนหรือกลุ่มชน

2. การกำหนดแนวทางการดำเนินงานให้บรรลุผลในการแก้ปัญหา

3. การระดมทรัพยากรทั้งในและนอกชุมชน

4. การปฏิบัติตามแผนงานที่กำหนดไว้

5. การปฏิบัติตามแผนงานและการประเมินผล

6. การจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างยุติธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้ระดมความคิดของประชาชนทั่วประเทศเพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมของสังคมไทยที่พึงปรารถนา ในอนาคตว่า ต้องการให้สังคมไทยที่พึงประสงค์ในอนาคตเป็นเช่นไร ซึ่งสรุปว่า ความต้องการของประชาชนก็คือ ต้องการสังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สังคมสมานฉันท์ และเอื้ออาทรต่อกัน โดยเน้นถึงเรื่องการลงทุนทางปัญญาและภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้อย่างชัดเจน โดยในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2555) ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคน และระบบให้สามารถปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตและแสวงหาประโยชน์อย่างรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์ และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุกภาคส่วนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

นอกจากนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, คำนำ) กล่าวถึงการกำหนดนโยบายในเรื่องการส่งเสริมและสร้างสรรค์ทุนทางสังคม วัฒนธรรม ชุมชนชาติและสิ่งแวดล้อม บนฐานของศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย โดยกำหนดให้มีการพัฒนาส่งเสริมภูมิปัญญาไทยเพื่อที่จะเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาสากล จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาผ่านการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อเป็นฐานคิดสำคัญของสังคมไทยในอนาคต การเรียนรู้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และความรู้สึกลึกลับอื่นเนื่องมาจากประสบการณ์

กระบวนการเรียนรู้มีหลากหลายแนวคิด ทฤษฎี มีการเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ และเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการกระบวนการพัฒนา ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการเสริมสร้างการเรียนรู้ มีดังนี้

ความหมายและความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ (2543, 171-175) สรุปว่า การศึกษาที่เหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์ ในศตวรรษที่ 21 คือ การศึกษาตลอดชีวิต มีความครอบคลุมไปถึงการเรียนรู้วิธีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในการทำงาน การปรับรูปร่างบุคลิกการเรียนรู้ ซึ่งมีสาระ 4 ประการ คือ 1) การเรียนรู้เพื่อรู้เป็นการเรียนรู้ทั่วไปและเรียนรู้เฉพาะอย่างให้ลึกซึ้ง 2) การเรียนรู้เพื่อทำ ซึ่งเป็นการเรียนรู้อาชีพหรือการทำงาน 3) การเรียนรู้เพื่อเป็นซึ่งเป็นการเรียนรู้เพื่อการตัดสินใจและรับผิดชอบ และ 4) การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ให้ผู้อื่นและวัฒนธรรมประเพณี นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการศึกษากับการวิจัยในการพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์ เพื่อให้เกิดปัญญา การศึกษาเป็นธรรมชาติของมนุษย์เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก การฝึก คือ

การเรียนรู้หรือการศึกษา และการศึกษาของมนุษย์จะต้องมีองค์ประกอบอยู่ 3 ด้าน คือด้าน พฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา เป็นต้น

ในการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้มนุษย์มีศักยภาพนั้น คณะกรรมการสตรี โครงการพัฒนาศึกษาเพื่อชุมชน กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นการลงมือ ปฏิบัติจริงในการแก้ไขปัญหาชีวิต หรือเกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ ผลของการเรียนรู้จาก ปัญหาที่เกิดขึ้น จะช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ชุมชนเห็นเป็นรูปธรรมได้กระบวนการ เรียนรู้ของชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างคน ในชุมชนและ สาธารณะ ทำให้รู้ในสิ่งที่ไม่รู้ซึ่งไม่อาจรู้โดยลำพังและได้กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนเพื่อการพัฒนา มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) การศึกษาชุมชน (Community Education) คือการให้ชุมชนเรียนรู้สภาพ ปัญหาข้อจำกัด และความต้องการของคนในชุมชนของตนเอง และ 2) การศึกษาเพื่อการพัฒนา (Development Education) คือการให้ชุมชน เรียนรู้เพื่อค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหาข้อจำกัด ของชุมชน สามารถตัดสินใจร่วมกันในการกำหนดแผนงานที่สนองความต้องการของชุมชนตาม ศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่

ในการเรียนรู้จำเป็นจะต้องมีวัตถุประสงค์ ซึ่ง (ประเวศ วัชชี, 2542, 31) ได้ให้แนวคิด เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า มีวัตถุประสงค์ 3 ประเด็น คือ 1) เรียนรู้เพื่อตนเอง 2) เรียนรู้ เพื่อสิ่งภายนอกที่สัมพันธ์กับตนเอง และ 3) เรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับ สิ่งนอกตัว และสามารถจัดความสัมพันธ์เกื้อกูลกันในด้านนำไปปฏิบัติ นอกจากนี้ (ปาริชาติ วัลยเสถียร และคณะ, 2543, 175-176) กล่าวว่า การศึกษาที่แท้จริงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการ ตามธรรมชาติ ในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในการดำรงชีวิตของคนและสัตว์ เป็นการ สืบทอดความรู้ซึ่งกันและกันด้วยช่องทางต่างๆ ผ่านพิธีกรรม ประเพณี ค่านิยม และตัวบุคคล กระบวนการเรียนรู้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชีวิตและสังคม เพื่อให้คนดี รู้จักคิดดี ทำดีมี ประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

จากความหมายและความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ ที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วยประเด็นที่เป็นสาระสำคัญ ได้ 3 ประเด็นใหญ่ๆ คือ ด้านการเรียนรู้ คือ การเกิด ความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาสาระ ลักษณะการเรียนรู้จะเป็นแบบตลอดชีวิต เป็นลักษณะเรียนรู้ เพื่อทำ เรียนรู้เพื่อเป็น และเรียนรู้ร่วมกันหรือมีลักษณะเรียนรู้เพื่อตนเอง เรียนรู้เพื่อสิ่งนอกตัวและ เรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์ ด้านการปฏิบัติ คือ การนำเอาความรู้ไปปฏิบัติ โดยการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น หรือถ่ายทอดการปฏิบัติผ่านมิติต่างๆ เช่น พิธีกรรม ประเพณี ค่านิยม บุคคล และวัฒนธรรม

ท้องถิ่น ด้านทัศนคติ คือการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง และถาวรใน 3 ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ซึ่งเป็นขั้นสุดท้ายของการเปลี่ยนแปลง

ยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้

จากการพัฒนาประเทศในอดีตที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก มีเพียงคนบางกลุ่มที่ได้รับประโยชน์ แต่คนส่วนใหญ่ในชนบทของประเทศกลับถูกทอดทิ้งไม่ได้รับผลประโยชน์ การพัฒนาจึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความยากจนไปได้ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อผนึกกำลังร่วมกันระหว่างภาครัฐและประชาชน ตลอดจนมุ่งเน้นพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชนในการพึ่งพาตนเอง (Self Confidence) ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน มีรายละเอียด ดังนี้

1. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิผลในการพัฒนา คือ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานจริงของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย มีการจัดกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกัน (สุมณฑา พรหมบุญ และคนอื่นๆ, 2541, 33-34) และ (สำนักงานควบคุมโรคไข้เลือดออก กรมควบคุมโรคติดต่อ, 2544, 25-29) ได้กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมไว้ว่า หนทางที่จะนำไปสู่มิติแห่ง “การศึกษา 100” “การศึกษาตลอดชีวิต” และ “สังคมแห่งการเรียนรู้” ได้นั้น กระทำได้โดยการให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองและลงมือปฏิบัติ กิจกรรมที่หลากหลายและยืดหยุ่น แม้ว่าจะงานของ สุมณฑา พรหมบุญ และคนอื่นๆ จะมีฐานจากการศึกษาในระบบแต่มีสาระที่นำมาพิจารณาประยุกต์เพื่อจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการทำงานกับ ชุมชนได้หลายประเด็น ได้แก่

1.1 ความรู้และความจริงเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในสังคมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ทุกคนต้องเรียนรู้วิธีที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

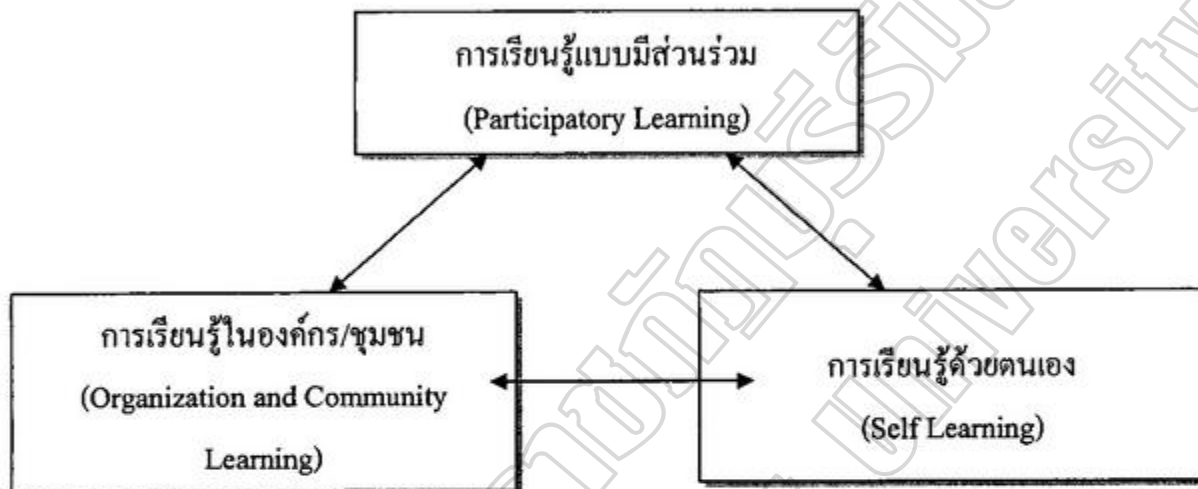
1.2 การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยเตรียมสมาชิกในชุมชนให้พร้อมที่จะเผชิญกับชีวิตจริง

1.3 การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี ฝึกฝนความเป็นประชาธิปไตย ฝึกการช่วยเหลือเกื้อกูลและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในชุมชน

1.4 การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมช่วยลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทุกคนได้รับการยอมรับ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เกิดความสุขในการอยู่ร่วมกัน

1.5 การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่มเป็นการเรียนรู้พื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่ง เมื่อนำมาประกอบกับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) กระบวนการกลุ่มจะช่วยทำให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมสูงสุด (Maximum Participation) ผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมและทำให้บรรลุงานสูงสุด

กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผู้เรียนต้องมีการแสดงความคิดเห็นและช่วยกันทำงานเป็นกลุ่มและต้องมีการเตรียมตัวมาก่อน เช่น การเตรียมเครื่องมืออุปกรณ์ การค้นคว้า เป็นต้น จากการที่ผู้เรียนได้ค้นคว้าบ่อยๆ จะทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Learning) และขยายเป็นการเรียนรู้ร่วมกันในองค์กรหรือชุมชน (Organization and Community Learning) ซึ่งสามารถสรุปเป็นวงจรพัฒนาการเรียนรู้ ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 วงจรพัฒนาการเรียนรู้

ที่มา (สำนักงานควบคุมโรคไข้เลือดออก กรมควบคุมโรคติดต่อ, 2544, 26)

2. การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ความสำคัญในการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน เกิดปัญหาเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของสังคมทั้งหมดร่วมกัน ความเข้มแข็งทางปัญญา เกิดจากลักษณะ 5 ประการ คือ สติปัญญาของคนทั้งหมด โครงสร้างของสมอง กระบวนการเรียนรู้ ที่สร้างความเข้มแข็งทางปัญญา การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ นอกจากนี้ ยังเสนอยุทธศาสตร์ทางปัญญาไว้ 8 ประการ (ประเวศ วะสี, 2538, 8-20) คือ

2.1 ยุทธศาสตร์ญาณวิทยาที่เน้นการเรียนรู้ใน 3 ระดับ กล่าวคือ ความรู้ที่รู้ความจริงแล้วเกิดปัญญาที่เชื่อมโยงความรู้ต่างๆ ได้ และเกิดจิตสำนึกเพราะความเข้าใจตัวเองที่สัมพันธ์กับสรรพสิ่งทั้งหลาย

2.2 ยุทธศาสตร์ครอบครัว จำเป็นต้องส่งเสริมและสนับสนุนครอบครัวให้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งการศึกษา เพื่อพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคล

2.3 ยุทธศาสตร์เครือข่ายการเรียนรู้ ควรส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ของชุมชนหรือองค์กรชาวบ้าน ซึ่งเป็นการจัดการในเรื่องของตนเองและเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ในปริมาณลของชุมชนและในชุมชนมีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย

2.4 ยุทธศาสตร์การปฏิรูปการเรียนรู้มีการในสถาบันการศึกษา หลักการปฏิรูปการเรียนรู้ในด้านความรู้และปัญญาและกระบวนการเรียนรู้จะต้องพัฒนามิติทางสังคม จิต และปัญญา

2.5 ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ในองค์กรและบทบาทของกองทัพ กองทัพควรปรับบทบาทให้เป็นสถาบันเพื่อการพัฒนาคนไปพร้อมกับการดำรงสมรรถนะทางการรบ

2.6 ยุทธศาสตร์สื่อสารมวลชน สื่อทุกชนิดมีบทบาทในการสื่อสารระหว่างกัน หากมีการจัดการบริหารจัดการสื่อและการพัฒนาคุณภาพของสื่อที่มีสาระและสร้างสรรค์ก็เป็นหนทางหนึ่งที่จะพัฒนาสติปัญญาของผู้คนในสังคมได้

2.7 ยุทธศาสตร์การวิจัย สังคมปัจจุบันเป็นสังคมการเชื่อมโยง และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การสร้างความรู้ใหม่จะทำให้เข้าใจสังคมได้

2.8 ยุทธศาสตร์การจัดการเพื่อความเข้มแข็งทางปัญญา การทำให้ยุทธศาสตร์ทั้ง 7 ประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องอาศัยการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับระดับนโยบาย มีการประสานความร่วมมือกันทำแผนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย มีกลไกในการประเมินผล มีการทดลอง และรัฐควรสนับสนุนระบบการเงิน สำหรับการศึกษาและการวิจัย เพื่อสนับสนุนให้เกิดการสร้างพลังปัญญาในสังคม

3. กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal : PRA) งานวิจัยของ (ปาริชาติ วลัยเสถียรและคนอื่นๆ, 2543, 76-78; ชีระพงษ์ แก้วหาญ, 2543, 199-202; อิศนีย์ รัตนมาลัย, 2537, 1-2 และสำนักงานควบคุมโรคไข้เลือดออก กรมควบคุมโรคติดต่อ 2544, 21-22) กล่าวถึง กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การศึกษาชุมชนนั้น เป็นสิ่งที่ชุมชนควรกระทำเพราะยังมีเรื่องราวอีกหลายอย่างที่คนในชุมชนเดียวกันไม่เข้าใจ ไม่คิด มองข้ามหรือมีความเข้าใจไม่ถูกต้อง เช่น ไม่ได้ตระหนักถึงปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้น ในอนาคตอันใกล้ ทำให้ไม่สามารถหาช่องทางป้องกันหรือแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ ลักษณะสำคัญของเทคนิค PRA พอสรุปได้ ดังนี้

3.1 เป็นการศึกษาร่วมกันที่คนภายในชุมชนเป็นผู้ศึกษาวิเคราะห์เอง โดยผ่านกระบวนการเสวนากลุ่ม (อภิปรายกลุ่ม)

3.2 นักพัฒนาจะมีบทบาทเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในกระบวนการเสวนา :เรียนรู้ (Facilitator) มากกว่าการเป็นประธานหรือผู้นำและต้องอยู่ในกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ

3.3 วัตถุประสงค์จะเน้นที่ผลประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และตัวคนที่เข้าร่วมในกระบวนการให้มีความสามารถในการวิเคราะห์ การตัดสินใจ และศักยภาพของการแก้ไขปัญหาของชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

3.4 การทำเทคนิค PRA จะไม่ตั้งต้นที่ความรู้สาขาใดสาขาหนึ่ง หากจะเริ่มจากสิ่งที่ชาวบ้านรู้ ชาวบ้านคิด รู้สึก และเชื่อเช่นนั้น แล้วค่อยๆ จัดกระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูลระหว่างกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

หลักการศึกษามุมชนด้วยกระบวนการ PRA จะทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลจำนวนมากและมีความแน่นอนสูงเนื่องจากชุมชนได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลอย่างแท้จริง เนื่องจากเราไม่ได้เดินทางเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อเก็บข้อมูลและกลับมาคิดว่ามีอะไรบ้างที่จะสามารถแก้ไขปัญหาให้เขาได้อย่างเหมาะสม แต่เราจะร่วมกับชาวบ้านในการคิดและแก้ไขปัญหาของเขา โดยตัวของชาวบ้านเอง นอกจากนั้นยังช่วยให้ชาวบ้านค้นหาปัญหาต่างๆ จากภายในหมู่บ้านด้วยตัวของเขาเอง ตลอดจนแสดงความรู้ต่างๆ ในการแก้ปัญหาของเขา วิเคราะห์ และนำเสนอแผนการที่จะแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมจะประสบความสำเร็จอย่างแท้จริงได้นั้น ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในการพัฒนา 3 ระดับ ทั้งระดับภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยการพัฒนาทักษะในการแก้ปัญหา (Problem-Solving Skill) ทักษะในการสื่อสารข้อมูลข่าวสาร (Communication Skill) และทักษะในการทำงานเป็นทีม (Team Building Skill) เป็นต้น สรุปได้ ดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 ทักษะพื้นฐานในการพัฒนา

ทีมา (สำนักงานควบคุมโรคไข้เลือดออก กรมควบคุมโรคติดต่อ, 2544, 24)

การศึกษาชนบทโดยกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (PAR) จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ช่วยให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่แน่นอนรวมทั้งขณะทำการหาข้อมูลชาวบ้านจะไม่เกิดความเครียด เนื่องจากมีบรรยากาศที่เป็นกันเองเหมือนพูดคุยสนทนากัน ตามปกติซึ่งเป็นวิธีการพัฒนาที่สอดคล้องตามแนวทางสมัยใหม่ ทำให้การพัฒนาอยู่บนพื้นฐานความต้องการที่แท้จริง มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืนในอนาคต ตามแนวทางเวทีประชาคมหรือประชาสังคม

4. เทคนิคการประชุมอย่างมีส่วนร่วมซึ่งทวิตส์ นพเกสร (2541, 1-15) ได้นำเสนอเทคนิคการประชุมอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้วิธีหนึ่ง ที่ใช้เวทีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กับคนอื่น ทุกคนในที่ประชุมจะได้เรียนรู้ความแตกต่าง ความหลากหลาย รู้จักอดกลั้นและประนีประนอมโดยใช้เหตุผลและผลของการตัดสินใจร่วมกัน วิธีการดำเนินการประชุมอย่างมีส่วนร่วมสามารถจัดได้หลายรูปแบบตามความเหมาะสม โดยมีขั้นตอนหลักๆ คือ 1) ผู้ดำเนินการประชุมจะให้ภาพรวมของสถานการณ์ หรือสภาพปัญหาในปัจจุบัน ในขั้นตอนนี้อาจใช้เทคนิคของการวาดแผนภูมิความคิด (Mind Map) ในการแจกแจงประเด็นและสรุปให้เข้าใจเพื่อที่จะให้ผู้เข้าร่วมประชุมสามารถติดต่อเชื่อมโยงไปสู่เรื่องอื่นๆ ได้ 2) ผู้เข้าร่วมประชุมจะช่วยกันจัดลำดับของปัญหาและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา มีการถกเถียงแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ และเปิดเผยวิธีการแสดงความคิดเห็นในขั้นตอนนี้ ทุกคนจะได้ฝึกทักษะในการละลายพฤติกรรม และทักษะในการจัดการกับความขัดแย้ง การประชุมจะต้องอาศัยกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งที่ดีที่จะทำให้เกิดประโยชน์จนเป็นพลังปัญญาในการแก้ปัญหาได้ 3) การสรุปแนวทางในการแก้ปัญหาและร่วมมือกันปฏิบัติอย่างจริงจัง การร่วมกันคิดร่วมกันตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติร่วมกัน นอกจากจะได้เรียนรู้ร่วมกันทุกคนจะมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่จะต้องร่วมกันพัฒนาชุมชนของคนตลอดจนแสวงหาอนาคตร่วมกันของชุมชน

5. กระบวนการ A-I-C (ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, 2543, 183-194) กล่าวว่า ปัจจุบันมีการคิดเทคนิคใหม่ๆ มาใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างการเรียนรู้แก่มนุษย์ เทคนิค A-I-C (Appreciation Influence Control) ก็เป็นเทคนิคหนึ่ง ซึ่งมีฐานคิดจากหลักพุทธธรรม A-I-C เป็นเทคนิคการระดมความคิดในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน จากการศึกษาพบว่ากระบวนการ A-I-C เป็นกระบวนการที่มีศักยภาพในการสร้างพลังและกระตุ้นการยอมรับของชาวบ้านทั้งชายและหญิงให้ร่วมพัฒนาหมู่บ้าน โดยทั่วไปวิธีการระดมความคิดตามกระบวนการ A-I-C แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ประกอบด้วยขั้นของ Appreciation = A เป็นขั้นตอนที่สมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมมี

การเสนอความคิดเห็นและข้อมูลจากประสบการณ์และมุมมองของแต่ละบุคคล ชั้นของ Influence = I เป็นขั้นตอนที่สมาชิกได้มีโอกาสคิดแนวทางในการพัฒนาร่วมกัน และขั้นสุดท้าย Control = C เป็นการนำเอาแนวคิดในการพัฒนามาวางแผนปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ (2543, 222-223) ได้กล่าวว่า A-I-C เป็นเทคนิคระดมความคิดในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน เทคนิคนี้ให้ความสำคัญต่อการระดมความคิด และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนบนพื้นฐานแห่งความเท่าเทียมกัน เป็นกระบวนการที่นำเอาคนเป็นศูนย์กลาง เนื่องจากคนนั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับทั้งหมดในชุมชน ร่วมกันวางแผนและเพื่อทำผลแห่งการพัฒนาชุมชนของตน

ในการศึกษาคครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้กระบวนการ A-I-C เป็นเทคนิคในการดำเนินการจัดทำแผนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ประกอบการประชุมอย่างมีส่วนร่วมและการวางแผนแบบมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

เทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้

แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน อนันต์ ลิขิตประเสริฐ (2544, 31-34) นำเสนอแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนว่า เริ่มต้นจากวงจรการเรียนรู้ ดังนี้ “รวมคน ร่วมคิด/ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน/ติดตามประเมินผล และร่วมรับผลจากการกระทำ” ถ้าวางจรแห่งการเรียนรู้ของชุมชนใดหมุนเร็วหรือมีพลวัต (Dynamic) สูงแสดงว่า ชุมชนนั้นมีพลังการเรียนรู้สูง สรุปไว้ ดังนี้

1. รวมคน การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่มีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผลและทรงพลัง ต้องเริ่มต้นจากการรวมคนในชุมชนเป็น “องค์กรชุมชน” เพื่อเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ของตนเองกับครอบครัว ชุมชน และสังคม ความรู้และทักษะด้านภาษา เทคโนโลยี การประกอบอาชีพ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข เป็นต้น การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ใช้ “คน” เป็นทั้งปัจจัยและเป้าหมายของการเรียนรู้ ดังนั้น “รวมคน” จึงเป็นขั้นตอนที่ทำให้ได้คนที่มีคุณภาพมีพลังและเป็นการรวมตัวที่มีความยั่งยืน ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานในขั้นต่อไป ประสบความสำเร็จ ถ้าการรวมคนใช้ผลประโยชน์เป็นตัวล่ออาจได้คนจำนวนมากในระยะเวลานั้น แต่จะได้แต่กายไม่ได้ใจและมักได้คนที่ไม่มีความหมาย ไม่มีพลัง เป็นการรวมตัวที่ไม่มีความยั่งยืน

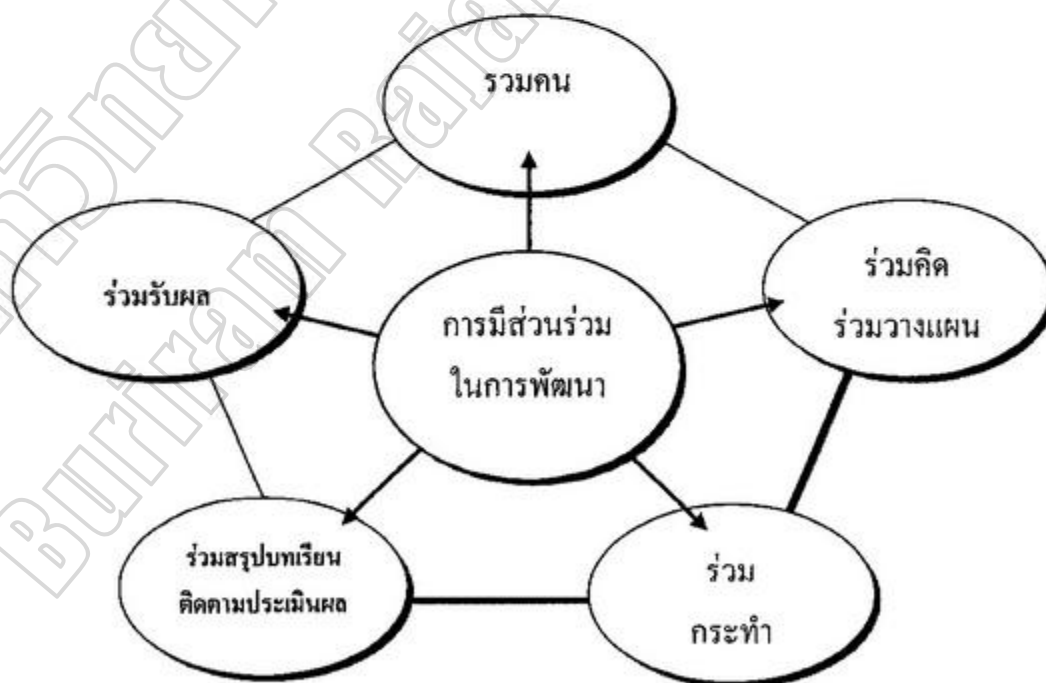
2. ร่วมคิด/ร่วมวางแผน มีวัตถุประสงค์เพื่อระดม “พลังความคิด” ให้รู้แจ่มแจ้ง โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมองเพื่อระดมความคิด สร้างความเข้าใจร่วมกัน ปรับกระบวนการทัศน สร้างวิสัยทัศน์ร่วม แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหาและ

โอกาสอย่างรอบด้าน สามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหา (เรียนรู้อะไร) กำหนดแนวทาง
วิธีการ และแผนงานในการแก้ไขปัญหา (เรียนรู้อย่างไร เรียนรู้กับใคร เรียนรู้ที่ไหน)

3. ร่วมทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวม “พลังการจัดการ” ตามแผนงานที่กำหนด โดยใช้
หลักสหกรณ์ การฝึกฝนจากการทดลองทำและการปฏิบัติในพื้นที่จริง กิจกรรมจริงสถานการณ์จริง
ประกอบกับการใช้หลักการทฤษฎี เทคโนโลยี และระบบการบริหารจัดการที่ดีมาสร้างความ
เชื่อมโยงกัน การจัดแบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของภาคีการพัฒนาต่างๆ อย่างเหมาะสม
ย่อมทำให้การใช้ทรัพยากรมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลสูงสุด

4. ร่วมสรุปบทเรียน/ติดตามประเมินผล มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง “พลังภูมิปัญญา”
โดยเริ่มต้นจากการประเมินตนเองและประเมินผลงานผ่านเวทีกลุ่มและเครือข่าย ทำให้เกิดการ
เชื่อมต่อระหว่างทักษะองค์ความรู้และประสบการณ์ นำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ขององค์กร
จากนั้นจึงเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อ (เอกสาร วิทยุ โทรทัศน์) ไปสู่อุ้งค์กรชุมชนอื่นๆ

5. ร่วมรับผลจากการกระทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง “พลังปิติ” โดยการยกย่อง
ชื่นชมและให้กำลังใจคนที่เสียสละและทำงานให้กับชุมชนและสังคม ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและ
มีความสุขจากการทำงานร่วมกัน ส่วนผลจากการกระทำอาจได้รับในมิติที่แตกต่างกัน เช่น สมาชิก
องค์กรชุมชนได้รับผลทางด้านเศรษฐกิจ นักเรียนได้เรียนรู้วิถีคิด การทำงานเป็นทีม ส่วนครู
ได้เรียนรู้ศักยภาพของท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการปฏิรูปการเรียนการ
สอนในโรงเรียน

ภาพประกอบ 4 แนวทางการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาในชุมชน
ที่มา (อนันต์ ลิขิตประเสริฐ, 2544, 31-34)

แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนทั้ง 5 ประการ จึงเป็นพลังทางสังคมของชุมชนในการขับเคลื่อนชุมชนให้ได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ เป็นปัจจัยของกระบวนการเรียนรู้ มีคุณลักษณะเฉพาะที่สามารถปฏิบัติได้ในตัวเอง ประกอบด้วย (สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2544, 87)

1. ทักษะจากการฝึกหัด (Motor Skills) จะเกิดการเรียนรู้ขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการฝึกภาคปฏิบัติและได้ฝึกหัดกระทำอยู่เสมอ
2. การเรียนรู้ทางด้านภาษา (Verbal Information) เป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากได้รับข้อสนเทศ ข่าวสารและข้อมูล การจัดระบบข้อสนเทศ การรู้ความหมาย และเข้าใจภาษาที่ใช้ตลอดจนเนื้อหาสาระนั้น
3. ความสามารถทางสติปัญญา (Intellectual Skills) หมายถึง การเรียนรู้ซึ่งปรากฏขึ้นได้โดยต้องมีความเข้าใจ และมีทักษะบางอย่างมาก่อน เช่น การคิดเลขซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจกับตัวเลข เป็นต้น
4. ยุทธศาสตร์ทางด้านสมอง (Cognitive Strategies) เป็นการเรียนรู้ที่ต้องการให้มีการกระทำซ้ำ (Repeat) ในบางโอกาสโดยเฉพาะในด้านการฝึกความจำ
5. การเรียนรู้และทัศนคติ (Attitude) การเรียนรู้ที่เกี่ยวกับทัศนคติจะได้ผลดีที่สุดก็โดยการใช้ในลักษณะรูปแบบจำลองของบุคคล (Human Model) โดยอาศัยหุ่นรูปแบบจำลองเป็นตัวอย่างให้แก่ ผู้เรียน ทั้งนี้ โดยใช้แรงเสริมแบบทดแทน (Vicarious Reinforcement) ให้กับ ผู้เรียนในเมื่อผู้เรียนมีพฤติกรรมบางอย่างตามต้องการ

ผลที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ สรุปได้ 3 ด้าน คือ ความรู้ (Knowledge) เช่น ความคิด ความเข้าใจ และความจดจำในสาระเนื้อหาต่างๆ ทักษะ (Skill) เช่น การคิด การพูด การกระทำ การพูด ฟัง อ่าน เขียน และการเคลื่อนไหวต่างๆ และความรูสึก (Affective) เช่น เจตคติ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม เป็นต้น

นอกจากนี้ ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2533, 86-87) ได้ให้ความสำคัญกับการนำ ภูมิปัญญามาสู่กระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชน และต้องมีความเข้าใจถึงภูมิปัญญาชาวบ้านว่า เป็นความดี มีคุณค่า และสะสมกันมานาน เป็นเรื่องผสมผสานทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งเสนอเป็นขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การศึกษาและรวบรวมประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านต่างๆ 2) การจัดระบบข้อมูลเพื่อเชื่อมโยงภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ความรู้เฉพาะด้านและ 3) การศึกษาวิธีการที่เหมาะสม ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การศึกษาคูงาน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเล่าประสบการณ์ เป็นต้น

ถวิล ธาราโกชน (2532, 23-25) ได้สรุปความหมายไว้ว่า หมายถึง กระบวนการต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้และยึดถือปฏิบัติรวมกันไม่ว่าจะเป็นการพูด การประพฤติตามวิธีของ ขนบธรรมเนียมประเพณี การกิน การอยู่ ตลอดจนความเชื่อค่านิยมและทัศนคติ จะเป็นแนวทาง ให้บุคคลสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างสุขสบาย รวมทั้งยังมีความหมายถึง การเรียนรู้ทาง สังคม (Social Learning) การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม (Acculturation) การรับเอาเข้ามาไว้ข้างใน (Internalization) เพื่อเลี้ยงความสับสน

ซูเกียรติ ลีสวรรณ์ (2535, 17) ศึกษาเรื่องระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือ สรุปไว้ว่า ระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่สำคัญ เริ่มถ่ายทอดกันในครอบครัว โดยใช้สื่อที่มีอยู่ใน ขนบทระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ใช้วิธีสอนและปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ผู้สอนคือผู้ใหญ่ใน ครอบครัวที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ ผู้เรียนคือ ลูกหลาน หรือเครือญาติที่มีแรงจูงใจ จากตัวอย่างความสำเร็จในอาชีพของคนในรุ่นก่อน การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวนี้จะเกิดขึ้น ตลอดเวลาผู้เรียนเมื่อชำนาญแล้วก็จะเป็นผู้สอนในรุ่นหลังต่อไป เงื่อนไขและสถานการณ์ภายนอก ทั้งการพัฒนาประเทศในระดับมหภาค ความสะดวกในการติดต่อสื่อสารระหว่างคน จากแต่ละ ท้องถิ่นและการขยายตัวของสื่อมวลชน และวิธีเผยแพร่ความรู้ใหม่ มีส่วนกระตุ้นให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงระบบการเรียนรู้ของประชาชนในท้องถิ่นภาคเหนือเป็นอย่างมาก ปัจจุบันระบบ การเรียนรู้ในท้องถิ่นดั้งเดิมยังคงหลงเหลืออยู่ไม่มาก แต่ก็ยังสามารถรื้อฟื้นเพื่อประ โยชน์ในการ วางแผนในการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพและวิถีชีวิตของประชาชน

กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติหรือในแนววิถีชีวิต ไม่ได้มีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้จัด ไม่มี สถาบันการศึกษาใดๆ รับผิดชอบ แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่อาจจะเรียกว่า สังคมประกิด (Socialization) คือ สังคมสอนเราเอง (วิชัย ดันศิริ, 2536, 33-35) การกล่อมเกลาทางสังคมเป็น กระบวนการทางการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สังคมดำรงอยู่และช่วยให้บุคคลในสังคมมีชีวิต ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมได้เป็นอย่างดีและมีความสุข กระบวนการทางสังคมจึงต้องการ ตัวแทนของสังคมให้ทำหน้าที่เตรียมบทบาททางสังคมให้กับสมาชิก

การถ่ายทอดและการเรียนรู้มนุษย์สามารถดำรงเผ่าพันธุ์ได้ เพราะมีการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ที่สั่งสมมาเป็นอารยธรรมที่สืบเนื่องมาช้านานให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม ซึ่ง ความรู้และประสบการณ์ที่ถ่ายทอดนั้นจะมีความละเอียดซับซ้อน โดยจะเกี่ยวข้องกับการทำมาหา กินและอุดมการณ์ วัฒนธรรมของกลุ่ม และรูปแบบในการถ่ายทอดนั้นจะต้องมีความสอดคล้อง สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้เรียนอย่างใกล้ชิด เพื่อวิถีแนวทางการดำเนินชีวิตของชุมชนอย่างเป็นปกติ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2536, 18-19) ซึ่งการถ่ายทอดความรู้โดยเป็นระบบนี้จะเกิดขึ้นภายในท้องถิ่น ซึ่งระบบการถ่ายทอดความรู้ในท้องถิ่นที่มีมาแต่ดั้งเดิมเริ่มโดยการถ่ายทอดความรู้ภายในครอบครัว

โดยเริ่มจากบ้าน ต่อจากนั้นจะมีโอกาสเรียนรู้ในวัดและมีการขยายโอกาสไปจนถึงการเรียน
 ในโรงเรียน การเรียนรู้ในบ้านมีผู้สอนเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในสาขานั้นที่อาจ
 เป็นบรรพบุรุษหรือผู้รู้อื่นๆ เนื้อหาที่ถ่ายทอดเป็นวิชาชีพที่มีการถ่ายทอดมานานแล้ว การถ่ายทอด
 ความรู้เป็นการปฏิบัติให้คุณเป็นตัวอย่างหลายๆ ครั้ง จนผู้เรียนรู้และปฏิบัติได้เป็นอย่างดี ผู้เรียนที่
 นำวิชาที่ได้เรียนรู้มาปฏิบัติเป็นเวลานานก็จะสามารถถ่ายทอดให้กับลูกหลานและผู้สนใจอื่นต่อไป
 ได้ (ชูเกียรติ ลิขสุวรรณ, 2535, 32) การศึกษาศูนย์ก่อนเป็นเครื่องมือในการสืบทอดเจตนารมณ์ของ
 ชุมชนมิได้ผูกขาดโดยสถาบันใดสถาบันหนึ่ง แต่มีครอบครัวและวัดอันเป็นสถาบันความเชื่อทาง
 ศาสนา มีบุคคลที่มีความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชนที่ช่วยกันสอน โดยผ่านการกระทำและ
 พิธีกรรมต่างๆ ในการจัดเวลาทางสังคมของสมาชิกภายในชุมชน น่าจะเกิดจากประสบการณ์
 ในการดำเนินชีวิตที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างคนกับธรรมชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข
 และท้ายที่สุดบทเรียนต่างๆ ในการดำเนินชีวิตก็ควรมีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง
 อย่างต่อเนื่อง การถ่ายทอดลักษณะนี้จัดได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นกระบวนการที่มีรากฐานจากประเพณีวัฒนธรรม
 ท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต การเรียนรู้และการปฏิบัติเนื้อหา อีกทั้ง
 กระบวนการเรียนรู้ยังเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่นเพื่อความเหมาะสมกับ
 ท้องถิ่นและช่วยให้บุคคลชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือ ภูมิปัญญา
 พื้นบ้าน (เสรี พงศ์พิศ, 2536, 7) การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน ชาวบ้านได้ใช้สติปัญญาของตน
 สะสมความรู้ประสบการณ์เพื่อการดำรงชีวิตมาโดยตลอด มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คน
 อีกรุ่นหนึ่งตลอดมาด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อมแต่ละท้องถิ่น โดย
 อาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อถือผีสาขต่างๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการ
 ถ่ายทอดการเรียนรู้สืบทอดกันมา

จารูวรรณ ธรรมวัตร (2538, 11-13) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีการ
 ถ่ายทอดหลากหลายรูปแบบตามเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย การถ่ายทอดให้กับเด็กจะต้องสนุก
 ไม่ซับซ้อน มีการเล่นเกมปริศนา สำหรับการเล่านิทานและการลงทำ แต่การถ่ายทอดให้กับผู้ใหญ่
 จะใช้วิธีบอกเล่า พิธีสู่ขวัญ พิธีทางพุทธศาสนา พิธีกรรม และการประกอบอาชีพ การแสดง
 มหรสพ ซึ่งทุกวิธีแอบอิงอยู่กับศรัทธาในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาไม่นิยม
 ขบวนการเรียนรู้ที่ขาดศรัทธารองรับ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิศากร ธรฤทธิ์ (2541, บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำชั้นที่ 1 : กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่เตง พบว่าแหล่งที่มาของภูมิปัญญาชาวบ้านมี 4 แหล่ง คือ บรรพบุรุษ ประสบการณ์ และการฝึกอบรมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีภูมิปัญญาที่ได้รับจากการฝึกอบรมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐมากที่สุด ส่วนภูมิปัญญาดั้งเดิมจากบรรพบุรุษที่นำมาใช้ในการจัดการมีน้อย ส่วนวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดิน และน้ำ มี 8 วิธี คือ การใช้ การกักเก็บ การป้องกัน การฟื้นฟู การพัฒนา การสงวน และการแบ่งเขต พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่มีภูมิปัญญาในด้านวิธีการใช้ทรัพยากรป่าไม้ ดิน และน้ำ มีจำนวนสูงที่สุด ส่วนในด้านการเก็บกัก การพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ การสงวนทรัพยากรดิน และการฟื้นฟูการพัฒนาทรัพยากรนั้นมีจำนวนต่ำที่สุด

ชลธิ์ ชูชาติ (2538, บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าและระบบนิเวศ เพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า ในแนวคิดของชาวบ้าน ระบบนิเวศป่าประกอบด้วยสิ่งไม่มีชีวิต เช่น ดิน น้ำ อุณหภูมิ แร่ธาตุ และสิ่งมีชีวิต ได้แก่ สัตว์ พืช และมนุษย์ นอกจากนี้ระบบนิเวศป่า ยังประกอบด้วย ผีเสื้อ เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านใช้ระบบการผลิตและการดำรงชีวิตแบบพึ่งพิงป่า โดยยึดหลักการอนุรักษ์ การพึ่งพาอาศัย การเคารพ การนับถือ ความกลัว และการสำนึกบุญคุณ ระบบนิเวศป่าในการผลิตเพื่อยังชีพจึงดำรงอยู่ได้ แต่ได้เริ่มมีการสูญสลายเมื่อมีการพัฒนาขั้นพื้นฐานปัจจัยการผลิตและระบบการผลิตเพื่อขยายเข้าสู่หมู่บ้านในภาคเหนือ ในท่ามกลางการขยายตัวของความเจริญในรูปแบบใหม่ ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ยังคงรักษาระบบนิเวศป่าไว้โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน เกี่ยวกับการใช้แนวความคิด คำสอนเชิงวรรณกรรม ความเชื่อ และการสร้างกฎ กติกา ในการรักษา ระบบนิเวศป่า ส่วนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่า ได้แก่ การนับถือผี การผูกสายสะคือทากรไ่ว้ที่ต้นไม้ ระบบเหมืองฝาย การประปาภูเขา การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การปลูกป่า การทำไร่หมุนเวียน และการสร้างแนวป้องกันไฟ ซึ่งในพิธีกรรมดังกล่าวเป็นการปฏิบัติที่แสดงถึงความเคารพ ความกตัญญู ความกลัว การอ่อนน้อม การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ในปัจจุบันพิธีกรรมดังกล่าวได้ขยายตัวกว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการและนักพัฒนาเอกชน

จารีรัตน์ ประแก้ว และคนอื่นๆ (2539, 45-47) ได้ทำการวิจัยเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน : เรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้วิธีเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ จำนวนสามท่าน ซึ่งสองในสามท่าน คือ ครูนักจัดการและครูเกษตรธรรมชาติ นอกจากนี้ ยังได้สัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มกับสมาชิกของโรงเรียนชุมชน

อีสาน ที่ได้มีการขยายเครือข่ายโดยอาศัยเทคนิคกลุ่มที่รู้จักซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร และมีบางส่วนนั้นเป็นกลุ่มครูในพื้นที่ ตลอดจนการใช้วิธีสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ในการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน ทำให้ได้ข้อความรู้ว่า การเรียนรู้เรื่องความเข้มแข็งของชุมชนของทั้งครูนักจัดการและครูเกษตรธรรมชาติ เกิดขึ้นในจังหวะก้าวแรกจากการเข้าร่วมกันก่อตั้งโรงเรียนชุมชนอีสานให้ต่างไปจากโรงเรียนในระบบทั่วไปโดยทำให้โรงเรียนชุมชนอีสานไม่ได้หมายถึงอาคารเรียน รูปแบบหลักสูตร หรือเทคนิคการเรียนการสอน ตามที่มีในระบบโรงเรียนโดยทั่วไป แต่ให้ความหมายเป็นที่รับรู้ในหมู่สมาชิกว่า พวกเขามีโอกาสเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง โดยอาศัยเวทีสัญจรไปตามพื้นที่จริงเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักการของการพึ่งตนเอง และพัฒนาตนเองอย่างรอบด้านบนวิถีแห่งเกษตรกรรม ชั่งยื่นแบบผสมผสานเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ ที่ยึดหลักทำเพื่อกินเพื่ออยู่ เหลือกินแจก เหลือแจกขาย เหลือขายจึงแปรรูป แล้วพัฒนาสู่การอุตสาหกรรมชุมชน การธุรกิจชุมชน และการสวัสดิการชุมชน ภายใต้การดำเนินงานแบบเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีระบบข้อมูลและสารสนเทศของทั้งชุมชนท้องถิ่นและสากล

การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางของโรงเรียนชุมชนอีสานข้างต้น มีการเชื่อมโยงเข้าสู่ระบบการศึกษาระดับโรงเรียนประถมศึกษา 4 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านปลัดชุม โรงเรียนบ้านปรือเกวียน โรงเรียนบ้านโคกสว่าง และโรงเรียนบ้านคอนมนต์ ทำให้โรงเรียนเหล่านี้ได้มีการทดลองใช้หลักสูตรแบบบูรณาการที่อาศัย “ความหลากหลายทางชีวภาพ” เป็นตัวเดินเรื่อง สร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ผสมผสานเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สากล เกิดเป็นสถานการณ์นำร่องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้เดิมของโรงเรียนในระบบจากการเรียนแบบท่องจำตามตำราแกนกลาง มาเป็นการเรียนรู้ที่เสริมสร้างสำนึกรักถิ่นและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเวลาต่อมาเมื่อมีการปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่ ปี พ.ศ. 2547 โรงเรียนเหล่านี้จึงปรับกระบวนการจัดการศึกษาได้อย่างสอดคล้อง

ในส่วนของงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน” โดย (จารีรัตน์ ปรกแก้ว และคนอื่นๆ, 2546, 5-7) เป็นการใช่วิธีวิจัยอย่างมีส่วนร่วม นำรูปแบบการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานไปทำซ้ำแบบปรับใช้ให้เหมาะสมกับโรงเรียนในระบบระดับประถมศึกษาและโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านสระคูณ โรงเรียนบ้านหนองคู โรงเรียนบ้านหนองหญ้าคา โรงเรียนบ้านโคกเมืองและโรงเรียนบ้านโคกสว่าง เป็นที่น่าสังเกตว่า ทั้งครู

นักจัดการและครู เกษตรกรรมชาติก็เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสานด้วย และพบว่า กระบวนการเรียนรู้เรื่องการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนก็มีการพัฒนาการขึ้นมีรูปแบบที่อยู่บนหลักการอย่างเป็นระบบและชัดเจน ได้แก่ 1) การให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกกับการปรับวิถีคิดและโลกทัศน์เพื่อการสร้างองค์ความรู้หรือสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน 2) วิถีคิด โลกทัศน์ องค์ความรู้หรือกระบวนการเรียนรู้ในข้อ 1 ให้สร้างเสริมอย่างสอดคล้องกับหลักการแห่งการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง หลักการแห่งการทำเพื่อกินเพื่ออยู่ (แทนการทำเพื่อขายเพื่อรวย) หลักการแห่งการตระหนัก ศรัทธา เชื่อมั่น ภูมิใจ และเห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีของวิถีการผลิตแห่งเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสานที่ประกอบด้วยระบบเศรษฐกิจพอเพียง อันมีธุรกิจชุมชนและอุตสาหกรรมชุมชนที่มุ่งเรื่องสวัสดิการแทนการแสวงหากำไร หลักการแห่งโลกทัศน์แบบองค์รวมในระดับมหภาคที่มองเห็นถึงความเกี่ยวข้องโยงใย ส่งผลกระทบถึงกันตั้งแต่ระดับ โลกลงมาระดับประเทศลงมาจนถึงระดับท้องถิ่น หลักการแห่งการยึดมั่นคุณธรรมของ “ความอ่อนน้อมถ่อมตนและเกื้อกูลกันและกัน” หลักการแห่งการยึดมิตินิยมความสุขที่ไม่ใช่ตัวเงิน (ได้แก่ การมีหลักประกันในชีวิต การมีสุขภาพกายใจแข็งแรง การมีครอบครัวอบอุ่น การมีชุมชนเข้มแข็ง การมีอิสระ การมีความภาคภูมิใจ การมีสิ่งแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ และการเข้าถึงธรรมะและธรรมชาติ) 3) การมีแผนงานและโครงการที่สามารถดำเนินงานให้เกิดผลได้จริง เป็นที่ยอมรับและเห็นคุณค่าของสมาชิก 4) การมียุทธวิธีในการเคลื่อนไหวที่เอื้อต่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง และพึ่งพากันเองตามแนวทางของสังคมพอเพียง อย่างหลากหลายรูปแบบ ได้เลือกประยุกต์และปรับใช้ให้เหมาะสมกับตน การอาศัยหลักอุปทานิยมธรรม เพื่อพัฒนาวิถีคิด และรูปการจิตสำนึกตามแนวทางของสังคมพอเพียง ให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งหมายถึงการจัดให้มีเวทีประชุมสัญจรเพื่อการเสวนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ศึกษาดูงาน เยี่ยมเยือน ให้กำลังใจ กระตุ้น รวมทั้งติดตามผลงานอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง การอาศัยกระบวนการวิจัยของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน การส่งเสริมกิจกรรม กลุ่มอาชีพ กลุ่มสวัสดิการ การจัดให้มีระบบข้อมูลและสารสนเทศที่มาจากความต้องการใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนากลุ่มที่ออกแบบโดยกลุ่มเอง การจัดให้มีแผนงานชัดเจน เป็นระบบและต่อเนื่องในการขยายสมาชิกบนหลักการวิถึคุณในกลุ่มรู้จักโดยอาศัยความสัมพันธ์แบบเป็นเพื่อน

รูปแบบของการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนข้างต้น เมื่อนำไปปรับใช้กับโรงเรียนในระบบนั้นมีความคาดหวังให้สะท้อนเป้าหมายไปอยู่ที่เด็กให้เป็นคนเก่ง เป็นคนดีมีความสุข และดำรงตนอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีศักดิ์ศรีและภาคภูมิใจ ซึ่งการบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ปรากฏข้อค้นพบจากการวิจัยว่า ต้องเกิดจากการทำงานร่วมกันจากหลายๆ ระบบ ในลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ ดังนี้

ระบบโรงเรียน จำเป็นต้องทำงานร่วมกันกับระบบอื่นๆ ในสังคมในเชิงเครือข่าย การเรียนรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับระบบที่สำคัญที่สุดคือ ระบบครอบครัว และระบบเครือข่าย ภูมิปัญญาในชุมชน รวมทั้งต้องทำงานร่วมกับระบบอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น โดยระบบนี้ นอกจากเข้าร่วมเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์เองแล้ว ยังต้องทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานทางการศึกษาที่เป็นหน่วยเหนือขึ้นไปตามลำดับหรือกับองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมเรียนรู้อย่างเสมอภาคบนความสัมพันธ์แบบแนวราบ

ระบบโรงเรียน ยังต้องสร้างเสริมศักยภาพในการประสานความรู้สากลกับวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อการเรียนรู้ และเพื่อการพัฒนาศักยภาพที่หลากหลายของผู้เรียน โดยต้องออกแบบหลักสูตรที่ครอบคลุมทั้งสำหรับเด็กทั้งถิ่นและเด็กรักถิ่น และต้องมีผู้บริหารกับครูแกนนำที่มีวิสัยคิดและโลกทัศน์เชิงมิติชุมชนและมิติสังคม พร้อมๆ ไปกับระบบครอบครัวต้องเสริมสร้างวิสัยคิดและโลกทัศน์ให้เด็กอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา โดยต้องสร้างเสริมถึงขั้นของความเป็นผู้มีปัญญา และเป็นผู้มีจิตวิญญาณ (เป็นผู้มีจิตใจสูง) อันได้แก่ การเป็นผู้รู้เท่าทัน และสามารถพยากรณ์แนวโน้มของวิกฤตการณ์ทางสังคม การรู้ร้อน รู้หนาว ร่วมทุกข์ร่วมแก้ปัญหาสังคม การสร้างเสริมวิถีคิดแบบใฝ่รู้ ใฝ่แสวงหา ใฝ่พึ่งตนเอง ใฝ่จัดการความรู้ แบบผู้รู้สร้างงาน (แทนการหาสมัครงาน) การรักความเป็นอิสระ การสร้างลักษณะนิสัยขอคทนออกถื่น อ่อนน้อมถ่อมตนเรียนรู้จากผู้อื่น เกื้อกูลเอื้ออาทรและมีจิตใจสูง

ในส่วนของระบบเครือข่ายภูมิปัญญา เป็นระบบที่มีศักยภาพในการเคลื่อนไหวสร้างเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ในการจัดการปัญหาเชิงโครงสร้างสังคม โดยเชื่อมโยง การเรียนรู้กับฝ่ายศาสนธรรมที่มีฐานคิดเดียวกันคือ การพึ่งตนเอง

ในส่วนของระบบอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น เป็นระบบที่มีศักยภาพในการออกแบบหลักสูตรในเชิง “จัดการความรู้” เพื่อรองรับผู้เรียนไม่ว่าจะจบการศึกษาในระบบระดับใดให้สามารถนำความรู้ที่เรียนมาจากในระบบ มาจัดการความรู้ให้สามารถดำรงตนอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีศักดิ์ศรีและภาคภูมิใจ รวมทั้งเป็นระบบที่ต้องประสานงานกับหน่วยงานทางการศึกษาหน่วยเหนือหรือองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมเรียนรู้อย่างเสมอภาคบนความสัมพันธ์แบบแนวราบ

จากการทบทวนผลการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการค้นหาและพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาเพื่อถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลัง ตามความต้องการขององค์กรชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง อันเป็นการสืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนภายใต้การใช้ศักยภาพของชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง โดยประสานความร่วมมือกับผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษาและหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ร่วม

จับเคลื่อนและดำเนินการ จะก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนา เกิดความผูกพันใกล้ชิด ความเอื้ออาทร
ระหว่างคนหลายวัยในชุมชน ทำให้ครอบครัวและชุมชนเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ สามารถอยู่
ด้วยกันด้วยความเข้าใจและเป็นปกติสุข เป็นการสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Buriram Rajabhat University

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่า ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ในครั้งนี้ เน้นการศึกษาถึงกระบวนการค้นหา และจัดระบบประสบการณ์ ความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในการจัดสวัสดิการสังคมและถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในรูปของกระบวนการเรียนรู้ ให้กับชุมชน โดยการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนเพื่อถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลัง ตามความต้องการของชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงกำหนดการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) และกำหนดระเบียบวิธีการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
3. ขั้นตอนและวิธีการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เน้นศึกษาผู้สูงอายุที่มี ภูมิปัญญาในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วยประชากรและกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

1. ประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ประกอบด้วย

- 1.1 คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน ประกอบด้วย ประธาน รอง

ประธาน และเลขานุการ

- 1.2 ตัวแทนภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

- 1.3 บุคคลภายนอกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุน กิจกรรม

ผู้สูงอายุในชุมชน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ พัฒนาการอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ เกษตรอำเภอ ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในพื้นที่ อาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน และอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น

1.4 ผู้นำชุมชน ประกอบด้วย คณะผู้บริหาร/สมาชิก พนักงานเทศบาลตำบล บ้านกรวดปัญญาวัดน์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน

1.5 ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ลูก หลาน ครูภูมิปัญญา และผู้ที่สนใจทั่วไป

1.6 นักเรียนโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 โรงเรียนบ้านโคกเบง หมู่ที่ 10,16 และโรงเรียนบ้านยาง หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

2. กลุ่มเป้าหมาย (Target Group) ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการคัดเลือกประชากร กลุ่มเป้าหมายโดยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งสิ้น 410 คน ดังนี้

2.1 กลุ่มเป้าหมายหลัก

2.1.1 คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน จำนวน 15 หมู่บ้านๆ ละ 3 คน ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน และเลขานุการ รวม 45 คน

2.1.2 ตัวแทนภูมิปัญญาผู้สูงอายุ จำนวน 145 คน

2.1.3 บุคคลภายนอกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ พัฒนาการอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ เกษตรอำเภอ ผู้บริหารสถานศึกษาในพื้นที่ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านและอาสาสมัครพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 15 คน

2.1.4 ผู้นำชุมชน ประกอบด้วย คณะผู้บริหาร/สมาชิก/พนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 25 คน

2.2 กลุ่มเป้าหมายรอง

2.2.1 ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน

2.2.2 นักเรียนโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 โรงเรียนบ้านโคกเบง หมู่ที่ 10,16 และโรงเรียนบ้านยาง หมู่ที่ 7 จำนวน 150 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย

1. แบบเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interviews) เพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและปริมาณ จากผู้นำชุมชน ตัวแทนองค์กรชุมชนในพื้นที่ และผู้สูงอายุ เกี่ยวกับข้อมูลบริบทชุมชนและข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น ชื่อ-สกุล อายุ ข้อมูลที่เกี่ยวกับสุขภาพ ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญา รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและองค์กรอื่นๆ

1.2 แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interviews) เพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้านความรู้ ความสามารถ รวมถึงประสบการณ์ในการถ่ายทอดและการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุจากผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญา

2. เทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) ร่วมกับตัวแทนผู้สูงอายุ คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน บุคคลภายนอกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่มีส่วนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จัดเก็บข้อมูลเพิ่มเติมและตรวจสอบข้อมูล

2.2 การจัดกิจกรรมกระบวนการ A-I-C (Appreciation Influence Control)

เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางจัดทำแผนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุตามความต้องการชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนวิธีการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และรูปแบบวิธีการสร้างเครื่องมือในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อกำหนดกรอบในการสร้างเครื่องมือให้สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ครอบคลุมเนื้อหาที่ทำการศึกษาค้นคว้าให้ได้มากที่สุด และนำแบบเครื่องมือที่สร้างเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไข ประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ประกอบด้วย 2 ชุด

ชุดที่ 1 ข้อมูลบริบทชุมชน ประกอบด้วย

- 1.1 ประวัติชุมชน
- 1.2 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม
- 1.3 สภาพทางทรัพยากรธรรมชาติ
- 1.4 สภาพทางเศรษฐกิจ
- 1.5 สภาพปัญหาของชุมชนและสังคม

ชุดที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

- 2.1 ชื่อ - สกุล - อายุ
- 2.2 ที่อยู่ปัจจุบัน / ภูมิลำเนาเดิม
- 2.3 สถานภาพสมรส
- 2.4 ระดับการศึกษา
- 2.5 อาชีพ / รายได้
- 2.6 ประสบการณ์ทำงาน / ความรู้ / ภูมิปัญญา
- 2.7 ท่านเป็นสมาชิกกลุ่ม / ชมรมในชุมชน
- 2.8 ความต้องการให้หน่วยงานราชการหรือองค์กรต่างๆช่วยเหลือปัญหา

ความเคือคร้อน

2. แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อสัมภาษณ์ครภูมิปัญญาและภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
ที่ช่วยเหลือสังคมในชุมชน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

- 1.1 ชื่อ - สกุล - อายุ
- 1.2 ที่อยู่
- 1.3 การศึกษา
- 1.4 ความรู้ภูมิปัญญา / สาขา
- 1.5 ประวัติส่วนตัวโดยทั่วไป เช่น สถานภาพ ประสบการณ์ทำงาน

ความรู้ความสามารถพิเศษ

ส่วนที่ 2 กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญา

- 2.1 การเริ่มต้นรับรู้ภูมิปัญญาจากผู้ใด/สถานที่ใด
- 2.2 การเรียนรู้และสั่งสมความรู้ภูมิปัญญาโดยวิธีใด
- 2.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญามีรูปแบบวิธีการอย่างไร (การบอกเล่าการปฏิบัติให้เห็นการพบปะแลกเปลี่ยนร่วมกัน)

- 2.4 ความต่อเนื่องในการสืบทอด/ถ่ายทอด ในปัจจุบัน (ความถี่)
- 2.5 ผู้รับถ่ายทอดในอดีตและปัจจุบันได้แก่บุคคลกลุ่มใด
- 2.6 หน่วยงาน / สถาบันต่างๆ ที่เข้ามาดูแล ส่งเสริมและสนับสนุน

ได้แก่องค์กรใด และวิธีการอย่างไร

ส่วนที่ 3 องค์ความรู้ภูมิปัญญา (กระบวนการ/รูปแบบ และลักษณะการนำไปใช้ประโยชน์) ในปัจจุบัน

ส่วนที่ 4 ปัญหา อุปสรรค/ข้อเสนอแนะ

2.1 การเตรียมพื้นที่ศึกษาโดยการเข้าไปแนะนำตัวเอง กับกลุ่ม ผู้นำชุมชน และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ที่ศึกษาวิจัย

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย สมุดบันทึก ปากกา เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป แนวคำถาม แบบสัมภาษณ์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลในแต่ละครั้ง

2.3 ประชากรที่ศึกษา กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วยบุคคล หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามกระบวนการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างคุณค่า ภูมิปัญญาผู้สูงอายุโดยตรง

2.4 วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

2.4.1 ผู้วิจัยและทีมงานเข้าพื้นที่ชุมชน เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและแหล่งข้อมูล พื้นฐานของชุมชน พร้อมพบปะผู้นำชุมชนและเยี่ยมเยือนผู้สูงอายุเพื่อสร้างความคุ้นเคย โดยแจ้ง วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยและเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสำรวจ การสัมภาษณ์ และการสังเกต สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน สภาพภูมิประเทศ การตั้งถิ่นฐานของชุมชน โครงสร้างพื้นฐานของหมู่บ้าน ผู้วิจัยได้มาจากเอกสารต่างๆ ของหน่วยงานราชการและบางส่วน ได้มาจากการพูดคุยกับผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้อาวุโสที่มีความรู้ หลังจากได้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนแล้ว คณะผู้วิจัยจึงได้สอบถามถึงข้อมูลเน้นที่ตัวบุคคลผู้สูงอายุ เกี่ยวกับภูมิปัญญาแต่ละสาขาด้านการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

2.4.2 หลังจากได้ข้อมูลครบถ้วนตามวัตถุประสงค์แล้ว ได้นัดหมายผู้ให้ข้อมูล ประชุมอภิปรายกลุ่ม เพื่อรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ขาดความสมบูรณ์ ให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอและสามารถนำมาวิเคราะห์จัดทำแผนปฏิบัติและประมวลผลได้อย่างครบถ้วน

2.4.3 เมื่อได้ข้อมูลเพียงพอและตรวจสอบความถูกต้องแล้ว นำข้อมูลมาจัดทำ แผนปฏิบัติงานในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยจัดกิจกรรมระดมความคิดเห็น ร่วมกันตามกระบวนการ A-I-C ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ในการใช้ภูมิปัญญา ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรชุมชนในพื้นที่ ผู้แทนภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ทีมวิจัย และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

3. การตรวจสอบข้อมูล

หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ ความครบถ้วน และครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยอาศัยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งมีวิธีการ ดังนี้

3.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยการตรวจสอบแหล่ง

ข้อมูลที่ได้มาซึ่งประกอบด้วย เวลา สถานที่ บุคคล แล้วดูว่าข้อมูลที่ได้มานั้น ต่างเวลา ต่างสถานที่ และต่างบุคคลในการให้ข้อมูล จะได้ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่ ถ้าหากข้อมูลที่ได้มาเหมือนกันหรือซ้ำกัน ผู้วิจัยถือว่าข้อมูลนั้นเป็นข้อมูลจริงและเชื่อถือได้

3.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ผู้วิจัยจะใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรม ควบคู่กับการซักถามสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม พร้อมทั้งศึกษาข้อมูลจากเอกสารประกอบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นเชิงพรรณนา หลังจากรวบรวมข้อมูลแล้วจะนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่และนำมาสังเคราะห์จากเนื้อหาที่ได้ และนำมาเขียนรายงานเชิงพรรณนา โดยแยกประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูลตามเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เช่น ข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือวิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความจากหนังสือพิมพ์ วารสาร อินเทอร์เน็ต และเอกสารสรุปผลการดำเนินงานของส่วนราชการ เพื่อศึกษาบริบทชุมชน บริบทภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน แผนพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆของชุมชน นำมาวิเคราะห์โดยการศึกษารวบรวมแล้วจัดระบบข้อมูล ประวัติความเป็นมา และการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นต้น

2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับประวัติชุมชน สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม สภาพทางทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ สภาพปัญหาของชุมชน และสังคม รวมถึงข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญา วิเคราะห์โดยรวบรวมและแยกแยะข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นคำถาม นำมาวิเคราะห์โดยการศึกษารวบรวมแล้วจัดระบบข้อมูล ประวัติความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาผู้สูงอายุตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นต้น

3. แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อศึกษากระบวนการสืบทอดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุของชุมชน แล้วนำข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างมาวิเคราะห์ โดยผ่านการกระบวนการจัดเวทีประชาคม เพื่อแยกข้อมูลกลุ่มภูมิปัญญาตามศักยภาพก่อนนำไปใช้ประกอบการจัดหมวดหมู่ภูมิปัญญาผู้สูงอายุตามสาขาต่างๆ เป็นต้น

4. การอภิปรายกลุ่ม เพื่อเติมเต็มข้อมูลตามกระบวนการสืบทอดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุของชุมชน แล้วนำข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ได้จากแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกมาวิเคราะห์โดยผ่านการกระบวนการจัดเวทีประชาคม เพื่อเป็นข้อมูล

นำไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาศักยภาพ และแผนถ่ายทอดเพื่อเสริมสร้างภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่เหมาะสมกับชุมชนร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคีเครือข่าย เป็นต้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Buriram Rajabhat University

บทที่ 4

กระบวนการศึกษาชุมชน

การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมระหว่างทีมวิจัย คณะอาจารย์ที่ปรึกษา คณะผู้บริหาร สมาชิกพนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนผู้สูงอายุ ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในพื้นที่ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนและวิธีการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม มีกระบวนการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. กระบวนการค้นหาและการกำหนดโจทย์
2. กระบวนการพัฒนาโครงการ
3. กระบวนการสร้างทีมวิจัยและพัฒนาทีมวิจัย
4. กระบวนการศึกษาข้อมูล
5. กระบวนการวิเคราะห์และสรุปข้อมูล
6. กระบวนการวางแผนและปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
7. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
8. สรุปผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

กระบวนการค้นหาและการกำหนดโจทย์

การศึกษาชุมชน กรณีศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการค้นหาและการกำหนดโจทย์ศึกษาวิจัย ดังนี้

1. การประชุมสรุปผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคมเชิงบูรณาการในระดับพื้นที่ปี 2550 – 2551 ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์
ดำเนินการเมื่อ วันที่ 13 พฤษภาคม 2551 ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์และสรุปผลการดำเนินงานตามโครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคมเชิงบูรณาการในระดับพื้นที่ตำบลบ้านกรวด ของศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปี 2550 - 2551

2.2 เพื่อชี้แจงรายละเอียดโครงการวิจัยการพัฒนารูปแบบการสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตนักศึกษาปริญญาโทพื้นที่ภาคอีสาน

3. กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 30 คน ประกอบด้วย คณะผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาล พนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้บริหารโรงเรียนในเขตพื้นที่ตำบลบ้านกรวด คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้านและคณะอาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

4. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

4.1 จัดทำหนังสือประสานงานแจ้งหน่วยงานราชการ / องค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องเพื่อเข้าร่วมประชุม

4.2 จัดประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการวิจัยฯและร่วมเวทีร่วมจัดเวทีประชาคมศึกษาวิเคราะห์และสรุปผลการดำเนินงานตามโครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคม เชิงบูรณาการในระดับพื้นที่ตำบลบ้านกรวด ของศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ และข้อมูลผลการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์

4.3 สรุปผลการประชุมเพื่อกำหนดประเด็นการศึกษาวิจัยที่เหมาะสมร่วมกัน

5. ผลที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม

5.1 ได้ข้อมูลศักยภาพและทุนทางสังคมขององค์กรชุมชนในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ที่พร้อมต่อการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายรรวมถึงข้อมูลผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาในสาขาต่างๆ อาทิ สาขาเกษตรกรรม สาขาหัตถกรรม สาขาแพทย์แผนไทย สาขาศิลปกรรม และสาขาปรัชญา ศาสนา และประเพณี เป็นต้น

5.2 ได้ประเด็นการศึกษาวิจัยที่เหมาะสมร่วมกัน คือ ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม

จากการประชุม พบว่า ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีรูปแบบการความร่วมมือระหว่างองค์กรชุมชนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง มีความพร้อมขององค์กรที่ผ่านการประเมินตามหลักเกณฑ์การคัดเลือกตำบลเป้าหมาย สมาชิกในชุมชน มีความรัก ความสามัคคี ชุมชนมีศักยภาพและทุนทางสังคมที่พร้อมต่อการดำเนินโครงการวิจัย การพัฒนารูปแบบการสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการทำวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาโทพื้นที่ภาคอีสาน โดยมีผู้แทนจากองค์กรชุมชนที่ร่วมดำเนินงานตามโครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคมเชิงบูรณาการในระดับพื้นที่ พร้อมเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยชุมชน

กระบวนการพัฒนาโครงการ

กระบวนการพัฒนาโครงการเพื่อนำไปสู่โจทย์การวิจัยในครั้งนี้ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน ภาคีเครือข่าย อาจารย์ที่ปรึกษาและทีมนักศึกษา โดยนำโจทย์ ขั้นตอน วิธีการดำเนินงาน และการศึกษาความเหมาะสมร่วมกัน โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อปรับ โจทย์วิจัยและกำหนดวัตถุประสงค์ให้เหมาะสมกับชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้

1. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ระหว่างนักศึกษา คณะอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อเสริมแนวคิดเทคนิคงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม
 - ครั้งที่ 1 ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสรุปผลการพัฒนาโจทย์การวิจัย
 - ครั้งที่ 2 ประชุมเชิงปฏิบัติการแนวคิดเทคนิคงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม
 - ครั้งที่ 3 ประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องเทคนิคการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
2. วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยชุมชนตามประเด็นคำถามหลัก ความมุ่งหมายของการวิจัยและความสำคัญของการวิจัย
3. กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 30 คน ประกอบด้วย นักศึกษา คณะผู้บริหาร สมาชิก สท. พนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้บริหารโรงเรียนในเขตพื้นที่ตำบลบ้านกรวด คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ ประจำหมู่บ้านและคณะอาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

4. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

4.1 จัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันระหว่างนักศึกษา คณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ และทีมวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) เพื่อสรุปผลการพัฒนาโจทย์การวิจัยที่เหมาะสมร่วมกัน กำหนดวัตถุประสงค์ และประเด็นคำถามในการศึกษาวิจัย ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2551

4.2 ร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการแนวคิดเทคนิคงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมภาคอีสานระหว่างทีมวิจัย คณาจารย์ ทีมวิจัยของ สกว. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 4 จังหวัดและผู้เชี่ยวชาญงานวิจัยของ สกว. จากทุกภูมิภาค เพื่อนำเสนอความก้าวหน้าในการพัฒนาโจทย์การวิจัย วัตถุประสงค์และประเด็นคำถามในการศึกษาวิจัยที่เหมาะสมของผู้วิจัยก่อนปรับปรุงแก้ไขร่วมกัน ณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 28-30 กรกฎาคม 2551

4.3 ประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อกำหนดรูปแบบ เทคนิค วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ 23-24 ธันวาคม 2551

5. ผลที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม ผู้วิจัยให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและประสบการณ์ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้สำหรับการศึกษาวิจัย “กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์” อย่างเป็นรูปธรรม

กระบวนการสร้างทีมวิจัยและพัฒนาทีมวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดบุคลากรเพื่อพัฒนาเป็นทีมวิจัยทีมวิจัยชุมชน ตามกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ โดยคัดเลือกบุคลากรจากหน่วยงานราชการ องค์กรชุมชน และผู้แทนผู้สูงอายุ และทีมวิจัยที่ปรึกษา สำหรับกระบวนการสร้างทีมวิจัยและพัฒนาทีมวิจัย มีขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงานศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ประชุมบุคลากรเพื่อพัฒนาเป็นทีมวิจัยทีมวิจัยชุมชน

1.1 จัดเวทีประชุมบุคลากรจากหน่วยงานราชการ องค์กรชุมชน ผู้แทนผู้สูงอายุ ทีมวิจัยที่ปรึกษา และผู้เกี่ยวข้อง เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2551 ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อชี้แจงรายละเอียดโครงการ

1.2.2 เพื่อจัดทำแผนการดำเนินงานและกำหนดบทบาทของทีมวิจัย

1.3 กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 18 คน ประกอบด้วย

1.3.1 ทีมวิจัย ได้แก่ คณะผู้บริหาร สมาชิก สท. พนักงานเทศบาลตำบล บ้านกรวดปัญญาวัฒน์ เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ เจ้าหน้าที่สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้บริหารโรงเรียนในเขตพื้นที่ตำบลบ้านกรวด คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน จำนวน 15 คน

1.3.2 ที่ปรึกษาโครงการฯวิจัย จำนวน 3 คน

1.4 วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

1.4.1 ประสานงานผู้เข้าร่วมประชุม

1.4.2 จัดประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการวิจัย พร้อมกำหนดบทบาทหน้าที่ให้ทีมวิจัยตามความรู้ความสามารถและบทบาทหน้าที่ที่สัมพันธ์กับการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

1.5 ผลที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม

1.5.1 ทีมวิจัยมีความรู้ ความเข้าใจแนวทางการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์และขั้นตอนการวิจัย ทุกฝ่ายที่เข้าร่วมประชุมได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งแสดงออกถึงความพร้อมในการร่วมมือสนับสนุนการดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอน

1.5.2 ทีมวิจัย ทั้งผู้ศึกษาวิจัย ผู้แทนหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ปรึกษาโครงการ และตัวแทนภูมิปัญญาในชุมชน ได้รับรู้บทบาทหน้าที่และกระบวนการมีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการกำหนดบทบาทหน้าที่ในการทำงานต้องคำนึง ถึงลักษณะความเหมาะสมของแต่ละบุคคล เช่น งานเก็บเอกสารและข้อมูลต่างๆ ควรมอบหมายหน้าที่ให้บุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบในการทำงานและสามารถใช้อุปกรณ์ เครื่องมือ และสื่อและเทคโนโลยีในการเก็บบันทึกข้อมูลได้เป็นอย่างดี เป็นต้น

1.6 บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม

จากการประชุมทีมวิจัย พบว่า คือ ในการกำหนดบทบาทหน้าที่ในการทำงานของทีมวิจัยต้องคำนึงถึงลักษณะความเหมาะสมของแต่ละบุคคล เช่น พื้นฐานความรู้ ตำแหน่งหน้าที่ในองค์กร/ชุมชน ประสิทธิภาพในการวางแผน การปฏิบัติงาน การประสานงาน การจัดทำเครื่องมือ การเก็บข้อมูลการเก็บรวบรวมเอกสารและข้อมูลต่างๆ เป็นต้น

2. กิจกรรมการประชุมชี้แจงโครงการร่วมกับชุมชนและภาคีเครือข่าย

ดำเนินการเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2551 ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลบ้านกรวด ปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

2.1 วัตถุประสงค์

2.1.1 เพื่อชี้แจงโครงการศึกษาวิจัยชุมชนและแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน

2.1.2 เพื่อพบปะแลกเปลี่ยน / รับฟังข้อคิดเห็นจากชุมชน

2.2 กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 62 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย คณะอาจารย์ที่ปรึกษา คณะผู้บริหาร / สมาชิก / พนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒน์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนผู้สูงอายุ ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในพื้นที่ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

2.3 วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

2.3.1 จัดทำหนังสือประสานงานนัดหมายผู้เข้าร่วมประชุม โดยใช้สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒน์เป็นศูนย์กลาง

2.3.2 ผู้ศึกษาวิจัยและทีมวิจัยแนะนำตนเองต่อชุมชน

2.3.3 ชี้แจงรายละเอียดของโครงการ รวมถึงความสำคัญและรายละเอียดความเป็นมาของโครงการวิจัย ประกอบด้วย ขั้นตอนกระบวนการทำงานร่วมกัน งบประมาณและแผนงานให้แก่ผู้เข้าร่วมประชุมทราบและเข้าใจร่วมกัน เป็นต้น

2.3.4 นำเสนอข้อมูลเบื้องต้นที่ได้ศึกษาจากผลการดำเนินงานของหน่วยงานองค์กรชุมชนในพื้นที่ประกอบด้วย ข้อมูลประวัติการจัดตั้งหมู่บ้าน แผนที่ชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นในหมู่บ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการศึกษาวิจัย เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้ทราบ ทั้งยังเป็นการทบทวนสถานการณ์ทุนทางสังคมเดิมในสภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาและแนวทางในการให้ข้อมูลกับทีมวิจัยเมื่อลงไปเก็บข้อมูลเชิงลึกเพิ่มเติม

2.3.5 ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นและเพิ่มเติมรายละเอียดข้อมูล

2.3.6 สรุปผล

2.4 ผลที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม

2.4.1 ผู้เข้าร่วมประชุมและทีมวิจัย จำนวน 62 คน มีความเข้าใจในวัตถุประสงค์และ แนวทางการดำเนินงานเป็นอย่างดีและพร้อมให้ความร่วมมือศึกษาวิจัย เนื่องจากพิจารณาเห็นว่าการศึกษาวิจัยกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ จะทำให้ครอบครัวและชุมชนเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ และเห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกันระหว่างครอบครัว ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมถึงมีความรู้ความเข้าใจในการสรุปบทเรียน ที่ได้จากการทำกิจกรรมเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น

2.4.2 ผู้เข้าร่วมประชุมและทีมวิจัยได้ร่วมกันเรียนรู้ข้อมูลชุมชนรวมถึงปัญหาและความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ได้ร่วมคิดและร่วมศึกษาปัญหา สามารถวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ชุมชนในเบื้องต้น และพร้อมให้การสนับสนุนในทุกขั้นตอนเพื่อให้งานวิจัยประสบผล ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งจะส่งผลให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีคุณภาพชีวิตดียิ่งขึ้น

2.4.3 การประชุมชี้แจงโครงการร่วมกับชุมชนและภาคีเครือข่าย ผู้เข้าร่วมประชุมและทีมวิจัยได้กำหนดแนวทางการเก็บบันทึกข้อมูลผู้สูงอายุร่วมกัน โดยให้เริ่มจากผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 55 ปี ขึ้นไป (ตามหลักเกณฑ์ของชมรมผู้สูงอายุ) เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ และจะเป็นกำลังสำคัญในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน

2.4.4 ผู้แทนภูมิปัญญาผู้สูงอายุมีความสนใจและกระตือรือร้นให้ความร่วมมือและพร้อมที่จะทำงานในโครงการวิจัย

2.4.5 ภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนที่มีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัยเห็นความสำคัญในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และเห็นความสำคัญในการทำงานเป็นทีม

2.5 บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม

การนัดหมายทีมวิจัยควรคำนึงถึงวัฒนธรรมองค์กร วัฒนธรรมประเพณีชุมชน และวิถีชีวิตของทุกภาคส่วนเป็นหลัก ไม่ควรยึดถือเอาความสะดวกของนักวิจัย เป็นเกณฑ์ เช่น ช่วงปลายเดือนที่ผู้แทนหน่วยงานราชการต้องสรุปผลและรายงานผลประจำเดือน การเดินทาง การเก็บเกี่ยว เทศกาลงานประเพณีต่างๆของชุมชน ควรปรับช่วงเวลาทำกิจกรรมให้เหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ

กระบวนการศึกษาข้อมูล

ในการศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนและข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ ผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดรูปแบบและขั้นตอน ดังนี้

1. ประชุมออกแบบเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2551 ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลบ้านกรวด

ปัญญาวัดณ์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

1.1 วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการออกแบบเครื่องเก็บบันทึกข้อมูลตามวัตถุประสงค์การดำเนินงาน

1.2 กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ทีมวิจัย ได้แก่ คณะผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาล พนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ เจ้าหน้าที่

สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้บริหารโรงเรียนในเขตพื้นที่ตำบลบ้านกรวด ตัวแทนผู้สูงอายุ ที่ปรึกษาโครงการฯ และคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน รวม 23 คน

1.3 วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

1.3.1 ประสานงานทีมวิจัยและที่ปรึกษาโครงการฯในพื้นที่เพื่อเข้าร่วมเวทีประชุม

1.3.2 ประชุมจัดทำแบบสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนประกอบด้วย

1.3.2.1 ประวัติชุมชน

1.3.2.2 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

1.3.2.3 สภาพทางทรัพยากรธรรมชาติ

1.3.2.4 สภาพทางเศรษฐกิจ

1.3.2.5 สภาพปัญหาของชุมชนและสังคม

1.3.3 จัดทำแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interviews)

เก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย

1.3.3.1 ชื่อ – สกุล - อายุ

1.3.3.2 ที่อยู่ปัจจุบัน / ภูมิลำเนาเดิม

1.3.3.3 สถานภาพการสมรส

1.3.3.4 ระดับการศึกษา

1.3.3.5 อาชีพ / รายได้

1.3.3.6 ประสบการณ์ทำงาน / ความรู้ / ภูมิปัญญา

1.3.3.7 การเป็นสมาชิกกลุ่ม / ชมรมในชุมชน

1.3.3.8 ความต้องการให้หน่วยงานราชการหรือองค์กรต่างๆช่วยเหลือ

ปัญหาความเดือดร้อน

1.3.4 จัดทำแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interviews) ประกอบด้วย

1.3.4.1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

1.3.4.2 ข้อมูลกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

1.3.4.2.1 การเริ่มต้นรับรู้ภูมิปัญญาจากผู้ใด / สถานที่ใด

1.3.4.2.2 รูปแบบการเรียนรู้และสั่งสมความรู้ภูมิปัญญา

1.3.4.2.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญามีรูปแบบวิธีการอย่างไร

(การบอกเล่า การปฏิบัติให้เห็น การพบปะแลกเปลี่ยนร่วมกัน)

- (ความถี่)
- 1.3.4.2.4 ความต่อเนื่องในการถ่ายทอด / ถ่ายทอด ในปัจจุบัน
 - 1.3.4.2.5 รับถ่ายทอดในอดีตและปัจจุบันได้แก่บุคคลกลุ่มใด
 - 1.3.4.2.6 หน่วยงาน / สถาบันต่างๆ ที่เข้ามาดูแล ส่งเสริมและสนับสนุน ได้แก่องค์กรใด และวิธีการอย่างไร
 - 1.3.4.3 องค์ความรู้ภูมิปัญญา (กระบวนการ / รูปแบบ และลักษณะการนำไปใช้ประโยชน์) ในปัจจุบัน
 - 1.3.4.4 ปัญหา อุปสรรค / ข้อเสนอแนะ
 - 1.3.5 จัดทำแนวทางคำถามประกอบการสนทนากลุ่ม (Group Discussion)
 - 1.3.6 นำแบบเครื่องมือที่สร้างเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไข
 - 1.5.7 ประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจแบบสอบถามร่วมกับทีมวิจัย
 - 1.3.8 กำหนดทีมวิจัยลงเก็บข้อมูลตามแผนการดำเนินงาน
 - 1.4 ผลที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม
 - 1.4.1 ทีมวิจัยได้เรียนรู้กระบวนการมีส่วนร่วมและเทคนิคต่าง ๆ การออกแบบเครื่องมือ ประกอบด้วยแบบเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interviews) ประกอบด้วย
 - 1.4.1.1 แบบสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน ใช้สำหรับเก็บรวบรวมประวัติชุมชน สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม สภาพทางทรัพยากรธรรมชาติ สภาพทางเศรษฐกิจและสภาพปัญหาของชุมชนและสังคม เป็นต้น
 - 1.4.1.2 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ใช้สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น ชื่อ - สกุล - อายุ ที่อยู่ปัจจุบัน / ภูมิลำเนาเดิม สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ / รายได้ และประสบการณ์ทำงาน / ความรู้ / ภูมิปัญญา เป็นต้น
 - 1.4.1.3 แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ใช้สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา องค์ความรู้ภูมิปัญญา (กระบวนการ / รูปแบบ และลักษณะการนำไปใช้ประโยชน์) ในปัจจุบัน และรวบรวมปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ เป็นต้น
 - 1.4.2 ผู้วิจัยและทีมวิจัยนำเสนอกระบวนการในการออกแบบเครื่องมือในการเก็บบันทึกและรวบรวมข้อมูลต่ออาจารย์ที่ปรึกษาในการจัดทำวิทยานิพนธ์ เพื่อแจ้งกระบวนการและเทคนิคต่าง ๆ ก่อนที่จะนำมาปรับใช้ในการออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
 - 1.5 ปัญหาและการแก้ไข

เนื่องจากนักวิจัยและทีมวิจัยส่วนใหญ่ไม่มีพื้นฐานของการทำงานวิจัยชุมชน ทำให้การออกแบบเครื่องมือในช่วงแรก ๆ ไม่สมบูรณ์ ดังนั้น ควรปรึกษาผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ในกระบวนการงานวิจัยมาช่วยแนะนำ เทคนิคต่าง ๆ เพื่อจะได้ข้อมูลที่เป็นจริงและครอบคลุม ตรงตามวัตถุประสงค์โดยทุกคนควรมีส่วนร่วมทุกกระบวนการ

1.6 บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม คือ ทีมวิจัยและคณะมีส่วนร่วมในการ ออกแบบและพัฒนาเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อ จำแนกเครื่องมือเครื่องมือตามความเหมาะสมของกิจกรรมหรือกลุ่มเป้าหมาย

2. การเก็บข้อมูลบริบทชุมชนและข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

ดำเนินการระหว่างวันที่ 13 – 27 กันยายน 2551 ในพื้นที่ชุมชนเทศบาลตำบล บ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 15 หมู่บ้าน

2.1 วัตถุประสงค์

2.1.1 เพื่อศึกษาข้อมูลบริบทชุมชน

2.1.2 เพื่อศึกษาข้อมูลผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาในชุมชน

2.2 กลุ่มเป้าหมาย รวม 230 คน ประกอบด้วย

2.2.1 คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน จำนวน 15 หมู่บ้าน รวม 45 คน

2.2.2 ผู้แทนภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 145 คน

2.2.3 ผู้แทนองค์กรต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมส่งเสริม

ชุมชนเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จำนวน 15 คน

2.2.4 ผู้นำชุมชนในหมู่บ้านและผู้บริหารสำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวด ปัญญาวัฒน์ จำนวน 25 คน

2.3 วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

2.3.1 นักวิจัยและทีมวิจัย จำนวน 15 คน ลงพื้นที่เก็บข้อมูลบริบทชุมชนตาม รายละเอียดในแบบเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนกับกลุ่มเป้าหมาย ผู้นำชุมชน พร้อมเก็บข้อมูล พื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยมีคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ ประจำหมู่บ้านและตัวแทนผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเป้าหมายในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อจัดหมวดหมู่ และจัดกลุ่มภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

2.3.2 นักวิจัยและทีมวิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เจาะลึกในการเก็บข้อมูลเพื่อเก็บ ข้อมูลเชิงคุณภาพด้านความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีความประสงค์จะ ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา สำหรับข้อมูลการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุในการเสริมสร้างสร้างคุณค่า โดยองค์กรชุมชนต่างๆ เก็บข้อมูลจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาสังคม

หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ พัฒนาการอำเภอ สาธารณสุขอำเภอ เกษตรอำเภอ ผู้บริหาร
สถานศึกษาในพื้นที่ตำบลบ้านกรวด ผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และภาคีเครือข่าย ที่เกี่ยวข้อง

2.3.3 นำข้อมูลที่จัดเก็บมาจัดหมวดหมู่ตามสาขาภูมิปัญญา เพื่อการวิเคราะห์
ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

2.4 ผลที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม

2.4.1 ผู้วิจัยและทีมวิจัย ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของชุมชน รวมถึง
ข้อมูลความรู้ ความสามารถของผู้สูงอายุในชุมชน เกิดกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการมีส่วนร่วม
ร่วมในการสำรวจและศึกษาชุมชนร่วมกัน รวมไปถึงการสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน จากการเก็บ
รวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนและสามารถสรุปตามรายละเอียดในข้อมูลบริบทชุมชนได้

2.4.2 ผู้วิจัยและทีมวิจัย ได้ข้อมูลผู้สูงอายุที่มีความรู้ภูมิปัญญาในสาขาต่าง ๆ
รวม 139 คน มีความประสงค์ร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญา จำนวน 115 คน สามารถจัดกลุ่มภูมิปัญญา
ผู้สูงอายุ 3 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มที่มีศักยภาพในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) กลุ่มที่มีศักยภาพในการ
ช่วยเหลือชุมชน และกลุ่มที่มีศักยภาพแต่ต้องได้รับการช่วยเหลือจากชุมชนหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง

2.4.3 ได้ข้อมูลผู้สูงอายุที่มีความรู้ภูมิปัญญาในสาขาต่าง ๆ ที่มีความประสงค์
ร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญา จำนวน 115 คน สามารถจัดกลุ่มตามลักษณะได้ 6 สาขา ประกอบด้วย
สาขาเกษตรกรรม สาขาหัตถกรรม สาขาแพทย์แผนไทย สาขาศิลปกรรม สาขาปรัชญา ศาสนา
และประเพณี และสาขาโภชนาการ

2.4.4 ทีมวิจัยที่ลงพื้นที่ไปเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ
ในบทบาท หน้าที่ มีทักษะและประสบการณ์ในการดำเนินงานร่วมกัน โดยให้ความสำคัญในการ
ทำงานเป็นทีม

2.4.5 ทีมงานวิจัยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่และกำหนดกรอบในเก็บรวบรวม
ข้อมูล โดยแบ่งกลุ่มศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนและข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุจากข้อมูลแหล่งต่างๆ
เช่น ข้อมูลมือสองจากเอกสารแผ่นพับ เอกสารสรุปผลการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
และศึกษาข้อมูลจากเว็บไซต์ของจังหวัดบุรีรัมย์ ควบคู่กับการใช้เครื่องเก็บข้อมูล เป็นต้น

กระบวนการวิเคราะห์และสรุปข้อมูล

1. การประชุมเพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2551 ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลบ้านกรวด
ปัญญาวัดน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

1.1 วัตถุประสงค์

1.1.1 เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลองค์ความรู้และจัดหมวดหมู่ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

1.1.2 เพื่อบูรณาการแผนการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมผู้สูงอายุตามภารกิจขององค์กรชุมชนในพื้นที่

1.2 กลุ่มเป้าหมาย นักวิจัย ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน (ทีมวิจัย) จำนวน 33 คน

1.3 วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

1.3.1. นัดทีมวิจัยประชุมร่วมกัน

1.3.2 จัดประชุมโดยการอภิปรายกลุ่ม ร่วมกับตัวแทนผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน บุคคลภายนอกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มี ส่วนร่วมในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ รวมถึงการกำหนดผู้รับผิดชอบในการกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

1.3.3 ทีมวิจัยแบ่งความรับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ และวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน โดยมอบหมายให้ทีมวิจัยรับผิดชอบตามภารกิจที่สัมพันธ์กับหน้าที่ของตนอง เช่น ทีมวิจัยจากสำนักงานเกษตรอำเภอ รับผิดชอบภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม ทีมวิจัยจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ รับผิดชอบภูมิปัญญาสาขาหัตถกรรม ทีมวิจัยจากสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ รับผิดชอบภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย ทีมวิจัยจากสำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ และศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ รับผิดชอบภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม สาขาปรัชญา ศาสนาและประเพณี และสาขาโภชนาการ เป็นต้น

1.4 ผลที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม

1.4.1 ทีมวิจัยได้เรียนรู้กระบวนการสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน รวมทั้งมีการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดลำดับความสำคัญ และร่วมเพิ่มเติมให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1.4.2 ตัวแทนผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน บุคคลภายนอกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเจ้าหน้าที่ของรัฐมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดเวทีอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) และสามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ รวมถึงการกำหนดผู้รับผิดชอบในกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุได้

1.4.3 ได้แผนงานชุมชนรองรับการส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาผู้สูงอายุในชุมชนเชิงบูรณาการ

2. การจัดเวทีประชุมนำเสนอข้อมูลระดับตำบล (เวทีคืนข้อมูล) ดำเนินการเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2551 ณ ห้องประชุม - ศาลาสำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

2.1 วัตถุประสงค์

2.1.1 เพื่อนำเสนอผลการศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนและข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุร่วมกัน ระหว่างทีมวิจัย ผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

2.1.2 เพื่อตรวจสอบข้อมูลและเพิ่มเติมความสมบูรณ์ของข้อมูล (คืนข้อมูล)

2.1.3 เพื่อคัดเลือกแผนชุมชนที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับกระบวนการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุไปปรับใช้ในชุมชน

2.2 กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาสาขาต่าง ๆ ผู้นำชุมชน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง จำนวน 84 คน

2.3 วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

2.3.1 จัดทำหนังสือประสานงานทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาสาขาต่าง ๆ ผู้นำชุมชน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมเวทีนำเสนอข้อมูลบริบทชุมชนและข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ในพื้นที่ชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์และเพิ่มเติมข้อมูลให้สมบูรณ์

2.3.2 ประชุมระดมความคิดเห็นในการจัดกลุ่มภูมิปัญญาผู้สูงอายุตามศักยภาพรองรับ การปฏิบัติตามแผนการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

2.4 ผลที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม

2.4.1 ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาสาขาต่าง ๆ ผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้ข้อมูลบริบทชุมชนและข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่พร้อมถ่ายทอดตามกลุ่ม 6 สาขา รวม 115 คน และสามารถแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุตามศักยภาพ 3 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มที่ 1 และ 2 คือ กลุ่มภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) และกลุ่มที่มีศักยภาพในการช่วยเหลือชุมชน จำนวน 35 คน และกลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีศักยภาพแต่ต้องได้รับการช่วยเหลือหรือได้รับการพัฒนาศักยภาพจากชุมชนหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง จำนวน 80 คน

2.4.2 ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาสาขาต่าง ๆ ผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้มีข้อสรุปร่วมกันคือให้ชุมชนนำแผนการพัฒนาศักยภาพการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุและแผนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนไปปรับใช้ในกระบวนการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาสูงอายุในชุมชน

2.5 บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม

2.5.1 กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการนำเสนอผลจากการศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนและข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุร่วมกัน ระหว่างทีมวิจัย ที่ปรึกษา และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

2.5.2 กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูลและเพิ่มความสมบูรณ์ของข้อมูลของผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาสาขาต่าง ๆ ระหว่างผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในชุมชน

2.5.3 กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการจัดกลุ่มภูมิปัญญาผู้สูงอายุตามศักยภาพระหว่างทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาสาขาต่าง ๆ ผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

2.5.4 กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ เช่น การจัดลำดับความสำคัญตามความเหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพ ปัญหา และความต้องการเพื่อนำไปสู่กระบวนการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน การคัดเลือกกิจกรรม เนื้อหา รองรับการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาศักยภาพในการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้สูงอายุในชุมชน และ การศึกษาดูงานชุมชนที่มีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุ เพื่อเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุก่อนถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ผู้เกี่ยวข้องในชุมชนเป้าหมาย เป็นต้น

2.5.5 การจัดทำแผนการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพแก่ผู้สูงอายุที่พร้อมถ่ายทอด(ครูภูมิปัญญา) การเตรียมกลุ่มเป้าหมายจากข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุสาขาต่างๆ จำนวน 40 คน โดยกำหนดในเดือน พฤษภาคม 2552 และกำหนดการศึกษาดูงานชุมชนที่มีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุ จำนวน 60 คน ในเดือน มิถุนายน 2552

กระบวนการวางแผนและปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลกระบวนการถ่ายทอดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ ประเด็นหนึ่ง พบว่า ผู้สูงอายุยังขาดทักษะ เทคนิค และประสบการณ์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนเอง เช่น ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่มีรูปแบบที่เหมาะสม ทั้งยังไม่มีกระบวนการที่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ในสถานการณ์ปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะมีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มักเป็นวิธีการที่จดจำค่อๆกันมาจากครูบาอาจารย์หรือพ่อแม่ ปัจจุบันจึงมีแนวโน้มที่จะสูญหายไปตามความเจริญของสังคมสมัยใหม่สามารถกำหนดรูปแบบการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุร่วมกัน 2 วิธี ดังนี้

1. การฝึกอบรมภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

ดำเนินการเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2552 ณ วิทยาลัยเกษตรกรรมและเทคโนโลยีบุรีรัมย์

1.1 วัตถุประสงค์

1.1.1 เพื่อพัฒนาศักยภาพการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ให้มีความรู้ความเข้าใจ เทคนิค ทักษะ และเกิดประสบการณ์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนเองแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป

1.1.2 เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภูมิปัญญาในพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดบุรีรัมย์

1.2 กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย กลุ่มภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) และทีมวิจัย จำนวน 40 คน

1.3 วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

1.3.1 จัดทำหนังสือประสานงานประชุมทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญา สาขาต่างๆ ผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกำหนดเนื้อหาหลักสูตร สถานที่ เป้าหมาย และระยะเวลาในการฝึกอบรม พร้อมคัดเลือกกลุ่มผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) กลุ่มที่มีศักยภาพในการช่วยเหลือชุมชนและทีมวิจัยเข้ารับการฝึกอบรม

1.3.2 จัดทำหนังสือประสานงานกับศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ และศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบุรีรัมย์ และสำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ เพื่อดำเนินงานฝึกอบรมกลุ่มเป้าหมาย

1.3.3 ดำเนินการฝึกอบรม

1.3.4 สรุปผลการฝึกอบรม

1.4 ผลที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม

1.4.1 ผู้สูงอายุและผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ความเข้าใจในการเตรียมตนเอง การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ และกำหนดรูปแบบ เทคนิควิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก - เยาวชน และผู้สนใจทั่วไปก่อนถ่ายทอดทุกครั้ง ทั้งในลักษณะรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

1.4.2 ผู้สูงอายุและผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เรียนรู้รูปแบบและแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก - เยาวชน และผู้สนใจทั่วไป

1.4.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้รูปแบบและแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างเครือข่ายภูมิปัญญาผู้สูงอายุในจังหวัดบุรีรัมย์

2. การศึกษาดูงานชุมชนที่มีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในระดับชุมชน

ดำเนินการเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2552 ณ บ้านหนองเหือก หมู่ที่ 3 ตำบลหนองทุ่ม อำเภอบ้านด่าน จังหวัดมหาสารคาม

2.1 วัตถุประสงค์

2.1.1 เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการถ่ายทอดและรูปแบบการถ่ายทอด
ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

2.1.2 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่า
ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

2.2 กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญา
สาขาต่าง ๆ ผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง จำนวน 60 คน

2.4 วิธีการดำเนินงานกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

2.4.1 ประชุมทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้สูงอายุที่เป็นภูมิปัญญาสาขาต่าง ๆ ผู้นำ
ชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบเนื้อหาประเด็นการศึกษาดูงาน เครื่องมือเก็บ
บันทึกข้อมูล สถานที่ เป้าหมาย และระยะเวลาในการศึกษาดูงาน

2.4.2 ประสานงานสำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดเพื่อคัดเลือก
กลุ่มภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) เข้ารับการฝึกอบรม

2.4.3 ประสานงานผู้ใหญ่บ้านหนองเผือก หมู่ที่ 3 ตำบลหนองทุ่ม อำเภอ
วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เพื่อขอรับการสนับสนุนสถานที่ศึกษาดูงานและวิทยากรบรรยาย

2.4.4 เดินทางไปศึกษาดูงาน

2.5 บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม

2.5.1 การเชื่อมโยงกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ
แม่ กับบุตรหลาน

2.5.2 ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างทุนทางสังคม ศักยภาพของผู้นำชุมชน
บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว และองค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญา
ผู้สูงอายุ

2.5.3 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต เช่น การ
ประกอบอาชีพ การสร้างงานสร้างอาชีพในชุมชน การปกครอง และการพัฒนาชุมชนตามแนว
เศรษฐกิจพอเพียง

2.5.4 การมีส่วนร่วมของประชาชนพัฒนา การประกอบอาชีพ การจัดทำ
ธรรมนูญหมู่บ้าน

2.5.5 การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนทั้งภาคราชการ องค์กรปกครองส่วน
ท้องถิ่นในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผล
การดำเนินงานของชุมชนให้แพร่หลาย ทั้งระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และระดับชาติ

3. เวทีสรุปผลการศึกษาดูงาน

ดำเนินการเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2552 ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

3.1 วัตถุประสงค์

3.1.1 เพื่อสรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงาน

3.1.2 เพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

3.2 กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) ที่เดินทางไปศึกษาดูงานและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง จำนวน 40 คน

3.3 วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

3.3.1 ประสานงานกลุ่มเป้าหมายกำหนดวัน เวลา และสถานที่ประชุมเพื่อสรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงาน

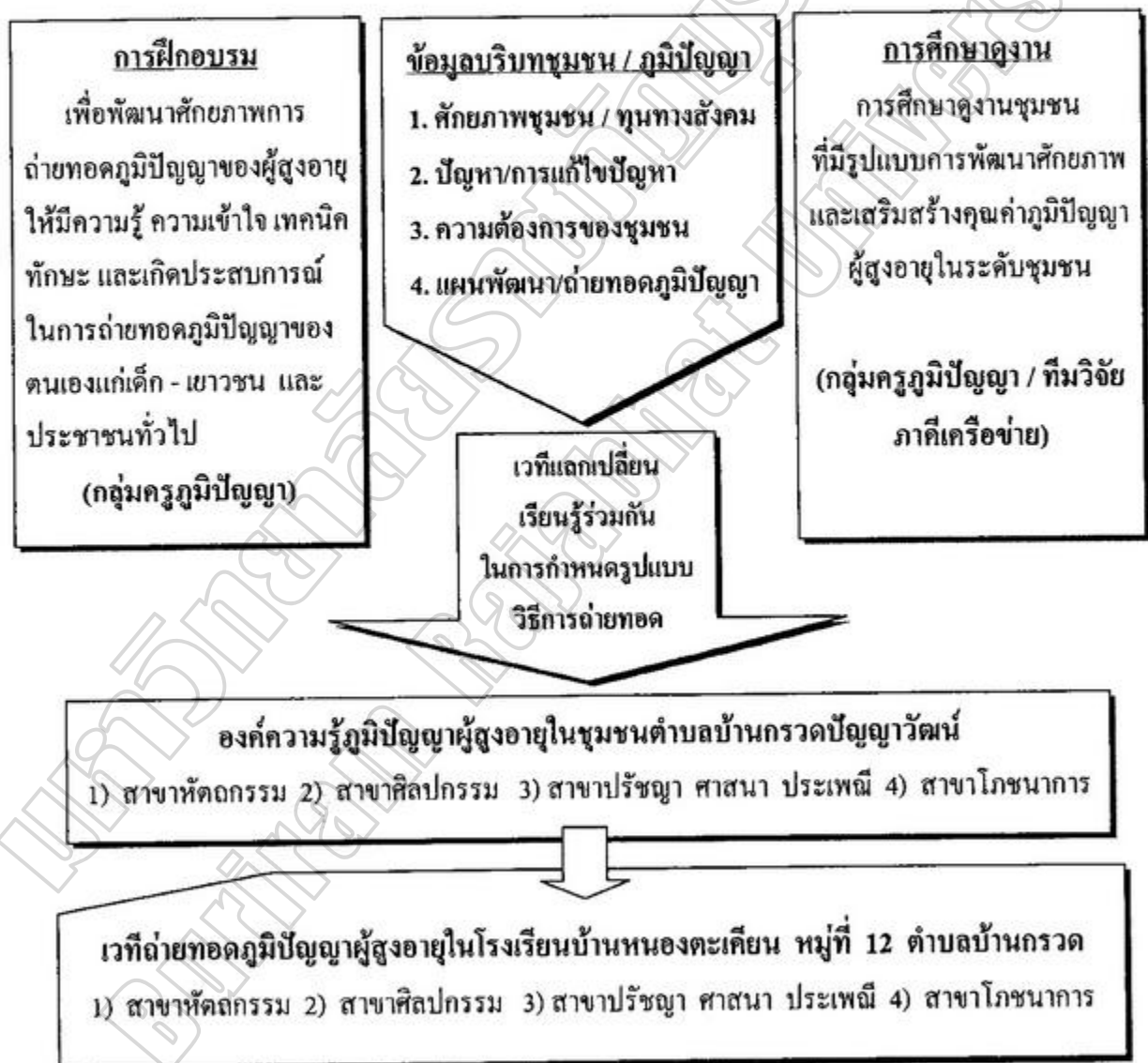
3.3.2 ประชุมทีมวิจัย ที่ปรึกษา ภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) ที่เดินทางไปร่วมศึกษาดูงานและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง จัดเวทีสรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงาน การค้นหาศักยภาพของชุมชนและจัดทำแผนที่ทุนทางสังคม (ภูมิปัญญา) การทบทวนวิถีวิตจากอดีตถึงปัจจุบัน พร้อมทำความเข้าใจกับปัญหาและสาเหตุที่แท้จริงและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาและวางแผนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ต้องการร่วมกัน

3.3.3 การจัดทำแผนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุตามความต้องการของชุมชน โดยใช้กระบวนการ A-I-C (Appreciation Influence Control) ประกอบด้วย 1) ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation หรือ A) ถือเป็นขั้นตอนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชน 2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I) ถือเป็นขั้นตอนในการหาแนวทางในการพัฒนาหรือเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้และจัดลำดับความสำคัญของโครงการพัฒนา 3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C) เป็นกระบวนการค้นหาศักยภาพของชุมชน ทุนทางสังคม ทบทวนวิถีวิตจากอดีตถึงปัจจุบัน ทำความเข้าใจกับปัญหาและสาเหตุที่แท้จริงและหาทางออกในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน รวมทั้งร่วมวาดภาพฝันแนวทางการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนบนพื้นฐานของผู้ที่พร้อมถ่ายทอดภูมิปัญญา ผสมผสานกับองค์ความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมและการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภูมิปัญญาในพื้นที่จังหวัดมหาสารคาม

การนำแนวทางในการพัฒนาหรือเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการอย่างละเอียดว่า ทำอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีเป้าหมายเท่าไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ใช้งบประมาณเท่าไร จากแหล่งไหน ให้ได้แผนการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญา

ของผู้สูงอายุแต่ละสาขาที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและความต้องการองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกำหนดแผนการเสริมสร้างคุณค่าผู้สูงอายุตามสาขาและสถานที่ถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยคำนึงถึงกิจกรรมที่ยังคงมีการปฏิบัติหรือมีการขับเคลื่อนอยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับศักยภาพ ปัญหา ความต้องการ มีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน ทั้งยังสอดคล้องกับแผนงาน โครงการ ของหน่วยงานราชการ ภาคีเครือข่าย และองค์กรชุมชนในพื้นที่

จากการศึกษาดูงานชุมชนที่มีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาผู้สูงอายุทักษะเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญา การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน (เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2552) สรุปผลได้ ดังภาพประกอบ 7

ภาพประกอบ 5 ความสัมพันธ์ของบริบทชุมชนและบริบทภูมิปัญญากับกระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อจัดทำแผนการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

3.4 บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม

จากการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วมตามแผนการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาของผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ สรุปบทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม ดังนี้

3.4 บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม

3.4.1 การเชื่อมโยงกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ กับบุตรหลาน

3.4.2 ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างทุนทางสังคม ศักยภาพของผู้นำชุมชน บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว และองค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

3.4.3 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต โดยการถ่ายทอดให้กับกลุ่มเป้าหมายตามความต้องการที่สอดคล้องกับแผนงาน โครงการ และการประกอบอาชีพ

3.4.4 สร้างงานสร้างอาชีพในชุมชน

3.4.5 การมีส่วนร่วมของประชาชน

3.4.6 การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนทั้งภาครัฐราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลการดำเนินงานของชุมชนให้แพร่หลาย ทั้งระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และระดับชาติ

3.4.7 รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน ในการจัดทำแผนการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยแผนการดำเนินงานจะต้องมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับศักยภาพชุมชน หรือทุนทางสังคม ตรงตามความต้องการ และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม การจัดทำแผนชุมชนรองรับความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุตามกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สามารถจำแนกได้ 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 แผนชุมชนที่ผู้สูงอายุหรือสมาชิกในชุมชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง คือ สามารถใช้ศักยภาพของตนเองหรือสมาชิกในครอบครัวก็ทำให้ประสบความสำเร็จ ส่วนใหญ่จะเป็นการถ่ายทอดจากรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า พ่อแม่ และรุ่นลูกหลาน เช่น การทอเสื่อ การทอผ้าไหม จักสานไม้ไผ่ การดูแลสุขภาพ เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 แผนชุมชนที่ผู้สูงอายุหรือสมาชิกในชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเองต้องพึ่งพากลุ่มในชุมชนหรือคนส่วนใหญ่จึงจะทำให้ประสบความสำเร็จ เช่น การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และบริหารกลุ่ม เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 แผนชุมชนที่ผู้สูงอายุหรือสมาชิกในชุมชนสมาชิกไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเองต้องขอรับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก หรือหน่วยงานราชการ/ภาคีเครือข่าย จึง

จะทำให้ประสบผลสำเร็จ เช่น การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้และเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โครงการฝึกอบรมทักษะอาชีพ การศึกษาคุณงาม การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ และการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ เป็นต้น

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุตามแผนการ ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้สูงอายุที่เป็นครูภูมิปัญญา ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ช่วยเหลือสังคม ผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ร่วมกำหนดขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงาน โดยจัดเวทีประชุมประชาคมเพื่อคัดเลือกสาขาภูมิปัญญา ผู้สูงอายุที่ยังคงมีการปฏิบัติหรือมีการขับเคลื่อนอยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับศักยภาพ ปัญหา ความต้องการ มีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน สอดคล้องกับแผนงาน โครงการของหน่วยงานราชการ ภาคีเครือข่ายและองค์กรชุมชนในพื้นที่ พร้อมกำหนดครูภูมิปัญญา กรอบเนื้อหา รูปแบบการถ่ายทอด กลุ่มเป้าหมายรองรับการถ่ายทอด และเครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการถ่ายทอด โดยกำหนดถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุแก่เด็กนักเรียนใน โรงเรียนพื้นที่เป็นเป้าหมายเพื่อเป็นการปลูกฝังให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน เป็นเวทีเสริมสร้างความภาคภูมิใจร่วมกัน เป็นลักษณะการจัดเวทีจำลองการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุจากรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลุงรุ่น พ่อ แม่ ไปยังรุ่น ลูกหลาน และคัดเลือกโรงเรียนบ้านหนองตะเคียนเป็นเวทีถ่ายทอด เนื่องจากทีมวิจัยมีความเห็นตรงกันว่า โรงเรียนบ้านหนองตะเคียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และถ่ายทอดกิจกรรมต่างๆร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้โรงเรียนยังมีความพร้อมในด้านบุคลากร ทั้งผู้บริหาร ครู - อาจารย์ เด็กนักเรียน ผู้ปกครอง และคณะกรรมการสถานศึกษา โดยมีกระบวนการถ่ายทอด ดังนี้

1. เวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ประกอบด้วย

1.1 ภูมิปัญญา สาขา หัตถกรรม จำนวน 2 กิจกรรม คือ การทอเสื่อกก และการทอผ้าไหมพื้นเมือง เนื้อหาประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของกิจกรรม วิทยาการภูมิปัญญา วิทยาการผู้ช่วย ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา วัสดุ - อุปกรณ์ที่ใช้ ขั้นตอนการถ่ายทอด รูปแบบและลักษณะการถ่ายทอด รูปแบบการมีส่วนร่วมของทีมวิจัย ภาคีเครือข่าย และองค์กรที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา เป็นต้น

1.2 ภูมิปัญญา สาขา ศิลปกรรม จำนวน 1 กิจกรรม คือ “การชกมวยไทย” เนื้อหาประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของกิจกรรม วิทยาการภูมิปัญญา วิทยาการผู้ช่วย ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา วัสดุ - อุปกรณ์ที่ใช้ ขั้นตอนการถ่ายทอด รูปแบบและลักษณะการถ่ายทอด รูปแบบการมีส่วนร่วมของทีมวิจัย ภาคีเครือข่าย และองค์กรที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา เป็นต้น

1.3 ภูมิปัญญา สาขา ปรัชญา ศาสนา และประเพณี จำนวน 2 กิจกรรม คือ พิธีบายศรีสู่ขวัญ และเรือมมะมีวด (รำแม่มด) เนื้อหาประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของกิจกรรม วิทยากรภูมิปัญญา วิทยากรผู้ช่วย ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา วัสดุ-อุปกรณ์ที่ใช้ ขั้นตอนการถ่ายทอด รูปแบบและลักษณะการถ่ายทอด รูปแบบการมีส่วนร่วมของทีมวิจัย ภาควิชาเครือข่าย และองค์กรที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา เป็นต้น

1.4 ภูมิปัญญา สาขา โภชนาการ จำนวน 3 กิจกรรม คือ การทำอาหารพื้นเมือง (ลาว) 1 กิจกรรม คือ แกงเปอะหน่อไม้ การทำอาหารพื้นเมือง (เขมร) 2 กิจกรรม คือ แกงบอนใส่กะทิ (สันตอตราว) และแกงกะทิกล้วยใส่ไก่” (สันตอเจก)

ดำเนินการเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2552 ณ สนามหน้าอาคารเรียนโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีเวทีถ่ายทอด ภูมิปัญญาของตนเองร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย / องค์กรชุมชน

2.2 เพื่อค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

3. กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) ภาควิชาเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง และเด็กนักเรียนจากโรงเรียนในพื้นที่ตำบลบ้านกรวด จำนวน 3 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 โรงเรียนบ้านยาง หมู่ที่ 7 และโรงเรียนบ้านโคกเบง หมู่ที่ 10, 16 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จำนวน 250 คน

4. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

4.1 ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้สูงอายุที่เป็นครู ภูมิปัญญา ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ช่วยเหลือสังคม ผู้นำชุมชนและภาควิชาเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ร่วมจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ 4 สาขาภูมิปัญญา รวม 8 กิจกรรมฐานเรียนรู้

4.2 จัดทีมครูภูมิปัญญา (ผู้สูงอายุ) เป็นผู้ถ่ายทอด มีผู้รับการถ่ายทอด ประกอบด้วย สมาชิก รุ่น พ่อ แม่ และรุ่นลูกหลาน (เด็กนักเรียน) เพื่อเป็นการจำลองสื่อให้เห็นถึงรูปแบบกระบวนการถ่ายทอด

5. กระบวนการดำเนินกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์

5.1 ฐานถ่ายทอดภูมิปัญญา สาขา หัตถกรรม “ การทอเสื่อกก”

ประวัติความเป็นมา จากการสอบถามครูภูมิปัญญาที่ร่วมเวทีถ่ายทอด พบว่า การทอเสื่อกก ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดติดต่อกันมาเป็นเวลานาน เป็นการนำผลผลิต การเกษตรที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สำหรับใช้ในครัวเรือน หรือใช้ประกอบใน พิธีการที่เกี่ยวข้องกับศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีชุมชน เช่น ชาวบ้านนิยมนำต้นกกมาทอเป็นเสื่อ เพื่อเป็นปัจจัยนำไปถวายแด่พระสงฆ์ในประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า การทำบุญตามประจำปี และเพื่อเป็นของฝากแก่ผู้ร่วมประเพณีในเทศกาลต่างๆ สำหรับการเรียนรู้ส่วนใหญ่จะได้รับการ ถ่ายทอดจากแม่หรือยายเป็นการเรียนรู้โดยการปฏิบัติติดต่อกันตั้งแต่เป็นเด็กนักเรียน โดยใช้เวลาว่างจากกิจกรรมไร่นาหรือวันหยุด เป็นต้น

5.1.1 วิทยากรภูมิปัญญา

5.1.1.1 นางแห้ว บุญสิงห์

5.1.1.2 นางใบ สืบสำราญ

5.1.1.3 นางสาวภาสวรรณ กลธธา

5.1.2 วิทยากรผู้ช่วย

5.1.2.1 ครู จำนวน 3 คน

5.1.2.2 ทีมวิจัย / ภาศึเครือข่าย จำนวน 2 คน

5.1.3 ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ประกอบด้วย เด็กนักเรียน โรงเรียน

บ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านโคกเบง และโรงเรียนบ้านยาง จำนวน 20 คน

5.1.4 วัสดุ - อุปกรณ์ที่ใช้

5.1.4.1 กุ่มมือ/ลายที่เขียนบนทีกได้

5.1.4.2 ดันกก

5.1.4.3 เชือกในลอน หรือ เชือกพันจากปอแก้ว

5.1.4.4 สีสำหรับย้อมเส้นกก (จำหน่ายเป็นซอง / จำหน่ายเป็นกิโลกรัม)

5.1.4.5 ไม้ทอเสื่อ (ทำจากไม้ไผ่เหลาแบนยาวประมาณ 1.2 เมตร)

5.1.4.6 ฟืม / กี่ (ขนาด 0.80 - 1.00 เมตร)

5.1.5 ขั้นตอนการถ่ายทอดการทอเสื่อกก

5.1.5.1 นำดันกกที่ตากแห้งแล้วมาคัดขนาด

5.1.5.2 นำดันกกมาย้อมสี ใช้วิธีการต้มเวลาประมาณ 45 นาที

แล้วนำไปฟุ้งลมให้แห้ง

5.1.5.3 นำเชือก / ด้าย มาร้อยใส่ฟืมมัดขึงให้แน่นกับโรงกี่

ตามต้องการ

5.1.5.4 นำต้นกกมาสอด (พุ่ง) ใส่เชือกที่กางในพื้ที่เส้นเล็กกลวดย

5.1.5.5 การเก็บลายซิดทำเป็นลวดลายต่าง ๆ ตามต้องการ

5.1.5.6 ตัดแต่งริมผืนเสื้อ / เย็บริมด้วยผ้าก๊วย

5.1.6 รูปแบบและลักษณะการถ่ายทอด

5.1.6.1 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ประวัติความเป็นมาเรื่องนำเส้นกกมาทอเป็นผืนเสื้อ ช่วงเวลาที่เหมาะสม ความรู้เรื่องการเตรียมต้นกก เทคนิค / ความเชื่อ โดยเฉพาะการเตรียมต้นกกจะนิยมเตรียมในช่วงกลางเดือน 10 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านนำเครื่องเช่น ไห้วไปบอกล่าวพระแม่โพสพ เป็นช่วงเวลาที่ต้นกกแก่เต็มที่ (ดอกยังไม่บาน) และมีความเหนียวทนทาน เป็นต้น

5.1.6.2 การสาธิตเกี่ยวกับการคัดขนาดและความยาวต้นกก ก่อนนำมาสอยเป็นเส้นเล็กๆ ด้วยมีดปลายแหลม (มีดปอกหมาก) แล้วนำไปผึ่งแดด 1-2 วัน จากนั้นจึงนำไปผึ่งลม 3-5 วัน ก่อนนำไปเก็บไว้ในที่ร่ม

5.1.6.3 การสอนโดยการสาธิตให้ดูเป็นแบบอย่างและให้เด็กร่วมฝึกปฏิบัติจริง ตั้งแต่การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอนการทอ การเก็บลาย การตัดแต่งริมผืนเสื้อ การเก็บรักษา และใช้ประโยชน์ หรือการนำไปใช้ในกิจกรรมประจำวัน หรือการนำไปใช้ในงานประเพณีต่างๆของชุมชน

5.1.7 รูปแบบการมีส่วนร่วมของทีมวิจัย ภาศิเครือข่าย และองค์กรช้องในการจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.1.7.1 ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญา จัดทีมงาน (วิทยากรถ่ายทอด) เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ เอกสาร/คู่มือการเก็บลายซิด รวมถึงมีขั้นตอนการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ

5.1.7.1 ครู-เด็กนักเรียน ร่วมเตรียมสถานที่ จัดกลุ่มครูและนักเรียนเข้ารับการถ่ายทอด

5.1.7.1 ทีมวิจัยและองค์กรชุมชนในพื้นที่ จัดบุคลากรเข้าร่วมศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.1.7.1 หน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ร่วมเข้ารับการถ่ายทอด ร่วมศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.2 ฐานถ่ายทอดภูมิปัญญา สาขา หัตถกรรม “การทอผ้าไหมพื้นเมือง”

ประวัติความเป็นมา จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกครูภูมิปัญญาที่ร่วมเวทีถ่ายทอดพบว่า การทอผ้าไหมพื้นเมืองเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ดั้งเดิม มีการถ่ายทอดมาจาก ปู่ ย่า ตา

ยาย มากกว่า 100 ปี การทอผ้าไหมส่วนใหญ่นิยมในกลุ่มสตรีที่มีการถ่ายทอดในครอบครัวจากแม่สู่บุตรสาวเป็นทอดๆต่อกันมา ชาวบ้านจะเลี้ยงไหมพื้นเมืองบริเวณที่อยู่อาศัยพร้อมกับปลูกหม่อนพื้นเมือง (หม่อนน้อย/หม่อนดาดำ) ไว้ในสวนหลังบ้าน เมื่อได้รังไหมดิบแล้วจะนำมาสาวเป็นเส้นใย โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ ไหมหัว (ไหมดิบ) ไหมกลาง และไหมน้อย การทอผ้าไหมผ้าพื้นเมืองจะย้อมด้วยสีธรรมชาติ (ใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น) ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม สีธรรมชาติที่นิยมนำมาใช้เป็นสีย้อม ได้แก่สีจากพืชและสีจากสัตว์ เช่น ใช้ลูกมะเกลือย้อมผ้าหากต้องการสีดำ ใช้เปลือกประดู่หรือแก่นมะยมสด หากต้องการสีโอลโรส ใช้ใบขี้เหล็ก หรือใบหญ้านาง หากต้องการสีเขียวอ่อนหรือเขียวหัวเป็ด ใช้แก่นของฝางแดงหรือครั่งหากต้องการ สีแดง เป็นต้น การทอผ้าไหมพื้นเมืองส่วนใหญ่จะใช้เวลาที่ว่างจากการทำเกษตรกรรมประจำปีผลิตภัณฑ์ผ้าไหมที่ได้้นอกจากจะใช้ในครอบครัวแล้ว หากครอบครัวใดมีลูกสาวแม่และลูกสาว จะทอผ้าเก็บไว้เพื่อเตรียมเป็นเครื่องไหว้ผู้ใหญ่เมื่อแต่งงาน และผู้คนในชุมชนมีความเชื่อต่อกันมาว่าหากสตรีผู้ใดมีประจำเดือนห้ามย้อมเส้นไหมอย่างเด็ดขาดเพราะเชื่อว่าสีจะไม่ติดหรือติดไม่สม่ำเสมอ หรือหากตรงกับวันพระจะห้ามสาวอย่างเด็ดขาด อีกทั้งมีความเชื่อสืบต่อกันมาว่าทุกครั้งก่อนทอผ้าไหมจะต้องมีขันห้าใส่หมากพลูเพื่อไหว้ครุขอให้งานได้อย่างราบรื่นไม่มีอุปสรรคใดๆขณะทำงานทุกครั้ง เป็นต้น

5.2.1 วิทยากรภูมิปัญญา

5.2.1.1 นางตรี สีหามาศ

5.2.1.2 นางประยูร เวโสวา

5.2.1.3 นางชนิดฐา สัมรุก

5.2.2 วิทยากรผู้ช่วย

5.2.2.1 ครู จำนวน 3 คน

5.2.2.2 ทีมวิจัย / ภาติเครือข่าย จำนวน 2 คน

5.2.3 ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ประกอบด้วย เด็กนักเรียน โรงเรียน

บ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านโคกเบง และโรงเรียนบ้านยาง จำนวน 22 คน

5.2.4 วัสดุ อุปกรณ์

5.2.4.1 เส้นไหม รัง 6 พิเศษ ที่ทำการฟอกย้อม กวัก และมัดหมี่พร้อมปั่นหลอด ทั้งเส้นยืนและเส้นพุ่ง (เตรียมจากบ้าน)

5.2.4.2 โรง/โสมมัดหมี่ (ตัวอย่าง)

5.2.4.3 กี่ทอมือ 1 หลัง

5.2.4.4 กระสวย 2 ตัว (สีพื้น / ลายหมี่)

5.2.4.5 พิมพ์ ขนาด 45 นิ้ว 1 หลัง (พื้นผิวทำจากแสดนเลส)

5.2.4.6 ผังสำหรับดึงขอบผ้าเวลาทอ

5.2.4.7 คู่มือ / ตัวอย่างลายผ้า

5.2.5 ขั้นตอนการถ่ายทอดการทอผ้าไหมพื้นเมือง

5.2.5.1 การไหว้ครู (ชั้นห้า)

5.2.5.2 การตรวจเครื่องมือ - อุปกรณ์ ทอผ้าไหม

5.2.5.3 การตรวจเส้นยืน (หากพบว่าขาดหรือหย่อน) เพราะเส้นยืนต้อง

ดึงสม่ำเสมอขณะทอ มิฉะนั้นจะทำให้การทอผ้าไหมยุ่งยาก ผ้าไม่สวย มีตำหนิในทางยาว (เครือ) เป็นต้น

5.2.5.4 การใช้แปรง (ทำจากเส้นใยตาลหรือมะพร้าว) แปรงเส้นยืนให้

เรียบดึงสม่ำเสมอ

5.2.5.5 ใช้ไขจากวัวหรือเทียนไข ถูพื้นหวี (พื้นพิมพ์) ให้มีความลื่นไม่กัก

เส้นไหมขณะทอ

5.2.5.6 เทคนิคการทอผ้า เช่น การพุ่ง การกระทบ การจัดลาย การปรับ

ผังสำหรับดึงขอบผ้า เวลาทอ (ครั้งละ 1 นิ้ว แต่ไม่เกิน 1 คืบ) การม้วนเก็บผ้าไหมที่ทอแล้ว

(ทุก 1 ฟุต) เป็นต้น

5.2.5.7 ผืนผ้ามาตรฐาน มี 2 ลักษณะ คือ เป็นผืนจะมีขนาด

1.00 x 2.00 เมตร และหากเป็นชุด จะมีขนาด 1.00 x 4.00 เมตร (สีพื้น 2 เมตร รวมกับ

มัดหมี่ 2 เมตร)

5.2.5.8 การเก็บรักษาผ้าไหมนิยมเก็บในตู้ทำจากไม้โดยใช้กระดาษขาว

ห่อก่อนห่อทับ ด้วยผ้าสะอาด (ไม่นิยมเก็บในตู้ที่เป็นโลหะเพราะผ้าจะเปลี่ยนสีจากการดูดซับของโลหะ)

5.2.5.9 การซักผ้าไหม เนื่องจากผ้าไหมเป็นผลผลิตที่ได้จากสัตว์

คล้ายเส้นผมหรือขนสัตว์ การซักด้วยแชมพูหรือน้ำยาซักผ้านุ่มจะช่วยให้ผ้าไหมนุ่มไม่หยาบ

กระด้างเวลาสวมใส่

5.2.5.10 การรีดผ้าไหม เมื่อซักผ้าไหมเสร็จแล้วนำมาสลัดให้สะเด็ดน้ำ

(ไม่แนะนำให้บิดผ้า) นำไปใส่ถุงพลาสติกมัดด้วยยางยืดให้แน่น แซ้ในช่องเย็นของตู้เย็น 1 คืน

แล้วนำออกมารีดด้วยไฟอ่อนๆ เพราะถ้าไฟแรงสีผ้าจะไม่สม่ำเสมอเป็นรอยค่าง เป็นต้น

5.2.6 รูปแบบและลักษณะการถ่ายทอด

5.2.6.1 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ประวัติความเป็นมาเรื่องนำเส้นไหมมาทอ เป็นสินค้า ช่วงเวลาที่เหมาะสม ความรู้เรื่องการเตรียมเส้นไหม เทคนิค / ความเชื่อ โดยเฉพาะการ เตรียมเส้นไหมชาวบ้านจะเลี้ยงไหมพื้นเมืองแล้วสาวเป็นเส้นพุ่งเส้นและเส้นยืนด้วยตนเอง แต่ปัจจุบันนิยมซื้อเส้นยืนจากตลาดแทน แต่เส้นพุ่งยังคงใช้เส้นไหมที่สาวเองด้วยมือ เป็นต้น

5.2.6.2 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) การย้อมสีธรรมชาติจะใช้ผลมะเกลือ (แก่) เพื่อย้อมเส้นยืนเพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านนิยมเตรียมเส้นยืนด้วยสีคำ โดยนำผลมะเกลือประมาณ 1 กก./น้ำ 20 ลิตร สำหรับย้อมเส้นไหม 1 กก. หรือ นำครั้ง 1 กก./น้ำ 20 ลิตร สำหรับย้อม เส้นไหม 1 กก. (ต้องบดครึ่งให้ละเอียดก่อนผสมลงในน้ำร้อนกรองน้ำสีแดงจากครึ่งไปย้อม เส้นไหม) หรือหากจะใช้ส่วนอื่นๆ ของพืชก็ใช้หลักการเดียวกัน เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องสีธรรมชาติ ชาวบ้านมีความเชื่อต่อกันมาว่าส่วนของต้นไม้ที่อายุมากกว่าจะให้สีที่เข้มและติดสีทนกว่า เช่น สีที่ได้จากแก่นจะเข้มและติดทนทานกว่าสีที่ได้จากใบหรือดอก เป็นต้น และในชุมชนเขมร มีความเชื่อว่าในฤดูแล้งเมล็ดสีจะถูกต้นพืชดูดไปสะสมไว้ในส่วนต่างๆ ของต้นไม้ ชาวบ้านจึงนิยมนำส่วนต่างๆ ของต้นไม้มาย้อมผ้าในฤดูแล้ง สำหรับการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติในฤดูฝนชาวบ้าน มีความเชื่อว่าสีในต้นไม้จะไหลย้อนกลับมาอยู่ในดิน เมื่อย้อมผ้าในฤดูฝนชาวบ้านจะนำเส้นไหมที่ ย้อมแล้วไปหมักในดินโคลน (ได้จากตะกอนดิน โคลนจากห้วยหนองที่น้ำนิ่ง) เพื่อให้ได้สีเข้ม มากขึ้น เป็นต้น

5.2.6.3 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) การย้อมสีธรรมชาติจะต้องเตรียมน้ำสี ให้ อิ่มตัว (น้ำย้อมจะต้องใสได้สีตามต้องการไม่ตกตะกอน) และก่อนย้อมต้องนำเส้นไหมจุ่มลงในน้ำสะอาดให้อิ่มตัวก่อนนำลงย้อมในน้ำสีที่ต้มพออุ่น ย้อมประมาณ 15-20 นาที ขณะย้อมต้อง รักษาอุณหภูมิน้ำย้อมอย่าให้ร้อนเกินไปเพราะเส้นไหมจะแตกขาดง่าย เมื่อย้อมเรียบร้อยแล้วทิ้งไว้ให้เย็นจึงนำลงล้างในน้ำสะอาด 2-3 ครั้งสังเกตดูน้ำไม่มีสีใสสะอาด จากนั้นจึงนำไปกระตุก (ตก) ไล่น้ำให้แห้ง ผึ่งลมจนแห้งสนิท (สัมผัสดูไม่มีความชื้น)

5.2.6.4 การสอนโดยการสาธิตให้ดูเป็นแบบอย่าง ตั้งแต่การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ ขั้นตอนการพุ่ง การระทบ การจัดลาย การปรับผังสำหรับดึงขอบผ้าเวลาทอ การเก็บ รักษา และใช้ประโยชน์ การใช้ในชีวิตประจำวัน หรือการนำไปใช้ในงานประเพณีต่างๆ ของชุมชน เป็นต้น

5.2.7 รูปแบบการมีส่วนร่วมของทีมวิจัย ภาศิเครือข่าย และองค์กรช้องในการ จัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.2.7.1 ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญา จัดทีมงาน (วิทยากรถ่ายทอด) เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ เอกสาร/คู่มือการสาธิต รวบรวมมีขั้นตอนการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ

5.2.7.2 ครู - เด็กนักเรียน ร่วมเตรียมสถานที่ จัดกลุ่มครูและนักเรียนเข้า
รับการถ่ายทอด

5.2.7.3 ทีมวิจัยและองค์กรชุมชนในพื้นที่ จัดบุคลากรเข้าร่วมศึกษา
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.2.7.4 หน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ร่วมเข้ารับการ
ถ่ายทอด ร่วมศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.3 ฐานถ่ายทอดภูมิปัญญา สาขา ศิลปกรรม “การชกมวยไทย”

ประวัติความเป็นมา จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกครูภูมิปัญญาที่ร่วมเวทีถ่ายทอด พบว่า ศิลปะการชกมวยไทยได้รับความนิยมและเป็นที่ยอมรับ มีอยู่ในชุมชนมากกว่า 40 ปี เดิมจะพบในกลุ่มคนหนุ่มวัยคะนองซึ่งจะนิยมฝึกหัดมวยไว้ป้องกันตัวและชกในเทศกาลงานบุญ ประเพณีประจำปี เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ งานประจำปีอื่นๆ บางครั้งจะพบที่มีการจัดชกมวยหน้าเมรุเผาศพหากผู้เสียชีวิตชื่นชอบมวยไทย เป็นต้น การชกมวยไทยของคนหนุ่มวัยคะนอง นอกจากจะแสดงถึงความแข็งแรงของพลังกำลังแล้วยังเป็นการแสดงออกของลูกผู้ชายเพื่อเป็นแรงจูงใจสาวอีกด้วย จึงพบว่าชายหนุ่มหลายคนที่ชกมวยตามงานบุญประเพณีต่างๆ มักจะพบเนื้อคู่แล้วลงเอยด้วยการแต่งงานมีครอบครัวกับสาวที่เป็นแฟนมวยของตนเองนั่นเอง ปัจจุบัน ชุมชนหลายแห่งมีการตั้งค่ายมวยฝึกหัดวิชามวยไทยให้แก่ชายหนุ่มรวมถึงเด็กและเยาวชนมากขึ้น เพื่อเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาการประทุษณ์ที่ไม่เหมาะสม การสร้างงานสร้างอาชีพ เป็นต้น ในพื้นที่ตำบลบ้านกรวดมีเด็กนักเรียนหลายคนมีเงินออมจากการชกมวยไทยนับหมื่นบาทมีรายได้เพียงพอต่อการเล่าเรียน นอกจากนี้ พบว่า การชกมวยไทยมีความสัมพันธ์กับศาสตร์หรือวิทยาการหลายด้าน เช่น การไหว้ครูเป็นการปลูกจิตสำนึกในการระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ มีการนำสมุนไพร มาใช้ในการนวดพื้น (ว่านไพล/ ใบพลับพลึง) ใช้คาถาอาคมในการสร้างขวัญและกำลังใจให้สู้ศึก (หนุมานคลุกฝุ่น) หรือแม้แต่ความเชื่อเรื่องอยู่ยงคงกระพันปราศจากเลือดตกยางออกจะใช้ว่านทรหดเตี้ยวกินก่อนชกมวย หรือมีของขลังมัดกับผ้าประเจียดคาดแขน เป็นต้น มีคติเตือนใจสำหรับผู้เข้าเรียนรู้วิชาชกมวยไทยจะต้องรักษาสิทธรมประจำใจอย่างเคร่งครัด คือ ห้ามใช้วิชามวยไทยไปทำร้ายผู้อื่นหรือผิดลูกผิดเมียผู้อื่น คือ ต้องถือศีลห้าอย่างเคร่งครัด เป็นต้น

5.3.1 วิทยาการภูมิปัญญา

5.3.1.1 นายพูน ภูรัมย์

5.3.1.2 นายจันทร์ สมสวย

5.3.1.3 นายบุญชู ภูรัมย์

5.3.1.4 นายพีระพงษ์ สมสวย

5.3.1.5 นายประชุม กลมประโคน

5.3.2 วิทยากรผู้ช่วย

5.3.2.1 ครู จำนวน 1 คน

5.3.2.2 ทีมวิจัย / ภาสึเครือขาย จำนวน 1 คน

5.3.3 ผู้รับการถ่ายทอดคณุมิปัญญา ประกอบด้วย เด็กนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านโคกเบง และโรงเรียนบ้านยาง จำนวน 25 คน

5.3.4 วัสดุ - อุปกรณ์

5.3.4.1 นวม

5.3.4.2 กระจับ

5.3.4.3 กระสอบทราย

5.3.4.4 เป้าล่อ

5.3.4.5 น้ำมันมวย

5.3.4.6 กางเกงนักมวย

5.3.4.7 ผ้าประเจียด

5.3.4.8 มงคต

5.3.4.9 สนับเท้า

5.3.4.10 ผ้าพันมือ

5.3.4.11 วาสลิน

5.3.4.12 เวที

5.3.4.13 เชือกกระโดด

5.3.4.14 ค้รารศึลปะแม่ไม้มวยไทย

5.3.4.15 นาฬิกาลับเวลา

5.3.4.16 ยางกันพื้น

5.3.4.17 น้ำดื่ม

5.3.5 ขั้นตอนการถ่ายทอดศึลปะมวยไทย

5.3.5.1 ครูสอนมวย / นักมวย / พี่เลี้ยง / คนล่อเป้า ช้กซ้อมการเตรียมการถ่ายทอด โปรแกรมการสอนประจำวัน

5.3.5.2 เข้ารับการถ่ายทอดเข้ารับการชี้แจงเรือการใ้วัสดุ - อุปกรณ์

5.3.5.3 ผู้เข้ารับการถ่ายทอดเข้ารับการเตรียมความพร้อมพืดของร่างกาย นักมวย ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ เช่น การวิ่งออกกำลังกาย การกระโดดเชือก การลูกนึ่ง การยกน้ำหนัก การเตะกระสอบ การล่อเป้า การปล้ำและวิธีการแก้ทางมวย

5.3.5.4 เข้ารับการถ่ายทอดเข้ารับการฝึกหัดการไหว้ครู (รำลึกถึงพรคุณครูบาอาจารย์ และเพื่อเป็นการวอร์มความอบอุ่นของร่างกาย)

5.3.5.5 การเรียนรู้ศิลปะแม่ไม้มวยไทย (ฝึกทักษะการออกอาวุธแม่ไม้มวยไทย การใช้อาวุธ หมัด เท้า เข่า สอก)

5.3.5.6 การเรียนรู้กติกาการชกมวยไทย เช่น หน้าที่ของกรรมการห้ามมวยบนเวที 1 คน หน้าที่ของคณะกรรมการตัดสินด้านล่างเวที 3 คน ให้คะแนนยกละ 10 คะแนน) และระยะเวลาในการแข่งขัน จำนวน 5 ยก (1 ยก ชก 3 นาที พัก 2 นาที)

5.3.5.7 การปฏิบัติชกมวยไทย

5.3.6 รูปแบบและลักษณะการถ่ายทอด

5.3.6.1 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ประวัติความเป็นมาเรื่องชกมวยไทย เทคนิค ความเชื่อ โดยเฉพาะการเตรียมตัวเพื่อสมัครเข้าเป็นลูกศิษย์ครูมวย เป็นต้น

5.3.6.2 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัสดุ-อุปกรณ์ที่ใช้ในการชกมวย ประกอบด้วย

1) ตำราศิลปะแม่ไม้มวยไทย เพื่อศึกษาวิชาการใช้อาวุธ หมัด เท้า เข่า สอก

2) เวทีผ้าใบ เพื่อฝึกซ้อม

3) อุปกรณ์ออกกำลังกาย เช่น น้ำมันมวย เชือกกระโดด

กระสอบทราย เป่าล่อ

4) อุปกรณ์ที่ใช้ในการชกมวย เช่น กางเกงนักมวย ผ้าพันมือนวม กระจับ ยางกันพื้น ผ้าประเจียด มงคลสวมศีรษะ สนับเท้า วาสลิน

5) อื่นๆ เช่น น้ำดื่ม นาฬิกาจับเวลา เป็นต้น

5.3.6.3 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) บทบาทหน้าที่ของครูสอนมวย / พี่เลี้ยงคนล่อเป้า ในการเตรียมตัวของนักมวยในสังกัด ประกอบด้วย

1) การจัดโปรแกรมให้นักมวยวิ่งออกกำลังกายเพื่อเสริมสร้างความแข็งแรง เช่น การกระโดดเชือก การลูกนึ่ง การยกน้ำหนัก เพื่อสร้างกล้ามเนื้อท้อง แขน ขา ปอดและหัวใจ

2) การฝึกทักษะในการออกอาวุธ เช่น การเตะกระสอบ การชกเป้าล่อ การปล้ำและวิธีการแก้ทางมวย

3) การชกมวยบนเวที เช่น การไหว้ครู การพันผ้าประเจียด (ของขลัง/สิ่งสร้างขวัญกำลังใจ) พิธีการถอดมงคล การออกอาวุธแม่ไม้มวยไทย การแก้ทางมวย

4) กติกาการให้คะแนน ประกอบด้วย เวลาการแข่งขัน มี 5 ยก (1 ยก ชก 3 นาที พัก 2 นาที)

5) การกรรม ประกอบด้วย กรรมการตัดสิน (บนเวที) 1 คน กรรมการให้คะแนน(ด้านล่างเวที) 3 คน การให้คะแนน 5 ยกๆละ 10 คะแนน

5.3.6.4 การสอนโดยการสาธิตให้ดูเป็นแบบอย่างและร่วมฝึกปฏิบัติจริง ตั้งแต่การเตรียมวัสดุ - อุปกรณ์ ขั้นตอนออกกำลังกายเพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งของร่างกาย การฝึกทักษะในการออกอาวุธ การชกมวยบนเวที เช่น การไหว้ครู การพันผ้าประเจียด (ของขลัง/สิ่งสร้างขวัญกำลังใจ) การถอดมงคล การออกอาวุธแม่ไม้มวยไทย และการแก้ทางมวย เป็นต้น

5.3.7 รูปแบบการมีส่วนร่วมของทีมนักวิจัย ภาควิชาและองค์กรห้องในการจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.3.7.1 ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญา จัดทีมงาน (วิทยากรถ่ายทอด) เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ โปรแกรมการสอนประจำวัน รวมถึงมีขั้นตอนการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ

5.3.7.2 ครู - เด็กนักเรียน ร่วมเตรียมสถานที่ จัดกลุ่มครูและนักเรียน เข้ารับการถ่ายทอด

5.3.7.3 ทีมนักวิจัยและองค์กรชุมชนในพื้นที่ จัดบุคลากรเข้าร่วมศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.3.7.4 หน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ร่วมเข้ารับการถ่ายทอด ร่วมศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.4 ฐานถ่ายทอดภูมิปัญญา สาขา ปรัชญา ศาสนาและประเพณี “พิธีบายศรีสู่ขวัญ” ประวัติความเป็นมา พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นพิธีตามความเชื่อทั้งในชุมชนที่เป็นกลุ่มคนไทยอีสาน(ลาว) และกลุ่มเขมร (มงคลของใจ) เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาช้านานตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นภูมิปัญญาชุมชนที่แสดงถึงความเชื่อ ความศรัทธา เป็นประเพณีที่ส่งผลต่อสภาพทางจิตใจของราษฎรในชุมชน มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิต เกิด แก่ เจ็บ ตาย รวมถึงการเลี้ยงรับ เลี้ยงส่ง หรือโอกาสที่ข้าราชการโยกย้ายไปปฏิบัติงานที่อื่นๆ บางครั้งรวมถึงในโอกาสที่มีแขกผู้มาเยือนชุมชน หรือใช้ในประเพณีการผูกเสี่ยว (ลาว) ของเกลอ (เกลอ) ล้วนมี

ความเชื่อทั้งสิ้น เพราะต่างมีความเชื่อว่าขวัญและกำลังใจเป็นสิ่งผลักดันให้คนมีพลังใจในการดำเนินชีวิตแม้ว่าจะเหนื่อยล้าแค่ไหนก็ตาม พิธีบายศรีสู่ขวัญถือว่าเป็นกุศโลบายที่ส่งผลต่อการเกื้อกูลของคนในชุมชน ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี เสียสละทำให้คนในชุมชนมีสุขภาวะทางจิตใจ อารมณ์ และสังคมที่ดี เป็นพิธีกรรมความเชื่อที่มีความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธ จึงทำให้ผู้คนมีความศรัทธาเคารพเชื่อถือนำแนวทางเดียวกันเพราะถือว่าเป็นสิริมงคล ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นกิจกรรมการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้เด็ก - เยาวชนในสถานศึกษาที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ปกติในชุมชนนิยมทำชุดพาชขวัญอาจจัดเป็นชั้นๆ จำนวน 3 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 จะเป็นพานบายศรี (ทำด้วยใบตอง) ดอกไม้ ข้าวต้ม ไข่ต้ม ขนม ถั่วฝักยาว อ้อย ปันข้าว เงิน มีด้ามแก้ว

ชั้นที่ 2 จะได้รับการตกแต่งด้วยใบศรี และ ดอกไม้ซึ่งมักจะเป็นดอกฝาง ดอกดาวเรือง ดอกรัก ใบเงิน ใบทอง ใบคูณ ใบยอ อย่างสวยงาม

ชั้นที่ 3 จะมีใบศรีและด้ายผูกข้อมือ เทียนเวียนหัว (ทำด้วยขี้ผึ้ง) ของเจ้าของขวัญ นอกจากพาชขวัญแล้วจะมีเครื่องบูชาและอื่นๆ เช่น ขันบูชา มีพานขนาดกลางสำหรับวางผ้า 1 ผืน ผ้าขาว 1 วา หวี กระจกเงา น้ำอบ น้ำหอม สร้อย แหวน ของผู้เป็นเจ้าของขวัญ

สำหรับด้ายสำหรับผูกข้อมือ (ด้ายผูกแขน) นั้นต้องเป็นด้ายดิบนำมาจับเป็นวงยาวพอที่จะพันรอบข้อมือได้ คนธรรมดา วงละ 3 เส้น เมื่อวงแล้วให้เค็ดหรือดิ่งให้ขาดเป็นเส้นๆ ห้ามใช้มีดตัด พาชขวัญแต่งเสร็จแล้วจะตั้งวางไว้ในที่อันเหมาะสมก่อนพอได้เวลาสุตรขวัญก็จะทำพิธีจึงให้ยกไปตั้งท่ามกลางญาติมิตรบนผ้าห่มหรือผ้าเช็ดตัวของเจ้าของขวัญ ช่างๆ พาชขวัญ นอกจากจะมีอุปกรณ์ต่างๆ แล้วยังต้องมีแก้วน้ำเย็น และแก้วเหล้าสำหรับหมอสูตรขวัญจะได้ดื่มหรือพ่นหรือจี้ด้วยดอกไม้สดใส่พาชขวัญ เป็นต้น

5.4.1 วิทยากรภูมิปัญญา

5.4.1.1 นางจันแดง ปักษาดัง

5.4.1.2 นายสอน จันทนันท์

5.4.1.3 นายเพียบ ปุยะติ

5.4.2 วิทยากรผู้ช่วย

5.4.2.1 ครู จำนวน 3 คน

5.4.2.2 ทีมวิจัย / ภาคีเครือข่าย จำนวน 3 คน

5.4.3 ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ประกอบด้วย เด็กนักเรียน โรงเรียน บ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านโคกเบง และโรงเรียนบ้านยาง จำนวน 23 คน

5.4.4 วัสดุ - อุปกรณ์ที่ใช้

- 5.4.4.1 ใบดองกล้วย (เสลอะเจ็ก)
- 5.4.4.2 พาน
- 5.4.4.3 ฝ้ายผูกแขน (ด้ายดิบ)
- 5.4.4.4 หมาก / พลุ / ดอกไม้ / ฐูป / เทียน
- 5.4.4.5 กระจงเงา
- 5.4.4.6 ไข่ต้ม 1 ฟอง (ไข่ต้องตั้งตรงขณะต้ม)
- 5.4.4.7 หวี / แป้ง
- 5.4.4.8 เหล้าขาว 1 ขวด
- 5.4.4.9 เข็มหมุด / ด้าย
- 5.4.4.10 ขนสำหรับใส่เครื่องเซ่น
- 5.4.4.11 ผ้าขาว 1 ผืน (ยาว 1 วา)
- 5.4.4.12 เงินค่าบูชาครู จำนวน 12 บาท

5.4.5 ขั้นตอนการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ

5.4.5.1 นำใบดองที่แก่จัดมาหีบเป็นทรงกรวยเล็กๆ ให้มีขนาดเท่าๆกัน จำนวนมากน้อยตามขนาดชุดบายศรี

5.4.5.2 จัดพานขวัญ ปกติต้องจัดด้วยพานทองเหลืองหลาย ๆ ใบซ้อนกัน มีใบดอง ดอกไม้สด และด้ายสำหรับผูกข้อมือ (ผูกแขน) เจ้าของขวัญ

5.4.5.3 การสวดหรือการสูตรขวัญ โดย "พราหมณ์" หรือ "พ่อพราหมณ์" ปกติพ่อพราหมณ์มักจะนิมนต์ฆราวาสห่มขาวขณะทำพิธี พ่อพราหมณ์จะจัดให้เจ้าของขวัญนั่งให้หันหน้าไปในทิศทางต่างๆตามตำรา (ตามวัน) เจ้าของขวัญนั่งลงแล้วยกมือไหว้พ่อพราหมณ์ เสร็จแล้วใช้มือขวาจับพานขวัญตั้งจิตอธิษฐานขอให้เทวดาบันดาลให้เป็นไปดังหมอลำขวัญญาติพี่น้องจะนั่งล้อมเป็นวงด้านหลังตั้งจิตอธิษฐานให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญจงเกิดแก่เจ้าของขวัญ แล้วพ่อพราหมณ์จะอ่านโม 3 จบ เพื่อกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย แล้วจึงสวดบทอ้อนวอนเทวดาเป็นภาษาบาลี ว่า "สัค เค กา เม จ รูเป ..." การสวดต้องให้เสียงชัดเจน ไพเราะฟังแล้วเกิดความอึ้งใจ ศรัทธาในการทำความดีถือเป็นสิริมงคลแก่เจ้าตัว ถ้าป่วยไข้ ไข้จะหาย ถ้าได้ดีได้เลื่อนยศ เป็นต้น คำเชิญขวัญมีหลายสำนวนไม่มีแบบส่วนมากจะจัดให้เหมาะกับเหตุการณ์

5.4.5.4 การผูกแขนหรือข้อมือ เมื่อพราหมณ์สูตรขวัญจบแล้วญาติพี่น้องจะเอาข้าว ไข่ กล้วย ใส่มือเจ้าของขวัญมือซ้ายหรือมือขวาก็ได้ ให้พราหมณ์ผูกข้อมือให้ก่อนปกติจะผูกข้อมือซ้ายเพราะแขนซ้ายถือเป็นแขนขวัญเป็นแขนที่อ่อนแอใช้งานหนักไม่ได้เป็นแขนที่น่ารักทะนุถนอม ในเวลาผูกข้อมือนั้นทุกคนยื่นมือขวาออกไปพุง (โถม) แขนของเจ้าของขวัญที่พราหมณ์ขณะกำลังทำพิธีผูกข้อมือให้ ถ้าอยู่ห่างก็ยื่นมือจับแขนหรือแตะตัวกันค่อนๆ เป็นเส้นสายเหมือนเชือกแสดงถึงความสัมพันธ์ทางกายและใจต่อกัน แล้วตั้งจิตอธิษฐานขอให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญ ผู้เป็นเจ้าของขวัญประนมมือไหว้ผู้ให้พรเป็นการรับเอาพร เมื่อพราหมณ์ผูกเสร็จแล้วต่อไปก็เป็นโอกาสของญาติมิตรต่างๆ ไปจะเข้ามาผูกข้อมือให้กับเจ้าของขวัญ ค่ายผูกแขนถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ถือเป็นสิริมงคลแก่เจ้าตัว ควรผูกข้อมือไว้อย่างน้อย 3 วัน อย่าทิ้งลงที่สกปรกเพราะค่ายผูกแขนเป็นของขาวของบริสุทธิ์เป็นจุดรวมแห่งจิตใจบริสุทธิ์หลายดวง

5.4.5.5 ก่อนเสร็จพิธีเจ้าภาพต้องเตรียม "ค่ายผูกแขนพ่อพราหมณ์" โดยมีคันทนบัตรเป็นคำบูชาพ่อพราหมณ์จำนวนมากหรือน้อยแล้วแต่จะเห็นสมควร และเจ้าภาพจะเป็นคนผูกข้อมือพ่อพราหมณ์ด้วยค่ายผูกแขนพิเศษนี้ด้วยตนเอง

5.4.6 รูปแบบและลักษณะการถ่ายทอด

5.4.6.1 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ประวัติความเป็นมาเรื่องพิธีบายศรีสู่ขวัญ ความเชื่อ การทำพิธีบายศรีในโอกาสต่างๆ เป็นต้น

5.4.6.2 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ที่ใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญ ขั้นตอนการประกอบพิธี

5.4.6.3 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) บทบาทหน้าที่ของพราหมณ์ เจ้าของขวัญ ผู้ร่วมพิธี

5.4.6.4 การสอนโดยการสาธิตให้ดูเป็นแบบอย่างและฝึกปฏิบัติจริง ตั้งแต่การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ การทำชุดบายศรี และการจัดสถานที่ สำหรับการประกอบพิธีทั้งทางพุทธศาสนาและพราหมณ์การสอนโดยการสาธิตให้ดูเป็นแบบอย่าง

5.4.7 รูปแบบการมีส่วนร่วมของทีมวิจัย ภาควิชา และองค์กรชื่อในการจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.4.7.1 ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญา จัดทีมงาน (วิทยากรถ่ายทอด) เตรียมวัสดุอุปกรณ์ การจัดสถานที่ประกอบพิธี รวมถึงมีขั้นตอนการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ

5.4.7.2 ครู - เด็กนักเรียน ร่วมเตรียมสถานที่ จัดกลุ่มครูและนักเรียนเข้ารับการถ่ายทอด

5.4.7.3 ทีมวิจัยและองค์กรชุมชนในพื้นที่ จัดบุคลากรเข้าร่วมศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.4.7.4 หน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ร่วมเข้ารับการ ถ่ายทอด ร่วมศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.5 ฐานถ่ายทอดภูมิปัญญา สาขา ปรัชญา ศาสนา และประเพณี “พิธีรำมะมั่วด” ประวัตความเป็นมา พิธีรำมะมั่วด เป็นพิธีตามความเชื่อในชุมชนที่เป็นกลุ่มคนเขมร เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาช้านานตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นภูมิปัญญาชุมชนที่แสดงถึงความเชื่อ ความศรัทธา เป็นประเพณีที่ส่งผลต่อสภาพทางจิตใจของราษฎรในชุมชนนั้นให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิต คนที่เจ็บป่วยที่ต้องการกำลังใจ ล้วนมีความเชื่อทั้งสิ้น เพราะต่างมีความเชื่อว่าการรำมะมั่วดเป็นการรำถวายเพื่อเข้าถึงแม่คนผู้สามารถหยั่งรู้ถึงอาการเจ็บของผู้ป่วยและบอกวิธีการแก้เคราะห์กรรมจากกรรมหนักให้เบาลงได้ ทำให้เกิดกำลังใจเป็นสิ่งที่ผลักดันให้คนป่วยมีพลังใจในการดำเนินชีวิตแม้ว่าจะเหนื่อยล้า แคไหนก็ตามทำให้หายอาการป่วยได้ พิธีรำมะมั่วดถือว่าเป็นกุศโลบายที่ส่งผลต่อการเกื้อกูลของคนในชุมชน ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี เสียสละทำให้คนในชุมชนมีสุขภาวะทางจิตใจ อารมณ์ และสังคมที่ดี เป็นพิธีกรรม ความเชื่อที่มีความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธ จึงทำให้ผู้คนมีความศรัทธาเคารพเชื่อถือ ในแนวทางเดียวกันเพราะถือว่าเป็นสิริมงคลยึดเหนี่ยวด้านจิตใจ ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นกิจกรรมการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้เด็ก - เยาวชนในสถานศึกษาที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ในพิธีจะมีหมอปราหมณ์และวงมโหรีประโคมดนตรี เพื่อจะเริ่มรำถวายมะมั่วดต่อไป

5.5.1 วิทยากรภูมิปัญญา

5.5.1.1 นางอ่อน กลมขยา

5.5.1.2 นายคอม กลมขยา

5.5.1.3 นายเพียบ ปุยะติ

5.5.2 วิทยากรผู้ช่วย

5.5.2.1 ครู จำนวน 3 คน

5.5.2.2 ทีมวิจัย / ภาควิชาเครือข่าย จำนวน 3 คน

5.5.3 ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ประกอบด้วย เด็กนักเรียน โรงเรียน บ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านโคกเบง และโรงเรียนบ้านยาง จำนวน 15 คน

5.5.4 วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้

5.5.4.1 ใบตองกล้วย (เสลื่อะเจ๊ก)

- 5.5.4.2 พาน
- 5.5.4.3 ฝ้ายผูกแขน (ด้ายดิบ)
- 5.5.4.4 หมาก / พลุ / ดอกไม้ / รูป / เทียน
- 5.5.4.5 กระจงเงา
- 5.5.4.6 ไข่ต้ม 1 ฟอง (ไข่ต้องตั้งตรงขณะต้ม)
- 5.5.4.7 หวี / แป้ง
- 5.5.4.8 เหล้าขาว 1 ขวด
- 5.5.4.9 เข็มหมุด / ด้าย
- 5.5.4.10 ขนสำหรับใส่เครื่องเซ่น
- 5.5.4.11 ฟ้าขาว 1 ฟืน (ยาว 1 วา)
- 5.5.4.12 เงินค่าบูชาครู จำนวน 12 บาท
- 5.5.5 คณะวงมโหรี (ผู้เล่นมี 5 คน) ประโคมเพลงการรำมะมืวดเครื่องดนตรี

ประกอบด้วย

- 5.5.5.1 กลองมโหรี
- 5.5.5.2 ซอ
- 5.5.5.3 แคน
- 5.5.5.4 ฉิ่ง
- 5.5.5.5 ฉาบ
- 5.5.6 ขั้นตอนการทำพิธีรำมะมืวด
 - 5.5.6.1 นำใบตองที่แก่จัดมาพับเป็นทรงกรวยเล็กๆ ให้มีขนาดเท่าๆกัน จำนวนมากน้อยตามขนาดชุดบายศรี
 - 5.5.6.2 นำใบตองที่พับเตรียมไว้แล้วมาประกอบกันเป็นบายศรีเป็นชั้นๆ คนธรรมดาทั่วไปนิยมทำบายศรีโดยจะเย็บด้วยใบตอง เป็น 3 ชั้น มีข้าว สิ่งของที่สำคัญอื่นๆ อีก ประกอบด้วย ดอกบัว รูป เทียนชัย น้ำมะพร้าวอ่อน แวนเทียน 3 อัน เทียน 9 เล่ม ด้าย สายสิญจน์ บายศรี ในที่นี้ก็คือ สังคมที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันต้องยึดมั่นด้วยคุณธรรม 3 ประการ (บายศรี 3 ชั้น) หมายถึง 1) การประพฤติดชอบด้วยกาย 2) การประพฤติดชอบด้วยวาจา และ 3) การประพฤติดชอบด้วยใจ
 - 5.5.6.3 แล้วประดับด้วยดอกไม้ให้สวยงาม (เย็บติดกันด้วยเข็มและด้ายที่เตรียมไว้)

5.5.6.4 จัดบายศรีใส่พานตกแต่งให้สวยงาม พร้อมด้วยผูกแขนสำหรับ
ผู้ป่วย และผู้เข้าร่วมพิธีร่ามะมีวด

5.5.6.5 จัดทำเตรียมขันช 5 ไว้สำหรับผู้ที่จ่ามะมีวดใช้ร่าบทไหว้ครู
นำใบตองที่แ่กมาพับจัดทำเป็นกรวย จำนวน 5 กรวย ซึ่งประกอบไปด้วย ดอกไม้ รูป เทียน

5.5.6.6 คณะผู้ร่าพิธีการร่ามะมีวด มีจำนวน 15 คน (ผู้ร่าในพิธีตัวแทน
แม่มีด มีจำนวน 1 คน ผู้ร่าถวายแม่มีด มีจำนวน 14 คน)

5.5.6.7 คณะมโหรีบรรเลงบทเพลงไหว้ครู คณะผู้ร่าพิธีการร่าแม่มีด
จำนวน 15 คน เตรียมพร้อมถึงขันช 5 ร่าบทไหว้ครู ตลอดจนสุดท้าย... ร่าถวายแม่มีดจนจบพิธี

5.5.6.8 หมอพราหมณ์สวดหรือการสูตรขวัญ โดย "พราหมณ์" หรือ
"พ่อพราหมณ์" ปกติพ่อพราหมณ์มักจะนิยมนุ่งขาวห่มขาว ในขณะที่ทำพิธีพ่อพราหมณ์จะจัดให้
เจ้าของขวัญ (ผู้ป่วย) นั่งให้หันหน้าไปในทิศทางต่างๆตามตำรา (ตามวัน) เจ้าของขวัญ (ผู้ป่วย)
นั่งลงแล้วยกมือไหว้พ่อพราหมณ์ เสร็จแล้วใช้มือขวาจับพวงขวัญตั้งจิตอธิษฐานขอให้เทวดาบันดาล
ให้เป็นไปดังหมอขวัญญาติพี่น้องจะนั่งล้อมเป็นวงค้ำหลังตั้งจิตอธิษฐานให้เจ้าของขวัญ (ผู้ป่วย)
มีความสุข ความเจริญ หายจากการเจ็บป่วย แล้วพ่อพราหมณ์จะว่า นโม 3 จบ เพื่อกล่าวคำบูชา
พระรัตนตรัย แล้วจึงสวดบทอ้อนวอนเทวดาเป็นภาษาบาลี ว่า " สัก เค กา เม จะ รูเป ..."
การสวดต้องให้เสียงชัดเจน ไพเราะฟังแล้วเกิดความเอิบอิมใจ ครีธาในการทำควมดีถือเป็นสิริ
มงคลแก่เจ้าตัว หายจากอาการป่วยไข้ เป็นต้น คำเชิญขวัญมีหลายสำนวนไม่มีแบบส่วนมากจะจัด
ให้เหมาะกับเหตุการณ์

5.5.6.9 การผูกแขนหรือข้อมือ เมื่อพราหมณ์สูตรขวัญจบแล้วญาติพี่น้อง
จะเอาข้าว ไข่ กล้วย ใส่มือเจ้าของขวัญ (ผู้ป่วย) มือซ้ายหรือมือขวาก็ได้ให้พราหมณ์ผูกข้อมือ
ให้ก่อน ปกติจะผูกข้อมือซ้ายเพราะแขนซ้ายถือเป็นแขนขวัญเป็นแขนที่อ่อนแอใช้งานหนักไม่ได้
เป็นแขนที่นารักทะนุถนอม ในเวลาผูกข้อมือนั้นทุกคนยื่นมือขวาออกไปพุง (โถม) แขนของเจ้า
ของขวัญที่พราหมณ์ขณะกำลังทำพิธีผูกข้อมือให้ ถ้าอยู่ห่างก็ยื่นมือจับแขนหรือแตะตัวกันต่อๆ
เป็นเส้นสายเหมือนเชือกแสดงถึงความสัมพันธ์ทางกายและใจต่อกัน แล้วตั้งจิตอธิษฐานขอให้
เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญ เจ้าของขวัญ (ผู้ป่วย) ประนมมือไหว้ผู้ให้พรเป็นการรับเอาพร
เมื่อพราหมณ์ผูกเสร็จแล้วต่อไปก็เป็น โอกาสของญาติมิตรต่างๆ ไปจะเข้ามาผูกข้อมือให้กับ
เจ้าของขวัญ ด้วยผูกแขนถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ถือเป็นสิริมงคลแก่เจ้าตัว ควรผูกข้อมือไว้อย่างน้อย
3-7 วัน อย่าทิ้งลงที่สกปรก เพราะด้วยผูกแขนเป็นของขวัญของบริสุทธิ์เป็นจตุรรมแห่งจิตใจ
บริสุทธิ์หลายดวง

5.5.6.10 ก่อนเสร็จพิธีเจ้าภาพต้องเตรียม "ค้ายผูกแขนพ้อพราหมณ์" โดยมัดธนบัตรเป็นคำบูชาพ้อพราหมณ์จำนวนมากหรือน้อยแล้วแต่จะเห็นสมควร และเจ้าภาพจะเป็นคนผูกข้อมือพ้อพราหมณ์ด้วยค้ายผูกแขนพิเศษนี้ด้วยตนเอง

5.5.7 รูปแบบและลักษณะการถ่ายทอด

5.5.7.1 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ประวัติความเป็นมาเรื่องพิธีการรำมะมั่วค เกิดความศรัทธา ความเชื่อ การทำพิธีการรำมะมั่วค ในโอกาสประกอบพิธีหลังจากการเจ็บป่วย เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ เป็นต้น

5.5.7.2 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ ที่ใช้ในพิธีรำมะมั่วค ขั้นตอนการประกอบพิธี

5.5.7.3 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) บทบาทหน้าที่ของพราหมณ์ เจ้าของขวัญ ผู้ร่วมพิธี

5.5.7.4 การสอนโดยกรสาธิตให้ดูเป็นแบบอย่างและฝึกปฏิบัติจริง ตั้งแต่การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ การทำชุดบายศรี การทำชุดชั้น 5 การจัดสถานที่ คณะวงมโหรี คณะผู้รำมะมั่วค และประกอบพิธีทั้งทางพุทธศาสนาและพราหมณ์

5.5.8 รูปแบบการมีส่วนร่วมของทมิฬวิชัย ภาติเครือข่าย และองค์กรช้องในการ จัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.5.8.1 ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญา จัดทีมงาน (วิทยากรถ่ายทอด) เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ การจัดสถานที่ประกอบพิธี คณะวงมโหรี คณะผู้รำมะมั่วค และรวมถึงมีขั้นตอนการ ถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ

5.5.8.2 ครู - เด็กนักเรียน ร่วมเตรียมสถานที่ จัดกลุ่มครูและนักเรียนเข้า รับการถ่ายทอด

5.5.8.3 ทีมวิชัยและองค์กรชุมชนในพื้นที่ จัดบุคลากรเข้าร่วมศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.5.8.4 หน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ร่วมเข้ารับการ ถ่ายทอด ร่วมศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.6 ฐานถ่ายทอดภูมิปัญญา สาขา โภชนาการ "แกงเปอะหน่อไม้"

ประวัติความเป็นมาการทำอาหารพื้นเมือง (ลาว) สำหรับวัฒนธรรมการบริโภคอาหาร ของชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกครูภูมิปัญญาที่ร่วมเวที ถ่ายทอด พบว่า ชาวบ้านจะนำผลผลิตการเกษตรที่ได้มาจากธรรมชาติหรือผลผลิตที่ปลูกไว้ตามหัว ไร่ปลายนามาปรุงเป็นอาหารบริโภคในครอบครัว เช่น ในฤดูฝน (ระหว่างเดือนพฤษภาคม -

กรกฏาคม) ชาวบ้านจะนำหน่อไม้ที่เริ่มแตกหน่อขึ้นมาใหม่ จากไผ่ป่า ไผ่รวก ไผ่เลี้ยง และ ไผ่สีสุก ที่ขึ้นอยู่ริมลำห้วยธรรมชาติ หนองน้ำสาธารณะหรือที่ปลูกไว้บริเวณที่อยู่อาศัยมาทำเป็นอาหารบริโภคในครอบครัวหรือนำไปขายในตลาดเพื่อเป็นรายได้เสริม ชาวบ้านในชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดหน่อไม้ไผ่เป็นแหล่งอาหารเลี้ยงชีพมาหลายชั่วอายุคน แม้ในระยะหลังไผ่จะถูกทำลายไปมากแต่ยังคงมีเหลืออยู่ให้ทำมาหากิน โดยเฉพาะฤดูฝนชาวบ้านจะนำหน่อไม้ไผ่มาปรุงเป็นอาหารได้หลายชนิด เช่น แกง คัม หรือนำไปทำเป็นหน่อไม้ดองเก็บไว้กินตลอดปี

แกงเปอะหน่อไม้ เป็นอาหารที่ราษฎรนิยมทำกินกันในครอบครัวและแจกจ่ายให้เพื่อนบ้านใกล้เคียง แกงเปอะหน่อไม้จัดเป็นอาหารจานเด็ดที่ได้รับความนิยมมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

5.6.1 วิทยากรผู้มีปัญญา

- 5.6.1.1 นางหนู คุ้มรัมย์
- 5.6.1.2 นางแซว อินสำราญ
- 5.6.1.3 นางจิราภา พลไร่
- 5.6.1.4 นางก้องกังวาน คุ้มรัมย์
- 5.6.1.5 นางศุภลักษณ์ ปุ้ยแก้ว
- 5.6.1.6 นางมะลิ พัวคุณมี
- 5.6.1.7 นางไสว พัวคุณมี

5.6.2 วิทยากรผู้ช่วย

- 5.6.2.1 ครู จำนวน 1 คน
- 5.6.2.2 ทีมวิจัย / ภาควิชาเครือข่าย จำนวน 1 คน

5.6.3 ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ประกอบด้วย เด็กนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านโคกเบง และโรงเรียนบ้านยาง จำนวน 22 คน

5.6.4 วัสดุ-อุปกรณ์ที่ใช้

- 5.6.4.1 หน่อไม้อ่อน (ขูดขังไม้ไผ่คั้นหรือไผ่คั้นคั้นขึ้นมาเล็กน้อย)
- 5.6.4.2 พริกขี้หนูสด
- 5.6.4.3 หอมแดง
- 5.6.4.4 เกลือ
- 5.6.4.5 กะปิ
- 5.6.4.6 ใบย่านาง
- 5.6.4.7 ยอดผักทองอ่อน

5.6.4.8 ลูกฟักทอง

5.6.4.9 เห็ดฟาง

5.6.4.10 บวบหอม

5.6.4.11 น้ำปลาร้า

5.6.4.12 ผักแมงลัก

5.6.4.13 ยอดชะอม

5.6.4.14 หม้อ / ทัพพี

5.6.5 ขั้นตอนการแกงเปอะหน่อไม้

5.6.5.1 คัดหน่อไม้อ่อน (ไผ่หวาน) นำมาใส่ครกโขลกหรือทุบพอแตก
อย่าให้ละเอียดมาก หากเป็นไผ่สีสุก หรือ ไผ่เลี้ยง ไผ่ลวก จะมีรสขม ให้นำมาหั่นเป็นชิ้นพอคำ
นำไปต้มน้ำเดือดประมาณ 15 - 20 นาทีก่อนนำไปปรุงอาหาร เป็นต้น

5.6.5.2 นำใบย่านางมาใส่ครกโขลกแล้วคั้นน้ำใส่หม้อแกงต้มให้เดือด

5.6.5.3 นำหน่อไม้ที่เตรียมไว้ใส่ลงไป ในหม้อที่นำย่านางกำลังเดือด

5.6.5.4 เตรียมเครื่องปรุง โดยการนำพริกขี้หนูสด หอมแดง เกลือ กะปิ

มาโขลกพอละเอียด

5.6.5.5 เมื่อหน่อไม้สุกดีแล้ว (รสไม่ขมมาก) นำเครื่องแกงใส่ลงไป
นำยอดฟักทองอ่อน เห็ดฟาง บวบหั่นเป็นชิ้น ฟักทองหั่นเป็นชิ้น ยอดผักชะอม ใส่ลงไปเมื่อ
สังเกตว่าผักสุกดีแล้ว (อย่าให้ผักสุกมากเกินไปเพราะเมื่อผักจะเละ) จึงใส่น้ำปลาร้าปรุงรสเพิ่มเติม
ชิมรสตามชอบ

5.6.5.6 ชกออกจากเตาใส่ใบแมงลัก (อีตุ้) ลงไป ปิดฝาหม้อไว้ชั่วคราวก็ตัก
ออกมารับประทานกับข้าวเหนียวหรือข้าวสวย

5.6.6 รูปแบบและลักษณะการถ่ายทอด

5.6.6.1 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ประวัติความเป็นมาเรื่องการปรุงแกง
เปอะหน่อไม้ ความเชื่อ การปรุงแกงเปอะหน่อไม้ในโอกาสต่างๆ เป็นต้น

5.6.6.2 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเตรียมวัสดุ
อุปกรณ์ที่ใช้ในปรุงแกงเปอะหน่อไม้

5.6.6.3 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ขั้นตอนการปรุงแกงเปอะหน่อไม้

5.6.6.4 การสอนโดยการสาธิตให้ดูเป็นแบบอย่างและฝึกปฏิบัติจริง

ตั้งแต่การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ การเตรียมหน่อไม้ ผัก และเครื่องปรุง การปรุง และการชิมรสชาติ
รวมถึงการตกแต่งเสิร์ฟผู้ร่วมงาน

5.6.7 รูปแบบการมีส่วนร่วมของทีมวิจัย ภาควิชาเคเรือข่าย และองค์กรช้องในการจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.6.7.1 ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญา จัดทีมงาน (วิทยากรถ่ายทอด) เตรียมวัสดุอุปกรณ์ รวมถึงมีขั้นตอนการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ

5.6.7.2 ครู - เด็กนักเรียน ร่วมเตรียมสถานที่ จัดกลุ่มครูและนักเรียนเข้ารับการถ่ายทอด

5.6.7.3 ทีมวิจัยและองค์กรชุมชนในพื้นที่ จัดบุคลากรเข้าร่วมศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.6.7.4 หน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ร่วมเข้ารับการถ่ายทอด ร่วมศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.7 ฐานถ่ายทอดภูมิปัญญา สาขา โภชนาการ “แกงบอนใส่กะทิ”

ประวัติความเป็นมาการทำอาหารพื้นเมือง (เขมร) จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกครภูมิปัญญาที่ร่วมเวทีถ่ายทอด พบว่า ในช่วงต้นฤดูฝนราษฎรจะนำต้นบอน (คราว) ที่เกิดขึ้นในที่ลุ่มบริเวณริมลำห้วยธรรมชาติ หนองน้ำสาธารณะ เป็นผลผลิตธรรมชาติอีกชนิดหนึ่งที่มักพบเห็นราษฎรนำมาปรุงเป็นอาหารคาว คือ “แกงบอนใส่กะทิ” (สันล่อคราว : เขมร) พบมากในชุมชนเขมรนิยมรับประทานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งในระดับครัวเรือนในเทศกาลวัฒนธรรมประเพณีทั่วไป

5.7.1 วิทยากรภูมิปัญญา

5.7.1.1 นางจำเริญ แอกประโคน

5.7.1.2 นางอิมิ แอกประโคน

5.7.1.3 นางพิน ท่าประโคน

5.7.1.4 นางเขส ทรัพย์ประโคน

5.7.1.5 นางพะ เชื้อคประโคน

5.7.2 วิทยากรผู้ช่วย

5.7.2.1 ครู จำนวน 1 คน

5.7.2.2 ทีมวิจัย / ภาควิชาเคเรือข่าย จำนวน 1 คน

5.7.3 ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ประกอบด้วย เด็กนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านโคกเบง และโรงเรียนบ้านยาง จำนวน 25 คน

5.7.4 วัสดุ - อุปกรณ์ที่ใช้

- 5.7.4.1 คัดเลือกต้นบอนทั้งบอนหวาน (ตราวปะแอม) และบอนคัน (ตราวระเมื่อะ) ไม่แก่หรืออ่อนเกินไป (ใบเขียวเข้ม)
- 5.7.4.2 น้ำกะทิสด
- 5.7.4.3 พริกขี้หนูสด / พริกแดง
- 5.7.4.4 กระทียม / หอมแดง
- 5.7.4.5 ข่า / ตะไคร้ / ใบมะกรูด
- 5.7.4.6 เกลือแกง / น้ำปลา
- 5.7.4.7 หม้อ / ทัพพี
- 5.7.5 ขั้นตอนการทำ “แกงบอนใส่กะทิ” (สันล่อตราว : เขมร)
- 5.7.5.1 นำต้นบอนทั้งบอนหวาน (ตราวปะแอม) และบอนคัน (ตราวระเมื่อะ) ซึ่งไม่แก่หรืออ่อนเกินไปมาลอกเข็บบางๆออก
- 5.7.5.2 นำไปแช่น้ำเกลือ (ใส่เกลือพอออกรสกร่อย) ทั้งไว้ประมาณ 30 นาที เพื่อล้างยาง ในเนื้อต้นบอนออกเป็นการป้องกันอาการคันเวลารับประทาน
- 5.7.5.3 นำไปต้มในน้ำเดือดประมาณ 30 นาที (บอนคัน) หากเป็นบอนหวานจะลวก น้ำร้อนพอสุก ตักทิ้งไว้ให้สะเด็ดน้ำ
- 5.7.5.4 ต้มน้ำกะทิสดให้เดือด
- 5.7.5.5 เตรียมเครื่องปรุง โดยการนำพริกขี้หนูสดหรือพริกแดง กระทียม หอมแดง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด มาโขลกพอละเอียด
- 5.7.5.6 นำเครื่องปรุงที่โขลกพอละเอียดใส่ปรุงในน้ำกะทิสดที่กำลังเดือด
- 5.7.5.7 นำบอนที่สะเด็ดน้ำลงปรุงในเครื่องแกงน้ำกะทิที่กำลังเดือดทิ้งไว้ประมาณ 5 นาที
- 5.7.5.8 ใส่น้ำปลาหรือเกลือแกงปรุงรสเพิ่มเติม ชิมรสตามชอบ อย่าต้มนานเกินไปเพราะเนื้อบอนจะเละ
- 5.7.5.9 ยกออกจากเตาใส่ภาชนะก็ตักออกมารับประทานกับข้าวสวย
- 5.7.6 รูปแบบและลักษณะการถ่ายทอด
- 5.7.6.1 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ประวัติความเป็นมาเรื่องการทำ “แกงบอนใส่กะทิ” (สันล่อตราว : เขมร) ความเชื่อ การปรุงรับประทานในโอกาสต่างๆ เป็นต้น
- 5.7.6.2 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ ที่ใช้ในปรุง “แกงบอนใส่กะทิ” (สันล่อตราว : เขมร)

5.7.6.3 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ขั้นตอนการปรุง “แกงบอนใส่กะทิ”

(สันลอตราว : เขมร)

5.7.6.4 การสอนโดยการสาธิตให้ดูเป็นแบบอย่างและฝึกปฏิบัติจริง ตั้งแต่การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ การเตรียมบอนหวาน (ตราวปะแอม) และบอนคั้น (ตราวระเมือะ) และเครื่องปรุง การปรุง และการชิมรสชาติ รวมถึงการตกแต่งผู้ร่วมงาน

5.7.7 รูปแบบการมีส่วนร่วมของทีมวิจัย ภาควิชา และองค์กรชองในการ จัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.7.7.1 ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญา จัดทีมงาน (วิทยากรถ่ายทอด) เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ รวมถึงมีขั้นตอนการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ

5.7.7.2 ครู - เด็กนักเรียน ร่วมเตรียมสถานที่ จัดกลุ่มครูและนักเรียนเข้า รับการถ่ายทอด

5.7.7.3 ทีมวิจัยและองค์กรชุมชนในพื้นที่ จัดบุคลากรเข้าร่วมศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.7.7.4 หน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ร่วมเข้ารับการ ถ่ายทอด ร่วมศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.8 ฐานถ่ายทอดภูมิปัญญา สาขา โภชนาการ “แกงกะทิกล้วยใส่ไก่”

ประวัติความเป็นมาการทำอาหารพื้นเมือง (เขมร) จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกครู ภูมิปัญญาที่ร่วมเวทีถ่ายทอด พบว่า ในช่วงต้นฤดูฝนราษฎรจะนำกล้วยดิบ (เจก) ที่มีอยู่ตามหัวไร่ ปลายนา หรือบริเวณที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นผลผลิตธรรมชาติอีกชนิดหนึ่งที่มักพบเห็นราษฎรนำมา ปรุงเป็นอาหารคาว คือ “แกงกะทิกล้วยใส่ไก่” (สันลอเจก : เขมร) พบมากในชุมชนเขมรนิยม รับประทานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งในระดับครัวเรือนในเทศกาลวัฒนธรรมประเพณีทั่วไป

5.8.1 วิทยากรภูมิปัญญา

5.8.1.1 นางจำเริญ แอกระโคน

5.8.1.2 นางอิม แอกระโคน

5.8.1.3 นางพิน ท่ากระโคน

5.8.1.4 นางเฮส ทรัพย์กระโคน

5.8.1.5 นางพะ เชื้อคกระโคน

5.8.2 วิทยากรผู้ช่วย

5.8.2.1 ครู จำนวน 1 คน

5.8.2.2 ทีมวิจัย / ภาควิชาถ่ายทอด จำนวน 1 คน

5.8.3 ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา ประกอบด้วย เด็กนักเรียน โรงเรียน บ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านโคกเบง และโรงเรียนบ้านยาง จำนวน 28 คน

5.8.4 วัสดุ - อุปกรณ์ที่ใช้

5.8.4.1 คัดเลือกกล้วยดิบที่ไม่แก่หรืออ่อนเกินไป

5.8.4.2 น้ำกะทิสด

5.8.4.3 พริกขี้หนูสด / พริกแดง

5.8.4.4 กระเทียม / หอมแดง

5.8.4.5 ข่า / ตะไคร้ / ใบมะกรูด

5.8.4.6 เกลือแกง / น้ำปลา

5.8.4.7 เนื้อไก่บ้าน (หรือบางครั้งชาวบ้านนิยมใช้เนื้อเต้า)

5.8.4.8 หม้อ / ทัพพี

5.8.5 ขั้นตอนการ “แกงกะทิกล้วยใส่ไก่” (สันตอเจก : เขมร)

5.8.5.1 นำกล้วยดิบที่ไม่แก่หรืออ่อนเกินไป มาปอกเปลือกออก

5.8.5.2 นำไปแช่น้ำเกลือ (ใส่เกลือพอออกรสกร่อย) ทิ้งไว้ประมาณ 30 นาที เพื่อล้างยาง ในเนื้อกล้วยดิบออกเป็นการป้องกันไม่ให้เนื้อกล้วยดำเมื่อนำไปปรุง ตักออกทิ้งไว้ให้สะเด็ดน้ำ

5.8.5.3 ต้มน้ำกะทิสดให้เดือด

5.8.5.4 เตรียมเครื่องปรุง โดยการนำพริกขี้หนูสดหรือพริกแดง กระเทียม หอมแดง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด มาโขลกพอละเอียด

5.8.5.5 นำเครื่องปรุงที่โขลกพอละเอียดใส่ปรุงในน้ำกะทิสดที่กำลังเดือด

5.8.5.6 นำเนื้อไก่บ้าน หรือเนื้อเต้าที่สับเป็นชิ้นลงปรุงในเครื่องแกง น้ำกะทิที่กำลังเดือด (สังเกตน้ำจะหยุดเดือด) ทิ้งไว้ประมาณ 15 นาที

5.8.5.7 เมื่อน้ำเริ่มเดือด นำกล้วยดิบที่สะเด็ดน้ำใส่ลงในหม้อแกง ทิ้งไว้ ประมาณ 10 นาที สังเกตเมื่อเนื้อกล้วยเริ่มสุก จึงปรุงรสด้วยน้ำปลาหรือเกลือแกง ชิมรสตามชอบ ยกออกจากเตาใส่ภาชนะก็ตักออกมารับประทานกับข้าวสวย

5.8.6 รูปแบบและลักษณะการถ่ายทอด

5.8.6.1 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ประวัติความเป็นมาเรื่องการปรุง แกงกะทิ กล้วยใส่ไก่ (สันตอเจก : เขมร) ความเชื่อ การปรุงรับประทานในโอกาสต่างๆ เป็นต้น

5.8.6.2 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ ที่ใช้ในปรุง “แกงกะทิกล้วยใส่ไก่” (สันตอเจก : เขมร)

5.8.6.3 การบรรยาย (เล่าเรื่อง) ขั้นตอนการปรุง แกงกะทิล้วยไข่ไก่

(สันลอเจก : เขมร)

5.8.6.4 การสอนโดยการสาธิตให้ดูเป็นแบบอย่างและฝึกปฏิบัติจริง ตั้งแต่การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ การเตรียมกล้วยดิบ และเครื่องปรุง การปรุง และการชิมรสชาติ รวมถึงการตกแต่งผู้ร่วมงาน

5.8.7 รูปแบบการมีส่วนร่วมของทีมิวจัย ภาคีเครือข่าย และองค์กรชองในการ จัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญา สรุปได้ ดังนี้

5.8.7.1 ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญา จัดทีมงาน (วิทยากรถ่ายทอด) เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ รวมถึง มีขั้นตอนการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ

5.8.7.2 ครู - เด็กนักเรียน ร่วมเตรียมสถานที่ จัดกลุ่มครูและนักเรียน เข้ารับการถ่ายทอด

5.8.7.3 ทีมิวจัยและองค์กรชุมชนในพื้นที่ จัดบุคลากรเข้าร่วมศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

5.8.7.4 หน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ร่วมเข้ารับการ ถ่ายทอด ร่วมศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบันทึกกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญา

6. บทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

จากการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ณ โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2552 สรุปบทเรียนได้ ดังนี้

6.1 ทีมิวจัย เห็นความสำคัญในการประสานงานเพื่อคัดเลือกสถานที่ถ่ายทอด ประโยชน์ ที่ได้รับการประชุมซักซ้อมแผนก่อนการถ่ายทอด เทคนิคการคัดเลือกกิจกรรมและการเตรียมทีมิวจัยทั้งผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด รวมถึงรูปแบบขั้นตอนการถ่ายทอดที่เหมาะสม บทบาทหน้าที่ของทีมิวจัยระหว่างการถ่ายทอด การบันทึกผลถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

6.2 ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ เห็นความสำคัญการประชุมซักซ้อมก่อนการ ถ่ายทอด ภูมิปัญญาบทบาทหน้าที่ของตนเองและทีมงาน ให้ความสำคัญในการเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ สื่อประกอบและการจัดลำดับขั้นตอนของการถ่ายทอด การเชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ความ รับผิดชอบขณะถ่ายทอด การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างผู้ถ่ายทอดกับผู้รับการถ่ายทอด

6.3 ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ประโยชน์ของการเลือกกิจกรรมที่ตนเองสนใจการเตรียมตัวการเตรียมวัสดุ - อุปกรณ์ เพื่อจดบันทึก เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ในชุมชน ประโยชน์ของการทำงานเป็นทีม การแบ่งบทบาทหน้าที่ของตนเองและทีมงานขณะรับการถ่ายทอด รูปแบบการเขียนรายงานผลจากการการรับถ่ายทอด มีคู่มือภูมิปัญญาไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนที่ศึกษาจากภูมิปัญญาสาขาอื่นๆ เป็นต้น

6.4 องค์กรชุมชน ได้พบปะผู้สูงอายุที่มีศักยภาพภูมิปัญญาสาขาต่างๆในชุมชน เห็นความสำคัญในการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ เห็นความสัมพันธ์และประโยชน์ของการเชื่อมโยงระหว่างแผนงานการพัฒนาขององค์กรกับการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ความสำคัญของการบูรณาการดำเนินงานร่วมกันระหว่างภาคีเครือข่ายในการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

6.5 ชุมชน ผู้นำ คณะกรรมการหมู่บ้าน และกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการเตรียมสถานที่ วัสดุ-อุปกรณ์ และอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมจัดเวทีถ่ายทอด การจัดผู้สูงอายุและบุคลากรถ่ายทอดภูมิปัญญา พบเห็นความรักความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับภูมิปัญญาผู้สูงอายุสาขาต่างๆ เป็นต้น

สรุปผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

กระบวนการสรุปผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุตามแผนการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาของผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ ทีมวิจัย ที่ปรึกษา ผู้สูงอายุที่เป็นครูภูมิปัญญา ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ช่วยเหลือสังคม ผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ร่วมกำหนดขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

1. จัดเวทีประชุมประชาคม เพื่อสรุปผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาของผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ จากรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย ผู้รุ่น พ่อ แม่ ไปยังรุ่น ลูกหลาน เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2552 ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อสรุปบทเรียนจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

2.2 เพื่อส่งเสริมให้องค์กรชุมชนในพื้นที่นำข้อมูลและรูปแบบการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุไปปรับใช้ตามบทบาท ภารกิจ ของหน่วยงาน กลุ่ม ชมรม ของตนเอง

3. กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ทีมวิจัย ทั้งผู้ศึกษาวิจัย ผู้แทนหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ปรึกษาโครงการ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน และประชาชนทั่วไป รวม 60 คน

4. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือ / กระบวนการ

4.1 จัดทำหนังสือประสานงานแจ้งผู้แทนหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ปรึกษาโครงการ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน และประชาชนทั่วไป เพื่อเข้าร่วมเวทีสรุปการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

4.2 จัดเวทีอภิปรายกลุ่ม โดยจัดเป็นกลุ่มย่อยแยกตามสาขาภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ที่ร่วมถ่ายทอด เช่น

4.2.1 สาขาหัตถกรรม จัดเวทีอภิปรายกลุ่ม โดยวิทยากรกระบวนการจาก สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านกรวด โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และประชาชนทั่วไป

4.2.2 สาขาศิลปกรรม จัดเวทีอภิปรายกลุ่ม โดยวิทยากรกระบวนการจาก โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และประชาชนทั่วไปสาขาปรัชญา ศาสนา และประเพณี จัดเวทีอภิปรายกลุ่ม โดยวิทยากรกระบวนการจาก โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และประชาชนทั่วไป

4.2.3 สาขาโภชนาการ จัดเวทีอภิปรายกลุ่ม โดยวิทยากรกระบวนการจาก โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และประชาชนทั่วไป

5. บทเรียนที่ได้รับจากการเวทีสรุปผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

5.1 ทีมวิจัย มีทักษะและประสบการณ์ในการจัดเวทีอภิปรายกลุ่มเพื่อสรุปผลการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทักษะและประสบการณ์ในการเขียนรายงาน และการเติมเต็มข้อมูลจากการจัดเวทีเพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล เป็นต้น

5.2 ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ครูภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมระดมความคิดในการสรุปผลการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนและการเติมเต็มข้อมูลจากการจัดเวที เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุแก่ทีมวิจัย

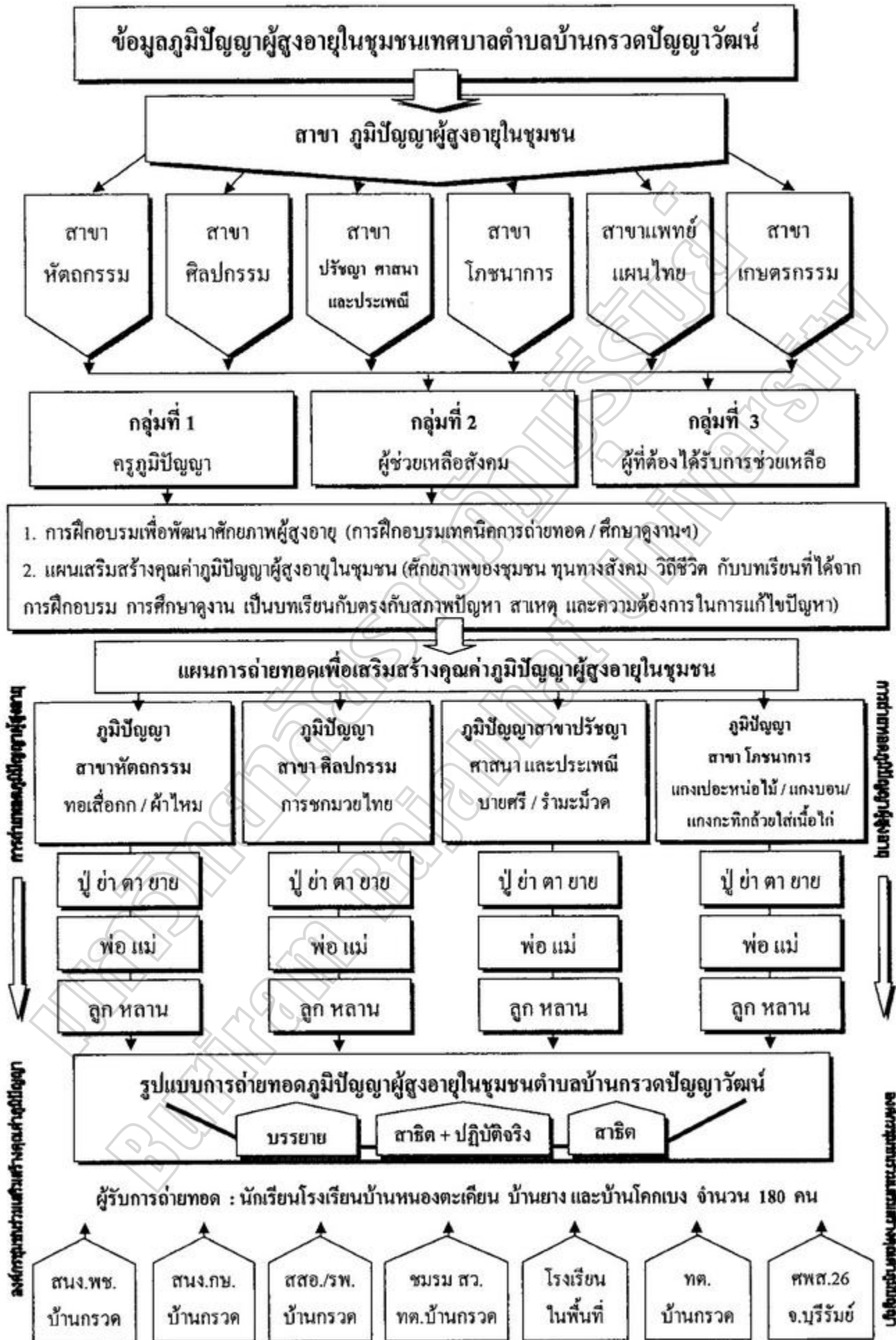
5.3 ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ เด็กนักเรียนจากโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านยาง และโรงเรียนบ้านโคกเบง มีความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะและ

ประสบการณ์ในการเรียนรู้จากการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุตามความสนใจและหลักสูตรของโรงเรียน การแบ่งบทบาทหน้าที่ของตนเองและทีมงานขณะรับการถ่ายทอด ได้รูปแบบการเขียนรายงานผลรับการถ่ายทอด เป็นต้น

5.4 บุคลากรจากหน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ มีทักษะและประสบการณ์ ในการสรุปผลจากการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนโดยการอภิปรายกลุ่ม ได้รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการส่งเสริมกิจกรรมตามภารกิจของหน่วยงาน ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากชุมชนและบุคคลทั่วไป ประโยชน์ของการทำงานเป็นทีม เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมภูมิปัญญาผู้สูงอายุกับชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทักษะและประสบการณ์ ในการเขียนรายงาน

5.5 ชุมชน ผู้นำ คณะกรรมการหมู่บ้าน และกรรมการสถานศึกษา มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมระดมความคิดในการสรุปผลและการเพิ่มเติมข้อมูลจากการจัดเวที เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุแก่ทีมวิจัย เป็นต้น

บทเรียนที่ได้รับจากการเวทีสรุปผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวังค์ สรุปได้ดังภาพประกอบ 6

ภาพประกอบ 6 การถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญหาวันน์

บทที่ 5

การศึกษาชุมชน

การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมกันระหว่างนักวิจัย ผู้นำท้องถิ่น ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญา และองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การทำงานทุกฝ่ายเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันตามแผนการดำเนินงาน มีผลการศึกษา (เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์, 2551, 8-20) ดังนี้

สภาพพื้นที่

1. ประวัติศาสตร์ชุมชน

ตำบลบ้านกรวดเดิมขึ้นอยู่กับ ตำบลปิงภู อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ได้แยกตัวเป็นตำบลบ้านกรวด อำเภอประโคนชัย โดยมี นายทูล จริงประโคน (หมื่นปลด จริงประโคน) เป็นกำนันคนแรก ต่อมาได้รับการยกฐานะจากกระทรวงมหาดไทยเป็นกิ่งอำเภอบ้านกรวด เมื่อปี พ.ศ. 2481 โดยมี นายเพชร มารังกุล เป็นหัวหน้ากิ่งอำเภอคนแรก และมีการเลือกตั้งกำนันตำบลบ้านกรวด ตั้งแต่อดีต - ปัจจุบัน ดังนี้

1. นายเมี้ยน แซวประโคน (กิ่งอำเภอบ้านกรวด)
2. นายอุทิศ กลมประโคน (อำเภอบ้านกรวด)
3. นายกระจ่าง วงศ์ประโคน (อำเภอบ้านกรวด)
4. นายวัง หนูประโคน เป็นกำนันคนปัจจุบัน (อำเภอบ้านกรวด)

เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ เดิมเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบสภาตำบล เรียกว่า “สภาตำบลบ้านกรวด” จัดตั้งครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2538 เลื่อนฐานะจากสภาตำบลเป็น องค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2542 และยกฐานะเป็นเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2551 ปัจจุบันเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ มีอาคารสำนักงานเป็นของตนเอง ทำให้ประชาชนที่มาติดต่อราชการได้รับความสะดวก ซึ่งสำนักงานตั้งกล่าวได้ปรับปรุงจากอาคารศูนย์ข้อมูลประจำตำบลเดิม ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 95 หมู่ที่ 5 ถนนบ้านกรวด - ประโคนชัย ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพประกอบ 7 คราสัญลักษณ์ของเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์
ที่มา (เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์, 2551, 8)

คราสัญลักษณ์ของเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ อำเภอบ้านกรวด
จังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย

รูปเครื่องเคลือบโบราณ (เครื่องปั้นดินเผา) แสดงถึง แหล่งอารยธรรมและแหล่งผลิต
เครื่องเคลือบโบราณนานกว่าพันปี

ช่อมะกอก แสดงถึง ความสามัคคีสามัคคีของชุมชน ภายใต้คุณธรรม ที่หล่อ
หลอมคนในชุมชนให้เป็นคนดีมีความซื่อสัตย์ ขยัน อดทนภายใต้วัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น

คำขวัญ

“แหล่งข้าวพันธุ์ดี มีเครื่องเคลือบโบราณ สืบสานวัฒนธรรมหลากหลาย ออกกำลังกาย
สวนสมเด็จย่า”

2. ลักษณะที่ตั้ง / อาณาเขต

ลักษณะที่ตั้ง

สำนักงานเทศบาลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งอยู่ทาง
ทิศเหนือของอำเภอบ้านกรวด ห่างที่ว่าการอำเภอบ้านกรวดประมาณ 1 กิโลเมตร อยู่ทางทิศใต้
ของจังหวัดบุรีรัมย์ ห่างจากจังหวัดบุรีรัมย์ 66 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ
400 กิโลเมตร

พื้นที่

ชุมชนเทศบาลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ มีพื้นที่ประมาณ 33 ตารางกิโลเมตร
หรือประมาณ 20,625 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 1 ตำบล จำนวน 15 หมู่บ้าน (ยกเว้น หมู่ที่ 4) ดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านตาฮี

หมู่ที่ 2 บ้านกรวด

หมู่ที่ 3 บ้านกรวด

หมู่ที่ 5 บ้านกรวด

อาณาเขต พื้นที่ชุมชนเทศบาลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้
 ด้านทิศเหนือ ติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีแนวเขตเริ่มต้นจากหลักเขตที่ 1 บริเวณสะพานข้ามลำห้วยเสว ถนนสายบ้านตะโก-บ้านเขาคินใต้ ห่างจากบ้านตะโกทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ระยะทางประมาณ 1.2 กิโลเมตร บริเวณพิกัด T A 924976 ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือตามลำห้วยเสว ระยะทางประมาณ 800 เมตร ถึงหลักเขตที่ 2 บริเวณสะพานข้ามห้วยเสวถนนสายประโคนชัย - บ้านกรวด ห่างจากบ้านโนนศิลาทางทิศใต้ระยะทางประมาณ 200 เมตรบริเวณพิกัด T B 962011 ไปทาง ทิศตะวันออกตามลำห้วยเสว ระยะทางประมาณ 1.7 กิโลเมตร ถึงหลักเขตที่ 3 ริมลำห้วยเสวบริเวณฝายน้ำล้น (สามง่ามห้วยเสว) บริเวณพิกัด T B 974011 รวมระยะทางด้านทิศเหนือประมาณ 11.1 กิโลเมตร

ด้านทิศตะวันออก ติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลหินลาด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีแนวเขตเริ่มต้นจากหลักเขตที่ 3 ริมห้วยเสว บริเวณฝายน้ำล้น (สามง่ามห้วยเสว) บริเวณพิกัด T B 974011 ไปทิศใต้ระยะทางประมาณ 600 เมตร ถึงถนนสายบ้านปิ่นเราะ - บ้านสะพานทรายเก่า ห่างจากบ้านปิ่นเราะทางทิศตะวันออกระยะทางประมาณ 500 เมตร บริเวณพิกัด T B 975005 จากนั้นไปทางทิศใต้ระยะทางประมาณ 2.7 กิโลเมตร ถึงหลักเขตที่ 4 บริเวณทางเกวียนตัดกับห้วยละมอ ห่างจากหนองตาเรียงทางด้านทิศตะวันออก ระยะทางประมาณ 1.2 กิโลเมตร บริเวณพิกัด T A 974978 ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ตามทางเกวียน ระยะทางประมาณ 1.5 กิโลเมตรถึงหลักเขตที่ 5 บริเวณถนนสายบ้านกรวด - บ้านหัวถนน ห่างจากหนองมะขามทางทิศใต้ระยะทางประมาณ 600 เมตร ตามทางเกวียน บริเวณพิกัด T A 979969 จากนั้นไปทางทิศใต้ตามทางเกวียน คัดแนวป่าและทุ่งนา ระยะทางประมาณ 1.8 กิโลเมตร ถึงหลักเขตที่ 6 บริเวณแยกเข้าบ้านสายโทสองเหนือ บริเวณพิกัด T A 980951 รวมระยะทางด้านทิศตะวันออกประมาณ 8.9 กิโลเมตร

ด้านทิศใต้ ติดต่อกับพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านกรวด และองค์การบริหารส่วนตำบลบึงเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีแนวเขตเริ่มต้นจากหลักเขตที่ 6 บริเวณแยกเข้าบ้านสายโทสองเหนือ บริเวณพิกัด T A 980951 ไปทางทิศตะวันตกตามถนนสายบ้านกรวด - โดกกระชาย ระยะทางประมาณ 2.8 กิโลเมตร ถึงหลักเขตที่ 7 บริเวณห้วยเมฆา บริเวณพิกัด T A 952949 จากนั้นไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามห้วยเมฆา ระยะทางประมาณ 1.5 กิโลเมตร ถึงหลักเขตที่ 8 ริมห้วยเมฆา ห่างจากบ้านยางทางทิศตะวันออกระยะทางประมาณ 600 เมตร บริเวณพิกัด T A 946936 ไปทางทิศตะวันตก ระยะทางประมาณ 600 เมตร ถึงสี่แยกบ้านยาง บริเวณพิกัด T A 946936 จากนั้นไปทางทิศตะวันตกตามถนนสายบ้านยาง - บ้านบึงเก่า ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร ถึงหลักเขตที่ 9 บริเวณสามแยกถนนสายบ้านสายตรี 6 ซอย 2 ห่างจาก

บ้านบึงเก่า ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือตามถนนไปบ้านละลอกกระสังระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร ถึงหลักเขตที่ 10 บริเวณห้วยเสวเชื่อมกับห้วยตาเขียว บริเวณพิกัด T A 883945 รวมระยะทางด้านทิศใต้ประมาณ 12.6 กิโลเมตร

ด้านทิศตะวันตก ติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยแนวเขตเริ่มต้นจากหลักเขตที่ 10 บริเวณห้วยเสว เชื่อมกับห้วยตาเขียว บริเวณพิกัด T A 883945 ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือตามลำห้วยเสว ถึงจุดสิ้นสุดที่หลักเขตที่ 1 บริเวณสะพานข้ามลำห้วยเสว ถนนสายบ้านหนองตะโก - บ้านเขาคินใต้ บริเวณพิกัด T A 924976 รวมระยะทางด้านทิศตะวันตกประมาณ 6 กิโลเมตร

2.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

สภาพพื้นที่ในเขตชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีความลาดเอียงเล็กน้อยจากทิศใต้ไปทิศเหนือและทิศตะวันตก มีความสูงจากระดับน้ำทะเลระหว่าง 250 - 350 เมตร ลักษณะพื้นที่จึงเป็นที่ราบสภาพดินโดยทั่วไปเป็นร่วนปนทรายดิน แต่เนื่องจากเป็นที่ราบต่ำดินจึงสามารถอุ้มน้ำได้ค่อนข้างดี สังกัดได้จากฤดูฝนดินจะอุ้มน้ำเก็บน้ำไว้เหมาะแก่การทำนาและปลูกผักสวนครัว ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ตามแนวสองฝั่งลำห้วยตาเขียวและห้วยเมฆาด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือของพื้นที่ ส่วนพื้นที่ตั้งบ้านอยู่อาศัยเป็นที่เนินกระจายรอบๆ พื้นที่ตำบลไปทางทิศเหนือและทิศตะวันตก (สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ 2551 : 1) ในฤดูร้อนอากาศจะร้อนจัดโดยเฉพาะช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม (อุณหภูมิเฉลี่ย 38 องศาเซลเซียส) สำหรับฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี สำหรับฤดูฝนเริ่มตั้งแต่ปลายเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม ปริมาณน้ำฝน เฉลี่ย 1,369 มิลลิเมตร มีจำนวนวันฝนตกเฉลี่ย 122 วัน จึงทำให้มีปริมาณน้ำเพียงพอสำหรับเกษตรกรรม และเก็บกักน้ำไว้ใช้อุปโภคบริโภคตลอดปี (นิคมสร้างตนเองบ้านกรวด : 2551)

สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

1. ประชากรและโครงสร้างของประชากร

ประชากรในพื้นที่ปกครองของชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถแสดงข้อมูลโครงสร้างประชากรและจำนวนครัวเรือนในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2548 - 2551 รายละเอียดดังตาราง 1

ตาราง 1 โครงสร้างประชากรในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปีพ.ศ. 2551

ปี พ.ศ.	จำนวนประชากร (คน)			จำนวนครัวเรือน
	ชาย	หญิง	รวม	
2548	4,242	4,197	8,439	1,850
2549	4,404	4,340	8,744	1,903
2550	4,443	4,401	8,844	1,951
2551	4,503	4,438	8,941	2,001

ที่มา (สำนักทะเบียนอำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์, 2551)

ประชากรและโครงสร้างของประชากร ชุมชนเทศบาลบ้านกรวดปีพ.ศ. 2551 อำเภอ บ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ จากข้อมูลข้อมูลจปฐ. ปี 2551 พบว่า มีจำนวนครัวเรือน จำนวน 2,001 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 8,941 คน แยกเป็นเพศชาย 4,503 คน เพศหญิง 4,438 คน ดังตาราง 2

ตาราง 2 ข้อมูลประชากรในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปีพ.ศ. 2551 จังหวัดบุรีรัมย์ (สำนักทะเบียนอำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์, 2551)

ช่วงอายุ	ชาย	หญิง	รวม	คิดเป็นร้อยละ	หมายเหตุ
น้อยกว่า 1 ปีเต็ม	59	33	92	1.03	
1 ปีเต็ม - 2 ปี	147	75	222	2.48	
3 ปีเต็ม - 5 ปี	212	185	397	4.44	
6 ปีเต็ม - 11 ปี	513	532	1,045	11.69	
12 ปีเต็ม - 14 ปี	272	267	539	6.03	
15 ปีเต็ม - 17 ปี	301	262	563	6.30	
18 ปีเต็ม - 49 ปี	2,215	2,139	4,354	48.70	
50 ปีเต็ม - 60 ปี	437	495	932	10.42	
มากกว่า 60 ปีเต็มขึ้นไป	347	450	797	8.91	
รวม	4,503	4,438	8,941	100	

ที่มา จังหวัดบุรีรัมย์ (สำนักทะเบียนอำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์, 2551)

ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในวัยทำงาน จากข้อมูลทั่วไป พบว่า ประชากรจะเดินทางออกไป ประกอบอาชีพในต่างจังหวัดจำนวนมาก เนื่องจากสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่นาเมื่อเสร็จจากฤดูทำนาชาวบ้านไม่มีอาชีพและรายได้เสริม ประกอบกับประสบปัญหาสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ จึงต้องอพยพไปหางานต่างถิ่น ส่งผลให้มีจำนวนประชากรอยู่ในพื้นที่หลังฤดูทำนายน้อยลง

2. การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

ราษฎรที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒน์ เดิมอพยพย้ายถิ่นฐาน มาจากต่างจังหวัด เช่น จังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ มหาสารคาม นครราชสีมา และมีบางหมู่บ้านอพยพมาจากอำเภอใกล้เคียง เช่น อำเภอประโคนชัย อำเภอเมือง เป็นต้น นอกจากนี้พบว่า การที่ชาวบ้านเลือกตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ตำบลบ้านกรวด (เดิม) เนื่องจากต้องการหลีกเลี่ยงการอาศัยอยู่ที่ตามแนวชายแดนไทย - กัมพูชา ซึ่งในอดีตเสี่ยงต่อภาวะสงครามจากกองกำลังต่างชาติจึงเลือกจับจองในเขตที่ปลอดภัยในการตั้งชุมชน จากการศึกษาข้อมูลการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวบ้าน พบว่า ส่วนใหญ่รวมกลุ่มตั้งหมู่บ้านบริเวณที่เป็นที่ดอนซึ่งอยู่ติดกับพื้นที่ป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์และใกล้แหล่งน้ำ เพื่อสะดวกต่อการอุปโภค - บริโภค และใช้เพื่อการเกษตรกรรม ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของราษฎรในเขตชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒน์ ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ 2 ข้างตามแนวถนนภายในหมู่บ้านและญาติพี่น้องจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในคุ้มเดียวกัน บ้านเรือนในอดีตจะเป็นบ้านไม้ ใต้ถุนสูง ข้างล่างเป็นคอกโคและกระบือ สำหรับการก่อสร้างบ้านเรือนในระยะหลังๆ จะเป็นบ้านไม้กึ่งปูน 2 ชั้น หรือตึกชั้นเดียว คล้ายๆ กับบ้านเรือนของชาวบ้านทั่วไป

3. เส้นทางคมนาคม การติดต่อกับภายนอก

ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒน์ มีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับอำเภอประโคนชัย (โดยทางหลวงหมายเลข 219) ติดต่อกับเทศบาลตำบลบ้านกรวด องค์การบริหารส่วนตำบลปราสาท ลานหินตัดและเขื่อนเมฆา องค์การบริหารส่วนตำบลบึงเจริญ โดยทางหลวงหมายเลข 2075 และติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลหิดลาด องค์การบริหารส่วนตำบลจันทเพชร โดยเส้นทางสายบ้านกรวด - โลกกระชาย เป็นต้น

นอกจากนี้ ชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒน์ยังสามารถเดินทางสัญจรติดต่อกับพื้นที่อื่นๆทั้งในพื้นที่และต่างจังหวัดโดยทางรถยนต์ ดังนี้

1. ระยะทางจากกรุงเทพมหานคร - เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒน์ ประมาณ 400 กิโลเมตร
2. ระยะทางจากเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒน์ - จังหวัดบุรีรัมย์ ประมาณ 66 กิโลเมตร

3. ระยะทางจากเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ - ที่ว่าการอำเภอบ้านกรวด ประมาณ 1 กิโลเมตร

4. ทางหลวงแผ่นดินผ่าน 1 สาย ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 219 (สายบ้านกรวด - ประโคนชัย)

5. ทางหลวงชนบท (รพช. เดิม) ผ่าน 3 สาย

5.1 สายบ้านดาฮี - บ้านสายตรี 8

5.2 สายบ้านกรวด - พนมรุ้ง หมายเลข บร. 2016

5.3 สายบ้านโคกยาง - หินลาด

6. ถนนในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์

สภาพถนนในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ ปัจจุบันส่วนมากอยู่ในสภาพขรุขระเป็นหลุม เป็นบ่อ ซึ่งต้องได้รับการซ่อมแซมให้ได้มาตรฐาน 23 เส้นทาง เป็นถนนที่อยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ทั้งหมด 25 สาย ถนนสายหลักที่ใช้ในการคมนาคม และสัญจรไปมาภายในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ คือ ถนนสายบ้านกรวด - ประโคนชัย ถนนสายบ้านกรวด - พนมรุ้ง ถนนสายบ้านกรวด - สายตรี 8 และถนนสายบ้านกรวด - หินลาด โดยเป็นถนนลาดยางทุกสาย เป็นต้น

4. ด้านการศึกษา

ข้อมูลสถานศึกษา / โรงเรียนตั้งแต่ระดับก่อนประถม - ถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 และโรงเรียนขยายโอกาสในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ (ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์, 2551) ประกอบด้วย

1. โรงเรียนบ้านดาฮี หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด (โรงเรียนขยายโอกาส ป.1 - ม.3)
2. โรงเรียนศรทิพย์ หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกรวด (โรงเรียนเอกชน ป.1 - ป.6)
3. โรงเรียนบ้านยาง หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด (ป.1 - ป.6)
4. โรงเรียนบ้านเขาคินใต้ หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านกรวด (ป.1 - ป.6)
5. โรงเรียนบ้านโคกเบง หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านกรวด (ป.1 - ป.6)
6. โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด (ป.1 - ป.6)
7. โรงเรียนบ้านโคกยาง หมู่ที่ 14 ตำบลบ้านกรวด (โรงเรียนขยายโอกาส ป.1 - ม.3)
8. โรงเรียนอนุบาลศรทิพย์ หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกรวด (อนุบาล - ป.6)
9. สำหรับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) และการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ระดับอนุปริญา และระดับอุดมศึกษา ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะส่ง

บุคลากรเข้ารับการศึกษาต่อในโรงเรียนประจำอำเภอบ้านกรวด อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดอื่นๆ เช่น สุรินทร์ มหาสารคาม และนครราชสีมา เป็นต้น

ตาราง 3 สถานศึกษาในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์

สถานศึกษา	จำนวน โรงเรียน	จำนวนครู	จำนวน นักเรียน	จำนวน ห้องเรียน	หมายเหตุ
ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์	3	6	91	3	
โรงเรียนขยายโอกาส	2	29	349	26	
โรงเรียนก่อนประถม-ประถมศึกษาที่ 6	5	31	488	31	
โรงเรียนอนุบาลเอกชน (ศรทิพย์)	1	22	350	14	
รวม	11	88	1278	64	

ที่มา (ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์, 2551)

การศึกษา นันทนาการ และสถานที่พักผ่อน

1. สนามกีฬาอเนกประสงค์ จำนวน 3 แห่ง
 - 1.1 สวนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 100 ปีศรีนครินทร์
 - 1.2 โรงเรียนบ้านดาฮี
 - 1.3 โรงเรียนบ้านโคกยาง
2. สนามบาสเก็ตบอล จำนวน 3 แห่ง
 - 2.1 สวนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 100 ปีศรีนครินทร์
 - 2.2 โรงเรียนบ้านดาฮี
 - 2.3 โรงเรียนบ้านโคกยาง
3. สวนสาธารณะ จำนวน 1 แห่ง
 - 3.1 สวนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 100 ปีศรีนครินทร์
4. สนามฟุตบอล จำนวน 6 แห่ง
 - 4.1 สนามโรงเรียนทั้ง 6 แห่ง
5. สนามเด็กเล่น จำนวน 2 แห่ง
 - 5.1 ศูนย์อ้อมรมเด็กก่อนเกณฑ์วัดป่าบ้านกรวด
 - 5.2 โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน

6. การท่องเที่ยว

สถานที่ท่องเที่ยวในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ ปัจจุบันยังไม่มีแหล่งท่องเที่ยวแต่มีสถานที่เหมาะสมที่จะปรับปรุงใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ และเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ได้ประสานจัดทำโครงการขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานอื่นในการปรับปรุงสวนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานุสรณ์ 100 ปี ศรีนครินทรฯ เนื้อที่ประมาณ 55 ไร่ เหมาะสำหรับปรับปรุงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อนในอนาคต ตลอดจนใช้เป็นสถานที่ออกกำลังกายสำหรับประชาชนทั่วไป และมีการปรับปรุงแหล่งโลหะกรรม บ้านเขาดินใต้ หมู่ 9 เพื่อรองรับการท่องเที่ยวและเป็นแหล่งเรียนรู้เตาเผาโบราณอารยธรรมขอม แก่ผู้สนใจ

5. สาธารณสุข

เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ กำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาคมนและสังคมที่มีคุณภาพ ตามแนวทางการพัฒนาส่งเสริมการป้องกัน การรักษา การฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจให้ประชาชนมีสุขภาพแข็งแรง แก่ราษฎรทุกกลุ่มเป้าหมาย ตามแผนการเสริมสร้างสุขภาวะแก่ราษฎรในชุมชน ทั้งด้าน ร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา ดังนี้
(สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ แผนพัฒนาตำบล 3 ปี 2552-2554, 2551, 46 - 49)

- 5.1 โครงการควบคุมและป้องกันโรคไข้เลือดออก
- 5.2 โครงการ อสม.น้อย
- 5.3 โครงการควบคุมป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า
- 5.4 โครงการดูแลสุขภาพหญิงตั้งครรภ์
- 5.5 โครงการสงเคราะห์หญิงมีครรภ์หลังคลอด
- 5.6 โครงการฝึกอบรมอาสาสมัครปศุสัตว์
- 5.7 โครงการอบรมพัฒนาและศึกษาดูงานของ อสม.
- 5.8 โครงการอบรมและรณรงค์ด้านยาเสพติด
- 5.9 โครงการตรวจสุขภาพผู้สูงอายุ
- 5.10 โครงการยิ้มสดใสด้วยฟันสวย
- 5.11 โครงการควบคุมป้องกันโรคไข้หวัดนก
- 5.12 โครงการตรวจอาหารปลอดภัยและโภชนาการอาหาร
- 5.13 โครงการ อพม.น้อย
- 5.14 โครงการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสาธารณสุข
- 5.15 โครงการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์
- 5.16 โครงการอุดหนุนสาธารณสุขมูลฐานชุมชนประจำหมู่บ้าน

- 5.17 โครงการเดินแอโรบิกเพื่อสุขภาพ (สุขภาพะทางกาย)
- 5.18 โครงการบ้านนำอยู่หน้าบ้านนำมอง
- 5.19 โครงการภาวะโภชนาการเด็กแรกเกิด 0 - 5 ปี
- 5.20 โครงการประกวดส้วมนำใช้
- 5.21 โครงการทำความสะอาดในชุมชน

สำหรับการดำเนินงานส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมด้านสาธารณสุข เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒิน์ มอบหมายให้กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม มีหน้าที่เกี่ยวกับการวางแผนสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม การประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม การเฝ้าระวังโรค การให้บริการสาธารณสุข เช่น การส่งเสริมสุขภาพ การส่งเสริมพัฒนาการสุขภาพและอนามัย การควบคุมโรค การรักษาพยาบาล การสุศึกษา การเผยแพร่และรณรงค์การนิเทศงาน ติดตามและประเมินผลงาน การจัดให้มีและปรับปรุงระบบขยะและสถานที่กำจัดขยะ การบำบัดน้ำเสีย ตลอดจนการติดต่อประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้แผนงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ แผนงานสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม บรรลุวัตถุประสงค์ประกอบกับการจัดให้มีและสนับสนุนนโยบายด้านสาธารณสุข เป็นต้น

นอกจากนี้จากการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒิน์ มี ภูมิปัญญาด้านแพทย์แผนไทย ซึ่งพบในชุมชนหมู่ที่ 1, 2, 3, 5, 6, 9, 10, 11, 15 และหมู่ที่ 16 ส่วนใหญ่มีการสืบทอดมาจากพระสงฆ์ โดยเฉพาะได้รับการถ่ายทอดในขณะที่อุปสมบทเป็นพระขณะจำพรรษาที่บวรวิบูลย์ปัญญาวุฒิน์ (หลวงปู่ผาด) หรือวัดบ้านดาอี โดยเฉพาะที่วัดบ้านดาอี จะมีพื้นที่ป่าเบญจพรรณภายในบริเวณวัดประมาณ 3 ไร่ เป็นพื้นที่ซึ่งหลวงปู่ผาดและหลวงปู่ชื่น (มรณภาพ) เป็นผู้สงวนไว้สำหรับเพาะและขยายพันธุ์สมุนไพรพื้นบ้าน นอกจากนี้ยังพบการปลูกสมุนไพรบริเวณโดยรอบกุฏิสงฆ์วัดบ้านโคกเบง ซึ่งพระอาจารย์ทองคำ ทิปโก และชาวบ้านโคกเบงพร้อมเด็กนักเรียนร่วมกันนำมาปลูกและร่วมดูแลรักษา (ทุกวันอังคาร) และยังมีแพทย์แผนไทยบางคนได้รับการสืบทอดมาจาก ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น (บุญเส็ง นามพันธ์, 2551, กันยายน 13)

สำหรับการใช้สมุนไพรรักษาโรคต่างๆ พบว่า ชาวบ้านยังคงมีการนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น การนำฟ้าทลายโจรมาต้มน้ำกินเพื่อแก้ไข้หรือบรรเทา อาการหวัด การใช้वानไพลเป็นส่วนประกอบของลูกประคบ การใช้ใบพลับพลึงมาประคบบรรเทา อาการช้ำบวม การใช้ปลีกล้วยต้มน้ำกินเป็นผักสำหรับสตรีหลังคลอดบุตรที่ไม่มีน้ำนม การนำแก่นฝางแดงและเจตมูลเพลิงขาวหรือแดง (ปะเจ็ดตะมูลเพลิงชอร์หรือปะเจ็ดตะมูลเพลิง กะฮอม) มาต้มน้ำกินเพื่อบำรุงเลือดฝาดสำหรับสตรีทั่วไปหรือสำหรับสตรีหลังคลอดบุตร เป็นต้น แต่ความเจริญของเส้นทางจราจรส่งผลให้ชาวบ้านหันไปนิยมรักษาโรคภัยต่างๆ จาก

โรงพยาบาลประจำอำเภอบ้านกรวด อำเภอประโคนชัย โรงพยาบาลประจำจังหวัดบุรีรัมย์ หรือ จังหวัดใกล้เคียงมากขึ้น ปัจจุบัน พบว่า ภายในบริเวณวัดบ้านกรวดพระภิกษุและผู้เฒ่าผู้แก่จะนำ สมุนไพรจากเปลือกไม้ แก่นไม้ รากไม้และส่วนอื่นๆ (สมุนไพร 108) มาต้มใส่ภาชนะสำหรับให้ ผู้เข้ามานมัสการพระครูวิบูลย์ปัญญาวัฒน์ (หลวงปู่ผาด) ดื่มกินเพื่อสุขภาพอยู่ประจำทุกวัน

6. วัฒนธรรมและประเพณี

ในการดำเนินงานส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ประเพณีชุมชน พบว่า เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ มอบหมายให้กองการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม มี หน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น การดูแลรักษาคุ้มคองโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ ทาง สถาปัตยกรรมของท้องถิ่น การจัดการศึกษาในระดับพื้นฐานเด็กอนุบาลและปฐมวัย การ บูรณปฏิสังขรณ์วัด หรือศาสนสถานการจัดให้มีที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หอสมุดประชาชน ห้องสมุดประจำโรงเรียนมีกิจกรรมสำคัญๆ ดังนี้ (สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ แผนพัฒนาตำบล 3 ปี 2552-2554, 2551, 20-31)

- 6.1 โครงการถวายเทียนพรรษา
- 6.2 โครงการจัดงานวันผู้สูงอายุและวันครอบครัว
- 6.3 โครงการสร้างจิตสำนึกในด้านจริยธรรมและคุณธรรม (จัดงานวันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ)
- 6.4 โครงการจัดงานวันปิยะมหาราช
- 6.5 สนับสนุนการจัดงานเครื่องเคลือบพื้นปีประเพณีบ้านกรวด
- 6.6 โครงการจัดงานเครื่องเคลือบพื้นปีประเพณีบ้านกรวด
- 6.7 โครงการจัดกิจกรรมวันวิสาขบูชา
- 6.8 โครงการจัดงานวันขึ้นปีใหม่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- 6.9 โครงการจัดงานวันแม่
- 6.10 โครงการจัดงานวันเด็กแห่งชาติ
- 6.11 โครงการประกวดมารยาทไทย

นอกจากนี้ยังพบว่า ราษฎรที่อาศัยในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ ส่วน ใหญ่ใช้ภาษาท้องถิ่น คือ ภาษาเขมร ภาษาอีสาน และภาษาไทยโคราช เป็นต้น และ พบว่า ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมีความเชื่อโบราณในเรื่องผีसाง นางไม้ เทวดา ผีบ้านผีเรือน ผีเจ้าที่ เจ้าทาง ฯลฯ มีขนบธรรมเนียม ประเพณีประจำหมู่บ้านเนื่องจากราษฎรในพื้นที่ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์เป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันถึง 4 กลุ่มชน

(ไทย ลาว เขมร กูย) จึงเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมมากแห่งหนึ่งและความหลากหลายนี้ก็มีผลผสมกลมกลืนกันมีประเพณีบางอย่างที่มีลักษณะตามความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เช่นเดียวกับอำเภออื่นๆ ทั่วไปในจังหวัดบุรีรัมย์ คือยึดมั่นใน “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” ซึ่งคำว่าฮีตสิบสองคองสิบสี่ แยกเป็น 2 อย่างคือ ฮีตสิบสอง กับ คอง(หมายถึงครรลอง) สิบสี่ ฮีตสิบสอง หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี แบบแผน ความกระพริตที่ต้งามหรือประเพณีทำบุญทั้ง 12 เดือน สำหรับคองสิบสี่ หมายถึง คัวบทกฏหมายโบราณเริ่มแต่ตั้งผู้ซื้อสัตย์ เป็นผู้มีอำนาจปกครองบ้านเมืองเป็นข้อแรก และคุณสมบัติคุณเมือง 14 อย่างเป็นข้อสุดท้าย โดยมีประเพณีประจำปีสำคัญ ดังนี้ (เพียบ ปุยะติ, พูน คุรัมย์, วิรุฬ รัชอินทร์, ดัน สิบสำราญ, บุญ ตาไรสง, จันทร แดง ปักษาดัง, วัจ หนูประโคน, 2551, กันยายน 13)

เดือนจี (เดือนอ้าย) หรือเดือนธันวาคม นิมนต์พระสงฆ์มาเข้าปริวาสกรรมหรือเข้ากรรมเพื่อฝึกสำนึกความผิดหรือความบกพร่องของตน และมุ่งประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยต่อไป ในด้านชาวบ้านทั่วไปจะทำพิธีเลี้ยงผีแดน ผีต่างๆ (ผีบรรพบุรุษ)

เดือนยี่ (มกราคม) ทำบุญคูณข้าว หรือบุญคูณลาน โดยนิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์เย็นและฉันภัตตาหารเช้า เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวเปลือกเมื่อพระฉันอาหารเช้าเสร็จก็ทำพิธีสูงข้าวด้วย

เดือนสาม (กุมภาพันธ์) ทำบุญข้าวจี่และบุญมาฆบูชา เริ่มพิธีทำบุญข้าวจี่ในตอนเช้าโดยใช้ข้าวเหนียวปั้นหุ้มนำอ้อยนำไปย่างไฟหรือจี่พอเกรียมแล้วชุบด้วยไข่นำไปย่างไฟจนสุกแล้วใส่ภาชนะ เพื่อนำไปถวายพระสงฆ์พร้อมกับอาหารอื่นๆ ข้าวจี่ที่เหลือจากพระฉันแล้วชาวบ้านจะแบ่งกันไปรับประทานถือว่าเป็นมงคลแก่ตนเอง

เดือนสี่ (มีนาคม) ทำบุญแหวด (บุญพระเวสสันดร) หรือทำบุญมหาชาติ มีการฟังเทศน์มหาชาติ ถือกันว่าต้องฟังให้จบทุกกัณฑ์ในวันเดียวจึงจะได้กุศล งานบุญนี้มีผู้นำของมาถวายพระเรียกว่า “กันท์หลอน”

เดือนห้า (เมษายน) คุรุษสงกรานต์ หรือทำบุญขึ้นบ้านใหม่ มีการสงฆ์พระพุทธรูป และ พระสงฆ์ชาวบ้านจะไปเก็บดอกไม้มาบูชาพระ

เดือนหก (พฤษภาคม) ทำบุญบั้งไฟ และทำบุญวิสาขบูชา จะมีการฟังเทศน์ตลอดวัน กลางคืนมีเวียนเทียน สำหรับบุญบั้งไฟก็เป็นพิธีเพื่อขอฝนจากเทวดา (แดน) และมีการบวชนาคด้วย

เดือนเจ็ด (มิถุนายน) ทำบุญช่าสะ (ชำระ) เพื่อบูชาเทวดาอารักษ์หลักเมือง โดยทำพิธีเซ่นบวงสรวงหลักเมืองหลักบ้าน ผีพ่อแม่ ผีปู่ผีเมือง (ผีบรรพบุรุษ) ผีตาแฮก (เทวดารักษาไร่นา) เพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณ

เดือนแปด (กรกฎาคม) ทำบุญเข้าพรรษา มีการทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ถวายภัตตาหารเช้า และเพลแก่พระสงฆ์สามเณร ฟังพระธรรมเทศนาตอนบ่ายและนำขี้ผึ้งมาหล่อเป็นเทียนพรรษาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา และจะเก็บไว้ตลอดพรรษา (ปัจจุบันนิยมซื้อเทียนจากร้านค้า)

เดือนเก้า (สิงหาคม) ทำบุญข้าวประดับดิน โดยจัดอาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ สุรา แล้วนำไปวางไว้ใต้ต้นไม้หรือที่ใดที่หนึ่งพร้อมทั้งเชิญวิญญาณบรรพบุรุษและญาติที่ล่วงลับไปแล้วให้มารับเอาอาหารไป

เดือนสิบ (กันยายน) ทำบุญข้าวสาก หรือสลากภัตในวันเพ็ญ เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เช่นเดียวกับทำบุญข้าวประดับดิน

เดือนสิบเอ็ด (ตุลาคม) มีการทำบุญออกพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ช่วงเช้าชาวบ้านจะร่วมทำบุญตักบาตร รับศีล ฟังเทศน์ ถวายผ้าจันทาพรรษา พระสงฆ์จะร่วมกันทำพิธีออกวัสสาปวารณากลางคืน มีการจุดโคมไฟแขวนไว้ตามต้นไม้ หรือตามริมรั้วของวัด

เดือนสิบสอง (พฤศจิกายน) ในเดือนนี้จะมีการทำบุญกฐิน

ประเพณีสิบสองเดือน ถือเป็นประเพณีหลักของราษฎรในพื้นที่ตำบลบ้านกรวดที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และประเพณีเหล่านี้ยังแสดงให้เห็นถึงความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกันของชาวบ้านประเพณีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมชนบทที่เต็มไปด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความเสียสละแรงกายแรงใจเพื่อการกุศลความสามัคคี ตลอดจนความกตัญญูรู้คุณต่ออนุภคารซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของราษฎรในชุมชนที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ปัจจุบันการปฏิบัติตามสิบสองก็เปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากประเพณีหลัก 12 เดือนแล้ว ยังมีประเพณีเฉพาะกลุ่มชนที่ปฏิบัติตามความเชื่อที่มีความแตกต่างกันไป ประเพณีสำคัญที่ยังคงปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันของกลุ่มไทยเขมรและไทยลาว ที่สำคัญ เช่น การแห่นางแมว แห่บั้งไฟ เรือมตรีศ ทำบุญหมู่บ้านซึ่งในชุมชนเขมรนิยมทำควบคู่กับการรำเรือมอันเร (รำกระทบไม้) และเล่นสะบ้าเป็นต้น

ในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปีประชาชนในพื้นที่อำเภอบ้านกรวดจะมีงานประเพณีร่วมกันซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นใหม่ คือ งานเครื่องเคลือบพันปีประเพณีบ้านกรวด ซึ่งจัดให้มีขึ้น ณ บริเวณสนามหน้าที่ว่าการอำเภอบ้านกรวด ในงานดังกล่าวจัดให้มีนิทรรศการแสดงตัวอย่างพร้อมประวัติความเป็นมาของเครื่องเคลือบโบราณ การประกวดเครื่องเคลือบจำลอง การแสดงวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย - กัมพูชา (โครงการความร่วมมือระหว่างจังหวัดบุรีรัมย์กับจังหวัดอุดร มีชัยของประเทศไทย) การแข่งขันรักกีฬาพื้นบ้าน รวมถึงการนำผลผลิตและผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมแสดงและจำหน่ายทุกปี

สำหรับวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของราษฎรในชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดพบพบว่า ส่วนใหญ่ราษฎรจะนิยมบริโภคอาหารที่ได้จากผลผลิตการเกษตรที่ได้มาจากธรรมชาติหรือผลผลิตที่ปลูกไว้ตามไร่นา เช่น ในฤดูฝนไผ่ป่าเติบโตงอกงามแตกหน่อแทรกขึ้นมาเพื่อสร้างต้นใหม่ให้แก่กอเดิม (ระหว่างเดือนพฤษภาคม - กรกฎาคม) เป็นช่วงที่ชาวบ้านมีอาหารเพิ่มขึ้นราษฎรจะพากันออกไปหาหน่อไผ่มาทำอาหารเพื่อบริโภคในครอบครัวหรือไม่ก็นำไปขายในตลาดประจำอำเภอ ชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดพบเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วยไผ่นานาชนิด เช่น ไผ่รวก ไผ่เลี้ยง และไผ่สีสุก ที่ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นบริเวณริมลำห้วยธรรมชาติ หนองน้ำสาธารณะราษฎรในชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดพบอาศัยป่าไผ่เป็นแหล่งทำมาหากินเลี้ยงชีพมาหลายชั่วอายุคน แม้ในระยะหลังป่าไผ่จะถูกทำลายไปมาก แต่ป่าไผ่ยังคงมีอยู่ยังมีให้ทำมาหากินทั้งฤดู โดยเฉพาะฤดูฝน ราษฎรจะนำหน่อไผ่ป่านำมาปรุงเป็นอาหารได้หลายชนิด เช่น แกง ต้ม หรือนำไปทำเป็นหน่อไม้ดองเก็บไว้กินทั้งปี

แกงเปอะหน่อไม้ เป็นอาหารที่ราษฎรนิยมทำกินกันในบ้านและแจกจ่ายให้เพื่อนบ้านใกล้เคียง (ในชุมชนไทยอีสาน) แกงเปอะหน่อไม้จัดเป็นงานเด็ดที่ได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องสูตรการปรุงสามารถทำได้ง่ายโดยการนำพริกขี้หนูสด หอมแดง เกลือ กะปิ มาโขลกพอละเอียดแล้วพักไว้ นำใบย่านางมาคั้นน้ำใส่หม้อแกงต้มให้เดือด จากนั้นนำหน่อไม้ที่คัดเอาแต่หน่ออ่อน (ยอดยังไม่โผล่ดินหรือโผล่พื้นดินขึ้นมาเล็กน้อย) นำเปลือกออกใส่ครก โขลกหรือไม้ก่อบพอแตกอย่าให้ละเอียด ใส่ลงไปในหม้อที่น้ำใบย่านางกำลังเดือดเมื่อหน่อไม้สุกดีแล้วนำเครื่องแกงใส่ลงไปไปตามด้วยผัก ยอดผักทองอ่อน เห็ดฟาง บวบหั่นเป็นชิ้น พริกทองหั่นเป็นชิ้น หรือผักอื่นตามใจชอบ ทิ้งไว้พักหนึ่งอย่าให้ผักสุกมากเกินไปเพราะเมื่อจะละลายลงจากเตาใส่ใบอิ้ว (แมงลัก) ลงไปปิดฝาหม้อไว้ชั่วครู่ก็ตักออกมารับประทานได้ถ้าเป็นสูตรแบบดั้งเดิมจะเติมน้ำปลาร้าลงไปเพื่อให้ได้รสชาติเป็นอีกหนึ่งอาหารจากภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดพบ

ราษฎรรู้จักใช้ผลผลิตจากพืชที่หาได้ในท้องถิ่น คือ ต้นบอนโดยนำต้นบอน (ตราว) ที่เกิดขึ้นในที่ลุ่มน้ำขังเป็นผลผลิตธรรมชาติอีกชนิดหนึ่งที่มักพบเห็นราษฎรนำมาปรุงเป็นอาหารคาว พบมากในชุมชนเขมรนิยมรับประทานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งในระดับครัวเรือนในเทศกาลวัฒนธรรมประเพณีทั่วไป จากการศึกษา พบว่าในช่วงต้นฤดูฝนราษฎรจะนำต้นบอน ทั้งบอนหวาน (ตราวปะแอม) และบอนคัน (ตราวระเมือะ) ซึ่งไม่แก่หรืออ่อนเกินไปมาลอกเอียงๆ ออกนำไปแช่ น้ำเกลือ (ใส่เกลือพอออกรสกร่อย) ทิ้งไว้ประมาณ 30 นาที เพื่อล้างยางในเนื้อต้นบอนออกเป็นการป้องกันอาการคันเวลารับประทาน จากนั้นจึงนำไปต้มในน้ำเดือดประมาณ 10-15 นาที (กรณีบอนหวานใช้วิธีลวก) ตักออกทิ้งไว้ให้สะเด็ดน้ำ แล้วนำไปปรุงในน้ำกะทิ ที่ปรุงด้วยเครื่องแกงจนได้ที่แล้วนำต้นบอนลงปรุงแต่งรสตามชอบในการนำต้นบอนที่เกิดขึ้นตาม

ธรรมชาติมาปรุงเป็นอาหารนอกจากจะพบว่าราษฎรมีภูมิปัญญาในการคัดเลือกและการเตรียมตลอด รวมถึงเทคนิคการปรุงแล้ว พบว่า อาหารที่ปรุงจากต้นบอนราษฎรมีความเชื่อว่า ต้นบอนเป็นอาหารมีเส้นใยสูงช่วยในการขับถ่าย เหมาะสมสำหรับผู้ที่มีปัญหาเกี่ยวกับการขับถ่ายหรือเป็นโรคกระเพาะ นิยมนำมาปรุงเป็นอาหารรับประทานในช่วงฤดูฝนเป็นช่วงเวลาที่ต้นบอนไม่อ่อนหรือแก่เกินไปและราษฎรมีความเชื่อว่าอาหารจากต้นบอนช่วยลดไขมันในเส้นเลือดได้ เป็นต้น (พิณ ท่าประโคน และนางจำริญ แอภประโคน, 2551, กันยายน 13)

นอกจากนี้ ยังพบว่า กกล้วยเป็นพืชชนิดอีกหนึ่งที่มีบทบาทและมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของราษฎรในชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์เป็นอย่างมาก ทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน เช่น ใบตองกล้วยใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญ การทำขนมไทย ปลีกกล้วยใช้เป็นอาหารสำหรับกระตุนน้ำมันในสตรีที่หลังคลอดบุตรแล้วไม่มีน้ำมันให้ลูก กล้วยดิบใช้แกงเป็นอาหารคาว กล้วยสุก ใช้แกงเป็นอาหารหวาน เป็นต้น สำหรับการนำกล้วยดิบใช้แกงเป็นอาหารคาว พบทั้งในชุมชนเขมรและชุมชนไทยอีสาน (ลาว) ที่พบเห็นบ่อยๆ เช่น แกงไก่ใส่หยวกกล้วย (ลาว) แกงกะทิกกล้วยดิบใส่ไก่ (สันตลोजีก : เขมร) ราษฎรจะนำหยวกกล้วยหรือลูกกล้วยดิบมาปรุงเป็นอาหารคาว โดยมีความเชื่อว่ากล้วยเป็นอาหารที่ช่วยสมานแผลในกระเพาะ ช่วยป้องกันปัญหาท้องร่วงจากอาหารเป็นพิษ นิยมนำมาปรุงเป็นอาหารรับประทานในช่วงฤดูฝนเพื่อป้องกันโรคท้องร่วง ทั้งนี้ในการคัดเลือกหยวกกล้วยหรือลูกกล้วยดิบจะต้องไม่แก่หรืออ่อนเกินไป และพบว่า ในการเตรียมกล้วยทั้งหยวกและกล้วยดิบจะกระทำคล้ายๆ กับการเตรียมต้นบอน คือต้องนำมาแช่น้ำเกลือเพื่อล้างยางกล้วยและป้องกันเสกกล้วยดำเวลานำไปปรุงจะทำให้ไม่มารับประทาน อาหารที่ปรุงจากหยวกหรือลูกกล้วยดิบราษฎรมีความเชื่อว่า กล้วยเป็นอาหารมีเส้นใยสูงช่วยในการขับถ่าย เหมาะสมสำหรับผู้ที่มีปัญหาเกี่ยวกับการขับถ่ายหรือเป็นโรคกระเพาะ นิยมนำมาปรุงเป็นอาหารรับประทานในช่วงฤดูฝนเป็นช่วงเวลาที่กล้วยไม่อ่อนหรือแก่เกินไปและราษฎรมีความเชื่อว่าอาหารจากกล้วยช่วยล้างพิษและขับไขมันในเส้นเลือดได้ เป็นต้น นอกจากนี้ ได้รับคำยืนยันว่า หากใครได้รับประทานแกงกล้วยดิบใส่กะทิร่วมกับเนื้อเต้าแล้ว ถือว่าได้รับประทานอาหารที่พิถีพิถันจะยืนยาวเหมือนเต้า (ในชุมชนเขมร) (พิณ ท่าประโคน, จำริญ แอภประโคน, หนู คุรัมย์ และประทีป นิ่งประโคน, 2552, กันยายน 14)

7. ศาสนา ความเชื่อ และการเคารพนับถือ

จากการศึกษา พบว่า ราษฎรในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ ทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัด จำนวน 2 แห่ง (วัดบ้านกรวด, วัดป่าบ้านกรวด) สำนักสงฆ์ 5 แห่ง (สำนักสงฆ์บ้านหนองตะเคียน, บ้านโคกยาง, บ้านปิ่นเราะ, บ้านตาฮี และบ้านเขาคินใต้)

เนื่องจากชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ เป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันถึง 4 กลุ่มชน (ไทย ลาว เขมร กูย) จึงเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายในความเชื่อแบบโบราณ เช่น ความเชื่อในเรื่องผีसानางไม้ เทวดา ผีบ้านผีเรือน ผีเจ้าที่เจ้าทาง ฯลฯ ซึ่งจะพบศาลคอนปู้ตาใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆของราษฎรในทุกชุมชน โดยจะทำพิธีเช่น ไห้รับออกกล่าวแก่เจ้าที่เจ้าทางก่อนทุกครั้ง เมื่อมีการทำบุญหมู่บ้าน พิธีบายศรีสู่ขวัญ หรือพิธีสะเดาะเคราะห์แก่ราษฎรในทุกชุมชน เป็นต้น และเนื่องจากชุมชนประกอบด้วยคนหลายชาติพันธุ์ จึงทำให้มีการถือปฏิบัติตามพิธีกรรมต่างๆ ที่หลากหลาย ประกอบด้วย พิธีกรรมแบบเขมร กูย พิธีกรรมแบบลาว (อีสาน) และไทย เป็นต้น สำหรับพิธีกรรมที่สืบทอดต่อกันมาและยังคงดำเนินอยู่ในปัจจุบัน ประกอบด้วย

7.1 พิธีกรรมมะมีวด เป็นพิธีกรรมที่ทำขึ้น เพื่อรักษาพยาบาลผู้ป่วยใช้ในครอบครัวของชุมชนเขมร โดยมีคนทรงเรียกว่า มะมีวด เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับวิญญาณของบรรพบุรุษ ซึ่งญาติพี่น้องมีความรู้สึกว่ามีวิญญาณนั้นยังคงมีความผูกพันกับครอบครัวมากและสามารถบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ทั้งด้านดีและด้านเลว เหตุที่ต้องทำพิธีกรรมมะมีวด สืบเนื่องจากผู้ป่วยได้รับการรักษาพยาบาลจากแพทย์แผนปัจจุบันแล้วแต่อาการป่วยยังไม่ดีขึ้น จึงเลือกวิธีการรักษาด้วยพิธีกรรมมะมีวด ในวันเวลาใดหรือเดือนใดก็ได้ยกเว้นวันพระ แต่จะต้องบนบานไว้ก่อนจะมีการทำพิธีกรรม พบพิธีกรรมมะมีวด พบในชุมชนเขมร เช่น หมู่ที่ 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 13, 15 และ 16 เป็นต้น

7.2 ประเพณีแซนโดนตา เป็นประเพณีของชุมชนเขมรจัดขึ้นพร้อมกับวันประเพณีสารทเดือน 10 ของชาวไทยพุทธ เป็นประเพณีรำลึกถึงบรรพบุรุษ ประเพณีแซนโดนตาเกิดจากความเชื่อว่าบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วจะต้องไปอยู่ยมโลก คนที่ทำบาปจะต้องตกนรกบ้าง เป็นเปรตบ้าง และได้รับความทุกข์ทรมานมาก เมื่อถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 พญายมก็จะอนุญาตให้วิญญาณเหล่านี้เดินทางกลับไปยังบ้านเกิดของตน เพื่อรับส่วนกุศลที่ถูกหลานอุทิศให้ก็จะอวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข ประเพณีแซนโดนตา พบในชุมชนเขมร เช่น หมู่ที่ 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 13, 15 และ 16 เป็นต้น

7.3 รำผีฟ้า พิธีกรรมรำผีฟ้าเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการรักษาโรคภัยของชุมชนอีสาน พิธีกรรมนี้ญาติ ผู้ป่วยจะมาปรึกษากับแม่หมอซึ่งชาวบ้านให้เกียรตินับถือมาก โดยแม่หมอมองเข้าทรงอัญเชิญพระอินทร์ลงมาประทับร่างและบอกว่าต้องให้ผีฟ้ารำถวายถึงจะหายป่วย (ผีฟ้าหมายถึง เทวดา, พระอินทร์ที่อยู่บนฟ้าปราบผีได้) แม่หมอมองรำผีฟ้าถวายตามที่ได้เข้าทรง ผู้รำจะประกอบด้วย ผีฟ้า (พระอินทร์) แม่เมือง และหมอแคน โดยมีผู้ป่วยร่วมอยู่ในพิธี วันรำมัก

กำหนดอยู่ในระหว่างวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ถึงแรม 1 ค่ำ 4 วันตรงกับวันที่ผู้ป่วยมาหาแม่หมอพบในชุมชนไทยอีสาน (ลาว) เช่น หมู่ที่ 6, 10 และ 12 เป็นต้น

7.4 พิธีกรรมรำแม่มด เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องเทวดาของชุมชนชาวกูยที่จะสามารถคลบนาคาลให้มีความสุขความเจริญอยู่อย่างมีความสุข ชาวกูยเชื่อและศรัทธาบูชาเทวดาเพื่อเช่นไหว้ครูกำเนิด ความอยู่เย็นเป็นสุขและความสามัคคีของชาวกูย ซึ่งจะให้แม่มดหรือแม่หมอบเป็นตัวแทน จึงมีพิธีรำแม่มดถวายเทวดา (บางคนเชื่อว่าเทวดาคือ ครูผู้ให้กำเนิด จึงเรียกว่าครูกำเนิด) พิธีกรรมรำแม่มด ประกอบด้วย แม่มดหรือแม่หมอบ หมอบแล่น ผู้ตีเหล็ก (เหล็กแบน 2 แผ่น ตีแทนฉาบ) ผู้ตีกลอง ลูกแม่หมอบซึ่งชาวบ้านนับถือ ราว 20 - 30 คน วันรำกำหนด ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 พบในชุมชนเขมร เช่น หมู่ที่ 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 13, 15 และ 16 เป็นต้น

7.5 พิธีกรรมไหว้ปู่ตา เป็นพิธีกรรมในการสร้างขวัญกำลังใจในการดำรงชีวิต และประกอบอาชีพของชุมชนไทยอีสาน โดยมีความเชื่อว่าเป็นบรรพชนอันได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เสียชีวิตไปแล้ว บุตรหลานจะต้องทำที่อยู่อาศัยให้ใหม่โดยจะต้องเลือกสถานที่ร่มรื่นเงียบสงบ มีป่าไม้และสร้างศาลให้เป็นเรือนพักอาศัยสำหรับเป็นที่สิงสถิตของวิญญาณผีปู่ตา ความเชื่อปัจจุบันประเพณีไหว้ปู่ตา หมายถึง ประเพณีไหว้บรรพชนของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วของทุกครอบครัว สำหรับการจัดประเพณีนี้ มักประกอบพิธีในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี ระยะเวลา 6.00 - 7.00 นาฬิกา ตามความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น เครื่องเช่นไหว้ประกอบด้วย ชูบเทียน กรวย ดอกไม้ หมากพลู บุหรี่ ไก่ต้ม ข้าว น้ำ สุราขาว เป็นต้น พบในชุมชนไทยอีสาน (ลาว) เช่น หมู่ที่ 6, 10 และ 12 เป็นต้น

7.6 การร้องสรภัญญะ เป็นการละเล่นพื้นเมืองของชุมชนที่เป็นกลุ่มคนไทยอีสาน (ลาว) พบว่า ในเนื้อหาของบทร้องสรภัญญะนั้นเป็นการเล่าเรื่องหรือสื่อความหมายที่บ่งบอกถึงประวัติชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ สภาพชุมชนและวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต และพุทธประวัติ กลายมาเป็นบทร้องสรภัญญะ รวมไปถึงเอกลักษณ์ของชุมชนด้วยและการร้องเพื่ออวยพรเทศกาลต่างๆ เป็นต้น สำหรับผู้ที่ถ่ายทอดส่วนมากจะมีความสามารถด้านศิลปะการร้องซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นบุรุษ นอกจากนี้ พบว่า การร้องสรภัญญะในปัจจุบันได้รับการยอมรับมากขึ้น ส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การส่งเสริมสนับสนุนราษฎรจึงมีการรวมกลุ่มเพื่อร่วมขับร้องสรภัญญะมากขึ้น และเริ่มมีการจัดประกวดเพื่อแข่งขันการร้องสรภัญญะในงานประเพณีต่างๆ

นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจุบัน การร้องสรภัญญะสามารถนำไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ในสถานศึกษามีการฝึกหัดให้เด็กนักเรียนฝึกร้องสรภัญญะอย่างต่อเนื่อง ถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีชุมชนที่ได้รับการสืบทอดอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง การร้องสรภัญญะจึงเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการรวมกลุ่มทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชนทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมเกิดความสามัคคี

เสียสละทำให้คนในชุมชนมีสุขภาวะทางจิตใจ อารมณ์ และสังคมที่ดี (อภิชาติ หวังสวัสดิ์ปรีชา, 2551, กันยายน 14)

7.7 การบายศรีสู่ขวัญ เป็นพิธีตามความเชื่อของชุมชนที่เป็นกลุ่มคนไทยอีสาน (ลาว) และกลุ่มเขมร (มณฑลจองไค) เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนานตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นภูมิปัญญาของคนในชุมชนท้องถิ่นบ่งบอกถึงความเชื่อความศรัทธาเป็นประเพณีที่ส่งผลต่อสภาพทางจิตใจของราษฎรในชุมชน มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามความเชื่อของคนไทยอีสาน (ลาว) เช่น เกิด แก่ เจ็บตาย การรับ การรับหรือส่งแขกผู้มาเยือน ชุมชนการผูกเสี่ยว (ลาว) จองกลอ (กลอ) รวมถึงการทำพิธีในโอกาสการโยกย้ายข้าราชการ ไปปฏิบัติงานที่อื่น ๆ ล้วนมีความเชื่อทั้งสิ้น เพราะต่างมีความเชื่อว่าขวัญและกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คนมีพลังใจในการต่อสู้แม้ว่าจะเหนื่อยล้าแค่ไหนก็ตาม เป็นกิจกรรมที่ส่งผลต่อการเกื้อกูลของคนในชุมชน และพบว่าหมอพราหมณ์จะสวดบทชุมนุมเทวดาเพื่อเป็นการบอกกล่าวให้เทวดาเป็นสักขีพยานหรือร่วมรับรู้ โดยเริ่มจาก นะโม 3 จบ ต่อด้วย สักเก จรูเป ตรีสิระตะเค จันทะ ริเขวิมาน ... เป็นต้น

พิธีบายศรีสู่ขวัญ พบว่า เป็นกุศโลบายในการรวมกลุ่มในชุมชน เพื่อประกอบพิธีกรรมระหว่างความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์ร่วมกับศาสนาพุทธทำให้กลุ่มคนเกิดความศรัทธาเกิดความเชื่อในแนวทางเดียวกันถือว่าเป็นสิริมงคล ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นกิจกรรมการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้เด็ก - เยาวชนในสถานศึกษาที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมเกิดความสามัคคี เสียสละทำให้คนในชุมชนมีสุขภาวะทางจิตใจ อารมณ์ และสังคมที่ดี (ตัน สืบสำราญ, บุญ คาไรสง และอภิชาติ หวังสวัสดิ์ปรีชา, 2551, กันยายน 14)

กิจกรรมในชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒินอกสาขาหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและการเคารพนับถือ คือศิลปะการชกมวยไทย จากการศึกษา พบว่า ศิลปะการชกมวยเป็นศิลปะที่ได้รับความนิยมและเป็นที่ยอมรับมีอยู่ในชุมชนมากกว่า 40 ปี เดิมจะพบในกลุ่มคนหนุ่มวัยคะนองซึ่งจะนิยมฝึกหัดมวยไว้ป้องกันตัวและชกในเทศกาลงานบุญประเพณีประจำปี เช่น ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ งานประจำปีอื่นๆ บางครั้งจะพบว่ามีการจัดชกมวยหน้าศพ กรณีผู้เสียชีวิตขึ้นชกมวยไทย เป็นต้น การชกมวยของคนหนุ่มวัยคะนองนอกจากจะแสดงถึงความแข็งแรงและความสมบูรณ์ของสุขภาพอนามัยแล้ว ยังเป็นการแสดงออกของลูกผู้ชายเพื่อเป็นสิ่งจูงใจสาว ๆ อีกด้วย จึงพบว่าชายหนุ่มหลายคนที่ชกมวยตามงานบุญประเพณีต่างๆ มักจะพบเนื้อคู่แล้วลงเอยด้วยการแต่งงานมีครอบครัวกับสาว ๆ ที่เป็นแฟนมวยของตนเองนั่นเอง ปัจจุบันชุมชนหลายแห่งมีการตั้งค่ายมวยฝึกหัดวิชามวยไทยให้แก่ชายหนุ่ม รวมถึงเด็กและเยาวชนมากขึ้น เพื่อ

เป็นการสืบทอดภูมิปัญญา ทั้งยังช่วยป้องกันและแก้ไขปัญญาการประพดคติที่ไม่เหมาะสม เป็นการสร้างงานสร้างอาชีพมี เด็กนักเรียนในพื้นที่ตำบลบ้านกรวด หลายคนมีเงินออมจากการ ชกมวยไทยนับหมื่นบาท มีรายได้เพียงพอต่อการเล่าเรียน นอกจากนี้ยังพบว่า การชกมวยไทย มีความสัมพันธ์กับศาสตร์หรือวิทยาการหลายด้าน เช่น การไหว้ครูเป็นการปลูกจิตสำนึกในการระลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ มีการนำสมุนไพรมาใช้ในการนวดเฟิ่น (ว่านไพล/ ใบพลับพลึง) ใช้คาถาอาคมในการสร้างขวัญและกำลังใจให้ฮึกเหิม (หนุมนาคลูกฝู่น) หรือแม้แต่ความเชื่อเรื่อง อยู่ยงคงกระพันปราศจากเลือดตกยางออก จะใช้ว่านทรหด เคี้ยวกินก่อนชกมวย เป็นต้น และพบว่า ผู้เข้าเรียนรู้อวิชามวยไทยมักจะมีศีลธรรมประจำใจอย่างเคร่งครัดคือ ห้ามใช้วิชามวยไทยไปทำร้ายผู้อื่น หรือผิดลูกผิดเมียผู้อื่น และต้องถือศีลห้าอย่างเคร่งครัด เป็นต้น (พูน คุรัมย์, บุญชู คุรัมย์, จันท์ สมสวย และอภิชาติ หวังสวัสดิ์ปรีชา, 2551, กันยายน 14)

7.8 ความเชื่ออื่นๆ

จากการศึกษา พบว่า ด้านการเคารพนับถือ ราษฎรในพื้นที่ชุมชนตำบลบ้านกรวด ปัญญาวัฒน์จะให้ความเคารพพระสงฆ์มากที่สุด เพราะต่างมีความเชื่อมั่นและยึดถือพระสงฆ์ โดยมีวัดเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นศูนย์รวมในการพัฒนาคุณธรรม - จริยธรรมแก่ประชาชนในชุมชน และถือเป็นที่ถือศีล 227 ข้อ ทั้งยังเป็นครูบาอาจารย์สำหรับการศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม นอกจากนี้ ราษฎรในชุมชนจะให้ความเคารพผู้สูงอายุ ครู อาจารย์ พ่อแม่ และผู้นำชุมชนตามลำดับ

นอกจากนี้ยังพบว่า ในชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ โดยเฉพาะในชุมชนเขมรจะนิยมเลี้ยงควายไว้ใช้แรงงานและใช้เป็นปุ๋ยบำรุงพืชในไร่นา ทั้งยัง พบว่า ควายยังถือเป็นสิ่งบอกถึงฐานะความเป็นอยู่ ราษฎรในชุมชนจะถือว่าครอบครัวที่มีควายจำนวนมาก เป็นผู้ที่ฐานะดีเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน หากครอบครัวนั้นมีลูกสาวหนุ่มๆ ที่มาจับต้องเตรียมตัวให้ดี เพราะค่าสินสอดจะแพงกว่าครอบครัวทั่วไป (เพียบ ปุยะติ, ประเสริฐ ศรีงาน, กิจ บาลโสง, 2551, กันยายน 14) และจากการศึกษา พบว่า หากในครอบครัวใดมีผู้สูงอายุหรือมีลูกชายที่โตเป็นหนุ่มพร้อมบวชหรือแต่งงานจะนิยมเลี้ยงหมูไว้เพื่อเตรียมความพร้อม เช่น กรณีหากมีผู้สูงอายุเสียชีวิตจะนำหมูเพื่อประกอบอาหารเลี้ยงญาติพี่น้องที่มาร่วมพิธีศพ และเตรียมไว้สำหรับประกอบอาหารเลี้ยงญาติพี่น้องที่มาร่วมงานบวช หรือเป็นค่าสินสอดในพิธีแต่งงานลูกชายโดยใช้เป็นสินสอดร่วมกับเงิน ทอง เป็ด ไก่ ข้าวสาร ถ่าน และเครื่องเทศอื่นๆ มอบให้ฝ่ายเจ้าสาว (นิยมเตรียมไว้เป็นคู่เพราะถือว่าเป็นเลขมงคล) จำนวนสิ่งของที่เตรียมไว้เป็นสินสอดจะมากขึ้นอยู่กับฐานะของคู่บ่าวสาว เป็นต้น (พูน คุรัมย์, วิรุณ รัฐอินทร์, ดัน สืบสำราญ, เพียบ ปุยะติ, บุญ ปักษาดัง, บุญ คาไรสง, จันแดง ปักษาดัง และวัง หนูประโคน, 2551, กันยายน 13)

สำหรับประเด็นความเชื่อหรือภูมิปัญญาด้านการเกษตรในพื้นที่ชุมชนตำบลบ้านกรวด ปัญญาวัฒน์ พบว่า เมื่อก่อนชาวบ้านจะนิยมปลูกข้าวเมล็ดเล็ก เช่น พันธุ์เล็บเต่า (กะจ็อกอันเน็ก) พันธุ์เล็บหมู (กะจ็อกจรู๊ก) ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวที่มีความต้านทานต่อโรคต่างๆ เป็นอย่างดี (หายสาบสูญแล้ว) ปัจจุบันชาวบ้านหันมาปลูกข้าวตามคำแนะนำของทางราชการ (เกษตรตำบล) เช่น ข้าวหอมมะลิหรือข้าวพันธุ์ กข อื่นๆ มากขึ้น แต่ยังปรากฏข้าวสายพันธุ์ดั้งเดิมบางสายพันธุ์ เช่น พันธุ์เอกลักษณ์พันธุ์ข้าวเมล็ดเล็กในชุมชนเขมรแต่ไม่มากนัก ในการคัดเลือกพันธุ์ข้าวสำหรับบริโภคหรือสำหรับเก็บไว้เป็นพันธุ์สำหรับเพาะปลูก (ข้าวปลูก) พบว่า ชาวบ้านจะปลูกข้าวเป็นแปลงๆ ละ 1 ชนิดเท่านั้น ไม่นิยมปลูกข้าวผสมหรือคั่นกลางในแต่ละแปลงอย่างเด็ดขาด เพราะมีความเชื่อว่าหากมีการปลูกข้าวคั่นหรือสลับกันจะทำให้การดำรงชีวิตไม่ราบรื่นเต็มไปด้วยปัญหาอุปสรรค สุขภาพไม่ดีมักจะเจ็บป่วยออกๆ แอดๆ หากปรากฏว่ามีข้าวชนิดอื่นๆ เกิดผสมร่วมกับพันธุ์ที่ตนเองปลูกจะต้องถอนออกจากแปลงทันที นอกจากนี้ในการเก็บข้าวเปลือกไว้เพื่อบริโภคหรือเพื่อเพาะปลูกจะเก็บแยกจากกัน หรือแม้แต่เมื่อนำข้าวเปลือกไปร่วมทำบุญที่วัด (ทอดผ้าป่าข้าวเปลือก) ชาวบ้านก็จะไม่นำข้าวเปลือกไปเทรวมกันอย่างเด็ดขาด ทั้งนี้เพื่อความสะอาดของชาวบ้านหรือพ่อค้ามาซื้อไปเพื่อบริโภคหรือนำไปเพาะปลูกก็สามารถเลือกได้ตามที่ตนเองต้องการ เป็นความเชื่อที่สืบทอดต่อกัน มาจากรุ่นรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย เป็นความเชื่อที่แสดงถึงภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ และคัดสรรพันธุ์ข้าวที่ดีให้คงอยู่ในชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนภูมิปัญญาในการเลี้ยงโค กระบือ พบว่า ชาวบ้านจะคัดเลือกตัวที่มีร่างกายสมบูรณ์มีลักษณะดี เช่น มีเขาโค้งได้รูป ข้อยากล้าสั้นแข็งแรง ที่มีหางยาวมีขนเป็นพู่สวยงาม (หางต้องยาวจรดถึงข้อยาง) เพราะมีความเชื่อว่าโค กระบือ ที่มีลักษณะดังกล่าวจะเป็นตัวที่มีร่างกายแข็งแรงเหมาะสำหรับนำมาแรงงานในการเกษตรหรือลากเกวียน และถ้าเป็นตัวเมียจะเลี้ยงลูกได้ดีมีน้ำนมมาก เป็นต้น และในการรักษาสุขภาพหากพบว่าโค กระบือ ไม่กินหญ้าร่างกาย ชุบผอม ชาวบ้านจะนำเถาบอระเพ็ดมาทุบใส่ในไหหรือโอ่งเล็กๆ ทุกเช้าจะปัสสาวะทุกวันแล้วนำน้ำที่หมักไปกรอกโค หรือกระบือ ตัวละ 1 กระบอกไม่ไผ่ เพื่อเป็นยาเจริญอาหารจะทำให้โค กระบือ กินหญ้าได้ดี อ้วนท้วนสมบูรณ์ รวมถึงหากพบว่าโค กระบือ มีอาการท้องอืดจากการ กินหญ้าอ่อน ชาวบ้านจะนำไม้ไผ่รวกมาตัดเป็นปากฉลามเจาะข้างสวาบเอาลมออกแก้อาการท้องอืด หรือหากในฤดูฝนมีปัญหาขี้ครบกวนโค กระบือ ชาวบ้านจะนำเสื้อผ้าเก่าที่ข้อมจากครามไปจุดไฟเพื่อให้ความร้อนไล่ยุงได้เป็นอย่างดี เป็นต้น (เพียบ ปุยะติ, วิรุณ รัฐอินทร์ และสมิ แอภประโคน, 2551, กันยายน 13)

8. การปกครองส่วนท้องถิ่นและภาวะผู้นำ (ผู้นำทางการเมืองและผู้นำธรรมชาติ)

ในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ ตำบลบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีหมู่บ้านในการปกครอง จำนวน 15 หมู่บ้าน มีผู้นำที่เกี่ยวข้องการปกครองดูแลและการดำรงชีวิตของประชาชน 2 ประเภท คือ

1. ผู้นำอย่างเป็นทางการ ในด้านการให้ความเคารพนับถือบุคคลในชุมชนของชาวบ้านในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ พบว่า ส่วนใหญ่จะให้ความเคารพนับถือพระสงฆ์ ผู้อาวุโส และผู้นำชุมชน เป็นหลัก จากการศึกษา พบว่า บุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือสูงสุด ประกอบด้วย

1.1 นายปฏิญญา ชนะชัย อายุ 44 ปี ตำแหน่งนายกเทศมนตรีตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ ที่อยู่ 144 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 9580 7514

1.2 ร.ต.ต. สมศักดิ์ มารังกุล อายุ 62 ปี ตำแหน่งประธานสภาตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ ที่อยู่ 41 หมู่ที่ 13 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 5412 4101

1.3 นายประเสริฐ ศรีงาน อายุ 58 ปี ตำแหน่งรองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ ที่อยู่ 13 หมู่ที่ 14 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 7003 1998

1.4 นายวาณิชศักดิ์ เสาประโคน อายุ 52 ปี ตำแหน่งรองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ ที่อยู่ 87 หมู่ที่ 13 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 4961 3655

1.5 นางเกตุ ยิงป่า อายุ 52 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านดาฮี ที่อยู่ 186 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 5631 9180

1.6 นายสมนึก ท่าประโคน อายุ 59 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านกรวด ที่อยู่ 13 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 81 1146 1766

1.7 นายพลอย เลี้ยวประโคน อายุ 54 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านกรวด ที่อยู่ 18 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 0 4467 9338

1.8 นายประทุม พรหมประโคน อายุ 58 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านกรวด ที่อยู่ 81 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด เบอร์โทร 0 4467 7933

1.9 นายสนั่น นึกมัน อายุ 65 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านโคกจั่ว ที่อยู่ 47 หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 2317 8966

- 1.10 นายชอบ ยิ่งเชิดงาม อายุ 52 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านยาง ที่อยู่ หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 0 4467 9695
- 1.11 นายศักดิ์ ตุมะจันทร์ อายุ 52 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านปิ่นเราะ ที่อยู่ หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 7907 2474
- 1.12 นายวัง หนูประโคน อายุ 57 ปี ตำแหน่งกำนันตำบลบ้านกรวด (บ้านเขาคินใต้) ที่อยู่ หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 5766 3803
- 1.13 นายรัตน์ เปรียบสม อายุ 56 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านโคกเบง ที่อยู่ หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 0720 4477
- 1.14 นายเรือ จันทร์ประโคน อายุ 41 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหนองจิก ที่อยู่ หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 7240 6445
- 1.15 นายตัน สืบสำราญ อายุ 60 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหนองตะเคียน ที่อยู่ หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 9284 8132
- 1.16 นายนาน วิงประโคน อายุ 42 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านชีเหล็ก ที่อยู่ หมู่ที่ 13 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 7115 1284
- 1.17 นายประสาท ศรีงาม อายุ 52 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านโคกยาง ที่อยู่ หมู่ที่ 14 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 9946 7405
- 1.18 นายเคียง สุนประโคน อายุ 43 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านตาอี 2 ที่อยู่ หมู่ที่ 15 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 5773 1565
- 1.19 นายสมจิตร เรือนไทย อายุ 48 ปี ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านโคกเบงเหนือ ที่อยู่ หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 7990 8966
- 1.20 นายอภิชาติ หวังสวัสดิ์ปรีชา อายุ 39 ปี ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน บ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 0162 6114
- 1.21 นายสงกรานต์ อ้อตระกูล อายุ 52 ปี ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน บ้านเขาคินใต้ หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 5490 1137
- 1.22 นายพิทยา ภักดีบุตร อายุ 56 ปี ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโคกยาง หมู่ที่ 14 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 1734 9839
- 1.23 นายสะอาด จาบประโคน อายุ 54 ปี ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน บ้านตาอี หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 0 4467 9502

1.24 นางบัวผัน ปุยะติ อายุ 50 ปี ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านยาง หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 6249 0363

1.25 นายพิเชษฐ์ ยงปัญญา อายุ 41 ปี ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโคกเบง หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 7966 6397

2. ผู้นำไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย ผู้รู้ ผู้ชำนาญการ ผู้นำ บุคคลตัวอย่าง ภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านต่างๆ ดังนี้ (เพียบ ปุยะติ, พูน คุ้มย์, วิรุณ รัฐอินทร์, ต้น สืบสำราญ, บุญ คาไรสง, บุญ ปีกษาดัง, จันแดง ปีกษาดัง และวัง หนูประโคน, 2551, กันยายน 15)

2.1 พระครูวิบูลย์ปัญญาวัฒน์ (หลวงปู่ผาด) วัดบ้านกรวด อายุ 98 ปี

2.2 หลวงพ่อกอย (วัดบ้านเขาคินใต้ หมู่ที่ 9) อายุ 66 ปี

2.3 พระอาจารย์ทองคำ ทีปโก (วัดบ้านโคกเบง หมู่ที่ 10) อายุ 42 ปี

2.4 หลวงพ่อเครื่อง (วัดโคกยาง หมู่ที่ 14) อายุ 62 ปี

2.5 พระครูสุนทรกิจวิจารณ์ (วัดป่าบ้านกรวด หมู่ที่ 13) อายุ 63 ปี

2.6 นายเพียบ ปุยะติ อายุ 70 ปี บ้านหนองตะเคียน ที่อยู่ 50 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 7214 5815

2.7 นายสอน จันทน์นัท อายุ 70 ปี บ้านหนองตะเคียน ที่อยู่ 56 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

2.8 นายพูน คุ้มย์ อายุ 65 ปี บ้านหนองตะเคียน ที่อยู่ 35 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 2642 7052

2.9 นายวิรุณ รัฐอินทร์ อายุ 62 ปี บ้านเขาคินใต้ ที่อยู่ 21 หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 7252 7129

2.10 นายกลอน นาคประโคน อายุ 66 ปี บ้านเขาคินใต้ ที่อยู่ 14 หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

2.11 นายกิจ บาลโสง อายุ 71 ปี บ้านกรวด ที่อยู่ 71 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 1926 3287

2.12 นายฮิม แอภประโคน อายุ 63 ปี บ้านโคกเบง ที่อยู่ 1 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เบอร์โทร 08 7019 3539

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับการให้ความเคารพนับถือบุคคลในชุมชนของชาวบ้านในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ สรุปได้ว่า ราษฎรจะให้ความสำคัญกับบุคคลที่เป็นพระสงฆ์ เป็นสำคัญเนื่องจากราษฎรยังคงดำเนินกิจกรรมทางศาสนาและการประกอบศาสนกิจต่างๆ อย่างเคร่งครัด ทั้งยังถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีศิลาจารีวัตรจากการถือศีล 227 ข้อ ทั้งต่างมีความ

ผูกพัน กับวัดเพราะต่างถือว่าวัดคือศูนย์กลางการเรียนรู้ในการบ่มเพาะคุณธรรม - จริยธรรม และ วิชาการอื่นๆที่สำคัญในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ ผู้อาวุโส ช่างราชการ และผู้นำก็เป็นบุคคลใน ชุมชนที่ราษฎร ในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาความเจริญรุ่มเย็นแก่หมู่บ้าน เป็นต้น

9. ความสัมพันธ์ของในชุมชนและกลุ่มชุมชน

จากการศึกษาสภาพความเป็นอยู่/วิถีชีวิตของราษฎรในชุมชนบ้านกรวดปัญญาวัดน์ พบว่าส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่ายตามวิถีชีวิตของคนชนบท ที่ต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกันในการทำงานหรือการประกอบอาชีพกิจกรรมต่างๆ ส่วนความสัมพันธ์ในครอบครัวนั้นจะ มีความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติ พ่อแม่ ลูก ปู่ย่า ตายาย จะอยู่เป็นแบบครอบครัวขยายมากกว่า ครอบครัวเดี่ยว หน้าที่ในครัวเรือนจะทำตามบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว เช่น แม่และ ลูกสาวจะทำหน้าที่จัดหาข้าวและอาหารในแต่ละมื้อรวมถึงการทำงานบ้านทั่วไป ส่วนพ่อบ้านและ ลูกชายจะเป็นแรงงานหลักในการทำไร่นา และการเดินทางไปประกอบอาชีพต่างถิ่น เป็นต้น สำหรับความสัมพันธ์ในชุมชนจากการศึกษา พบว่า ในพื้นที่ตำบลบ้านกรวดมีตระกูลสำคัญๆ 5 ตระกูล ดังนี้ (ประทีป นิ่งประโคน, 2551, กันยายน 17)

1. ตระกูลจริงประโคน ต้นกำเนิดจาก หมื่นปลดล จริงประโคน
2. ตระกูลท่าประโคน ต้นกำเนิดจาก พระครูเขมวัญจิฐ (หลวงพ่หรือริก ท่าประโคน)
3. ตระกูลแซวประโคน ต้นกำเนิดจาก กำนันแมน แซวประโคน
4. ตระกูลกลมประโคน ต้นกำเนิดจาก กำนันอุทิศ กลมประโคน
5. ตระกูลมารังกูร ต้นกำเนิดจาก นายเพชร มารังกูร อดีตปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้ากิ่ง

ประจำอำเภอบ้านกรวด

นอกจากนี้จากการศึกษา พบว่า ในพื้นที่ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ มี กลุ่มและองค์กรประชาชนที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โดยมีกิจกรรม และกลุ่มที่สำคัญๆ

ดังตาราง 4

ตาราง 4 ชื่อกลุ่มและองค์กรประชาชนที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกันในชุมชน

ชื่อกลุ่ม / องค์กร / ผู้ประกอบการ	ที่อยู่		ตำแหน่ง	ชื่อผลิตภัณฑ์ / กิจกรรม
	บ้านเลขที่	หมู่ที่		
1. นางเกษราภรณ์ มโนวิสุทธ์	92	3	ประธานกลุ่ม	พวงหรีด, ดอกไม้จันทน์
2. นางบัวแพง ตาไรสง	40	12	ประธานกลุ่ม	เสื่อกก
3. นายสมพร เวโสวา	22/1	12	ประธานกลุ่ม	นื้อหมักชีวภาพ
4. นางประยูร เวโสวา	22/1	12	ประธานกลุ่ม	ผ้าไหมพื้นเมือง
5. นางสำภา วิงประโคน	1	16	ประธานกลุ่ม	ผ้าไหมทอมือ
6. นายวิชัย พัวคณมี	86	13	ประธานกลุ่ม	เพาะเห็ดนางฟ้า
7. นายตัน สิบสำราญ	51	12	กลุ่มเศรษฐกิจ พอเพียง	ผักสวนครัวปลอดสารพิษ ไก่พื้นเมือง จักสาน ปลา
8. นายตัน สิบสำราญ	51	12	ประธานกลุ่ม	โคพันธุ์พื้นเมือง
9. นายบุญเส็ง นามพันธ์	66	10	กลุ่มเศรษฐกิจ พอเพียง	ผักสวนครัวปลอดสารพิษ ไก่พื้นเมือง จักสาน ปลา
10. นางอรุณณี กองภา	170	10	ประธานกลุ่ม	เสื่อกก
11. นายสมจิตร เรือนไทย	7	16	ประธานกลุ่ม	ผักสวนครัวปลอดสารพิษ
12. นายสัญญา สิบสวน	14	8	ประธานกลุ่ม	คัปป้าคา
13. นางพินิจ แจ้งประโคน	36	5	ประธานกลุ่ม	เครื่องปั้นดินเผา
14. นางวิไล ชำนาญพนา	162	10	ประธานกลุ่ม	เสริมสวย
15. นายเพียบ ปุยะติ	50	12	ประธานกลุ่ม	เกษตรผสมผสาน
16. นายชื่น โนนประโคน	67	7	ประธานกลุ่ม	มโหรีพื้นเมือง

ที่มา สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์, 2551

จากการศึกษา พบว่า ความสัมพันธ์ของในชุมชนและกลุ่มชุมชน มีผลต่อการพัฒนาและการปกครอง และความสามานสามัคคีของชุมชน เช่น ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและการช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในอดีตหากราษฎรในชุมชนมีปัญหาความขัดแย้งหรือต้องการคัดเลือกผู้นำ เจ้าอาวาสวัดจะเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ รอมชอม ไกล่เกลี่ย ร่วมกับผู้อาวุโสและผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือไม่ต้องพึ่งองค์กรภายนอก ตำรวจ หรือศาล แต่ปัจจุบันชาวบ้านมีความรู้มีการศึกษามากขึ้นมักชอบอวดอ้างกฎหมายและพวกพ้องข่มเหงกัน ทำให้การแก้ไขปัญหาและการคัดเลือกผู้นำแบบดั้งเดิมปรากฏน้อยลง จะพบเฉพาะชุมชนที่เป็นชุมชนเขมรเก่าแก่ เช่น หมู่ที่ 1, 2, 8, 9, 11 และ หมู่ที่ 15 นอกจากนี้ พบว่า ราษฎรในชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒน์

ยังมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันแบบชุมชนชนบททั่วไป เช่น หากมีคนในหมู่บ้านเสียชีวิต ชาวบ้านจะนำ ข้าวสาร พริก หอม กระเทียม ดอกไม้ และเงินสดไปร่วมงานในพิธีงานศพเพื่อเป็นการช่วยเหลือแก่ญาติของผู้เสียชีวิต ใช้ประกอบอาหารและเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายโดยไม่ต้องแจ้ง ข้าวสารเป็นอย่างทางการแต่อย่างใด ซึ่งเป็นวัฒนธรรมชนที่แสดงถึงการแสดงความเคารพนับถือต่อผู้ตายและญาติของผู้ตายหากจำเป็นต้องแจ้งข้าวสารมักปรากฏในหมู่เครือญาติเท่านั้น

ในด้านกฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ของชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะยึดหลักธรรมของพุทธศาสนา (ศีล 5) วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น รวมถึงกฎระเบียบที่ชาวบ้านร่วมกันกำหนดขึ้นจากเวทีประชาคม เช่น กฎระเบียบในการปกครอง การกู้ยืมเงิน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เป็นต้น (ปฏิญญา ชนะชัย และวัง หนูประโคน, 2551, กันยายน 13)

ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

1. พื้นดิน

1.1 ลักษณะของดินและความเปลี่ยนแปลง

สภาพพื้นที่ในเขตชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีความลาดเอียงเล็กน้อยจากทิศใต้ไปทิศเหนือและทิศตะวันตก มีความสูงจากระดับน้ำทะเลระหว่าง 250 - 350 เมตร ลักษณะพื้นที่จึงเป็นที่ราบสภาพดินโดยทั่วไปเป็นร่วนปนทรายดิน แต่เนื่องจากเป็นที่ราบต่ำดินจึงสามารถอุ้มน้ำได้ค่อนข้างดี สังกัดได้จากฤดูฝนดินจะอุ้มน้ำเก็บน้ำไว้เหมาะแก่การทำนาและปลูกผักสวนครัว ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ตามแนวสองฝั่งลำห้วยตาเขียวและห้วยเมฆาด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือของพื้นที่ ส่วนพื้นที่ตั้งบ้านอยู่อาศัยเป็นที่เนินกระจายรอบพื้นที่ไปทางทิศเหนือและทิศตะวันตก (สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์, 2551, 1)

1.2 การใช้ประโยชน์และความเหมาะสม

ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ มีพื้นที่ประมาณ 33 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 20,625 ไร่ ลักษณะการใช้ที่ดินของราษฎรในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ จำแนกได้ ดังนี้

1.2.1	พื้นที่ทำการเกษตร	จำนวน	17,263	ไร่
1.2.2	พื้นที่ที่อยู่อาศัย	จำนวน	3,158	ไร่
1.2.3	พื้นที่ตั้งสถานศึกษา 7 แห่ง	จำนวน	100	ไร่
1.2.4	พื้นที่สาธารณะ	จำนวน	104	ไร่
		รวม	20,625	ไร่

1.3 ความเสื่อมโทรม สาเหตุ ผลกระทบ

เนื่องจากสภาพพื้นที่โดยทั่วไปมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีความลาดเอียงจากทิศใต้ไปทางทิศเหนือและทิศตะวันตก สภาพดินโดยทั่วไปเป็นร่วนปนทรายดินและเป็นดินที่ราษฎรใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรกรรมติดต่อกันมานานกว่า 50 ปี ประกอบกับพื้นที่ตำบลบ้านกรวดจะใช้น้ำเพื่อการเกษตรจากลำห้วยซึ่งไหลมาจากเทือกเขาพนมดงเร็ก ในฤดูฝนบางปีฝนตกชุกทำให้เกิดการ กัดเซาะหน้าดินพังทลายอย่างรุนแรง ส่งผลทำให้สภาพดินโดยทั่วไปมีคุณภาพต่ำ ไม่เหมาะต่อการ เกษตรกรรม และพบว่า ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมาราชาบ้านจะนิยมใช้ปุ๋ยเคมีมากขึ้น ราษฎรต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายสูงขึ้น ตั้งแต่ปี 2540 ทางหน่วยงานราชการณรงค์ให้มีการ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อการปรับปรุงดินส่งผลทำให้ดินมีสภาพสมบูรณ์มากขึ้นตามลำดับ

1.4 การถือครองที่ดินและกรรมสิทธิ์

เนื่องจากที่ดินของราษฎรในพื้นที่ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ อยู่ในพื้นที่ตามพระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511 ของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ในความรับผิดชอบของนิคมสร้างตนเองบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นราษฎรที่ตั้งรกรากอยู่เดิม (ไม่ได้จัดสรร) มีการตั้งชุมชนแบบหมู่บ้าน (หมู่บ้านราษฎรเดิม) ในการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน เช่น พื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 17,263 ไร่ ที่อยู่อาศัย จำนวน 3,158 ไร่ เมื่อราษฎรสมัครเป็นสมาชิกนิคมตามระเบียบฯแล้ว จะได้รับเอกสารสิทธิ์จากกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ เช่น นค. 1 หรือ นค. 3 และบางรายได้รับเอกสารสิทธิ์จากกรมที่ดิน (โฉนด) พื้นที่สาธารณะ จำนวน 104 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้ ลำห้วย หนอง คลอง บึง ยังคงสภาพเป็นพื้นที่สาธารณะ สำหรับพื้นที่ก่อสร้างสถานศึกษา จำนวน 100 ไร่ สถานศึกษาต้องขอใช้ที่ดิน จากกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ประเภทเอกสารสิทธิ์ของราษฎรในพื้นที่ตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์สรุปได้ ดังตาราง 5

ตาราง 5 การถือครองที่ดินและกรรมสิทธิ์ของราษฎรในพื้นที่ตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์

จำนวนหมู่บ้าน	ประเภทเอกสารสิทธิ์ของราษฎรในพื้นที่ตำบลบ้านกรวด				รวมพื้นที่ การเกษตร
	โฉนด	นส. 3 ก	สปก.	อื่นๆ (นค.1 / นค.3)	
15	560	7,552	-	9,151	17,263
คิดเป็นร้อยละ	3.24	43.75	-	53.01	

ที่มา (สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านกรวด, 2551)

2. พื้นน้ำ

จากการศึกษาชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดนั้นมีแหล่งน้ำที่สำคัญๆ ดังนี้

2.1 แหล่งน้ำตามธรรมชาติ ได้แก่

2.1.1 หนองตาราง ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านดาฮี เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่

2.1.2 สระน้ำสาธารณบ้านหนองตะเคียน ตั้งอยู่หมู่ที่ 12 บ้านหนองตะเคียน

มีสภาพขาดแคลนน้ำ

2.1.3 ห้วยคอน สภาพปัจจุบันดินเงินไม่สามารถเก็บกักน้ำได้

2.1.4 ลำห้วยเมฆา สภาพปัจจุบันดินเงินไม่สามารถเก็บกักน้ำได้

2.1.5 ห้วยตาเซก (นันทรีย์) สภาพปัจจุบันดินเงินไม่สามารถเก็บกักน้ำได้

2.1.6 หนองกันโต๊ด สภาพปัจจุบันดินเงินไม่สามารถเก็บกักน้ำได้

2.1.7 หนองตาเลี้ยว สภาพปัจจุบันดินเงินไม่สามารถเก็บกักน้ำได้

2.1.8 ห้วยตาเขิว สภาพปัจจุบันดินเงินไม่สามารถเก็บกักน้ำได้

2.1.9 ห้วยโอยอง สภาพปัจจุบันดินเงินไม่สามารถเก็บกักน้ำได้

2.1.10 ห้วยเสว สภาพปัจจุบันบางช่วงดินเงินไม่สามารถกักเก็บน้ำได้

2.2 การจัดการระบบน้ำ และการใช้ประโยชน์จากน้ำ จากการศึกษา พบว่า ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัด มีการจัดระบบน้ำเพื่ออุปโภค - บริโภคในชุมชน เช่น จัดระบบน้ำประปาให้บริการประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัด โดยการประปาส่วนภูมิภาค อำเภอละหานทราย จำนวน 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 2, 3, 5, 6 และหมู่ที่ 9 นอกจากนี้สำนักงานเทศบาลฯ ยังส่งเสริมการใช้น้ำประปาหมู่บ้าน โดยใช้น้ำทั้งจากแหล่งน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติและแหล่ง น้ำที่ทางราชการสร้างขึ้น แต่ปัจจุบันคุณภาพของน้ำยังไม่สะอาดพออยู่ระหว่างการพัฒนาคุณภาพน้ำเพื่อให้ประชาชนมีน้ำประปาที่สะอาดใช้อย่างทั่วถึงครบทุกหมู่บ้าน (สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัด แผน 3 ปี 2552-2554, 2551, 53)

2.3 สำหรับประเด็นเกี่ยวกับสภาพความเปลี่ยนแปลง ความเสื่อมโทรม การสูญเสียผลกระทบ การอนุรักษ์และการฟื้นฟูแหล่งน้ำ พบว่า แหล่งน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติส่วนใหญ่ ดินเงิน เนื่องจากการปรับสภาพพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม การทับถมของตะกอนดินและจากการกัดเซาะของน้ำฝน นับตั้งแต่ปี 2540 แหล่งน้ำธรรมชาติได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานทางราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ราษฎรในพื้นที่ชุมชนตำบล บ้านกรวดปัญญาวัด มีแหล่งน้ำเพียงพอสำหรับอุปโภค - บริโภค ตลอดปี (ปญญา ชนะชัยและวัง หนู ประโคน, 2551, กันยายน 13)

3. ป่าไม้และป่าชุมชน จากการศึกษา พบว่า ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ เดิมเป็นพื้นที่ราบลุ่มมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์มาก ต่อมาเมื่อมีคนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้นมีการตัดไม้ เพื่อใช้สร้างที่อยู่อาศัย อีกทั้งมีการแผ้วถางเพื่อใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตรป่าไม้จึงค่อยๆ หดไปลง มีสภาพป่าให้เห็นน้อยมากจะพบเฉพาะบริเวณพื้นที่สาธารณะประจำหมู่บ้านหรือในพื้นที่ป่าภายใน บริเวณวัดเท่านั้น นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 มีพื้นที่ปลูกป่าเพิ่มมากขึ้นจากการส่งเสริมของหน่วยงาน ทางราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการส่งเสริมปลูกยางพาราของ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และการปลูกไม้โตเร็วเพื่อใช้สอย เป็นต้น

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ จากการศึกษาพบว่า ราษฎรจะให้ความสำคัญกับดิน น้ำ ป่าไม้ เป็นอันมาก เนื่องจากมีความเชื่อสืบต่อกันมาว่า ในดิน น้ำ ป่าไม้ จะมีเทวดารักษาคุ้มครองดูแลอยู่ การที่จะปฏิบัติกิจกรรมใดๆ ต่อดิน น้ำ ป่าไม้ จะต้อง มี พิธีกรรม บอกกล่าวหรือพิธีบวงสรวงขอขมาทุกครั้ง เพราะมีความเชื่อว่าหากไม่มีการบอก กล่าวก่อนเทวดาที่ดูแลรักษาอยู่จะโกรธหรือบันดาลโทษภัยให้แก่ตนเองและครอบครัว เป็นต้น กรณีนี้พบตัวอย่างเช่นในชุมชนเขมร มักไม่นิยมนำที่นาไปปรับหรือขุดเป็นสระน้ำเพราะถือว่าที่ นานี้เป็นแหล่งผลิตข้าวซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ จะมีเทวดาทั้งพระแม่โพสพและพระแม่ธรณีดูแล รักษาการที่จะ ไถปรับที่นาหรือขุดบ่อจะต้องมีพิธีเช่นไหว้ โดยการนำไก่ต้ม (ตัวผู้สีดำ) สุราขาว ไปเซ่นไหว้เพื่อบอกกล่าวต่อพระแม่ธรณีให้รับรู้ก่อนลงมือกระทำกิจกรรมทุกครั้ง เพราะมีความ เชื่อว่าพระแม่ธรณีจะบันดาลให้ตนเองและครอบครัวมีความเจริญรุ่มเย็น กิจกรรมไถนาได้ผลผลิต อุดมสมบูรณ์ดี และหากนำดินมาใช้เพื่อการปั้น เช่น เตาเผา เครื่องปั้น จะต้องทำพิธีบวงสรวง พระแม่ธรณีก่อน โดยการเชิญพ่อพร้าหมัดมาทำพิธีพร้อมเครื่องเซ่นไหว้ ประกอบด้วย หัวหมู 2 หัว สุราขาว 1 ขวด ข้าวห่อหุ้มพร้อมดอกไม้รูปเทียน และต้องนำดินที่จะใช้ทำเตาเผาหรือทำ เครื่องปั้นมาเข้าพิธีด้วยทุกครั้ง เป็นต้น

ส่วนการจัดการเรื่องน้ำของชุมชนเขมรในพื้นที่ชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ พบว่า ชาวบ้านที่มีเขตแดนที่ทำนาติดต่อกันจะรวมตัวไปหารือกับหลวงพ่ที่วัด โดยมีผู้เฒ่าผู้แก่ที่ ชาวบ้านเคารพนับถือร่วมเป็นสักขีสักพยานก่อน จากนั้นจึงนำข้อเสนอแนะไปประชุมเพื่อตกลง บันทึกลงสัญญาประชาคมที่บ้านผู้ใหญ่หรือผู้ที่ชาวบ้านเคารพ (โดย ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์ อักษร) เมื่อตกลงกันเรียบร้อยแล้วจึงตกลงนัดหมายลงแขกแรงงาน ข้าวปลา อาหาร และเครื่องคั้น ช่วยกันขุดเหมืองส่งน้ำ (ปกติมีความกว้างประมาณ 1 เมตร หรือหากตกลงกันได้ระหว่างเพื่อน บ้านอาจมีความกว้างพอที่จะใช้เป็นทางเกวียนลำเลียงผลผลิตออกจากไร่นา) เพื่อส่งน้ำจากลำห้วย ไปยังไร่นาของตนเองและชาวบ้านยังใช้ เป็นเส้นทางเดินของวัวควายไปไถนาไม่เหยียบทำลายนา ชาวคนอื่น สำหรับการขุดเหมืองส่งน้ำจะต้อง มีพิธีเซ่นไหว้บอกกล่าวต่อพระแม่ธรณีให้รับรู้ก่อน

ลงมือ ทุกครั้งเช่นเดียวกันกับการขุดสระ เหมือนส่งน้ำที่ได้ทุกคนต่างมีความเชื่อร่วมกันว่า
เหมือง ส่งน้ำเปรียบเสมือนเป็นรอยเท้าของพระพุทธ (เปรียบกันโลง) ที่นำความสุขมาสู่ศาสนิก
ชนทั่วไป ฉะนั้นทุกคนต้องให้เคารพนับถือร่วมกัน การใช้น้ำจากเหมืองเพื่อทำนาหรือการเหมือง
ใช้เป็นเส้นทางเดินของโค กระบือ ไปไร่นา ผู้หนึ่งผู้ใดจะยึดถือเป็นของตนไม่ได้ หากใครปิดกั้น
หรือบุกรุกชาวบ้านมีความเชื่อว่าผู้นั้นจะต้องประสบกับเคราะห์กรรม หรือการดำเนินชีวิตจะพบแต่
อุปสรรคนานัปการ ตาพร่าพราง หรือตาบอดสนิท เป็นต้น ในประเด็นนี้จะเห็นว่าชาวบ้านจะยึด
หลักธรรมของพุทธศาสนา (ศีล 5) วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น รวมถึง กฎระเบียบที่ชาวบ้าน
ร่วมกันกำหนดขึ้นจากเวทีประชาคม เป็นหลักยึดในการดำเนินกิจกรรม

นอกจากนี้ พบว่า การโอนกรรมสิทธิ์มรดกที่ดินให้แก่บุตรหลาน พ่อแม่จะโอนมรดก
ที่ดินเพื่อเป็นกรรมสิทธิ์แก่บุตรหลานต่อเมื่อแต่งงานมีครอบครัวแล้วและมีความประพฤติดีเท่านั้น
เพราะถือว่ามีความรับผิดชอบและต้องการให้เป็นมรดกในการเลี้ยงดูครอบครัวต่อไป ปัจจุบันยังคง
พบเห็นอยู่ในทุกชุมชน โดยเฉพาะชุมชนเขมร (เพียบ ปุยะติ, ประเสริฐ ศรีงาน, กิจ บาลโสง และ
วิรุณ รัฐอินทร์, 2551, กันยายน 15)

สภาพเศรษฐกิจ

จากการศึกษา โครงสร้างทางเศรษฐกิจและรายได้ประชากร ชุมชนเทศบาลตำบลบ้าน
กรวดปัญญาวัดน์ พบว่า ลักษณะการประกอบอาชีพของประชาชนในเขตชุมชนเทศบาลตำบลบ้าน
กรวดปัญญาวัดน์ โดยทั่วไปประกอบอาชีพการเกษตรและรับจ้าง ได้แก่ ทำไร่ ทำนา ปลูกผัก
ปลูกยางพารา เลี้ยงไก่ฟาร์ม โค กระบือ สุกร ร้านขายของชำ และการบริการ เป็นต้น

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับรายได้ของประชากร พบว่า มีรายได้เฉลี่ย 35,605 บาท/คน/ปี
(ข้อมูล จปฐ. ปี 2551) (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านกรวด, 2551)

นอกจากนี้ ในการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่
ประกอบอาชีพการเกษตรในพื้นที่ทั่วไป ได้แก่ (สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านกรวด, 2551)

1. ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 70
2. ประกอบอาชีพปศุสัตว์ คิดเป็นร้อยละ 20
3. ประกอบอาชีพรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 7
4. ประกอบอาชีพบริการ คิดเป็นร้อยละ 3

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลพื้นที่ทำการเกษตรแยกตามเอกสารสิทธิ์ แยกตามพืช
เศรษฐกิจที่สำคัญๆ และข้อมูลกลุ่ม / องค์กร อาชีพภาคเกษตรกรรม และข้อมูลกลุ่ม / องค์กร
อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม รายละเอียดดังตาราง 6-9

ตาราง 6 ที่ทำการเกษตรแยกตามเอกสารสิทธิ์

จำนวน หมู่บ้าน	พื้นที่ทำการเกษตรแยกตามเอกสารสิทธิ์ (ไร่)							รวมพื้นที่ การเกษตร
	พื้นที่ ทำนา	พืช สวน	พืช ไร่	ผัก สวนครัว	ไม้ ดอก	เลี้ยง สัตว์	การ เกษตรอื่นๆ	
15	13,292	2,365	1,329	104	-	34	139	17,263
คิดเป็นร้อยละ	77	13.7	7.7	0.6	-	0.2	0.8	

ที่มา (สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านกรวด, 2551)

ตาราง 7 พื้นที่ทำการเกษตรแยกตามพืชเศรษฐกิจที่สำคัญๆ

จำนวน หมู่บ้าน	พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ (ไร่)								พืชอื่นๆ ทั้งหมด	ครัวเรือน เกษตรกร (ครัว.)	แรงงาน เกษตรกร (คน)
	จำนวนปี			อ้อย โรง งาน	มัน สำปะหลัง	ยาง พารา	ยูคา ลิป ดัส	หม่อน			
	ข้าว มะลิ	ข้าวเจ้า อื่นๆ	ข้าว เหนียว								
15	12,602	604	86	656	674	1,933	449	-	259	852	1,932
คิดเป็น ร้อยละ	73	3.5	0.5	3.8	3.9	11.2	2.6	-	1.5		

ที่มา (สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านกรวด, 2551)

ตาราง 8 ข้อมูลกลุ่ม / องค์กร อาชีพภาคเกษตรกรรม

ชื่อกลุ่ม / องค์กร	ที่ตั้ง		ผลผลิต / ผลิตภัณฑ์	ประธานกลุ่ม
	เลขที่	หมู่ที่		
กลุ่มเพาะเห็ด	86	13	เพาะเห็ดนางฟ้า	นายวิชัย พัวคุณมี
กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง	51	12	ผักปลอดสารพิษ ไม้พื้นเมือง จักสาน เลี้ยงปลา	นายตัน สืบสำราญ
กลุ่มเลี้ยงโคพันธุ์พื้นเมือง	51	12	โคพันธุ์พื้นเมือง	นายตัน สืบสำราญ
กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง	66	10	ผักปลอดสารพิษ ไม้พื้นเมือง จักสาน เลี้ยงปลา	นายบุญเส็ง นามพันธ์
กลุ่มปลูกผักสวนครัว ปลอด สารพิษ	7	16	ผักสวนครัวปลอดสารพิษ	นายสมจิตร เรือนไทย
กลุ่มปลูกยางพารา	51	12	ผลิตภัณฑ์ยางแผ่นดิบ	นายตัน สืบสำราญ

ตาราง 8 (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม / องค์กร	ที่ตั้ง		ผลผลิต / ผลิตภัณฑ์	ประธานกลุ่ม
	เลขที่	หมู่ที่		
กลุ่มโครงการส่งเสริมการ ใช้น้ำตามแนวเศรษฐกิจ พอเพียง	50	12	เกษตรผสมผสาน	นายเทียบ ปุยะติ
กลุ่มปลูกยางพารา	51	12	ผลิตภัณฑ์ยางแผ่นดิบ	นายคัน สืบสำราญ

ที่มา (สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านกรวด, 2551)

ตาราง 9 ข้อมูลกลุ่ม / องค์กร อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม

ชื่อกลุ่ม / องค์กร	ที่ตั้ง		ผลผลิต / ผลิตภัณฑ์	ประธานกลุ่ม
	เลขที่	หมู่ที่		
กลุ่มทำดอกไม้จัน	92	3	พวงหรีด / ดอกไม้จัน	นางเกษราภรณ์ บโนวิสุทธ์
กลุ่มทอเสื่อกก	40	12	เสื่อกก	นางบัวแพง คาไสสง
กลุ่มทอเสื่อกก	170	10	เสื่อกก	นางอรุณฉวี กองภา
กลุ่มอนุรักษ์ผ้าไหม พื้นเมือง (ลาว)	22/1	12	ผ้าไหมพื้นเมือง	นางประยูร เวโสวา
กลุ่มเกษตรอินทรีย์	22/1	12	ปุ๋ยหมักชีวภาพ	นายสมพร เวโสวา
กลุ่มทำดับหญ้าคา		8	ดับหญ้าคา	นายสัญญา สืบสวน
กลุ่มอนุรักษ์ผ้าไหม พื้นเมือง (เขมร)	1	16	ผ้าไหมทอมือ	นางสำเภา วิงประโคน
กลุ่มอนุรักษ์ เครื่องปั้นดินเผา	36	5	เครื่องปั้นดินเผา	นางพินิจ แจ้งประโคน
กลุ่มเสริมสวย	162	10	เสริมสวย	นางวิไล ชำนาญพนา
กลุ่มอนุรักษ์ดนตรีไทย	9	7	มโหรีพื้นเมือง	นายชิน โนนประโคน

ที่มา (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์, 2551)

ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและรายได้ประชากรในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวด
ปัญญาวัดนี้ พบว่า มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เป็นองค์ประกอบในการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งเดิม

จะทำในลักษณะปัจเจกบุคคลแต่ปัจจุบันได้รับการพัฒนาในรูปกลุ่มมากยิ่งขึ้น อาชีพที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาที่พบเห็นในชุมชน ได้แก่ การทอผ้าไหมพื้นเมืองของชาวบ้านนอกจากจะใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทุนทางด้านสังคมดั้งเดิมแล้ว ปัจจุบันมีการยกระดับฝีมือการทอผ้าไหมเพื่ออนุรักษ์ผ้าพื้นเมืองด้วยเทคนิค สีธรรมชาติ (ใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น) ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมโดยใช้วัสดุจากธรรมชาติเป็นสีย้อม (สีจากพืชและสีจากสัตว์) เช่น ใช้ลูกมะเกลือย้อมผ้าหากต้องการสีดำ เปลือกประดู่ หรือแก่นมะขมสด หากต้องการสีโอลโรส ใบหูกเหล็ก หรือใบหญ้านาง หากต้องการสีเขียวสดหรือเขียวเข้ม ใช้แก่นของฝางแดงหรือครั้งหากต้องการสีแดง เป็นต้น มีการใช้แรงงานภายในครัวเรือนช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีการรวมกลุ่มเพื่อยกระดับและพัฒนาฝีมือในการทอผ้าไหมพื้นเมืองซึ่งทำให้กลุ่มสตรีมีอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ ช่วยลดปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมืองใหญ่ส่วนใหญ่จะใช้เวลาที่ว่างจากการทำเกษตรกรรมเพราะชุมชนอีสานเป็นชุมชนที่ทำเกษตรกรรมเป็นหลักหวังพึ่งน้ำเป็นปัจจัยในการผลิตซึ่งนับว่าเสี่ยงมาก แต่ชุมชนยังมีการทอผ้าไหมไว้ เพื่อใช้ในครอบครัวและเป็นการต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง และใช้ในโอกาสเทศกาลหรือประเพณีสำคัญ เช่น งานแต่งงาน ประเพณีงานศพ งานต้อนรับแขกผู้ที่มาเยือน และไว้ขายสมาชิกกลุ่มและเครือข่าย ส่วนมากชาวบ้านนิยมนุ่งผ้าไหมในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น ทำบุญ ตักบาตร ประเพณีวันแต่งงาน เข้าพรรษา ออกพรรษา ฯลฯ การทอผ้าไหมเป็นวิถีชีวิตหลังจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมจึงพบเห็นชาวบ้านจะนิยมทอผ้าทั้งชุมชนลาว เขมร และกวยผลิตกัน นอกจากจะใช้ในครอบครัวแล้วหากครอบครัวใดมีลูกสาวแม่และลูกสาวจะทอผ้าเก็บไว้เพื่อเตรียมเป็นเครื่องไหว้ผู้ใหญ่เมื่อแต่งงาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า การสาวไหมจะต้องคอยสังเกตหากตรงกับวันพระหรือหากสตรีผู้สาวไหมมีประจำเดือน และก่อนทอผ้าไหมทุกครั้งจะต้องมีขันธใส่หมากพลูเพื่อไหว้ครู (รำลึกถึงบุญคุณและสร้างกำลังใจ) (เพ็ช บุษะติ, ประเสริฐ ศรีงาน, ดัน สืบสำราญ, ประยูร เวโสภา, กิจ บาลโสภ และจำเริญ แอกระโคน, 2551, กันยายน 20)

สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสาน เป็นการนำวัสดุภายในชุมชนมาแปรรูปให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่และมีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น และใช้แรงงานของคนภายในครอบครัวตนเองมีการเกื้อกูล ดูแลคนภายในชุมชนเอง รวมทั้งช่วยลดปัญหาการว่างงานอีกด้วย เครื่องมือในการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็น เครื่องมือจับปลา เครื่องใช้ภายในครัวเรือน เป็นต้น เป็นสิ่งที่ผลิตขึ้นเพื่อใช้เองภายในชุมชนจึงถือว่าอาชีพการจักสานมีความผูกพันกับในชุมชนมากตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันกลุ่มชนที่ยังคงรักษาอาชีพนี้ไว้ถึงแม้ว่าระบบทุนนิยมจะผลิตเครื่องอำนวยความสะดวกจากวัสดุอื่น ๆ มาทดแทนก็ตาม นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนมีการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นมาและใช้ในพิธีกรรม การประกอบอาชีพ เป็นภาชนะใช้สอย เป็นต้น ปัจจุบันผลิตภัณฑ์จักสานก็ยังคงใช้เครื่องมือเหล่านี้เป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของกับเพื่อนบ้าน รวมถึงมีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิตเป็น

กิจกรรมส่งเสริมการช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันกันและกัน เป็นต้น (นายกิจ บาลโสง , นายพูน
 ฤทธิ์และนายตัน สืบสำราญ, 2551, กันยายน 20)

นอกจากนี้ภูมิปัญญาด้านการทอเสื่อกก จากการศึกษา พบว่า การทอเสื่อกกถือเป็น
 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดติดต่อกันมาเป็นเวลานาน เป็นการนำผลการเกษตรที่มีอยู่ตาม
 ธรรมชาติ มาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สำหรับใช้ในครัวเรือน หรือใช้ประกอบในพิธีการที่เกี่ยวข้อง
 กับศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีชุมชน เช่น ชาวบ้านนิยมนำต้นกกมาทอเป็นผืนเสื่อเพื่อเป็นปัจจัย
 นำไปถวายแด่พระสงฆ์ในประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า การทำบุญตามประจำปี และเพื่อเป็น
 ของฝากแก่ผู้ร่วมประเพณีในเทศกาลต่างๆ สำหรับการเรียนรู้จะได้รับการถ่ายทอดจากแม่หรือยาย
 เป็นการเรียนรู้โดยการปฏิบัติติดต่อกันตั้งแต่เด็กนักเรียน โดยใช้เวลาวางจากกิจกรรมไร่นา เป็นต้น

ในการเตรียมต้นกก พบว่า ส่วนใหญ่ชาวบ้านนิยมเตรียมในช่วงกลางเดือนสิบ ซึ่งเป็น
 ช่วงตรงกับเทศกาลสารทไทย เมื่อชาวบ้าน (เฉพาะผู้หญิง) นำอาหารหวานคาว หมาก พลู แป้ง
 และเครื่องหอม ไปไหว้พระแม่โพสพในนาข้าวของตนเอง เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะนำต้นกกที่ขึ้นตาม
 ทุ่งนา หรือห้วยหนองคลองบึงมัดแบกกลับบ้าน เพราะมีความเชื่อในช่วงดังกล่าวต้นกกจะแก่
 เต็มที่มีความเหนียวเมื่อนำมาทอเป็นผืนเสื่อจะเหนียวทนทาน (สังเกตจากต้นกกจะเริ่มออกดอกดูม
 หากดอกบานแสดงว่าต้นกกจะแก่เกินไปจะกรอบหักง่าย) จากนั้นจึงนำต้นกกที่ได้มาคัดขนาดและ
 ความยาวก่อนนำมาสอยเป็นเส้นเล็กๆ แล้วนำไป ผึ่งแดด 1-2 วัน จากนั้นจึงนำไปผึ่งลม 3-5 วัน
 ก่อนนำไปเก็บไว้ในที่ร่ม ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนำเส้นกกมาทอเป็นผืนเสื่อในระหว่างรอกการ เก็บ
 เกี่ยวหรือหลังการเก็บเกี่ยว เดิมมักไม่นิยมการย้อมสีจะทอเป็นสีธรรมชาติ การสืบทอดมักจะสื
 บทอดจากแม่ หรือยาย กับลูกหรือบุตรหลานที่เป็นหญิงมากกว่าชายโดยเป็นการสอนให้ปฏิบัติ
 ชาวบ้านจะนำผลิตภัณฑ์เสื่อกกมาเป็นผลิตภัณฑ์สำหรับใช้ในครัวเรือน หรือ บางครั้งนิยมนำ
 ผลิตภัณฑ์เสื่อกกไปในพิธีการที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีชุมชน เช่น นำไปถวายแด่
 พระสงฆ์ในประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า การทำบุญประจำปี และเพื่อเป็นของฝากแก่ผู้ร่วม
 ประเพณีในเทศกาลต่างๆ รวมถึงฝากญาติพี่น้อง เป็นต้น

ปัจจุบันชาวบ้านจะนำสีเคมีมาย้อมเพื่อให้เกิดสีสันและลวดลายต่างๆที่สวยงาม เช่น
 ลายขีด ลายมัดหมี่ และนิยมนำเสื่อกกมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริม
 มากขึ้น หากจะนำผลิตภัณฑ์เสื่อกกไปในพิธีการที่เกี่ยวข้องกับศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีชุมชน
 เช่น นำไปถวายแด่พระสงฆ์ในประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า การทำบุญประจำปี ชาวบ้านจะนิยม
 ลงแขกในการเตรียมต้นกก การจัก (สอย) เส้นกก และทอเสื่อร่วมกัน ทั้งปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่
 และลูกหลาน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่แสดงถึงการสืบทอดภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม

จากการศึกษาภูมิปัญญา สาขา การทอเสื่อกก พบว่า การถ่ายทอดจะเป็นลักษณะ

การปฏิบัติโดยตรงเป็นการถ่ายทอดระหว่างสมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นหญิง เช่น ขายกับหลาน แม่กับลูก การถ่ายทอดนิยมทำในช่วงฤดูรอการเก็บเกี่ยว หลังการเก็บเกี่ยว เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำไว้ใช้ในครอบครัว เป็นของฝากแก่ญาติพี่น้อง รวมถึงเพื่อนำไปเป็นปัจจัยในการทำบุญในเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา เช่น ประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น ปัจจุบันการทอดเสือกได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐให้การฝึกอบรมเพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เช่น การทอดเสือกลายจืด การทอดเสือกลายมัดหมี่ และมีวัตถุประสงค์เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริมแก่ครอบครัว เป็นต้น (ทองใบ สืบสำราญ, แฉวอินสำราญ, ตู้ สมสวย, จำเริญ แอภประ โคน และแหล่ จันทสิงห์, 2551, กันยายน 20)

ส่วนการดำเนินกิจกรรมการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานเพื่อพัฒนาชุมชน ตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ ของหน่วยงานในพื้นที่ พบว่า มีทั้งหน่วยงานในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ดังนี้ (ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์, 2550, 46)

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอบ้านกรวด เช่น การจัดเวทีประชาคม การพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กิจกรรมด้านวัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น
2. ภาครือข่ายในพื้นที่ ดังนี้
 - 2.1 สำนักงานพัฒนาการอำเภอ สนับสนุนวิทยากรขับเคลื่อนกระบวนการกลุ่ม
 - 2.2 สำนักงานเกษตรอำเภอ สนับสนุนวิทยากรส่งเสริมการปลูกผักสวนครัว
- การทำปุยอินทรี
- 2.3 สำนักงานประมงอำเภอ สนับสนุนวิทยากรส่งเสริมการเลี้ยงปลาตก
- 2.4 ครูในชุมชน 6 โรงเรียน สนับสนุนวิทยากรและเป็นพี่เลี้ยงแนะนำกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง จัด อสม. น้อย ในสถานศึกษา และร่วมกิจกรรมสวัสดิการในชุมชน
- 2.5 โรงพยาบาลบ้านกรวด สนับสนุนวิทยากรร่วมตรวจสอบสุขภาพผู้สูงอายุ จัดทำมาตรฐานผู้สูงอายุ จัดอบรม อสม. น้อยในสถานศึกษา และร่วมกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาพในชุมชน
- 2.6 สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ สนับสนุนวิทยากรร่วมการดูแลสุขภาพและการออกกำลังกาย / การจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ
- 2.7 ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบุรีรัมย์ การส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุในชุมชน ฝึกอบรมอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ การฝึกอบรมเรื่องกองทุนสวัสดิการชุมชน และการซ่อมบ้านผู้สูงอายุ เป็นต้น

2.8 สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 5 สนับสนุนวิทยากร ส่งเสริมสนับสนุน การจัดสวัสดิการคนพิการ ฝึกอบรมอาสาสมัครพัฒนาสังคม ส่งเสริมกิจกรรม 80 คน คี โดยคัดเลือกคนดีประจำตำบล

2.9 สำนักงานพัฒนามาตรฐานสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดบุรีรัมย์ สนับสนุนวิทยากร สนับสนุนกิจกรรมศูนย์พัฒนาครอบครัวระดับตำบล คาราวานเสริมสร้างเด็ก และเยาวชน ในสถานศึกษา สนับสนุนวิทยากร / เอกสารสิทธิทางกฎหมาย และการส่งต่อ

2.10 วัฒนธรรมอำเภอ สนับสนุนวิทยากร ส่งเสริมสนับสนุนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์และฟื้นฟูขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม วิถีชุมชน

2.11 สถานีพัฒนาที่ดิน จังหวัดบุรีรัมย์ สนับสนุนวิทยากร สารเร่ง / น้ำหมักชีวภาพ

2.12 กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน การคัดเลือกและเตรียมความพร้อมของกลุ่มเป้าหมาย และร่วมขับเคลื่อนกระบวนการ

2.13 สมาชิกสภาเทศบาล 15 หมู่บ้าน ประสานงานระหว่างเทศบาลตำบล / ภาติเครือข่าย / กลุ่มเป้าหมาย โดยการจัดตั้งคณะทำงานส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม คณะทำงานที่ปรึกษาจากหน่วยงานภาครัฐ เพื่อจัดเวทีฯ และขับเคลื่อนการดำเนินงานร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย

2.14 สมาชิกครอบครัวให้การส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมของผู้สูงอายุในครอบครัว

2.15 องค์การบริหารส่วนจังหวัดบุรีรัมย์ ให้การสนับสนุนผ้าห่มกันหนาว

สภาพปัญหาของชุมชน / สังคม

ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ จากการศึกษา พบว่า ราษฎรในชุมชนพื้นที่ตำบลบ้านกรวด ปัญญาวัฒน์ ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงปัญหาทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้ (ศูนย์พัฒนาสังคม หมู่ที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์, 2550, 66)

1. ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

1.1 ราษฎรไม่มีที่ดินทำกิน / มีที่ดินทำกินน้อย ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครอบครัว

1.2 ราษฎรขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร / อุปโภค-บริโภค

1.3 ราษฎรขาดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ.

1.4 ปัญหานี้สืบเนื่องจากราษฎรขาดเงินทุนในการประกอบอาชีพ ต้นทุนในการผลิตมีราคาสูง

- 1.5 ราษฎรปัญหาความยากจน ไม่มีรายได้ที่มั่นคง
- 1.6 ราษฎรมีค่านิยมตามวัฒนธรรมท้องถิ่น / ค่านิยมตะวันตกฟุ่มเฟือย
- 1.7 ไม่มีกลุ่มองค์กรที่เข้มแข็งด้านอาชีพในหมู่บ้าน
- 1.8 ราษฎรขาดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน
- 1.9 ผลผลิตการเกษตรราคาต่ำ / ราคาไม่แน่นอน
- 1.10 การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงาน / ขาดแคลนแรงงานหนุ่มสาวในภาคเกษตรกรรม
- 1.11 ปัญหาการบุกรุกที่ดินสงวน / การขาดแคลนทำเลในการเลี้ยงสัตว์
2. ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

ฤดูเก็บเกี่ยว

- 2.1 ปัญหาความยากจนส่งผลให้มีการอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานสูง โดยเฉพาะหลัง

ถูกหลานดูแลเอาใจใส่

- 2.2 โครงสร้างของชุมชนเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ส่งผลทำให้ผู้สูงอายุขาด
- 2.3 ครอบครัวแตกแยก ส่งผลทำให้ผู้สูงอายุต้องรับภาระเลี้ยงดูบุตรหลาน
- 2.4 ขาดเงินทุนการศึกษาสำหรับบุตร
- 2.5 ปัญหาด้านความขัดแย้งในด้านความคิด (การเมือง)
- 2.6 กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาขาดพัฒนาการที่เหมาะสมต่อเนื่อง
- 2.7 การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย / หนี้สินมาก
- 2.8 อบายมุข เหล้า บุหรี่ และการพนัน
- 2.9 เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมตามวัย / การมั่วสุม
- 2.10 ปัญหาโรคติดต่อ / โรคเกี่ยวกับเพศสัมพันธ์
- 2.11 มีพฤติกรรมเลียนแบบสื่อและค่านิยมตะวันตก
- 2.12 ปัญหาการว่างงาน ไม่มีอาชีพและรายได้ที่มั่นคง
- 2.13 ปัญหาความเสื่อมทางคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม และวัฒนธรรมชุมชน
- 2.14 เห็นแก่ตัว เสียสละเพื่อส่วนรวมน้อยลง

นอกจากนี้จากการศึกษา พบว่า ในพื้นที่ชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒน์ สตรี มีค่านิยมแต่งงานกับชาวต่างชาติมีอัตราส่วนมากที่สุดเมื่อเทียบกับพื้นที่ตำบลอื่นๆ ในอำเภอบ้านกรวด จึงมักพบเห็นสตรีที่แต่งงานกับชาวต่างชาติมีนิสัยการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ใช้สินค้าในการก่อสร้างบ้านเรือนและใช้รถยนต์หรูหรารวมถึงมักพบเห็นมีการรวมกลุ่มชอบดื่มสุราและสิ่งมีนเมาในที่สาธารณะอยู่เป็นประจำ ค่านิยมดังกล่าวมีแนวโน้มส่งผลให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบของคนในชุมชน โดยเฉพาะคนหนุ่มสาว หากไม่มีมาตรการป้องกันใดๆ จากองค์กรที่เกี่ยวข้องแล้ว คาดว่า

ค่านิยมดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อในด้านสังคมที่ได้นำมาพิจารณาเป็นกรณีพิเศษในอนาคต โดยเฉพาะเด็ก 2 วัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นมาระหว่างมารดาชาวไทยและบิดาชาวต่างชาติ

3. ปัญหาทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- 3.1 ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ทั้ง ดิน น้ำ และป่าไม้
- 3.2 การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างฟุ่มเฟือย ขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ การอนุรักษ์ และการพัฒนาที่เหมาะสม
- 3.3 การใช้สารเคมีในภาคเกษตรกรรม
- 3.4 ปัญหาการบุกรุกที่ดินสงวน
- 3.5 ปัญหาขยะและสิ่งปฏิกูล ราษฎรขาดความรู้ความเข้าใจในการกำจัดและการบำบัด ที่ถูกต้องเหมาะสม
- 3.6 ขาดการปลูกจิตสำนึกร่วมกันในการรณรงค์เพื่อพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่เป็นรูปธรรม
- 3.7 ภาคท้องถิ่นยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมน้อยเมื่อเทียบกับสภาพปัญหาความเสื่อมโทรม

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของบริบทชุมชนและบริบทภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดนี้ พบว่าประกอบด้วย

1. ความสัมพันธ์ด้านกลุ่มชาติพันธุ์ วัฒนธรรมประเพณีชุมชน และฮีด 12 ครอง 14 เนื่องจากชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดนี้ มีราษฎรที่อพยพมาจากหลายจังหวัดจึงมีความหลากหลายด้านชาติพันธุ์ ทั้ง ไทย ลาว เขมร และ กูย จึงส่งผลทำให้ในพื้นที่ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดนี้ มีผู้ที่มีความรู้ความสามารถหลายสาขามีการสืบทอดเชื่อมโยงกันมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม สาขาหัตถกรรม สาขาแพทย์แผนไทย สาขาศิลปกรรม สาขาปรัชญา ศาสนาและประเพณี และ สาขาโภชนาการ เป็นต้น ในเทศกาลงานประเพณีประจำปี การประกอบอาชีพ การประกอบพิธีงานมงคลต่างๆจึงมักพบเห็นกิจกรรมด้านภูมิปัญญาสาขาต่างได้รับการถ่ายทอดหรือแสดงให้เห็นในโอกาสต่างๆทั้งในงานเทศกาล ตลอดปี

2. ความสัมพันธ์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการประกอบอาชีพและวิถีชีวิต พบว่าชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดนี้ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม จึงมักพบเห็นกิจกรรมการถ่ายทอดหรือการนำภูมิปัญญาผู้สูงอายุไปใช้ประกอบ ในกิจกรรมการเกษตร ทั้งการเตรียมการเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว และการนำผลผลิตการเกษตรทั้งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและที่ได้จากการเพาะปลูกมาปรุงเป็นอาหารรับประทานในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

3. ความสัมพันธ์ด้านผู้นำ / ความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน พบว่า เนื่องจากชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาววัฒน์เป็นชุมชนเก่าแก่มิขนาดใหญ่มิประวัติการปกครองมายาวนาน จึงพบว่าในชุมชนจะมีผู้นำทุกระดับที่มีความเข้มแข็ง ซื่อสัตย์ เสียสละและมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนา นับเป็นจุดเด่นที่ส่งผลต่อความเจริญก้าวหน้าในการพัฒนา นอกจากนี้ยังพบว่า พระสงฆ์และวัดยังมีบทบาทสูงต่อการพัฒนา ภูมิปัญญาหลายด้าน

4. ความสัมพันธ์ด้านการประสานงานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุจากองค์กรชุมชนทั้งในพื้นที่และต่างจังหวัด พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกกลุ่มหรือชมรมผู้สูงอายุ จึงมีโอกาสดำเนินการพัฒนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากหน่วยงานราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมแก่ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

5. ความสัมพันธ์ด้านนโยบายของภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการดำเนินกิจกรรมในรูปกลุ่มหรือชมรมภูมิปัญญาผู้สูงอายุจึงมีโอกาสดำเนินการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาจากหน่วยงานราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

บทที่ 6

ผลการศึกษา

การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาตามขั้นตอนและวิธีการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับความมุ่งหมายของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน
3. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

การศึกษาเพื่อจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

การศึกษาชุมชนเพื่อจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล มีผลการศึกษา 2 ประเด็น ดังนี้

1. ศึกษาความเป็นมาของพื้นที่เป้าหมายจากข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาจากสรุปผลการดำเนินงาน โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคมเชิงบูรณาการในระดับพื้นที่ปี 2550 ของศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้วิธีอภิปรายกลุ่มเป็นกระบวนการศึกษาข้อมูลภายใต้การมีส่วนร่วมของคณะผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาล พนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ เจ้าหน้าที่สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่จากศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้บริหาร โรงเรียนในเขตพื้นที่ตำบลบ้านกรวด คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้านและคณะอาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ผลจากการจัดเวทีเพื่อพัฒนาโจทย์ทำให้ได้หัวข้อการวิจัยที่เหมาะสมร่วมกัน คือ การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กร

2.2 การศึกษาเพื่อเพิ่มเติมข้อมูลในประเด็นต่างๆ ให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น โดยจัดเวทีอภิปรายกลุ่ม แล้วจึงนำมาวิเคราะห์ประกอบการจัดทำแผนปฏิบัติและประเมินผลให้ครบถ้วนสมบูรณ์ พบว่า มีผู้สูงอายุจากภูมิปัญญาสาขาต่างๆ ที่ต้องการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ชุมชน จำนวน 115 คน แยกเป็นกลุ่มตามศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุและสาขาภูมิปัญญา ดังนี้

2.2.1 แยกกลุ่มตามศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุได้ ได้แก่ 1) กลุ่มครูภูมิปัญญา 2) กลุ่มที่มีศักยภาพในการช่วยเหลือชุมชน และ 3) กลุ่มที่มีศักยภาพแต่ต้องได้รับการช่วยเหลือจากชุมชน ประกอบด้วย

2.2.1.1 กลุ่มที่มีศักยภาพในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) และกลุ่มที่มีศักยภาพในการช่วยเหลือชุมชน จำนวน 35 คน

2.2.1.2 กลุ่มที่มีศักยภาพแต่ต้องได้รับการช่วยเหลือจากชุมชนหรือองค์กร ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 80 คน

2.2.2 แยกกลุ่มตามสาขาภูมิปัญญา สามารถจัดกลุ่มตามลักษณะได้ 6 สาขา ประกอบด้วย

2.2.2.1 สาขาเกษตรกรรม จำนวน 12 คน ประกอบด้วย การเลี้ยงวัว 4 คน การเลี้ยงควาย 2 คน การเลี้ยงสุกร 5 คน และการปลูกผักสวนครัว 1 คน

2.2.2.2 สาขาหัตถกรรม/อุตสาหกรรม จำนวน 77 คน ประกอบด้วย การจักสาน 24 คน การทำไม้กวาด 12 คน การทอผ้าไหม 18 คน การทอเสื่อกก 12 คน การทำดับหญาคา 5 คน ช่างไม้แกะสลัก 5 คน และอุปกรณ์จับสัตว์ 1 คน

2.2.2.3 สาขาแพทย์แผนไทย จำนวน 12 คน ประกอบด้วย หมอเป่ากระดูก 3 คน หมอเป่าพิษไข้ 2 คน นวดแผนโบราณ 3 คน หมอดำยา 1 คน และหมอยาสมุนไพร 3 คน

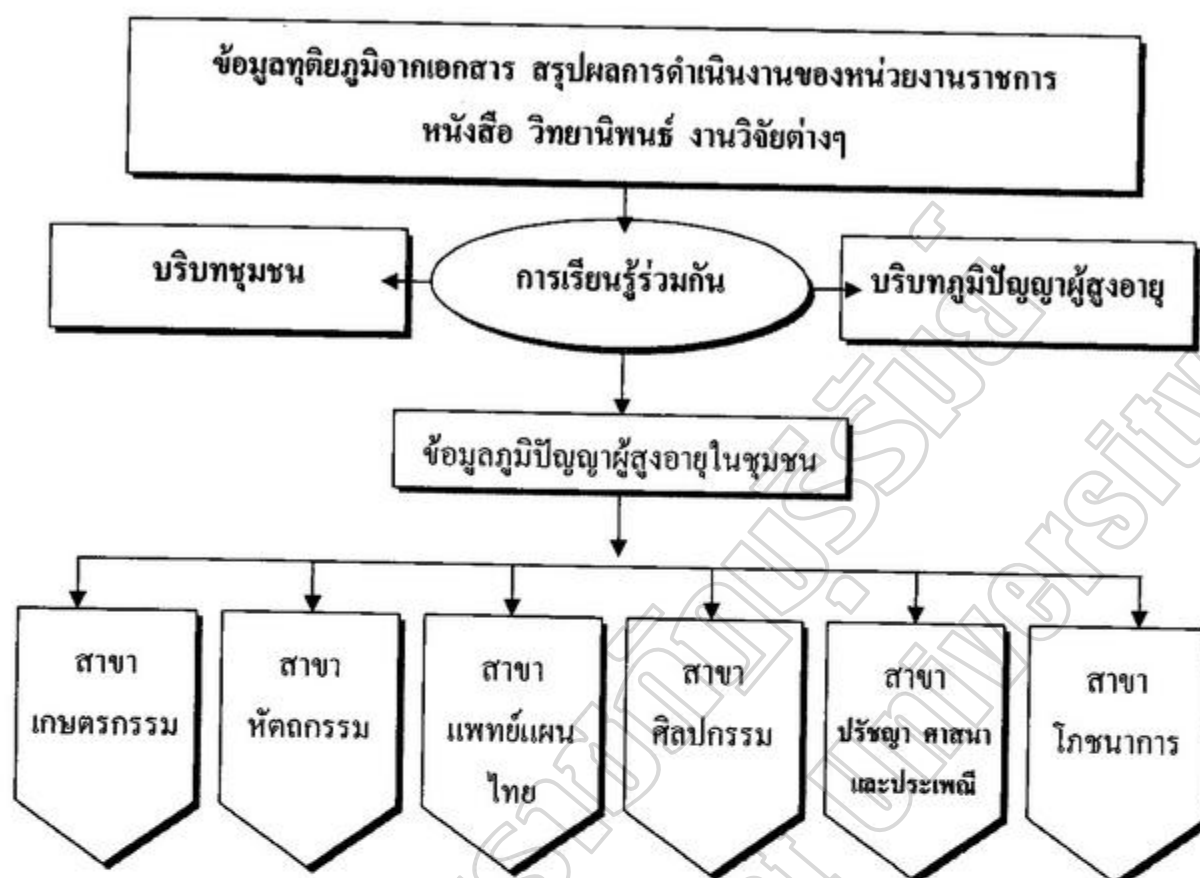
2.2.2.4 สาขาศิลปกรรม จำนวน 5 คน ประกอบด้วย กลองมโหรี 1 คน หมอลำกลอน 2 คน ครูสอนมวยไทย 1 คน และร้องสรภัญญะ 1 คน

2.2.2.5 สาขาปรัชญา ศาสนา และประเพณี จำนวน 7 คน ประกอบด้วย พิธีกรรมงานศพ (สับปะหรือ) 1 คน หมอสูตรพิธีกรรมงานมงคล 2 คน หมอดูดวง ร่ำทรง 2 คน และการทำพานบายศรีสู่ขวัญ 2 คน

2.2.2.6 สาขาโภชนาการ จำนวน 2 คน ประกอบด้วย การประกอบอาหารอีสาน 1 คน และการประกอบอาหารเขมร 1 คน

การสังเกตจากการศึกษา พบว่า ในการประสานงานที่มิวิจัยและผู้เกี่ยวข้องเพื่อร่วมจัดเวทีอภิปรายกลุ่ม ผู้วิจัยจากศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ และผู้วิจัยจากสำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ จะเป็นศูนย์กลางในการประสานงานนัดหมายแจ้งให้ทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมจัดเวทีทุกครั้ง ซึ่งผู้วิจัยและตัวแทนชุมชนจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ในประเด็นดังกล่าวได้รับการเสนอแนะจากนายคัน สืบสำราญ ผู้ใหญ่บ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ว่าการที่หน่วยงานราชการ มีหนังสือถึงชาวบ้านเพื่อแจ้งให้มาเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ชาวบ้านจะถือว่าตนเองได้รับเกียรติจากหน่วยงานที่ให้ความสำคัญกับตนเอง ชาวบ้านมักจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ฉะนั้นในการประชุมต้องมีหนังสือแจ้งแก่ชาวบ้านทุกครั้ง และนอกจากนี้ นายบุญนาค อยู่ทองกลาง นักพัฒนาสังคมชำนาญการ หัวหน้ากลุ่มพัฒนาสังคมและส่งเสริมสวัสดิการสังคม ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ ให้ข้อเสนอแนะว่า ในการนัดหมายที่มิวิจัยต้องให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมองค์กร วัฒนธรรมประเพณีชุมชนเป็นหลัก ไม่ควรยึดถือเอาความสะดวกของนักวิจัยเป็นเกณฑ์ เช่น ช่วงปลายเดือนที่มิวิจัยซึ่งเป็นผู้แทนหน่วยงานราชการต้องสรุปผลรายงานผลประจำเดือน และในฤดูกาลทำนา การเก็บเกี่ยวผลผลิต เทศกาลงานประเพณีต่างๆ ของชุมชน ควรปรับช่วงเวลาทำกิจกรรมให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ จึงจะทำให้ได้รับความร่วมมือในการประชุมทุกครั้ง สำหรับการคัดเลือกภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่จะเป็นกลุ่มเป้าหมาย ได้รับการเสนอแนะจากนายเวรัช ท่วมไรสง เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยบ้านโคกระเหยว่า ให้คัดเลือกจากผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 55 ปี ขึ้นไป เพราะเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ ทั้งยังเป็นกำลังสำคัญในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน เป็นต้น

สำหรับกระบวนการการศึกษาเพื่อจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ สรุปได้ดังภาพประกอบ 9

ภาพประกอบ 9 การศึกษาเพื่อจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาล
ตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

การศึกษาเพื่อวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ในชุมชน

การศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษากระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้
ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการศึกษา
ชุมชน มีผลการศึกษา ดังนี้

1. ผลจากการจัดเวทีวิเคราะห์และสรุปข้อมูล เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2551 ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ทีมวิจัยได้จัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันในการวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยการอภิปรายกลุ่ม ร่วมกับตัวแทนผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน บุคคลภายนอกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งในระดับครอบครัวหรือระหว่างเครือญาติและได้รับการถ่ายทอดมาจากพระสงฆ์ขณะที่อุปสมบทเป็นพระ นอกจากนี้บางรายยังได้รับการถ่ายทอดผ่านวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อ ของกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากราษฎรในพื้นที่ตำบลบ้านกรวดมีกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันถึง 4 กลุ่ม (ไทย ลาว เขมร กูย) จึงเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งราษฎรยังคงยึดมั่นในหลักความเชื่อทางพุทธศาสนา ผสมผสานกับ “ฮีดลิบสองคองลิบลี” และ ความเชื่อโบราณในเรื่องผี ผีบ้านผีเรือน ผีเจ้าที่เจ้าทาง เทวดา เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำรงชีวิต เป็นต้น ส่วนกิจกรรมความเชื่อทางด้านวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่พบเห็นในชุมชน ประกอบด้วย สาขาหัตถกรรม เช่น การทอผ้า การจักสาน สาขาโภชนาการ เช่น อาหารพื้นเมือง เขมร ลาว สาขาศิลปกรรม เช่น การชกมวยไทย และสาขาปรัชญา ศาสนา และประเพณี เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ รำแม่แมค รำผีฟ้า แชน โคนตา พิธีไหว้ปู่ตา และการร้องสรภัญญะ เป็นต้น

2. ผลที่ได้รับจากการศึกษาดูงานชุมชนที่มีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาทักษะเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

ตามแผนการส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ กำหนดให้มีกิจกรรมศึกษาดูงานชุมชนที่มีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาทักษะเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยความร่วมมือร่วมขององค์กรชุมชน มีผลการศึกษาดูงานตามกรอบเนื้อหา ดังนี้

2.1 การถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุบ้านหนองเฝือก สาขา หัตถกรรม (การจักสานจ้อเลียงไหม) สรุปได้ดังนี้

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการจักสานจ้อเลียงไหม ชาวบ้านจะเริ่มตั้งเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านจักสานจ้อเลียงไหมตั้งแต่ยังเป็นเด็กนักเรียนและพัฒนาเป็นอาชีพในเวลาต่อมาเป็นผู้ที่รับการสอนและถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย มาเป็นระยะเวลามากกว่า 80 ปี สำหรับรูปแบบการเรียนรู้และสั่งสมความรู้ภูมิปัญญาด้านจักสานจ้อเลียงไหม พบว่า ส่วนใหญ่การเรียนรู้จะรับการสอนและถ่ายทอดความรู้จากบุคคลในครอบครัวเดียวกัน เด็กๆ จะเรียนจาก พ่อ แม่ หรือ ปู่ ย่า ตา ยาย โดยได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ทำเป็นส่วนๆ ตามความสามารถ เช่น จะมอบหมายให้เด็กสานห้องจ้อหรือใส่จ้อก่อนในเวลาเย็นหลังเลิกเรียนหรือตอนเช้าในวันเสาร์ - อาทิตย์ เปรียบเสมือนกับการให้แบบฝึกหัดแก่เด็กรับผิดชอบ ซึ่งเมื่อเด็กจักสานเสร็จพ่อ แม่ จะให้รางวัลโดยการให้ไปวิ่งเล่นกับเพื่อนๆ ได้ ต่อมาอาชีพการจักสานจ้อเลียงไหมได้กลายเป็นอาชีพเสริมรายได้ที่มั่นคงของชุมชน การจักสานจ้อเลียงไหมจึงถือเป็นรายได้ทางหนึ่งของเด็กๆ พ่อ แม่

จะแบ่งเงินรายได้จากการจำหน่ายจ่อเพื่อเป็นค่าตอบแทนความขยันงานทำให้เด็กมีรายได้เป็นค่าอาหารหรือค่าขนม รวมทั้งได้นำเงินเข้ากลุ่มออมทรัพย์ของโรงเรียน (บ้านหนองตะไก้) และเมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เด็กนักเรียนจะมีเงินออมทรัพย์คนละนับหมื่นบาท ทำให้มีเงินสำหรับเป็นทุนการศึกษาในการเข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาต่อไป

จากประเด็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการจักสานจ่อเลี้ยงไหม ของบ้านหนองเผือกพบว่า จากการที่เด็กๆ ในหมู่บ้านได้เรียนรู้จากการปฏิบัติอยู่ทุกวันก็เกิดสังสมประสบการณ์จนสามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพแก่ตนเองและครอบครัวได้ ในประเด็นดังกล่าวได้รับคำยืนยันจากผู้นำและตัวแทนกลุ่มว่า เด็กในหมู่บ้านเมื่อเรียนจบการศึกษา มีงานทำ มีอาชีพที่มั่นคง เช่น บางคนเป็นข้าราชการครู พยาบาล ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ อบต. เด็กเหล่านั้นก็ยังมีองค์ความรู้ด้านการจักสานจ่อเป็นภูมิปัญญาติดตัวไปตลอดชีวิต ยามว่างก็จะใช้ความรู้จักสานจ่อเป็นรายได้เสริมแก่ตนเองและครอบครัวอยู่เป็นประจำ ความรู้ที่มีอยู่ในตัวพร้อมที่จะถูกนำออกมาใช้หรือถ่ายทอดตลอดเวลา (สมบัติ ปะมาทะเล, 2552, มิถุนายน 13)

นอกจากนี้ ประเด็นเกี่ยวกับวิธีการหรือรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา พบว่า ชาวบ้านหนองเผือก เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ รุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย อาจกล่าวได้ว่าเกิดมาพร้อมกับ การตั้งหมู่บ้านก็ได้ สามารถสรุปรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาได้ ดังนี้

1. เรียนรู้จากสมาชิกในครอบครัว
2. เรียนรู้จากเพื่อนบ้าน
3. เรียนรู้จากประสบการณ์ (ปฏิบัติ)

สำหรับผู้รับถ่ายทอดภูมิปัญญาจักสานจ่อเลี้ยงไหมในอดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่า ลูกหลานหรือเด็กๆ ในหมู่บ้าน จะรับการถ่ายทอดจากพ่อแม่โดยต่างคนต่างมีบทบาทเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน โดยพบว่า พ่อและบุตรชาย จะมีหน้าที่ไปเร่จำหน่ายสมุนไพร และจ่อเลี้ยงไหมในต่างจังหวัด และเมื่อกลับมายังหมู่บ้าน (ทุก 15 วัน) จะทำหน้าที่เป็นแรงงานหลักในการเตรียมไม้ไผ่ (ตัดและผ่า) สำหรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานจะทำหน้าที่จักสานท้องจ่อหรือไส้จ่อ ส่วนปู่ ย่า ตา ยาย แม่ จะทำหน้าที่ประกอบจ่อเป็นใบรอจำหน่าย ภูมิปัญญาด้านการจักสานจ่อจะทำต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานานจนเกิดความชำนาญเมื่อเด็กๆ ในแต่ละครอบครัวได้เรียนรู้การจักสานจ่อเลี้ยงไหมจากครอบครัวของตนเองแล้ว ก็จะไปเรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านหรือครอบครัวอื่นๆ เพราะว่าทุกครัวเรือนในหมู่บ้านต่างก็ประกอบอาชีพจักสานจ่อเลี้ยงไหมอยู่แล้ว เด็กก็จะเกิดทักษะและประสบการณ์มากขึ้น ความรู้จะเริ่มพัฒนาจากระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และพัฒนาเป็นระดับหมู่บ้านตามลำดับอาชีพการจักสานจ่อเลี้ยงไหมพัฒนาจากการทำเพื่อเป็นอาชีพเสริมในอดีตและสามารถพัฒนาเป็นอาชีพหลักในปัจจุบันในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ พบว่า เดิมชาวบ้านจะ

รวบรวมจ้อเลี้ยงใหม่นำไปขายให้กับหมู่บ้านต่างๆ ตั้งแต่ราคาใบละ 15 - 25 บาท ซึ่งการจักสานจ้อเลี้ยงใหม่ของหมู่บ้านมีพัฒนาการมากขึ้นเมื่อมีนายทุนต่างถิ่นมารับซื้อถึงในหมู่บ้าน ในราคาใบละ 35 บาท (3 ใบ ราคา 100 บาท) ส่งผลทำให้ชาวบ้านเริ่มหันมาประกอบกิจการจักสานจ้อเลี้ยงใหม่เป็นอาชีพอย่างจริงจัง ปัจจุบันสามารถนำรายได้เข้าสู่หมู่บ้าน ปีละประมาณ 20,000 - 50,000 บาทต่อครัวเรือน

สำหรับหน่วยงาน/สถาบัน ที่ร่วมสนับสนุน จากการศึกษา พบว่า การเริ่มต้นจักสานจ้อเลี้ยงใหม่ในอดีตของคนในหมู่บ้านหนองเผือกส่วนมากจะทำเพื่อใช้เลี้ยงใหม่ในครัวเรือนตนเอง และจำหน่ายเป็นรายได้เสริม โดยจำหน่ายให้แก่ราษฎรในหมู่บ้านใกล้เคียงเพื่อนำไปใช้เท่าที่จำเป็นมิได้ทำเพื่อเป็นอาชีพหลัก แต่เมื่อประมาณ 40 ปี ที่ผ่านมากิจการจักสานจ้อกลายเป็นอาชีพหลักของทุกครอบครัว ชาวบ้านมีรายได้จากการจำหน่ายจ้อเลี้ยงใหม่เพียงพอสำหรับเลี้ยงตนเองและครอบครัว สามารถแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะหากปีใดชุมชนประสบปัญหาจากสภาพความแห้งแล้งไม่สามารถทำนาได้ตามปกติ

อาชีพจักสานจ้อเลี้ยงใหม่ เป็นกิจกรรมนำไปสู่การรวมกลุ่มของชาวบ้าน โดยมีจักสานจ้อร่วมกัน เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอด และพัฒนาภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานจากหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอวาปีปทุม สำนักงานเกษตรอำเภอ และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองทุ่ม ให้การสนับสนุนทั้งบุคลากร เงินงบประมาณ การบริหารกลุ่ม และสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น นอกจากนี้จากการศึกษา พบว่า หากมีหน่วยงานหรือสถาบันการเงิน เช่น ธนาคารออมสิน เข้ามาเสนอเงินกู้เพื่อการลงทุนประกอบอาชีพของชุมชน ชุมชนบ้านหนองเผือกจะมีวิธีการบริหารเงินทุนร่วมกัน โดยการจัดประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านก่อน เพื่อศึกษาข้อดี ข้อเสีย แล้วจึงนำเสนอต่อประชาคมหมู่บ้านเพื่อลงมติร่วมกัน ซึ่งมติของหมู่บ้านอาจจะรับหรือไม่รับความช่วยเหลือเงินทุนต่างๆ ก็ได้ ทั้งนี้จะเป็นไปตามความจำเป็นและความต้องการของคนในชุมชนเป็นสำคัญ หากชุมชนมีมติรับโครงการใดๆ ชาวบ้านจะต้องระดมทุนร่วมทุกครั้ง ซึ่งจากการสอบถามนายเฉลิมศักดิ์ มาแก้ว ผู้ใหญ่บ้านหนองเผือก พบว่า เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง ทั้งยังเป็นการลดภาระดอกเบี้ยของชุมชนหากเป็นเงินที่ต้องกู้ยืมหรือช่วยเหลือชาวบ้านที่ประสบปัญหาไม่สามารถชำระเงินกู้ได้ตามกำหนด เป็นต้น

จากการที่หมู่บ้านหนองเผือกเป็นชุมชนต้นแบบในการพัฒนา โดยได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ ปี 2549 และ ปี 2552 ส่งผลทำให้มีหน่วยงานราชการ องค์กรภาคเอกชน และประชาชนที่สนใจเดินทางเข้าเยี่ยมชมศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำ ทำให้อาชีพการจักสานจ้อเลี้ยงได้รับการยอมรับและได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

โดยได้รับการยืนยันจากผู้นำ สมาชิกกลุ่ม และผู้สูงอายุในชุมชนว่า ปัจจุบันชาวบ้านจะมีความรู้ ความเข้าใจในการวางแผนการผลิต การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ การวางแผนการตลาด และการบริหารจัดการรายได้ของตนเองมากขึ้น นอกจากนี้ การที่มีหน่วยงานราชการ องค์กรภาคเอกชน และประชาชน ที่สนใจเดินทางเข้าเยี่ยมชมศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่เป็นประจำ ทำให้ชุมชนมีการวางแผนร่วมกันในการต้อนรับ การถ่ายทอด การสาธิต โดยทุกคนต่างมีความยินดีและภาคภูมิใจที่ชุมชนได้รับการยอมรับ ทั้งยังได้มีโอกาสสืบสานอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชนให้คงอยู่

จากการศึกษาภูมิปัญญาผู้สูงอายุด้านการจักสานจ่อเลียงไหมบ้านหนองเผือก สรุปได้ ดังนี้ 1) ชาวบ้านสามารถนำภูมิปัญญามาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการถ่ายทอดกันอย่างเป็นระบบ ระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และระดับหมู่บ้าน 2) มีการพัฒนาจากการทำเพื่อใช้ในครอบครัว เป็นการทำให้เพื่อจำหน่ายหลักของครอบครัว 3) มีการรวมตัวเป็นกลุ่มทำให้มีความเข้มแข็งมีอำนาจ ในการต่อรองในด้านการผลิตและการตลาด 4) มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันระหว่างสมาชิกใน ครอบครัวอย่างเหมาะสม 5) ได้รับการยอมรับจากองค์กรภายนอกและได้รับการสนับสนุนจาก องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง และ 6) ชุมชนมีผู้นำ ที่เข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนมีความรู้ รัก สามัคคี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาซึ่งกันและกัน ใน ระดับสูง

2.2 การถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุบ้านหนองเผือก สาขา การจำหน่ายสมุนไพร การศึกษาด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุบ้านหนองเผือก สาขา การจำหน่าย สมุนไพร พบว่า (สีทอง สมพงษ์ และสงวน งามสะพรั่ง, 2552, มิถุนายน 13)

ชุมชนมีการตั้งสมองค์ความรู้ร่วม 40 ปี แต่เป็นภูมิปัญญาด้านการตลาดเสียมากกว่า ด้านการผลิต ทั้งนี้ เนื่องจากมีคนในหมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งศึกษาจบด้านเภสัชกรและมีความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยได้ปรุงสมุนไพรเพื่อจำหน่ายในหมู่บ้านต่าง ๆ และได้รู้จักกับคนในหมู่บ้านหนองเผือก (นายหลอด สมพงษ์) และเห็นว่าในหมู่บ้านหนองเผือกตั้งอยู่ห่างไกล ไม่มีหมอหรือสถานีนอนามัย และในหมู่บ้านมีเพียงการปรุงยารากไม้ใช้รักษาผู้เจ็บป่วยเท่านั้น ในอดีตชาวบ้านเจ็บป่วยกันมากนายหลอดจึงได้ไปรับยามาขายในหมู่บ้าน ต่อมาชาวบ้านเห็นว่าการขายยาสมุนไพร มีกำไรเลี้ยงครอบครัว จึงได้ไปรับยามาไปขายในหมู่บ้านใกล้เคียงและหมู่บ้านอื่นๆ ในต่างถิ่น เดิมชาวบ้านจะบรรทุกรถจักรยาน รถมอเตอร์ไซด์ หรือนั่งรถโดยสารไปขายยาในต่างถิ่น ซึ่งในปัจจุบันชาวบ้านจะซื้อรถยนต์ปิกอัพเป็นของตนเองเพื่อบรรทุกยาสมุนไพรและจ่อเลียงไหมไปขาย ทำให้ได้รับความสะดวกและสามารถจำหน่ายได้ปีละหลายครั้ง ทั้งยังสามารถไปจำหน่ายได้ใน

พื้นที่ห่างไกลเป็นการเพิ่มเครือข่ายการตลาดมากขึ้น และพบว่า มีรถขายยาสมุนไพรในหมู่บ้านรวม 30 คัน มีกลุ่มขายยาสมุนไพร ประมาณ 100 คน

ภูมิปัญญาด้านการตลาดในการขายยาสมุนไพรของชุมชนบ้านหนองเผือก มีดังนี้

2.2.1 เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย และพบว่า มีการนำลิ้งมาร่วมแสดง ซึ่งจากการศึกษา พบว่า รถทุกคันที่ออกไปขายยาสมุนไพรจะต้องนำลิ้งออกไปด้วย ครั้ง เพื่อนำลิ้งไปแสดงในจุดที่รถจอดขายยาสมุนไพร (เด่นรำ / ร้องเพลง) เป็นการเรียกความสนใจจากคนในหมู่บ้าน โดยเฉพาะเด็กๆ และถือโอกาสขายยาสมุนไพรให้กับพ่อแม่ ผู้ปกครอง ในปัจจุบันเยาวชนในหมู่บ้านที่จบการศึกษาเข้าสู่วัยหนุ่มมีความสามารถฝึกการแสดงของลิ้งด้วยตนเอง ทั้งยังสามารถเดินทางขายยาสมุนไพรในต่างจังหวัด มีรายได้เพียงพอสำหรับเลี้ยงตนเองและครอบครัว

2.2.2 การรวมกลุ่ม ชุมชนบ้านหนองเผือกจะจัดคนไปขายยาสมุนไพร จำนวน 3-4 คนต่อรถ 1 คัน และจะมีการแบ่งรายได้โดยการหารกำไรกันโดยคิดรถ 1 คัน เปรียบเสมือน เป็นคน 1 คน ซึ่งต่อมาได้พัฒนาการในหลายครอบครัวที่มีความพร้อมโดยซื้อรถเป็นของตนเอง และจะไปขายเป็นครอบครัว ได้แก่ พ่อ แม่ ลูก เป็นต้น

ในการไปขายยาสมุนไพรนั้นส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย เมื่อกลับบ้านมาแล้วจะต้องช่วยกลุ่มแม่บ้านในการผ่าไม้ไผ่ขึ้นขบจ้อเลียงไหม ซึ่งเป็นการพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จากการศึกษาภูมิปัญญาเกี่ยวกับการขายยาสมุนไพร พบว่า พ่อจะเป็นผู้นำในการขาย การเตรียมชนิดยา การตั้งราคา การ ลุด แลก แจก แดม รวมถึงการเลือกพื้นที่จำหน่าย ในการเดินทางไปจำหน่าย จะไปเป็นกลุ่มแล้วแยกย้ายกันไปจำหน่าย การกำหนดราคาขายกลุ่มจะกำหนดราคากลางร่วมกันไม่มีการขายตัดราคาตนเองอย่างเด็ดขาด นอกจากนี้ พบว่า สมาชิกกลุ่มจะมีวินัยในการชำระเงินคืนกองทุนหมู่บ้าน (ภายใน 15 วัน) บุตรชายซึ่งมักจะเป็นผู้ติดตามพ่อไปขายยาทุกครั้ง (ช่วงปิดเทอมหรือหลังจากจบการศึกษา) และเมื่อย่างเข้าสู่วัยหนุ่ม (17-18 ปี) หรือแต่งงานมีครอบครัวแล้วต่างยึดอาชีพขายยาสมุนไพรเหมือนพ่อของตนเอง สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปขายยามีอาชีพมีรายได้เพียงพอสำหรับเลี้ยงตนเองและครอบครัว บางรายมีความสามารถในการประชาสัมพันธ์การขายและพัฒนาการแสดงของลิ้ง ทำให้มีรายได้มากขึ้น สามารถซื้อรถยนต์เป็นของตนเองเป็นครอบครัวขายที่มีความเข้มแข็ง ปัจจุบันกลุ่มขายยาสมุนไพรบ้านหนองเผือก ถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่เข้มแข็งมาก

2.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุบ้านหนองเผือก สาขา เกษตรอินทรีย์

จากการศึกษากิจกรรมการทำเกษตรอินทรีย์ของชุมชนบ้านหนองเผือก พบว่า มีการสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายมีการค้นหาและค้นพบวิธีการทางธรรมชาติและได้นำมาใช้ในระดับครัวเรือน โดยเฉพาะการทำนา ปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงปลา มีรายละเอียด ดังนี้ (เฉลิมศักดิ์ มาแก้ว และสมหวัง มาแก้ว, 2552, มิถุนายน 13)

เนื่องจากหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติต้นแบบ จึงพบเห็นการทำเกษตรแบบผสมผสานเพื่อไว้ใช้บริโภคในทุกครัวเรือน เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเป็นการอยู่อย่างพอเพียง และ พบว่า ทุกครอบครัวที่พื้นที่ดำเนินกิจกรรมเห็นเด่นชัด ทั้งการเลี้ยงปลาในบ่อดินซึ่งการเลี้ยงปลาในบ่อดินมีวิวัฒนาการจากการเลี้ยงปลาในบ่อปูนและการเลี้ยงปลาในบ่อพลาสติก และปัจจุบันมีการเลี้ยงปลาในบ่อพลาสติกประยุกต์ร่วมกับบ่อดิน เนื่องจากการเลี้ยงปลาแบบเดิมต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นต้นทุนสูงเกินความจำเป็น สร้างภาระให้แก่ครัวเรือนน้ำสกปรกง่ายและปลาโตช้า ส่วนการเลี้ยงปลาในบ่อดินปลาเจริญเติบโตได้ดีกว่าสามารถลดค่าใช้จ่ายจากการซื้ออาหารได้กว่า 30 % แต่พบว่าจากสภาพดินเป็นดินทรายเก็บน้ำได้ไม่นาน ชาวบ้านจึงนำบ่อพลาสติกมาประยุกต์กับบ่อดิน เพื่อให้บ่อสามารถเก็บน้ำได้นานขึ้น ทั้งยังช่วยปรับสภาพน้ำและการแก้ไขปัญหาน้ำเน่าเสีย ในการเตรียมบ่อ ชาวบ้านจะขุดบ่อขนาดกว้าง 2 เมตร ยาว 3 - 5 เมตร ลึกประมาณ 70 - 80 เซนติเมตร แล้วนำปูนขาวดินโรยให้ทั่วบ่อเพื่อเป็นการฆ่าเชื้อ จากนั้นจึงนำดินจากที่นาหรือดินที่เก็บอุ้มน้ำได้ดี มารองก้นบ่อ สูงประมาณ 20 - 30 เซนติเมตร เติมน้ำสะอาดลงให้เต็มบ่อทิ้งไว้ประมาณ 2 - 3 วัน แล้วจึงปล่อยลูกปลายคูก จำนวน 300 - 500 ตัว/บ่อ และชาวบ้านจะนำผักบุ้ง ผักกะเฉดน้ำลงลอยปิด ผิวหน้าเพื่อรักษาอุณหภูมิไม่ให้ร้อนเกินไป ซึ่งอาจทำให้ลูกปลาคูกที่ปล่อยตายได้ ทั้งยังเพื่อใช้เป็นอาหารบริโภคได้ด้วย

เทคนิคการเลี้ยงปลาในบ่อดินเป็นการปรับปรุงจากบ่อพลาสติก พบว่า เมื่อพลาสติกเสื่อมสภาพจากการเลี้ยงครั้งแรก ชาวบ้านไม่ซื้อพลาสติกใหม่แต่จะใช้วิธีปรับปรุงบ่อปลาให้มีความลึกเพิ่มขึ้นประมาณ 50 เซนติเมตร และปั้นคูดินให้สูงจากปากบ่อประมาณ 30 เซนติเมตร เปิดน้ำใส่ให้มีความลึกประมาณ 40 เซนติเมตร และต้องเติมน้ำเพื่อรักษาระดับน้ำไว้ ซึ่งวิธีการนี้มีข้อดีคือไม่ต้องถ่ายน้ำบ่อย ๆ ไม่ต้องลงทุนซื้อพลาสติก ไม่มีฝุ่นจากเศษอาหารฟุ้งกระจายในบ่อปลาแต่จะจมลงก้นบ่อ ซึ่งเศษอาหารจะช่วยลดการซึมของน้ำในบ่อให้ช้าลงน้ำไม่ขุ่นมากจะช่วยให้ปลาเติบโตได้ดี ส่วนข้อเสีย คือ ต้องเติมน้ำเพื่อรักษาระดับน้ำแต่ก็ไม่เป็นภาระมากนัก ส่วนการปลูกผักสวนครัว จะมีการปลูกทุกครัวเรือน มีการทำความสะอาด และมีการตกแต่งให้มีการเจริญงอกงามอยู่เสมอ ทำให้ผักน่ารับประทานเป็นอย่างมากและยังช่วยประดับครัวเรือนให้เกิดความสวยงามน่าอยู่น่ามองอีกทางหนึ่งด้วย

สำหรับกิจกรรมการเลี้ยงหมูหลุม (หมูอินทรีย์) ของชาวบ้านหนองเผือก พบว่า ชาวบ้านจะเลือกพื้นที่สร้างโรงเรือนบริเวณที่เป็นเนินน้ำไม่ขัง โดยจะขุดหลุมกว้างประมาณ 2 เมตร ยาวประมาณ 4 เมตร ลึกประมาณ 1 เมตร สำหรับการเลี้ยงหมู 5-8 ตัว ส่วนขอบคอก หมูจะใช้ไม้ระแนงตีเป็นคอกเสริมสูงขึ้นมาประมาณ 0.80 เมตร บริเวณพื้นคอกจะปูด้วยแกลบดิบ และจะเพิ่มแกลบลงในพื้นคอกเรื่อยๆหากปรากฏว่าพื้นคอกเริ่มแฉะหรือมีกลิ่นเหม็นพร้อมกับนำน้ำหมักชีวภาพราดผสมกับแกลบดิบ น้ำสำหรับให้หมูกินจะผสมด้วยน้ำหมักชีวภาพลงในถังเพื่อให้ หมูคุ้นชินจากก๊อกร้างคอก น้ำหมัก นอกจากจะมีคุณสมบัติในการดับกลิ่นแล้วยังเป็นส่วนสำคัญ ในการทำปุ๋ยหมักอีกด้วย การเติมแกลบดิบร่วมกับน้ำหมักชีวภาพจะกระทำอย่างต่อเนื่องจนกว่า หมู จะมีอายุ 4-5 เดือน จึงนำหมูออกจำหน่าย และพบว่า หลังจากจำหน่ายหมูแล้วชาวบ้านจะ จำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์จากคอกหมูได้ประมาณ 2,500 ถึง 3,000 บาท ช่วยให้กิจกรรมการเลี้ยงหมู หลุม (หมูอินทรีย์) สร้างรายได้มากขึ้น ทั้งยังเป็นการลดมลภาวะ (กลิ่น) ให้กับชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้ พบว่า ชาวบ้านจะปลูกกล้วยน้ำว้ารอบบริเวณคอกหมู ซึ่งนอกจากต้นกล้วยจะเป็นพืช เสริมรายได้ให้กลุ่มจากการจำหน่ายใบคอกกล้วยและจำหน่ายกล้วยสุกแล้ว ต้นกล้วยยังช่วย สร้างร่มเงาลดอุณหภูมิให้บริเวณคอกหมู และชาวบ้านยังใช้กาบกล้วยที่ตัดออก จากต้น (เฉพาะใบ แก่) และต้นกล้วยที่ตัดลูกแล้วนำมาสับผสมกับรำข้าวและอาหารสำเร็จรูปใช้เป็นอาหารเลี้ยงหมู จะช่วยให้ลดต้นทุนค่าอาหารหมูได้ไม่น้อยกว่า 30 เปอร์เซ็นต์ เป็นต้น

จากการศึกษาภูมิปัญญา สาขา การทำเกษตรอินทรีย์ของชุมชนบ้านหนองเผือก พบว่า กิจกรรมดังกล่าว เป็นการนำวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนมาประยุกต์ใช้กับแนวทางการพัฒนาแนวใหม่ อย่างกลมกลืน สรุปได้ ดังนี้ 1) ชาวบ้านมีการดำรงชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต 2) มีการนำ ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์อย่างกลมกลืนเชื่อมโยง เช่น พบว่า ทุกเช้าก่อนตักบาตร แก้วพระภิกษุสงฆ์ชาวบ้านจะรดกวาดทำความสะอาดบริเวณหน้าบ้านแล้วนำเศษวัสดุไปรวมไว้ใน คอกรวมกับปุ๋ยคอก เศษผัก อาหารจากถุงเพาะเห็ดนางฟ้า และเศษผลไม้ เพื่อใช้ทำปุ๋ยใส่บำรุงผัก สวนครัวหลังบ้าน หรือจากการปลูกกล้วยน้ำว้ารอบๆ บริเวณคอกหมูเพื่อเป็นการลดอุณหภูมิและ เป็นอาหารสำหรับหมูและช่วยลดต้นทุน ทั้งยังมีการนำน้ำหมักชีวภาพมาประยุกต์ใช้ ทำให้ช่วยลด มลพิษจากกลิ่นและเป็นการสร้างมูลค่ามูลของหมูโดยแปรสภาพเป็นปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น 3) ชาวบ้านจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนข้างถิ่นอย่างต่อเนื่อง ประเด็นนี้ พบว่า จากการที่ ชาวบ้านไปขายยาสมุนไพร ขายจ้อเลี้ยงไหม ในต่างพื้นที่เป็นประจำ ประกอบกับจากการที่มี หน่วยงานราชการ องค์กรภาคเอกชน และประชาชน ที่สนใจเดินทางเข้าเยี่ยมชมศึกษาแลกเปลี่ยน เรียนรู้อยู่เป็นประจำ ชาวบ้านจึงได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นประจำ ส่งผลทำให้กิจกรรม

ต่างๆได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และ 4) ชาวบ้านในชุมชนมีความรู้ รัก สามัคคี และมี การช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาซึ่งกันและกัน 5) การถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านเกษตรอินทรีย์ พบว่า เป็นการกระทำกิจกรรมการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพของชาวบ้าน เช่น การทำนา ปลูกผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ ร่วมกันโดยมี ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ และบุตรหลาน เป็นรับการถ่ายทอด (โดยการปฏิบัติจริง)

3. ผลที่ได้รับจากการจัดเวทีอภิปรายกลุ่มการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

3.1 ภูมิปัญญา สาขา หัตถกรรม “การทอเสื่อกก” และการทอผ้าไหมพื้นเมืองแก่เด็กและเยาวชน เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2552 ซึ่งเป็นจัดกิจกรรมภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ยังคงมีการปฏิบัติหรือมีการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง เป็นการจำลองรูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยนำภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีความพร้อมและแสดงเจตนาธรรมณ์ ที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดแก่เด็กและเยาวชน พบว่า วิทยากรภูมิปัญญาที่มีความรู้ความเข้าใจในการเตรียมตัวเอง ทีมงาน เครื่องมือ - อุปกรณ์ และขั้นตอนการถ่ายทอดเป็นอย่างดี มีการจัดทีมวิทยากรจำลองแสดงให้เห็นที่มีการถ่ายทอดความรู้จากครูภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบจากรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย สู่รุ่นพ่อแม่ รุ่นลูกหลาน และพบว่า ในเวทีการถ่ายทอดภูมิปัญญาสาขาการทอเสื่อกก มีนางแห่ บุญสิงห์ เป็นภูมิปัญญารุ่นแรกๆ มีนางใบ สืบสำราญ เป็นภูมิปัญญารุ่นน้อง และมีนางสาวภาสวรรณ คลธา เป็นภูมิปัญญารุ่นหลาน ซึ่งทั้ง 3 คน มีความรู้ความสามารถปฏิบัติและถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอเสื่อกกแก่เด็ก - เยาวชนได้เป็นอย่างดี ขณะที่สาขาการทอผ้าไหมพื้นเมืองมีนางศรี สิทามาศ เป็นภูมิปัญญารุ่นแรกๆ มีนางประยูร เวโสวา เป็นภูมิปัญญารุ่นน้อง และมีนางขนิษฐา ลัมรุก เป็นภูมิปัญญารุ่นหลาน ซึ่งทั้ง 3 คน มีความรู้ความสามารถปฏิบัติและถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมพื้นเมืองแก่เด็ก-เยาวชน ได้เป็นอย่างดี เป็นต้น นอกจากนี้ ครู ภาณีเครือข่ายที่เป็นทีมวิจัยยังเข้าร่วมเรียนรู้เวทีการถ่ายทอด ภูมิปัญญาพร้อมกับแก่เด็ก - เยาวชนทุกขั้นตอน

ในการเตรียมวัสดุ - อุปกรณ์ที่ใช้ถ่ายทอด พบว่า ครูภูมิปัญญา นอกจากจะเตรียมตนเองและทีมงานโดยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่แล้ว ยังให้ความสำคัญในการจัดเตรียมสถานที่ การจัดวางเตรียมวัสดุ - อุปกรณ์ อย่างเป็นระเบียบง่ายต่อการใช้ขณะสาธิตให้ดูเป็นแบบอย่าง หรือ เมื่อถ่ายทอดให้แก่เด็กเข้ารับ การเรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติ และพบว่า ครูภูมิปัญญาจะเตรียมสื่อการถ่ายทอด อย่างเป็นทางการ คือ มีการนำคู่มือหรือตัวอย่างลายมัดหมี่หรือลายจิดที่เขียนบันทึกไว้มาใช้ประกอบการถ่ายทอดภูมิปัญญา ช่วยให้นักเรียนมีความเข้าใจและเรียนรู้ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

สำหรับเด็ก-เยาวชน ที่เข้ารับการถ่ายทอดภูมิปัญญา เป็นนักเรียนจากโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านโคกยาง และโรงเรียนบ้านโคกเบง ซึ่งผู้บริหารและคณะครู มีความประสงค์ใช้สถานศึกษาของเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กและเยาวชน

รวมทั้งเพื่อพัฒนาให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นของสถานศึกษาในอนาคต เด็กๆ จะแจ้งความประสงค์เข้ารับเรียนรู้ภูมิปัญญาสาขาที่ตนสนใจ ในขณะที่ถ่ายทอด พบว่า ครูภูมิปัญญาจะใช้วิธีการถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าควบคู่กับการสาธิตแล้วจึงให้เด็กนักเรียนฝึกปฏิบัติทุกขั้นตอน และเมื่อเด็กเกิดทักษะแล้วจึงให้ปฏิบัติด้วยตนเองแต่ก็คอยแนะนำอย่างใกล้ชิด

สรุปผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมเวทีอภิปรายกลุ่ม สาขาหัตถกรรม

1. ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญามีความรู้ความเข้าใจในการเตรียมความพร้อมในการถ่ายทอด และเกิดทักษะและประสบการณ์ในการถ่ายทอดมากขึ้น
2. เด็กนักเรียนผู้รับการถ่ายทอดมีความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะและประสบการณ์ในการเรียนรู้ เช่น การจดบันทึก การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ การฝึกปฏิบัติ เป็นต้น
3. ทีมวิจัย มีทักษะและประสบการณ์ในการศึกษาชุมชน การศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจดบันทึก การบันทึกภาพนิ่ง และการบันทึกภาพเคลื่อนไหว เป็นต้น
4. บุคลากรจากหน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ได้เรียนรู้รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุด้านการทอเสื่ออก เป็นแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนการดำเนินงานประจำปีของตนเอง เช่น

4.1 โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านขาง และโรงเรียนบ้านโคกเบงนำไปบรรจุเป็นหลักสูตรท้องถิ่น โดยให้นักเรียนที่สนใจเข้าศึกษาร่วมกับภูมิปัญญาในชุมชนและเชิญภูมิปัญญามาสอนนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น

4.2 เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ นำไปบรรจุเข้าแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาผู้สูงอายุประจำปี 2553 โดยการฝึกอบรมพัฒนาศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในการพัฒนากลุ่มอาชีพ สนับสนุนกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุและจัดทำทำเนียบ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

4.3 สำนักงานพัฒนาชุมชนและสำนักงานเกษตรอำเภอ จัดทำแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาอาชีพ การรวมกลุ่มประกอบอาชีพ การฝึกอบรม วิทยากรถ่ายทอดภูมิปัญญา การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน และการจัดทำมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนจากภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

4.4 ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญโดยสนับสนุนการรวมกลุ่ม จัดสถานที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เช่น ชุมชนบ้านโคกเบง หมู่ที่ 10 และ 16 ผู้นำและราษฎรร่วมกันเตรียมเสื่อทอเสื่ออก เพื่อใช้เป็นพืชมูลฐานในเทศกาลทอดกฐินประจำปี เป็นต้น

4.5 ชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ นำไปบรรจุในระเบียบของชมรมเพื่อเป็นแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนากิจกรรมภูมิปัญญาผู้สูงอายุของสมาชิกชมรม

3.2 ภูมิปัญญา สาขา ศิลปกรรม “การชกมวยไทย”

จากการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุเรื่องศิลปะการชกมวยไทยแก่เด็ก - เยาวชน เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2552 ณ โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน เป็นจัดกิจกรรมภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่ยังคงมีการปฏิบัติหรือมีการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง เป็นการจำลองรูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน ในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยนำภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีความพร้อมและแสดงเจตนาารมณ์ที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดแก่เด็กและเยาวชน พบว่า มีถ่ายทอดภูมิปัญญาในชุมชนมากกว่า 40 ปี พบว่า คนหนุ่มวัยคะนองซึ่งจะนิยมฝึกหัดวิชามวยไทยไว้ป้องกันตัวและชกในเทศกาลงานบุญประเพณีประจำปี เช่น ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ หรือ งานประจำปีอื่นๆ บางครั้งจะพบว่า มีการจัดชกมวยหน้าสหภาพผู้เสียชีวิตขึ้นชกมวยไทย การชกมวยแสดงถึงความแข็งแรงของพลกำลังและเป็นที่ยึดใจสาว ๆ แฟนมวย เป็นต้น วิทยากรภูมิปัญญาที่ร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาจะร่วมถ่ายทอดเป็นทีม ทุกคนต่างมีความรู้ความเข้าใจในการเตรียมตัวเพื่อถ่ายทอดวิชามวยไทยเป็นอย่างดี และพบว่า มีการเริ่มเครื่องมือ - อุปกรณ์ และขั้นตอนการถ่ายทอดเป็นอย่างดี ทีมวิทยากรจำลองแสดงให้เห็นว่าการถ่ายทอดความรู้จากครูภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบจากรุ่นพ่อ คือ นายพูน คุ้มรัมย์ ผู้รุ่นลูก คือ นายบุญชู คุ้มรัมย์ นายจันทร์ สมสวย (เพื่อนนายบุญชู คุ้มรัมย์) และรุ่นหลาน คือ นายพิระพงษ์ สมสวย โดยมีอาจารย์โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน คือ นายประชุม กลมประโคน เป็นผู้ประสานงานในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุเรื่องศิลปะการชกมวยไทยแก่เด็กระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ในการถ่ายทอดศิลปะการชกมวยไทย พบว่า ครูภูมิปัญญา คือ นายพูน คุ้มรัมย์ จะทำหน้าที่วิทยากรบรรยายขั้นตอนและกระบวนการเรียนรู้การชกมวยไทย เริ่มตั้งแต่การแนะนำประวัติตนเองประวัติการชกมวยไทย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้วัสดุ - อุปกรณ์ ศิลปะแม่ไม้มวยไทย (หมัด เท้า เข่า สอก) รวมถึงแรงบันดาลใจที่ตั้งถ่ายทอดในชุมชนเพื่อฝึกหัดเด็กและเยาวชน เป็นต้น นอกจากนี้ พบว่า ทีมวิทยากรมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ซึ่งกันและกัน นายจันทร์ สมสวย จะทำหน้าที่ในการจัดเตรียมสถานที่ จัดวัสดุ - อุปกรณ์ โดยวางให้เป็นอย่างเป็นระเบียบเพื่อสื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับกระบวนการถ่ายทอด และรวมถึงเพื่ออำนวยความสะดวกสาธิตหรือเมื่อเด็กนักเรียนเข้ารับการถ่ายทอดศิลปะการชกมวยไทย ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา นายบุญชู คุ้มรัมย์ จะเป็นถ่ายทอดศิลปะการชกมวยไทยแก่นักเรียน โดยมีนายพูน คุ้มรัมย์ ร่วมคอยแนะนำอย่างใกล้ชิด และพบว่า ครูภูมิปัญญาจะเตรียมสื่อการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการ คือ มีการนำซีดีบรรเลงเพลงปี่มวามาใช้ประกอบการถ่ายทอดภูมิปัญญา นอกจากจะช่วยให้เด็กนักเรียนมีความเข้าใจและเรียนรู้ได้รวดเร็วยิ่งขึ้นแล้วยังเป็นการสร้างความฮึกเหิมขณะรับการถ่ายทอดอีกด้วย

เนื่องจากศิลปะการชกมวยไทย เป็นศิลปะที่ใช้อาวุธแม่ไม้มวยไทย ทั้งหมด เท้า เข่า สอก เพื่อเอาชนะคู่ต่อสู้ ครูมวยจึงเน้นกิจกรรมการเสริมสร้างความแข็งแรงของพลังกำลัง เช่น การวิ่งออกกำลังกาย การกระโดดเชือก การลุกนั่ง การยกน้ำหนัก การเตะกระสอบ การถ่อเป่า การปล้ำและวิธีการแก้ทางมวย นอกจากนี้ผู้เข้ารับการฝึกหัดศิลปะมวยไทยจะต้องเป็นผู้ที่มีระเบียบวินัยในการฝึกซ้อมสูง ต้องไม่ใช้วิชามวยไทยไปทำร้ายคนอื่นหรือนำใช้ในทางผิดๆ ทั้งยังต้องเป็นผู้รักชาติ 5 อย่างเคร่งครัด เป็นต้น

สำหรับแม่เด็ก - เยาวชน ที่เข้ารับการถ่ายทอดศิลปะการชกมวยไทย มีจำนวน 16 คน พบว่า เป็นนักเรียนชายจากโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน ผู้เข้ารับการถ่ายทอดมีทั้งที่เคยฝึกหัดมาก่อนและผ่านการนำศิลปะมวยไทยไปชกในงานเทศกาลต่างๆ มาแล้ว 3 - 5 ครั้ง และบางรายเพิ่งเข้าร่วมรับการถ่ายทอดเป็นครั้งแรก เด็กๆ จะแจ้งความประสงค์เข้ารับการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วยตนเองเพราะมีความสนใจศิลปะการชกมวยไทย ต่างมีความเชื่อมั่น ศรัทธาในตัวครูพูน คุ้มรัมย์ และทีมงาน ในขณะที่ถ่ายทอด พบว่า ครูภูมิปัญญาจะใช้วิธีการถ่ายทอดด้วยการแนะนำ สาธิต แล้วจึงให้เด็กนักเรียนฝึกปฏิบัติตามคำแนะนำทุกขั้นตอน และเมื่อเด็กเกิดทักษะแล้วจึงให้เด็กจับคู่ปฏิบัติด้วยตนเองแต่ก็คอยแนะนำอย่างใกล้ชิด ปัจจุบันศิลปะการชกมวยไทยผู้บริหารและคณะครูโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน ใช้สถานศึกษาของเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาแม่เด็กและเยาวชนรวมทั้งจัดให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นของสถานศึกษา ได้รับการบอกเล่าจากนายอภิชาติ หวังสวัสดิ์ปรีชา ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน ว่าปัจจุบันมีนักเรียนฝึกหัดชกมวยไทยรวม 10 คน มีเชิงมวยดี ๆ 4 - 5 คน ทุกคนเมื่อชกได้คำด่าว่าจะนำมาฝากออกเป็นทุนการศึกษาของตนเองที่โรงเรียนขณะนี้เงินออมนับหมื่นบาท จึงเป็นแรงบันดาลใจให้เด็กๆ หลายคนเริ่มหันมาฝึกหัดการชกมวยไทยกับครูพูน คุ้มรัมย์ และทีมงานมากขึ้น

สรุปผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมเวทีอภิปรายกลุ่ม สาขาศิลปกรรม

1. ครูภูมิปัญญาและทีมงานมีการเตรียมตัวในการถ่ายทอด และมีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันอย่างเป็นระบบ ทั้งการเตรียมวัสดุ - อุปกรณ์ เอกสาร/คู่มือการ การอธิบาย การแนะนำ สาธิต และการปฏิบัติออกอาวุธแม่ไม้มวยไทย (หมัด เท้า เข่า สอก)
2. เด็กนักเรียนผู้รับการถ่ายทอดมีความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะและประสบการณ์ในการเรียนรู้ เช่น การจดบันทึก การศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ การฝึกปฏิบัติ เป็นต้น
3. ทีมวิจัย มีทักษะและประสบการณ์ในการศึกษาชุมชน การศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจดบันทึก การบันทึกภาพนิ่ง และการบันทึกภาพเคลื่อนไหว เป็นต้น

4. หน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ได้นำรูปแบบการถ่ายทอดตามกระบวนการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุด้านการชกมวยไทย ไปประกอบแผนการดำเนินงานประจำปีของตนเอง เช่น

4.1 โรงเรียนบ้านหนองตะเคียนนำไปบรรจุเป็นหลักสูตรท้องถิ่น โดยให้นักเรียนชั้น ป. 4 - ป. 6 โดยให้นักเรียนที่สนใจเข้าศึกษาร่วมกับภูมิปัญญาในชุมชน (ค่าย ช. ก້องก้งวาน) และเชิญภูมิปัญญามาสอนนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น

4.2 เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาววัฒน์ นำไปบรรจุเข้าแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุสาขาศิลปะการชกมวยไทย ในสถานศึกษาประจำปี 2553

4.3 ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญโดยสนับสนุนการฝึกซ้อม จัดสถานที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน การส่งเสริมให้นำนักมวยไปชกในเทศกาลต่างๆ ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนและผู้สนใจ เป็นต้น

5. นักมวยเป็นแบบอย่างในการรักษาสุขภาพอนามัย เพราะนักมวยส่วนใหญ่จะไม่สูบบุหรี่หรือดื่มเหล้า ทั้งยังมีข้อห้ามในการเที่ยวเตร่ยามค่ำคืน และเป็นแบบอย่างที่ดีในการรักษาศีลธรรม แต่การที่ฝึกหัดให้เด็กเรียนรู้ศิลปะการชกมวยไทยต้องให้ความรู้และให้คำแนะนำหลายด้าน โดยเฉพาะเรื่องการใช้แรงงานเด็กหรือเรื่องการดูแลสุขภาพภายหลังการชกมวย เป็นต้น

3.3 ภูมิปัญญา สาขา ปรัชญา ศาสนา และประเพณี "พิธีบายศรีสู่ขวัญและการรำมะมั่วด" พิธีบายศรีสู่ขวัญ และการรำมะมั่วด" เป็นพิธีความเชื่อทั้งในชุมชนที่เป็นกลุ่มคนไทยอีสาน(ลาว) และกลุ่มเขมร (มณฑลจองไค) เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมายาวนานตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นภูมิปัญญาชุมชนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธ แสดงถึงความเชื่อ ความศรัทธา ที่ส่งผลต่อสภาพทางจิตใจของราษฎรในชุมชนมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต เกิด แก่ เจ็บ ตาย รวมถึงการเลี้ยงรับ เลี้ยงส่ง ข้าราชการหรือแขกมาเยือนชุมชน พิธีบายศรีสู่ขวัญ และการ รำมะมั่วดถือว่าเป็นกุศโลบายที่ส่งผลต่อการเกื้อกูลของคนในชุมชนทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี เสียสละทำให้คนในชุมชนมีสุขภาพทางจิตใจ อารมณ์ และสังคมที่ดี

พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นพิธีกรรมทางความเชื่อที่จัดทำพานบายศรีด้วยใบตอง จำนวน 3 ชั้น ดังนี้
ชั้นที่ 1 เป็นพานบายศรี (ทำด้วยใบตอง) ดอกไม้ ข้าวต้ม ไข่ต้ม ขนมกล้วย อ้อย ปันข้าว เงิน มีค้ำแก้ว

ชั้นที่ 2 ตกแต่งด้วยใบศรี และดอกไม้ซึ่งมักจะเป็นดอกฝาง ดอกดาวเรือง ดอกรัก ใบเงิน ใบทอง ใบคูณ ใบยอ อย่างสวยงาม

ชั้นที่ 3 มีใบศรีและค้ายผูกข้อมือ เทียนเวียนหัว (ทำด้วยขี้ผึ้ง) ของเจ้าของขวัญ นอกจากพาขวัญแล้วจะมีเครื่องบูชาและอื่นๆ เช่น ขันธูปบูชา มีพานขนาดกลางสำหรับวางผ้า 1 ผืน ผ้าขาว 1 วา หวี กระจงเงา น้ำอบ น้ำหอม สร้อย แหวน ของผู้เป็นเจ้าของขวัญ

สำหรับค้ายผูกข้อมือ (ค้ายผูกแขน) นั้นต้องเป็นค้ายดิบนำมาจับเป็นวงยาวพอที่จะพันรอบข้อมือได้ คนธรรมดา วงละ 3 เส้น เมื่อวงแล้วให้เค็ดหรือดึ่งให้ขาดเป็นเส้นๆ ห้ามใช้มีดตัด พาขวัญแต่งเสร็จแล้วจะตั้งวางไว้ในที่อันเหมาะสมก่อนพอได้เวลาสุครขวัญก็จะทำพิธีจึงให้ยกไปตั้งท่ามกลางญาติมิตรบนผ้าห่มหรือผ้าเช็ดตัวของเจ้าของขวัญ ข้างๆ พาขวัญนอกจากจะมีอุปกรณ์ต่างๆ แล้วยังต้องมีแก้วน้ำเย็น และแก้วเหล้าสำหรับหมอสุครขวัญจะได้ดื่มหรือพ่นหรือจู้ด้วย ดอกไม้สดใส่พาขวัญ

จากการจัดเวทีสรุปผลการถ่ายทอดภูมิปัญญา สาขา ปรัชญา ศาสนา และประเพณี “พิธีบายศรีสู่ขวัญ และการรำมะมั่วด” แก่เด็ก - เยาวชน พบว่า วิทยากรภูมิปัญญา มีความรู้ความเข้าใจ ในการเตรียมตัวเอง ทีมงาน เครื่องมือ - อุปกรณ์ และขั้นตอนการถ่ายทอดเป็นอย่างดี มีการจัดทีมวิทยากรจำลองแสดงให้เห็นว่ามีการถ่ายทอดความรู้จากครูภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบจากรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย สู่รุ่นพ่อแม่ รุ่นลูกหลาน พบว่า ในเวทีการถ่ายทอดภูมิปัญญาพิธีบายศรีสู่ขวัญ” มีนางจันแดง ปักษาคัง นางหนู คุ้มย์ เป็นผู้เตรียมวัสดุและถ่ายทอดการทำบายศรีแก่เด็กนักเรียน และชาวบ้านที่สนใจ ส่วนนายสอน จันทน์นันท และนายเพียบ ปุยะติ เป็นภูมิปัญญารุ่นแรกๆ เป็นผู้ประกอบพิธี นอกจากนี้ พบว่า มีนางสุกานดา ชนะชัย และอาจารย์คอม กลมยา อาจารย์ บ้านหนองตะเคียน เป็นผู้ประสานงานในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุแก่เด็กระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ส่วนการรำมะมั่วดอาจารย์คอม กลมยา อาจารย์บ้านหนองตะเคียน จะเป็นผู้ถ่ายทอด (อาจารย์คอมเรียนรู้อาจจากนางดี กลมยา ผู้เป็นแม่) ทีมงานถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นมีความรู้ความสามารถและตั้งใจในการถ่ายทอดภูมิปัญญา “พิธีบายศรีสู่ขวัญและการรำมะมั่วด” แก่เด็ก-เยาวชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ครู ภาคีเครือข่าย ที่เป็นทีมวิจัยยังเข้าร่วมเรียนรู้ เวทีการถ่ายทอดภูมิปัญญาพร้อมกับแก่เด็ก - เยาวชนทุกชั้นตอน

ในการเตรียมวัสดุ - อุปกรณ์ที่ใช้ถ่ายทอด พบว่า ครูภูมิปัญญา นอกจากจะเตรียมตนเองและทีมงานโดยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่แล้ว ยังให้ความสำคัญในการจัดเตรียมสถานที่ การจัดวางเตรียมวัสดุ - อุปกรณ์ อย่างเป็นระเบียบ สื่อให้เห็นความสัมพันธ์ในการอำนวยความสะดวกขณะสาธิต และเมื่อเด็กเข้ารับการเรียนรู้โดยการร่วมปฏิบัติ “พิธีบายศรีสู่ขวัญและการรำมะมั่วด” ด้วยตนเอง ในชั้นตอนนี้ พบว่า ครูภูมิปัญญาจะนำสื่อมาใช้ประกอบร่วมขณะถ่ายทอด เช่น การนำซีดีเพลงทำนองเขมรประกอบทำรำมะมั่วด และนำเครื่องขยายเสียงมาใช้ประกอบขณะทำพิธีสวดคำบูชา พระรัตนตรัย แล้วจึงสวดบทอ้อนวอนเทวดา เป็นต้น

สำหรับเด็ก - เยาวชน ผู้เข้ารับการถ่ายทอดภูมิปัญญา เป็นนักเรียนจากโรงเรียนบ้านหนองตะเคียนซึ่งผู้บริหารและคณะครูมีความประสงค์ใช้สถานศึกษาของเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กและเยาวชน รวมทั้งเพื่อพัฒนาให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นของสถานศึกษาเล็กๆ จะแจ้งความประสงค์เข้ารับเรียนรู้ภูมิปัญญาด้วยความสมัครใจ ในขณะที่ถ่ายทอดพบว่า ครูภูมิปัญญาจะใช้วิธีการถ่ายทอดด้วยการบอกเล่าควบคู่กับการสาธิต แล้วจึงให้เด็กนักเรียนฝึกปฏิบัติทุกขั้นตอน และเมื่อเด็กเกิดทักษะแล้วจึงให้ปฏิบัติด้วยตนเองแต่ก็คอยแนะนำอย่างใกล้ชิด

สรุปผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมเวทีอภิปรายกลุ่ม สาขา ปรัชญา ศาสนา และ ประเพณี

1. ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาและผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา มีความรู้ความเข้าใจในการเตรียมความพร้อมในการถ่ายทอด สามารถพัฒนาทักษะและประสบการณ์ในการถ่ายทอดมากขึ้น

2. เด็กนักเรียนผู้รับการถ่ายทอดมีความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะและประสบการณ์ในการเรียนรู้ เช่น การจดบันทึก การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ การฝึกปฏิบัติ เป็นต้น อีกทั้ง มีความรู้ความเข้าใจในการเตรียมวัสดุ - อุปกรณ์ ความสัมพันธ์ระหว่าง ภูมิปัญญา ความเชื่อ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีชุมชนมากยิ่งขึ้น

3. ทีมวิจัย มีทักษะและประสบการณ์ในการศึกษาชุมชน การศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจดบันทึก การบันทึกภาพนิ่ง และการบันทึกภาพเคลื่อนไหว เป็นต้น

4. บุคลากรจากหน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ได้เรียนรู้รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ “พิธีบายศรีสู่ขวัญและการรำมะมั่วด” เป็นแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนการดำเนินงานประจำปีของตนเอง เช่น

4.1 ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ นำไปบรรจุเข้าแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ กิจกรรมศูนย์ 3 วัย การจัดเวทีแสดงภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน การจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ ประจำปี 2553

4.2 โรงเรียนบ้านหนองตะเคียนนำไปบรรจุเป็นหลักสูตรท้องถิ่น โดยให้นักเรียน ชั้น ป.4 - ป.6 เข้าไปศึกษาร่วมกับภูมิปัญญาในชุมชน แล้วนำไปปฏิบัติในโอกาสบายศรีสู่ขวัญแก่ผู้สำเร็จการศึกษาก่อนวันปิดภาคเรียนประจำปี เป็นต้น

4.3 เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒัน นำไปบรรจุเข้าแผนส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นประจำปี เพื่อจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

4.4 ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญโดยสนับสนุนการฝึกซ้อม จัดสถานที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ส่งเสริมให้นำ “พิธีบายศรีสู่ขวัญและการรำมะมั่วด” ไปประยุกต์ใช้ในโอกาส

ต่างๆ ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาพทางด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และด้านสติปัญญาแก่นักเรียนและผู้สนใจ เป็นต้น

4.5 ชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ นำไปบรรจุในระเบียบของชมรมเพื่อกำหนดแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนากิจกรรมภูมิปัญญาผู้สูงอายุของสมาชิกชมรมร่วมกับการพัฒนาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชน

5. ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้าน “พิธีบายศรีสู่ขวัญและการรำมะมั่วด” เป็นแบบอย่างในการรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชุมชน ต้องเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือคุณธรรม - จริยธรรม และต้องเคร่งครัดในการรักษาศิลป จึงจะเป็นที่เคารพศรัทธาของผู้เข้าร่วมกิจกรรมและประชาชนทั่วไป

3.4 ภูมิปัญญา สาขา โภชนาการ (แกงเปอะหน่อไม้ / การแกงบอนใส่กะทิ และการแกงกะทิกล้วยใส่เนื้อไก่)

จากการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สาขาโภชนาการ เรื่องการแกงเปอะหน่อไม้ การแกงบอนใส่กะทิและการแกงกะทิกล้วยใส่เนื้อไก่ แก่เด็ก - เยาวชน เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2552 พบว่า วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ ชาวบ้านจะนำผลผลิตการเกษตร ที่ได้จากธรรมชาติหรือผลผลิตที่ปลูกไว้ตามหัวไร่ปลายนามาปรุงเป็นอาหารบริโภคในครอบครัว เช่น ในฤดูฝน (ระหว่างเดือนพฤษภาคม - กรกฎาคม) ชาวบ้านจะนำหน่อไม้ ต้นบอน หรือผลกล้วยดิบที่ขึ้นอยู่ริมลำห้วยธรรมชาติ หนองน้ำสาธารณะหรือที่ปลูกไว้บริเวณที่อยู่อาศัยมาปรุงเป็นอาหารบริโภคในครอบครัวหรือนำไปขายในตลาดเพื่อเป็นรายได้เสริม ชาวบ้านในชุมชนตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์อาศัยหน่อไม้ ต้นบอน และผลกล้วยดิบเป็นอาหารบริโภคมาหลายชั่วอายุคนแม้ในระยะหลังพืชอาหารธรรมชาติดังกล่าวจะถูกทำลายไปมากแต่ยังคงมีเหลืออยู่ให้ทำมาหากิน โดยเฉพาะต้นฤดูฝนชาวบ้านจะนำหน่อไม้ ต้นบอน และผลกล้วยดิบมาปรุงเป็นอาหารบริโภค โดยมีความเชื่อว่าการบริโภคอาหารดังกล่าวถือว่าเป็นอาหารที่สดใหม่จะช่วยบำรุงสุขภาพอนามัย ทั้งยังเชื่อว่ามีสรรพคุณในการล้างพิษจากการบริโภคอาหารชนิดอื่น เป็นการเตรียมสุขภาพของตนเองก่อนเข้าสู่ฤดูการเกษตร เป็นต้น

จากการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สาขาโภชนาการ เรื่องการแกงเปอะหน่อไม้ การแกงบอนใส่กะทิและการแกงกะทิกล้วยใส่เนื้อไก่ พบว่า วิทยากรภูมิปัญญา มีความรู้ความเข้าใจ ในการเตรียมตัวเอง ทีมงาน เครื่องมือ - อุปกรณ์ และขั้นตอนการถ่ายทอดเป็นอย่างดี มีการจัดทีมวิทยากรจำลองแสดงให้เห็นว่ามีการถ่ายทอดความรู้จากครูภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ จากรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย สู่รุ่นพ่อแม่ รุ่นลูกหลาน โดยพบว่า ในเวทีการถ่ายทอดภูมิปัญญา สาขา การแกงเปอะหน่อไม้ (อาหารอีสาน) พบว่า มีนางหนู คุ้มย์ และนางแซว อินสำราญ เป็นภูมิปัญญา

รุ่นแรกๆ มีนางก้องกั้ววาน ภูรัมย์ นางศุภลักษณ์ ปุ๋ยแก้ว นางมะลิ พัวคุณมี และนางไสว พัวคุณมี เป็นภูมิปัญญารุ่นลูกหลาน โดยทั้ง 6 คน มีความรู้ความสามารถปฏิบัติและถ่ายทอดภูมิปัญญา การแกงเปาะหน่อไม้ แก่เด็ก - เยาวชนได้เป็นอย่างดี ขณะที่สาขาการแกงบอนใส่กะทิและการ แกงกะทิล้วยใส่เนื้อไก่ (อาหารเขมร) มีนางจำเริญ แอกระโคน และนางอิม แอกระโคน เป็นภูมิปัญญา รุ่นแรกๆ มีนางนางพิน ท่าประโคน เป็นภูมิปัญญารุ่นน้องมี นางเยส ทรัพย์ประ โคน และนางพะ เชิดประโคน เป็นภูมิปัญญารุ่นหลาน โดยทั้ง 5 คน มีความรู้ ความสามารถ ปฏิบัติและถ่ายทอดภูมิปัญญาการแกงบอนใส่กะทิและการแกงกะทิล้วยใส่เนื้อไก่ แก่เด็กและ เยาวชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ครู ภาคีเครือข่าย ที่เป็นทีมวิจัยยังเข้าร่วมเรียนรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอด ภูมิปัญญาร่วมกับแก่เด็ก - เยาวชนทุกชั้นตอน

ในการเตรียมวัสดุ - อุปกรณ์ที่ใช้ถ่ายทอด พบว่า ครูภูมิปัญญา จะมีการเตรียมตนเอง และทีมงานโดยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่เป็นอย่างดี และให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องความสะอาด ของวัสดุอุปกรณ์ เครื่องแต่งกาย การจัดเตรียมสถานที่ ทั้งยังมีการจัดวางเตรียมวัสดุ - อุปกรณ์ อย่างเป็นระเบียบง่ายต่อการใช้ขณะสาธิตให้ดูเป็นแบบอย่าง หรือเมื่อถ่ายทอดให้แก่เด็กเข้ารับการ เรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติ เป็นต้น และ พบว่า ครูภูมิปัญญาจะเตรียมสื่อการถ่ายทอดอย่างเป็น ทางการ คือ มีการนำคู่มือหรือสูตรอาหารที่เขียนบันทึกไว้มาใช้ประกอบการถ่ายทอดภูมิปัญญา ช่วยให้นักเรียนมีความเข้าใจและเรียนรู้ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

สำหรับเด็ก - เยาวชน ที่เข้ารับการถ่ายทอดภูมิปัญญา เป็นนักเรียนจากโรงเรียนบ้าน หนองตะเคียน โรงเรียนบ้านโคกยาง และโรงเรียนบ้านโคกเบง ซึ่งผู้บริหารและคณะครูมีความ ประสงค์ใช้สถานศึกษาของเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กและเยาวชน รวมทั้งเพื่อพัฒนาให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นของสถานศึกษาในอนาคต เด็กๆจะแจ้งความประสงค์ เข้ารับเรียนรู้ภูมิปัญญาสาขาที่ตนสนใจ ในขณะที่ถ่ายทอด พบว่า ครูภูมิปัญญาจะใช้วิธีการถ่ายทอด ด้วยการบอกเล่าควบคู่กับการสาธิตแล้วจึงให้เด็กนักเรียนฝึกปฏิบัติทุกชั้นตอน และเมื่อเด็กเกิด ทักษะแล้วจึงให้ปฏิบัติด้วยตนเองแต่ก็คอยแนะนำอย่างใกล้ชิด

สรุปผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมเวทีอภิปรายกลุ่ม สาขา โภชนาการ

1. ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญามีความรู้ความเข้าใจในการเตรียมความพร้อมในการ ถ่ายทอด และเกิดทักษะและประสบการณ์ในการถ่ายทอดมากขึ้น
2. เด็กนักเรียนผู้รับการถ่ายทอดมีความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะและประสบการณ์ ในการเรียนรู้ เช่น การจดบันทึก การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ การฝึกปฏิบัติ เป็นต้น
3. ทีมวิจัย มีทักษะและประสบการณ์ในการศึกษาชุมชน การศึกษาแลกเปลี่ยน เรียนรู้ การจดบันทึก การบันทึกภาพนิ่ง และการบันทึกภาพเคลื่อนไหว เป็นต้น

4. บุคลากรจากหน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ได้เรียนรู้รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุด้านการแกงเปาะหน่อไม้ การแกงบอนใส่กะทิและการแกงกล้วยใส่กะทิเนื้อไก่ เป็นแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนการดำเนินงานประจำปีของตนเอง ดังนี้

4.1 โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านยาง และโรงเรียนบ้านโคกเบงนำไปบรรจุเป็นหลักสูตรท้องถิ่น โดยให้นักเรียนที่สนใจเข้าศึกษาร่วมกับภูมิปัญญาในชุมชนและเชิญภูมิปัญญามาสอนนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น

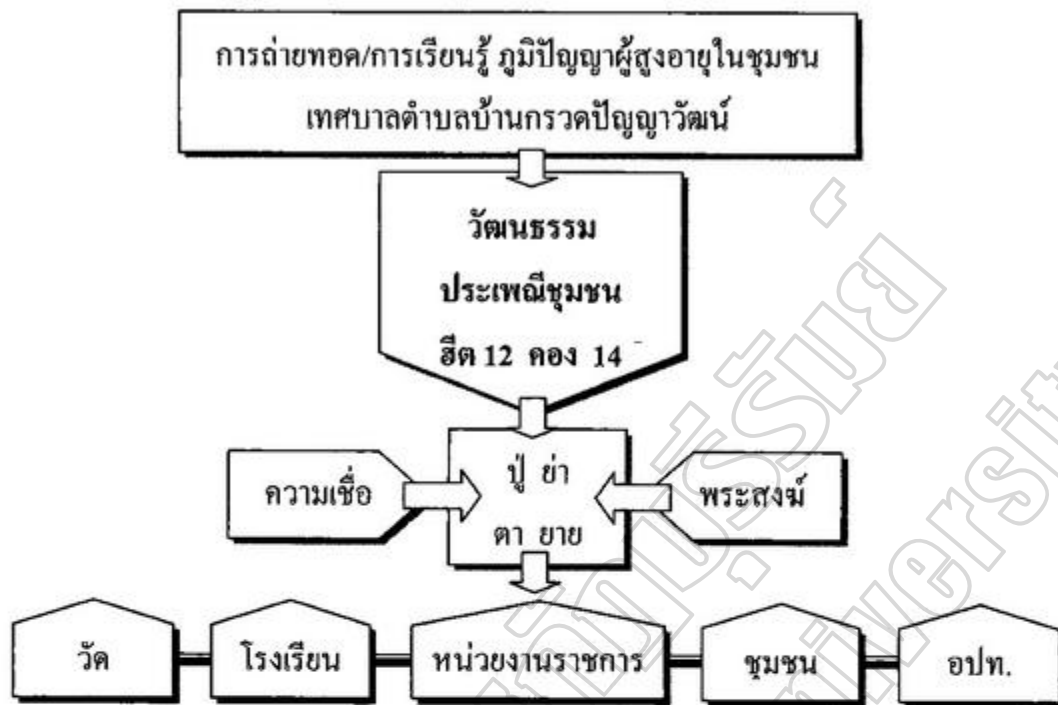
4.2 เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ นำไปบรรจุเข้าแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุประจำปี 2553

4.3 สำนักงานสาธารณสุขอำเภอบ้านกรวด นำไปบรรจุเข้าแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาสุขภาพชุมชนด้านการบริโภคอาหารปลอดภัย โดยภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ประจำปี 2553 รวมทั้งเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานรองรับ เป็นต้น

4.4 ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญโดยสนับสนุนการรวมกลุ่ม จัดสถานที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และส่งเสริมสนับสนุนให้มีการนำอาหารพื้นเองไปใช้ในโอกาสต่างๆ และส่งเสริม ให้มีถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่นักเรียนและผู้สนใจอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

4.5 ชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ นำไปบรรจุในระเบียบของชมรมเพื่อเป็นแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนากิจกรรมภูมิปัญญาผู้สูงอายุของสมาชิกชมรม ร่วมกับการพัฒนาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชน

การถ่ายทอด/การเรียนรู้ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์สรุปได้ดังภาพประกอบ 10

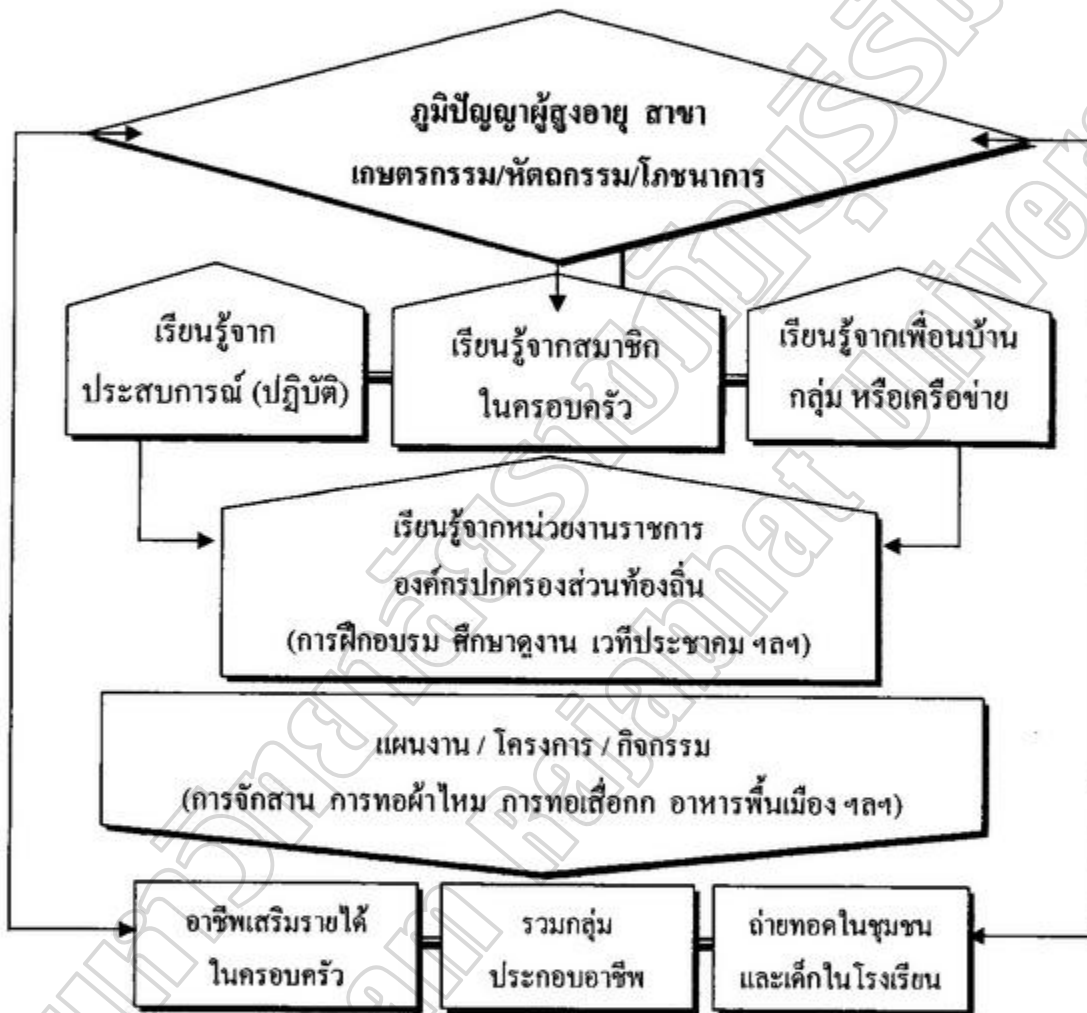

ภาพประกอบ 10 แผนผังการสืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดฯ

สำหรับกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนภูมิปัญญา ทั้ง 6 สาขา ประกอบด้วย สาขาเกษตรกรรม สาขาหัตถกรรม สาขาแพทย์แผนไทย สาขาศิลปกรรม สาขาปรัชญา ศาสนาและประเพณี และสาขาโภชนาการ มีผลการศึกษา ดังนี้

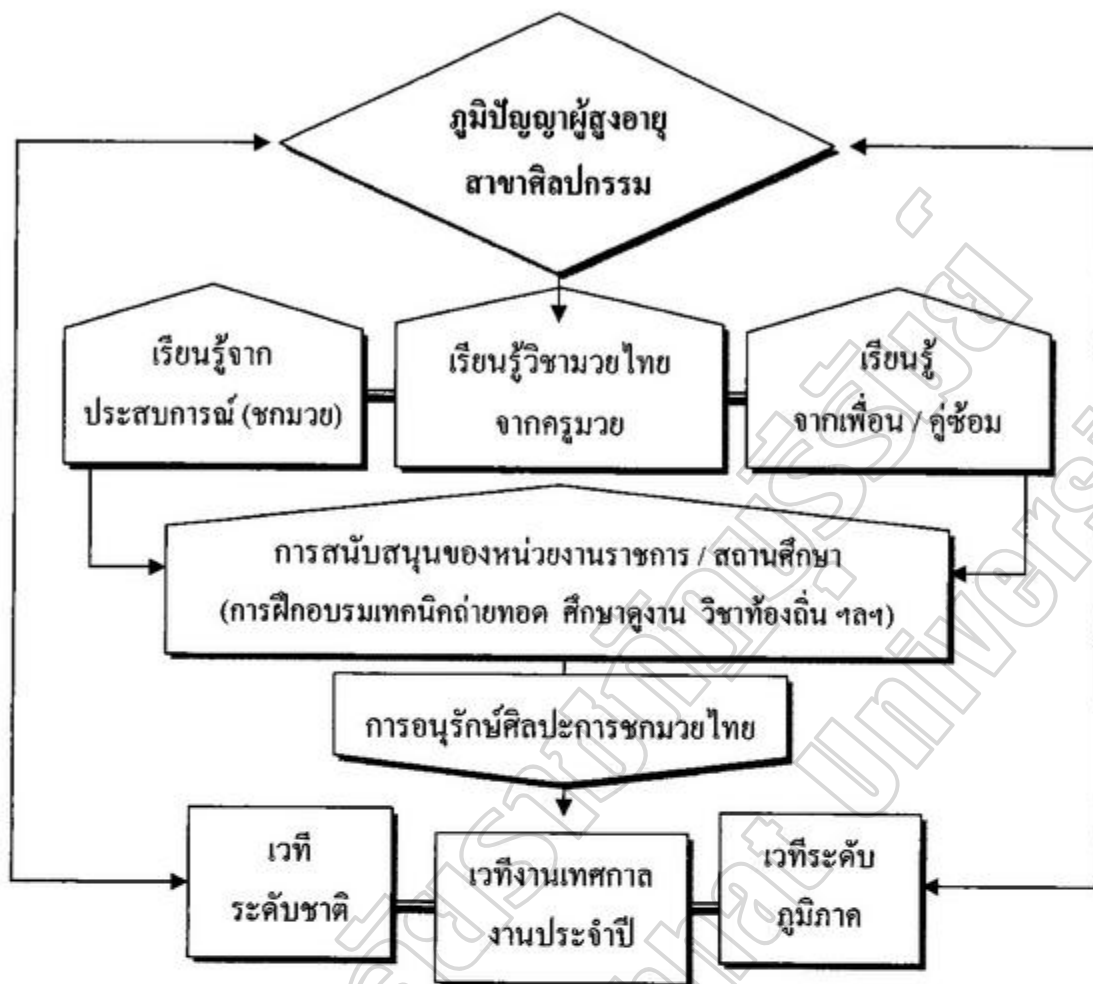
กระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สาขาเกษตรกรรม สาขาหัตถกรรม และสาขาโภชนาการ พบว่า ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเรียนรู้และรับการถ่ายทอดจากบุคคล ในครอบครัวเดียวกัน เด็กๆ จะเริ่มเรียนรู้จากพ่อ แม่ หรือ ปู่ ย่า ตา ยาย รูปแบบการเรียนรู้และการ สัมผัสความรู้ภูมิปัญญาโดยผ่านกระบวนการสอนให้ทำ นำให้คิด ประดิษฐ์ให้เป็น พบเห็นเรียนรู้เข้าใจ แล้วนำไปพัฒนา เป็นการลงมือทำอย่างต่อเนื่องจนเกิดความชำนาญสามารถถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น บุคคลในครอบครัวที่มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์จะเป็นผู้ถ่ายทอดให้แก่สมาชิก ในครอบครัว บางครั้ง พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาจะได้รับจากเพื่อนบ้านหรือกลุ่ม หรือบางครั้งได้จากการจดจำจากรูปแบบจากชุมชนเครือข่ายขณะที่ได้ไปศึกษาดูงาน สำหรับทักษะและประสบการณ์จะ ได้จากการปฏิบัติบ่อยๆ หรือกระทำเป็นกิจวัตรประจำวัน กิจกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมักเป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต การประกอบอาชีพและรวมถึงกิจกรรมที่ทำให้ครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดี มีฐานะมั่นคงเป็นหลัก

ปัจจุบันภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม สาขาหัตถกรรม และสาขาโภชนาการ ได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากหน่วยงานราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนารูปแบบผสมผสาน ระหว่างรูปแบบดั้งเดิม กับนวัตกรรมสมัยใหม่รวมถึงการเสริมสร้างเครือข่าย ทำให้การถ่ายทอด ภูมิปัญญามีพัฒนาการที่หลากหลาย จากระดับบุคคลสู่ครอบครัว เป็นการพัฒนา ในรูปกลุ่มและ องค์กรมากขึ้น สรุปได้ดังภาพประกอบ 11

ภาพประกอบ 11 กระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สาขา
เกษตรกรรม สาขาหัตถกรรม และสาขาโภชนาการ

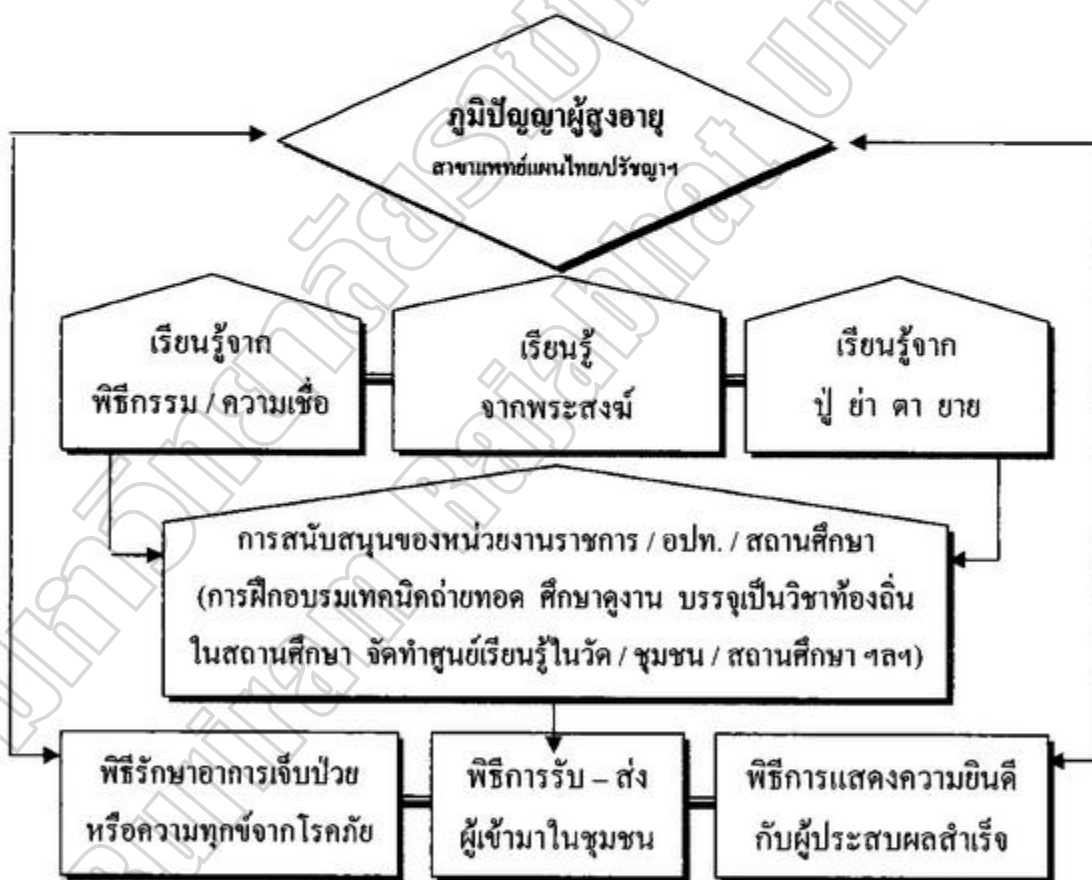
สำหรับกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สาขาศิลปกรรม พบว่า ครูภูมิปัญญาด้านการชกมวยไทย จะเรียนรู้และรับการถ่ายทอดการชกมวยไทยจากครูมวย ในค่ายมวยที่มีชื่อเสียงในตัวจังหวัด แล้วนำความรู้และเชิงมวยไปพัฒนาทักษะและประสบการณ์ โดยตระเวนชกมวยตามเวทีในงานประเพณีประจำปีและเวทีระดับชาติ เมื่ออายุมากขึ้นจึงตั้งตัวเอง เป็นอาจารย์และเปิดค่ายมวยไทยสอนให้แก่ชายหนุ่มหรือเด็กผู้ชายที่สนใจวิชาการชกมวยไทยใน หมู่บ้าน เริ่มจากการถ่ายทอดให้บุคคลในครอบครัวเดียวกันแล้วขยายต่อไปยังผู้สนใจ รูปแบบการ เรียนรู้และการสั่งสมความรู้ภูมิปัญญาโดยผ่านกระบวนการฝึกสอนให้ทำอย่างเป็นขั้นตอน ผู้เรียนรู้ ต้องรักษาระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด และต้องขยันหมั่นเพียรฝึกหัดอย่างต่อเนื่องจนเกิดความ ชำนาญสามารถถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นแล้วนำไปพัฒนาทักษะฝีมือจากการปฏิบัติจริง (ขึ้นเวทีชกมวย) บุคคลในครอบครัวที่มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์จะเป็นผู้ถ่ายทอดให้แก่สมาชิกใน ครอบครัว ในประเด็นนี้ได้รับคำบอกเล่าจากนายจันทร์ สมสวย และนายชูศักดิ์ คุ้มรัมย์ ซึ่งเป็น อดีตนักมวยของหมู่บ้านว่าปัจจุบันการเรียนรู้และรับการถ่ายทอดการชกมวยไทยนอกจากจะเรียนรู้ จากครูมวยแล้วยังได้รับความรู้เพิ่มเติมจากรายการชกมวยที่ถ่ายทอดสดทางสถานีโทรทัศน์ในวัน เสาร์ อาทิตย์ หรือศึกษาจากนิตยสารหมัดมวยเพิ่มเติม และพบว่าภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรมด้านการ ชกมวยไทยได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานราชการและสถานศึกษามากขึ้น ทำให้การ ถ่ายทอดภูมิปัญญาได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จากระดับบุคคลเป็นการพัฒนาในรูปกลุ่มและ องค์กรเป็นที่ยอมรับมากขึ้น โดยเฉพาะในสถานศึกษาในหมู่บ้าน สรุปลำดับภาพประกอบ 12

ภาพประกอบ 12 กระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สาขาศิลปกรรม
“การชกมวยไทย”

นอกจากนี้ กระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สาขาแพทย์แผนไทย สาขาปรัชญา ศาสนาและประเพณี พบว่า ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเรียนรู้และรับการถ่ายทอดมาจากบุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือในชุมชน ได้แก่ พระสงฆ์ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือบางรายพบว่ารับการถ่ายทอดมาจากพ่อ แม่ รูปแบบการเรียนรู้และการสั่งสมความรู้ภูมิปัญญาโดยผ่านพิธีกรรมตามความเชื่อ มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นหลัก การเรียนรู้และรับการถ่ายทอดต้องเคร่งครัดในศีลธรรม โดยผู้รับการถ่ายทอดต้องผ่านพิธีการสมัครเป็นศิษย์ โดยการเตรียมดอกไม้ ธูปเทียน (ขันธุ์ห้า) พร้อมเงินสิบสองบาทเพื่อเป็นค่าไหว้ครูแล้วต้องผ่านกระบวนการลงมือทำอย่างต่อเนื่องจนเกิดความชำนาญสามารถถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น บุคคลในครอบครัวที่มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์จะเป็นผู้ถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในครอบครัวในการเรียนรู้ภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย สาขาปรัชญา ศาสนาและประเพณี ได้รับการบอกเล่าจากนายเพียบ นุยะติ ซึ่งเป็นครูภูมิปัญญาสาขาดังกล่าว ว่า บางครั้งครูภูมิปัญญาบางราย (ส่วนใหญ่พบว่า เป็นบิดา) มักจะไม่ถ่ายทอดให้กับบุตรในครอบครัวตนเอง แต่พบว่ามักนิยมถ่ายทอดให้กับ

บุคคลซึ่งอยู่ต่างครอบครัว เพราะเป็นเคล็ดวิชา (ความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา) หากผู้เป็นบุตร ต้องการเรียนรู้จึงต้องแอบเรียนแอบศึกษา ด้วยตนเอง เป็นต้น สำหรับทักษะและประสบการณ์จะ ได้จากการปฏิบัติบ่อยๆ กิจกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมักเป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และประเพณีของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ที่ประสบปัญหาเจ็บป่วยหรือ แม้แต่การมีบุคคลสำคัญเข้ามาและต้องย้ายออกจากชุมชน ภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย สาขา ปรัชญา ศาสนา และประเพณีเป็นศาสตร์ที่มักพบเห็นควบคู่กัน เพราะการนำสมุนไพรมาใช้รักษา โรคร้ายต่างๆ มักจะพบว่า หมอยาจะใช้คาถาเสกเป่ากำกับทุกครั้ง ปัจจุบันได้รับการส่งเสริม สนับสนุนจากหน่วยงานราชการ สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการอนุรักษ์ภูมิ ปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญามีพัฒนาการที่หลากหลาย จากระดับ บุคคลเป็นการพัฒนาในรูปกลุ่มและองค์กรมากขึ้น สรุปได้ดังภาพประกอบ 13

ภาพประกอบ 13 กระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สาขาแพทย์แผนไทย สาขาปรัชญา ศาสนาและประเพณี

การศึกษาเพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้าง คุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยทีมวิจัยและกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน ตัวแทนผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน คณะผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาล พนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และนักเรียนผู้ร่วมเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ รวม 410 คน ทีมวิจัยได้รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ตามขั้นตอนการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม มีผลการศึกษา ดังนี้

1. กระบวนการวางแผนเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

จากการศึกษาข้อมูลกระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ พบว่า ผู้สูงอายุยังขาดทักษะ เทคนิคและประสบการณ์ในการถ่ายทอดทศภูมิปัญญาของตนเอง เช่น ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่มีรูปแบบที่เหมาะสม ไม่มีกระบวนการที่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ในสถานการณ์ปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะมีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์ของตนเองมักเป็นวิธีการที่จดจำต่อกันมาจากพระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ หรือ พ่อแม่ ทั้งยังไม่มีการจัดหรือองค์กรรองรับการถ่ายทอด หรือไม่มีศูนย์กลางการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในชุมชนและในสถานศึกษาที่เป็นรูปธรรม ส่งผลให้ปัจจุบันภูมิปัญญาผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะสูญหายไปตามความเจริญของสังคมสมัยใหม่ ทีมวิจัยได้ร่วมจัดเวทีกำหนดรูปแบบการพัฒนา ศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุร่วมกัน 2 วิธี ดังนี้

1.1 การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในชุมชน หลักสูตร เทคนิคการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เป็น โครงการความร่วมมือระหว่างศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุบ้านบุรีรัมย์ ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคลังปัญญาผู้สูงอายุ จังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) และทีมวิจัยมีความรู้ ความเข้าใจ เทคนิค ทักษะ และเกิดประสบการณ์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ของตนเองแก่เด็กเยาวชนและประชาชนทั่วไปและเพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภูมิปัญญาในพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดบุรีรัมย์

จากการฝึกอบรมได้รับการขึ้นชั้นจากนายวิรุณ รัฐอินทร์ นายประเสริฐ ศรีงาน และ นายกิจ บาลโสง ตัวแทนภูมิปัญญาผู้สูงอายุว่า การฝึกอบรมทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจในการเตรียมตนเอง การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ และกำหนดรูปแบบ รู้จักเทคนิควิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก - เยาวชน และผู้สนใจทั่วไป และยังได้มีโอกาสเรียนรู้รูปแบบและแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างเครือข่ายจากต่างอำเภอหลายด้าน ทำให้มีเครือข่ายทั้งด้านการส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมภูมิปัญญาและกิจกรรมด้านสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุที่หลากหลาย หากไม่ได้เข้าร่วมอบรมจะทำให้ขาดโอกาสในการพัฒนา

1.2 การศึกษาคูงานชุมชนที่มีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในระดับชุมชน เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2552 ผู้วิจัยกำหนดให้มีกิจกรรมการศึกษาคูงานชุมชนที่มีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในระดับชุมชน แก่ทีมวิจัย ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) และผู้ช่วยเหลือสังคม โดยเดินทางไปศึกษาคูงานชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ ณ บ้านหนองเผือก หมู่ที่ 3 ตำบลหนองทุ่ม อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุและศึกษาการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน สำหรับการสรุปผลจากการศึกษาคูงาน เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2552 ทำให้ทีมวิจัย ผู้สูงอายุ และผู้แทนองค์กรชุมชน สามารถนำความรู้สับการณามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสรุปได้ ดังนี้

- 1.2.1 ชาวบ้านสามารถนำภูมิปัญญามาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการสืบทอดกันอย่างเป็นระบบระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และระดับหมู่บ้าน
- 1.2.2 มีการพัฒนาจากการทำ (จักสาน) เพื่อใช้ในครอบครัวเป็นการทำเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้หลักของครอบครัว
- 1.2.3 มีการรวมตัวเป็นกลุ่มทำให้มีความเข้มแข็งมีอำนาจในการต่อรองในด้านการผลิตและการตลาด
- 1.2.4 มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันระหว่างสมาชิกในครอบครัวอย่างเหมาะสม
- 1.2.5 ได้รับการยอมรับจากองค์กรภายนอกและได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง
- 1.2.6 ชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง สมาชิกมีความรู้ รัก สามัคคี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาซึ่งกันและกัน

ข้อสังเกตจากการศึกษาคูงานชุมชนที่มีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในระดับชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านหนองเผือก มีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ กับบุตรหลาน และพบว่ามีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างทุนทางสังคม ศักยภาพของผู้นำชุมชน และเกี่ยวข้องกับดำรงชีวิต เช่น การประกอบอาชีพ การสร้างงานสร้างอาชีพในชุมชน การปกครอง และการพัฒนาชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งยังพบว่า ประชาชน องค์กรชุมชนทั้งภาคราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต่างเข้ามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น

สำหรับประเด็นที่ได้รับจากการศึกษาคุณานายพูน คุ้มย์ นางจันแดง ปีกษาดัง และนางทองใบ สืบสำราญ ได้กล่าวถึงว่า “เท่าที่รู้จักบ้านหนองเผือกมากกว่า 3 ปี การสานจ่อเป็นหัวใจของไทยบ้านที่นั่น เพราะเป็นอาชีพที่ทำให้คนมีงานทำ มีรายได้ มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดี ที่น่าชื่นชม ทุกคน ต่างรู้หน้าที่ของตนเอง ผู้เฒ่า แม่อกกับเด็กน้อย จะช่วยกันสานจ่อถ้าพ่อและลูกชายที่ไปขายยาขายจ่อ เมื่อทุกคนอยู่พร้อมหน้าจะขอยกันเสียดเวียกบมีไผ่หว่างเลย รอบๆ ที่อาศัยก็จะปลูกผัก เลี้ยงปลา เลี้ยงหมู เป็นอาหารและขายเป็นรายได้เสริมทุกครอบครัว ถ้าทุกหมู่บ้านเสียดได้อย่างพื้นไทยบ้านก็จับปลามาก” นายบุญนาค อยู่ทองกลาง นักพัฒนาสังคมชำนาญการ หัวหน้ากลุ่มพัฒนาสังคมฯ และนายอภิชาติ หวังสวัสดิ์ปรีชา ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน กล่าวถึงบ้านหนองเผือกว่า ได้มีโอกาสไปศึกษาคุณานมาแล้ว 4-5 ครั้ง กล่าวถึงบ้านหนองเผือกว่าเป็นชุมชนที่น่าสนใจเพราะเป็นชุมชนที่มีความพร้อมในการพัฒนาหลายด้าน เช่น มีผู้นำที่เข้มแข็ง เสียสละ เป็นแบบอย่างที่ดี ชาวบ้านมีความรัก ความสามัคคี มีการนำความรู้ดั้งเดิมจากปู่ ย่า ตา ยาย มาผสมผสานกับกระบวนการพัฒนาสมัยใหม่อย่างกลมกลืน ทุกคนมีสำนึกร่วมกันในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว และระดับหมู่บ้าน เป็นชุมชนที่เปรียบเสมือนเด็กหนุ่มสาวที่นับวันจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ที่เข้มแข็งไปข้างหน้า ชุมชนอื่นๆ น่าจะนำไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาจะช่วยทำให้ชุมชนมีความมั่นคงเข้มแข็งยิ่งขึ้นถ้าหากรู้จักนำสิ่งดีๆ ในชุมชนมาเป็นองค์ประกอบในการพัฒนาจะทำให้ชาวบ้านเข้าใจตนเองเองมากยิ่งขึ้น

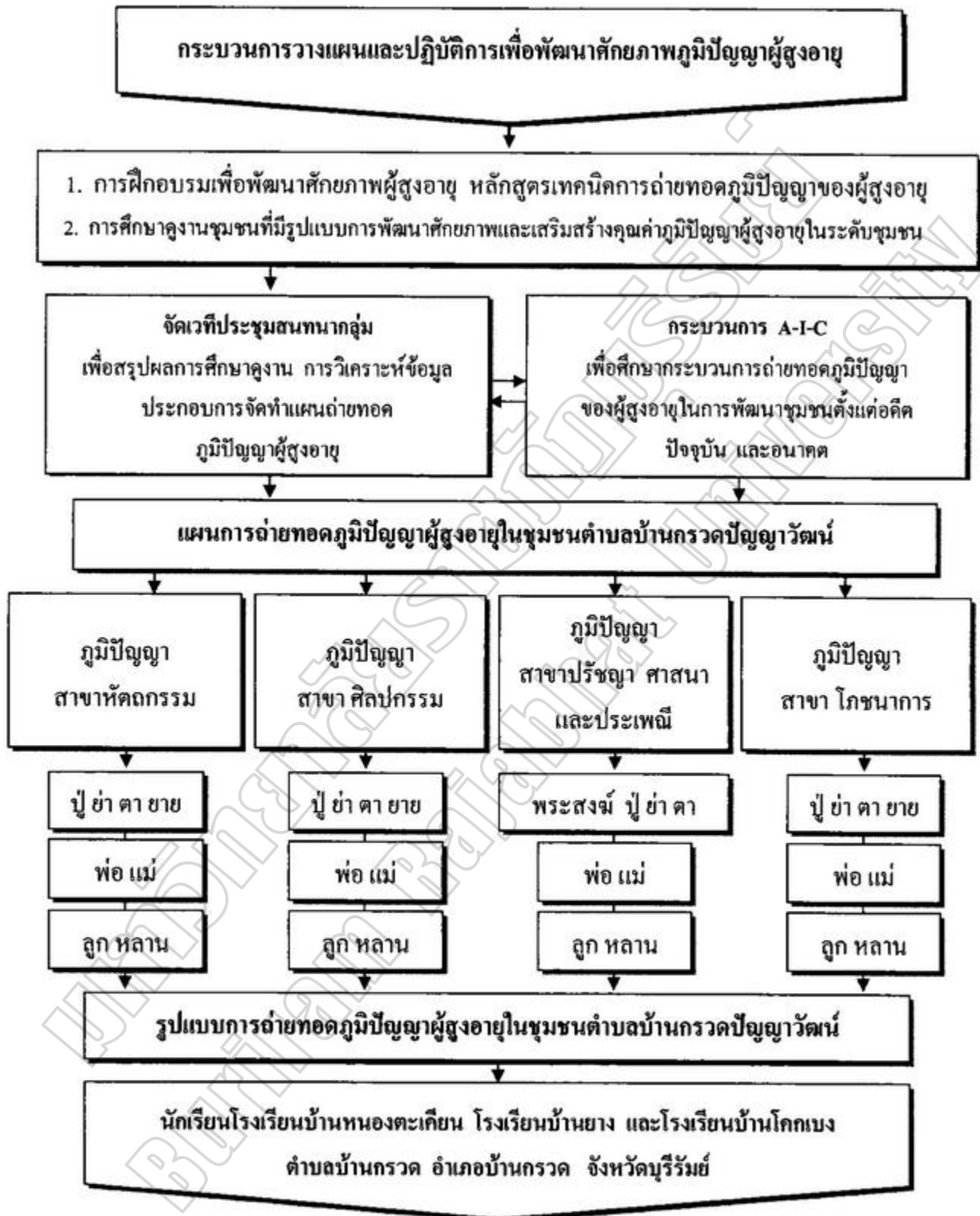
จากการจัดเวทีสรุปผลการศึกษาคูณาน ระหว่างทีมวิจัย ผู้แทนองค์กรชุมชน และตัวแทนภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สามารถคัดเลือกกิจกรรมการบูรณาการเพื่อกำหนดแผนถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่เหมาะสม สรุปได้ดังตาราง 10 และภาพประกอบ 14

ตาราง 10 แผนการถ่ายทอดเพื่อเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

แผนงาน รกรการ / กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินงาน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผู้ดำเนินการ	หมายเหตุ
สาขา หัตถกรรม การทอผ้าไหมพื้นเมือง การทอเสื่อกก	- ปลุกจิตสำนึกและ เสริมสร้างคุณค่าในการ ถ่ายทอดภูมิปัญญาการ ทอผ้าไหม / ทอเสื่อกก - ส่งเสริมการทำ กิจกรรมกลุ่ม	- ผู้สูงอายุ พ่อแม่ ครู นักเรียน มีส่วนร่วมในการ เตรียมวัสดุอุปกรณ์ทอผ้า ไหม / ทอเสื่อกกด้วยกัน - จัดตัวแทนผู้สูงอายุมาสอน เด็กเป็นกลุ่ม / จัดเวทีปฏิบัติ	ผู้สูงอายุ พ่อแม่ ครู นักเรียน มีส่วนร่วม ในการเรียนรู้ กระบวนการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาค้นการทอ ผ้าไหม / การทอเสื่อ กด้วยกัน	1. ผู้สูงอายุ 2. พ่อแม่ 3. ครู 4. นักเรียน 5. ทีมวิจัย	26 มี.ย.52
ศิลปะการชกมวยไทย	- ปลุกจิตสำนึกให้เด็ก และเยาวชน มีความรู้ ความเข้าใจและเห็น คุณค่าในการถ่ายทอด ภูมิปัญญาศิลปะการชก มวยไทย	- ผู้สูงอายุ ครู นักเรียน มี ส่วนร่วมในการเตรียมวัสดุ อุปกรณ์การชกมวยไทย ด้วยกัน - จัดตัวแทนผู้สูงอายุมาสอน เด็กเป็นกลุ่ม / จัดเวทีแสดง	ผู้สูงอายุ ครู นักเรียน มีส่วนร่วมในการ เรียนรู้ในการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาศิลปะการ ชกมวยไทยด้วยกัน	1. ผู้สูงอายุ 2. ครู 3. นักเรียน 4. ทีมวิจัย	26 มี.ย.52
สาขา ปรัชญา ศาสนา ะเพณี การบายศรีสู่ขวัญ การเรือมมะมีวด งมค)	- ปลุกจิตสำนึกให้เด็ก และเยาวชน มีความรู้ ความเข้าใจมีส่วนร่วม และเสริมสร้างคุณค่าใน การถ่ายทอด ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้วยกัน	- ผู้สูงอายุ พ่อแม่ ครู นักเรียน มีส่วนร่วมในการ เตรียมวัสดุอุปกรณ์ทำ บายศรี/เรือมมะมีวด (รำแม่มค) ร่วมกัน - จัดตัวแทนผู้สูงอายุมาสอน เด็กเป็นกลุ่ม / จัดเวทีแสดง	ผู้สูงอายุ พ่อแม่ ครู นักเรียน มีส่วนร่วมในการ เรียนรู้กระบวนการ อนุรักษ์ภูมิปัญญาทำ บายศรี / เรือมมะมีวด (รำแม่มค) ร่วมกัน	1. ผู้สูงอายุ 2. พ่อแม่ 3. ครู 4. นักเรียน 5. ทีมวิจัย	26 มี.ย.52

ตาราง 10 (ต่อ)

งาน รกร / กิจกรรม	วัตถุประสงค์	วิธีดำเนินงาน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผู้ดำเนินการ	หมายเหตุ
สาขา โภชนาการ อาหารหวานคาว เขมร) อาหารหวานคาว (ลาว)	- ปลุกจิตสำนึกให้เด็ก และเยาวชน มีความรู้ ความเข้าใจมีส่วนร่วม และเสริมสร้างคุณค่า ในการถ่ายทอด ภูมิปัญญาด้านการ ทำอาหารพื้นบ้าน ร่วมกัน	- ผู้สูงอายุ พ่อแม่ ครู นักเรียน มีส่วนร่วมในการ เตรียมวัสดุอุปกรณ์ทำอาหาร ลาว / เขมรร่วมกัน - จัดตัวแทนผู้สูงอายุมาสอน เด็กเป็นกลุ่ม	- ผู้สูงอายุ พ่อแม่ ครู นักเรียนมีส่วนร่วม ในการเรียนรู้ กระบวนการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาทำอาหาร ลาว / เขมรร่วมกัน - เด็กและเยาวชน สามารถปรุงอาหาร ลาว / เขมร ได้ถูกต้อง	1. ผู้สูงอายุ 2. พ่อแม่ 3. ครู 4. นักเรียน 5. ทีมวิจัย	26 มี.ย.52

ภาพประกอบ 14 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุของชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์

จากการจัดเวทีสรุปผลการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ (การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาเทคนิคการถ่ายทอดภูมิปัญญาและการศึกษาคูงานชุมชนที่มีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในระดับชุมชน) นอกจากจะช่วยให้ผู้สูงอายุ มีความรู้ความเข้าใจในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในชุมชนและได้รูปแบบการพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุจากชุมชนเครือข่ายแล้ว ยังช่วยให้ทีมวิจัย ผู้สูงอายุ และองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้อง สามารถนำความรู้มาจัดทำแผนพัฒนาภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในชุมชน ทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยได้รับข้อเสนอแนะจากนายพูน คุ้มรัมย์ นายต้น สืบสำราญ และ ร.ต.ต.สมศักดิ์ มารังกูร ตัวแทนผู้สูงอายุว่า จากการที่มีโอกาสที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายผู้สูงอายุในจังหวัดบุรีรัมย์ และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายผู้สูงอายุจากชุมชนบ้านหนองเผือก อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ทำให้ทราบว่ากลุ่มผู้สูงอายุและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากผู้นำชุมชน องค์กรการบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานราชการอย่างต่อเนื่องชุมชนเขาถึงมีองค์กรผู้สูงอายุที่เข้มแข็ง ทั้งผู้สูงอายุ ก็ได้รับการดูแลมีคุณภาพชีวิตที่ดี หากจะให้กลุ่มผู้สูงอายุและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลบ้านกรวด ได้รับการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเช่นเดียวชุมชนอื่นๆ ในอนาคตอยากให้หน่วยงานราชการ องค์กรต่างๆ ในชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนการฝึกอบรมอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชนและควรส่งเสริมสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพต่างๆ ให้ครอบคลุมทุกด้าน โดยเน้นความสอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิต / ภูมิปัญญาของชุมชนเป็นหลัก รวมทั้งชมรมผู้สูงอายุควรร่วมกันแผนพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุบรรจุไว้ในระเบียบของชมรม เพื่อให้องค์กรผู้สูงอายุสามารถกำหนดรูปแบบและแนวทางการพัฒนาตนเอง จะช่วยให้กลุ่มผู้สูงอายุและภูมิปัญญาของผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาและมีความเข้มแข็งในอนาคต

2. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

ทีมวิจัยร่วมกับผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ จัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุแก่เด็กนักเรียน เยาวชน และประชาชนผู้สนใจ เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2552 ณ โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนเองร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย องค์กรชุมชน และเพื่อค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน โดยกำหนดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ จำนวน 4 สาขา 8 กิจกรรม ประกอบด้วย 1) สาขา หัตถกรรม จำนวน 2 กิจกรรม คือ การทอเสื่อกกและการทอผ้าไหมพื้นเมือง 2) สาขา ศิลปกรรม จำนวน 1 กิจกรรม คือ การชกมวยไทย 3) สาขา ปรัชญา ศาสนา และประเพณี จำนวน 2 กิจกรรม คือ พิธีบายศรีสู่ และการรำมะมั่วด 4) สาขา โภชนาการ จำนวน 3 กิจกรรม คือ การทำอาหารพื้นบ้าน (เขมร) 2 ชนิด (สันลอดราวและสัน

ลอมเจก) และการทำอาหารพื้นบ้าน (ลาว) 1 ชนิด (แกงเปอะหน่อไม้) โดยมีเด็กนักเรียนเข้าร่วมจัดเวที จากโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน บ้านโคกเบง และบ้านยาง จำนวน 180 คน ชาวบ้านหนองตะเคียน บ้านบึงเก่า จำนวน 45 คน ทีมวิจัย ผู้แทนองค์กรชุมชน และภาคีเครือข่าย ในพื้นที่ จำนวน 25 คน รวมทั้งสิ้น 250 คน พบว่า

2.1 รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา สาขา หัตถกรรม มีจำนวน 2 กลุ่ม คือ การทอเสื่อกกและการทอผ้าไหมพื้นเมือง มีครูภูมิปัญญาซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอด จำนวน 6 คน ผู้เข้ารับการถ่ายทอด (นักเรียน) จำนวน 42 คน ผู้ร่วมสังเกตการณ์ (ทีมวิจัย) จำนวน 10 คน สรุปได้ดังนี้

1. ครูภูมิปัญญาที่เป็นผู้ถ่ายทอด ทุกคนต่างมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะและประสบการณ์และเชื่อมั่นในสาขาที่ตนถ่ายทอด จะเห็นได้จากทุกคนสามารถเล่าประวัติความเป็นมา อธิบายการใช้วัสดุ อุปกรณ์ ประกอบการสาธิตในกิจกรรมได้เป็นอย่างดี และเมื่อเด็กเข้ารับการถ่ายทอดต่างให้ความสนใจสอน ซึ่งสังเกตได้จากนักเรียนผู้เข้ารับการถ่ายทอดมีการซักถามได้ตอบและปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างสนุกสนาน โดยการอธิบาย สาธิตให้ดู แล้วให้เด็กฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญา นางศรี สิทามาศ นางประยูร เวโสภา ครูภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมพื้นเมือง นางแห่ บุญสิงห์ นางทองใบ สืบสำราญ ครูภูมิปัญญาด้านการทอเสื่อกก กล่าวว่าปกติตนเองจะสอนให้กับลูกหลานในครอบครัวตามแบบอย่างที่คุณแม่สอนต่อๆ กันมา โดยการบอกเล่าแล้วให้ปฏิบัติตามเป็นการลงมือทำจริงๆ จนกว่าจะเกิดทักษะนานเข้าก็จะเริ่มชำนาญไปเอง การสอนเด็กๆ วันนี้แรกๆ ก็ตื่นเต้นเพราะกลัวจะสอนได้ไม่ดี ไม่เคยสอนมาก่อนเคยเห็นแต่ครูสอนเด็กนักเรียนกลัวสอนแล้วเด็กจะทำไม่ได้ แต่โชคดีที่ได้เข้ารับการฝึกอบรมและได้ไปศึกษาดูงานมาก่อนทำให้มั่นใจมากขึ้น เพราะคิดว่าการสอนแบบชาวบ้านก็คือการพาทำนั่นเอง คนที่เข้ารับการถ่ายทอดส่วนใหญ่ก็คือบุตรหลานการเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ กับบุตรหลานจึงไม่รู้สึกแปลกแต่อย่างใดเพราะทุกคนต่างคิดว่าเป็นกิจกรรมของครอบครัว เหมือนการได้ร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อนำผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์มาใช้เพื่อบริโภคหรือใช้ในครอบครัวนั่นเอง

2. สำหรับผู้รับการถ่ายทอดจะเตรียมตัวเองก่อนเข้ารับการถ่ายทอดเป็นอย่างดี เช่น ทุกคนจะเตรียมสมุดบันทึก มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันในการเรียนรู้ มีการซักถามเกี่ยวกับชื่อวัสดุ อุปกรณ์ การใช้ ประโยชน์ รวมถึงขั้นตอนการทำขณะเรียนรู้ ขณะเรียนรู้สังเกตว่าทุกคนต่างตื่นเต้น ที่ได้เรียนรู้และอยากทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง เด็กหญิงพรพิไลทิพย์ พิประโคน เด็กหญิงณัฐชา ขันท่า เด็กชายธวัช เคยประโคน เด็กหญิงพิมพ์า คะเชนชาติ และเด็กชายสุรพงษ์

แก้วโถมา ต่างพูดว่าการที่โรงเรียนจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาในวันนี้ รู้สึกดีใจและตื่นเต้นมาก ถึงแม้ว่าจะเคยเห็นการทำงานของครูที่มาถ่ายทอดอยู่ที่บ้านแล้วก็ตาม แต่ก็อยากรู้รายละเอียดให้มากและอยากทำให้สวยเหมือนครูจะได้ทำใช้เองบ้าง วันเสาร์อาทิตย์มีเวลาว่างน่าจะทำได้มาก สำหรับมุมมองของครูผู้สอน นางสุกานดา ชนะชัย นางนฤมล พิริยะวานิชย์ นายประชุม กลมประโคน และนายอภิชาติ หวังสวัสดิ์ปรีชา ให้ความเห็นว่าภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดเป็นสาขาที่น่าสนใจ ครูผู้สอนต่างคัดเลือกเด็กนักเรียนเข้ามาเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสบการณ์ เพราะเป็นวิชาท้องถิ่นที่โรงเรียนต้องการให้ครูภูมิปัญญามาสอนให้เด็กทั้งการทอเสื่อกกและการทอผ้าไหมพื้นเมือง เด็กจะชื่นชอบกับการเรียนแบบนี้มาก เมื่อ 2-3 ปีก่อน มีเด็กนักเรียนหลายคนช่วยแม่ย้อมสีเส้นไหมและทอผ้าไหมในครอบครัวของตนเอง ครั้งนี้เด็กๆ จะได้ทักษะในการทอเสื่อกกและการทอผ้าไหมมากยิ่งขึ้น

ภูมิปัญญา สาขา ศิลปกรรม “การชกมวยไทย” มีจำนวน 1 กลุ่ม มีครูภูมิปัญญา ซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอด จำนวน 5 คน ผู้เข้ารับการถ่ายทอด (นักเรียน) จำนวน 25 คน ผู้ร่วมสังเกตการณ์ (ทีมวิจัย) จำนวน 2 คน สรุปได้ดังนี้

1. ครูภูมิปัญญาที่เป็นผู้ถ่ายทอด ทุกคนต่างมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ ประสบการณ์และเชื่อมั่นในสาขาที่ตนถ่ายทอด โดยเฉพาะนายพูน คุ้มรัมย์ ซึ่งเป็นครูมวยประจำหมู่บ้านสามารถเล่าประวัติความเป็นมา อธิบายการใช้วัสดุ อุปกรณ์ การไหว้ครู การออกอาวุธ แม่ไม้มวยไทย ประกอบการสาธิตได้เป็นอย่างดีและเมื่อเด็กเข้ารับการถ่ายทอดก็ให้ความสนใจสูง ซึ่งสังเกตได้จากเมื่อนักเรียนผู้เข้ารับการถ่ายทอดมีการซักถาม ได้ตอบและปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างตั้งใจ ภูมิปัญญาการชกมวยไทยเป็นสาขาหนึ่งที่เด็กให้ความสนใจมากโดยเฉพาะเด็กผู้ชาย

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญา นายพูน คุ้มรัมย์ นายบุญชู คุ้มรัมย์ นายจันทร์ สมสวย และอาจารย์ประชุม กลมประโคน ครูภูมิปัญญาด้านการชกมวยไทย กล่าวว่าปกติการสอนชกมวยไทยจะสอนให้กับลูกหลานในหมู่บ้านเป็นหลัก โดยสอนในช่วงหลังเลิกเรียนและวันหยุด วิธีการสอนมีทั้งการอธิบาย การบอกเล่าแล้วให้ปฏิบัติตาม เป็นการสอนโดยให้ผู้เรียนลงมือฝึกหัดจริงๆ จนกว่าจะเกิดทักษะ เมื่อมั่นใจแล้วจึงนำตระเวนชกตามงานเทศกาลต่างๆ เพื่อหาประสบการณ์การสอนเด็กๆ วันนี้แรกๆ ก็ตื่นเต้นเพราะกลัวจะสอนได้ไม่ดีแต่เห็นเด็กนักเรียนตั้งใจ สนใจ ก็ภูมิใจที่ได้ถ่ายทอดวิชามวยให้แก่เด็ก การที่ได้เข้ารับการฝึกอบรมเทคนิค การถ่ายทอดภูมิปัญญาและได้ไปศึกษาดูงานมาก่อนทำให้มั่นใจมากขึ้น คิดว่าการสอนหรือถ่ายทอดวิชามวยไทยให้แก่เด็กก็คือการแนะนำและให้ความรักความเอ็นดู เพราะคนที่เข้ารับการถ่ายทอดส่วนใหญ่ก็คือบุตรหลาน การเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ กับบุตรหลานจึงไม่รู้สึกแปลกแต่

อย่างไร แต่การฝึกชกมวยไทยผู้เรียนต้องเตรียมร่างกายตนเองให้สมบูรณ์ ต้องมีความซื่อสัตย์ มีคุณธรรม และต้องมีศีลธรรมประจำใจ ก็คือต้องรักษาศีลห้าอย่างเคร่งครัด เป็นต้น

2. สำหรับผู้รับการถ่ายทอดจะเตรียมตัวเองก่อนเข้ารับการถ่ายทอดเป็นอย่างดี เช่น ทุกคนจะเตรียมสมุดบันทึก มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันในการเรียนรู้ มีการซักถามเกี่ยวกับชื่อวัสดุ อุปกรณ์ การใช้ประโยชน์ รวมถึงขั้นตอนการทำทางออกอาวุธขณะฝึกหัด ขณะเรียนรู้สังเกตว่าทุกคนต่างตื่นตื่นที่จะได้เรียนรู้และลงสนามปฏิบัติด้วยตนเอง เด็กชายมณเฑียร ปุดประโคน เด็กชายอภิวัฒน์ สมสวย เด็กชายเสกสรร ปีกษาดัง และเด็กชายทัญญู ไผ่นอก ต่างพูดว่าตนเองกำลังสมัครเป็นลูกศิษย์อาจารย์พูน คุ้มชัย ขณะนี้ฝึกซ้อมอยู่ที่ค่าย ช.ก้องกังวาน การที่โรงเรียนจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาศิลปะการชกมวยไทยในวันนี้รู้สึกดีใจและตื่นเต้นมาก ถึงแม้ว่าจะเคยฝึกหัดวิชามวยกับครูพูนแล้วก็ตาม เพราะอยากรู้รายละเอียดให้มากขึ้นและอยากช่วยแนะนำเพื่อนๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง สำหรับมุมมองของครูผู้สอน นายประทุม กลมประโคน นายอภิชาติ หวังสวัสดิ์ปรีชา ให้ความเห็นว่าภูมิปัญญาการชกมวยไทยเป็นสาขาที่น่าสนใจ คณะครูต่างคัดเลือกเด็กนักเรียนเข้ามาเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสบการณ์ เพราะเป็นวิชาท้องถิ่นที่โรงเรียนต้องการให้ครูภูมิปัญญา มาสอนให้แก่เด็ก เด็กจะชื่นชอบกับการเรียนแบบนี้มาก เมื่อปีที่ผ่านมามีเด็กนักเรียน 4-5 คนนำความรู้ศิลปะการชกมวยไทยไปชกในเทศกาลต่างๆ มีรายได้เป็นค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียน การชกมวยไทยเล็กๆ ให้ความสนใจมากเป็นพิเศษ ปัจจุบันมีเด็กในหมู่บ้านสมัครเข้าค่ายฝึกหัดการชกมวยไทยมากขึ้น

ภูมิปัญญา สาขา ปรัชญา ศาสนาและประเพณี มีจำนวน 2 กลุ่ม คือ “พิธีบายศรีสู่ขวัญ” และการรำมะมวด มีครูภูมิปัญญาซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอด จำนวน 6 คน ผู้เข้ารับการถ่ายทอด (นักเรียน) จำนวน 38 คน ผู้ร่วมสังเกตการณ์ (ทีมวิจัย) จำนวน 12 คน สรุปได้ดังนี้

พิธีบายศรีสู่ขวัญ ครูภูมิปัญญาที่เป็นผู้ถ่ายทอด ทุกคนต่างมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะและประสบการณ์และเชื่อมั่นในสาขาที่ตนถ่ายทอด จะเห็นได้จากทุกคนสามารถเล่าประวัติความเป็นมา อธิบายพิธีการไหว้ครู การใช้วัสดุ อุปกรณ์ การบทสวดอ้อนวอนเทวดา เป็นลักษณะการถ่ายทอดโดยการสาธิตให้ดูเป็นแบบอย่าง และเมื่อนักเรียนผู้เข้ารับการเรียนรู้ มีการซักถามจะได้รับคำแนะนำอย่างครบถ้วน ในกิจกรรมนี้นักเรียนจะเป็นลูกมือร่วมอำนวยความสะดวกในการเตรียมวัสดุอุปกรณ์และเข้าปฏิบัติตามคำแนะนำเคร่งครัด

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญา นางหนู คุ้มชัย นางจันแดง ปีกษาดัง และนายสอน จันทนันท์ ครูภูมิปัญญาด้านพิธีบายศรีสู่ขวัญ กล่าวว่าปกติตนเองจะสอนให้กับลูกหลานในครอบครัวโดยทำตามแบบอย่างที่ทำแม่สอนต่อๆ กันมา โดยการบอกเล่าแล้วให้ปฏิบัติตามเป็นการลงมือทำจริงๆ จนกว่าจะเกิดทักษะนานเข้าก็จะเริ่มชำนาญไปเอง การสอนเด็กๆ วันนี้

แรกๆ ก็ตื่นตื่นเพราะกลัวจะสอนได้ไม่ดีไม่เคยสอนอย่างนี้มาก่อนเคยเห็นแต่ครูสอนเด็กนักเรียนกลัวสอนแล้วเด็กจะทำไม่ได้ แต่โชคดีที่ได้เข้ารับการฝึกอบรมร่วมกับคนอื่นๆ และได้ไปศึกษาคุณงานที่จังหวัดมหาสารคามและกาฬสินธุ์เห็นผู้สูงอายุร่วมมือกันสอนลูกหลานทำให้มั่นใจมากขึ้นเพราะคิดว่าการสอนก็คือการพาทำนั่นเองและคนที่เข้ารับการถ่ายทอดส่วนใหญ่ก็คือบุตรหลาน การเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ กับบุตรหลานจึงไม่รู้สึกแปลกแต่อย่างใด การเรียนรู้เรื่องพิธีบายศรีสู่ขวัญอาจดูยุ่งยากกว่าการเรียนสาขาอื่นๆ เพราะต้องเรียนรู้หลายด้าน ทั้งด้านการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ บทสวด และขั้นตอนตามพิธีกรรมและความเชื่อมากมาย คนที่จะเรียนรู้ได้ผลดีต้องมีความตั้งใจและมีความศรัทธาเป็นทุนเดิม ทั้งยังต้องยึดมั่นในศีลธรรมอีกด้วย

สำหรับผู้รับการถ่ายทอดจะเตรียมตัวเองก่อนเข้ารับการถ่ายทอดเป็นอย่างดี เช่น ทุกคนจะเตรียมสมุดบันทึก มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันในการเรียนรู้ มีการซักถามเกี่ยวกับชื่อวัสดุอุปกรณ์ การใช้ประโยชน์ รวมถึงขั้นตอนการปฏิบัติตามพิธีกรรมตามความเชื่อขณะเรียนรู้ สังเกตว่าทุกคนต่างตื่นตื่นที่จะได้เรียนรู้และอยากทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง เด็กหญิงอภิญา แมตเมือง เด็กหญิงธันดดา บุญอิน เด็กหญิงจิรพร อนุประโคน และเด็กหญิงอลิษา บุตรประโคน ต่างพูดว่าการที่โรงเรียนจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาในวันนี้รู้สึกดีใจและตื่นตื่นมาก ถึงแม้ว่าครูที่โรงเรียนจะเคยสอนและเคยพากันทำมาก่อนแล้วหลายครั้งก็ตาม แต่อยากรู้รายละเอียดให้มากและอยากทำให้สวยเหมือนครูจะได้ช่วยครูและเพื่อนๆ ทำเมื่อมีงานเทศกาลต่างๆ สำหรับมุมมองของครูผู้สอน นางสุกานดา ชนะชัย ให้ความเห็นว่าภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดเป็นสาขาที่น่าสนใจ ครูผู้สอนต่างคัดเลือกเด็กนักเรียนเข้ามาเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสบการณ์ เพราะเป็นวิชาท้องถิ่นที่โรงเรียนต้องการ ให้ครูภูมิปัญญา มาสอนแก่เด็กในโรงเรียน เด็กจะชื่นชอบกับการเรียนแบบนี้มาก เมื่อ 2-3 ปีก่อน โรงเรียนบ้านหนองตะเคียนเคยฝึกหัดเด็กทำบายศรีประกวดได้รับรางวัลระดับอำเภอมาแล้ว

ส่วนการรำมะมั่วค เป็นกิจกรรมที่ครูภูมิปัญญา (ครูคอม กลมชา) ซึ่งรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการรำมะมั่วค (รำแม่มด) มาจากนางอ่อน กลมชา ซึ่งเป็นแม่ นำมาถ่ายทอดให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน เพื่อเป็นการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชนเขมรในพื้นที่ตำบลบ้านกรวด เป็นภูมิปัญญาชุมชนที่แสดงถึงความเชื่อ ความศรัทธา เป็นประเพณีที่ส่งผลต่อสภาพทางจิตใจของราษฎรในชุมชนนั้นให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิต คนที่เจ็บป่วยที่ต้องการกำลังใจ เพราะต่างมีความเชื่อว่าการรำมะมั่วคเป็นการรำถวายเพื่อเข้าถึงแม่มดผู้สามารถหยั่งรู้ถึงอาการเจ็บของผู้ป่วยและบอกวิธีการแก้เคราะห์กรรมจากกรรมหนักให้เบาลงได้ พิธีรำมะมั่วคถือว่าเป็นกุศโลบายที่ส่งผลต่อการเกื้อกูลของคนในชุมชน ทำเกิดความรัก ความสามัคคี

เสียดสละทำให้คนในชุมชนมีสุขภาพทางจิตใจ อารมณ์ และสังคมที่ดี เป็นพิธีกรรมความเชื่อที่มีความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธ

พิธีรามะมีวัด จะเน้นเฉพาะเด็กผู้หญิงตามพิธีดั้งเดิม เด็กหญิงสุธิดา คุณานรเทพ เด็กหญิงปิยพร พลมณี และเด็กหญิงจิวรรณ แซ่กัล นักเรียนโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน บอกว่าที่บ้านคุณแม่กับคุณชาย เป็นคนรามะมี เห็นว่ามีท่าทางร้ายรำสวยงาม คนศรีไพรเราะ เป็นพิธีที่ช่วยทำให้คนหายเจ็บป่วยทุกคนเมื่อเข้าร่วมพิธีแล้วต่างมีความสุขจึงอยากเรียนรู้ด้วย ดีใจที่โรงเรียนมีครูคอมมาสอนให้นักเรียน และดีใจที่ผู้อำนวยการสั่งให้ซ้อมทุกวันเพื่อไปรำถวายแก่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ฯ ในเดือนสิงหาคม 2552 ที่อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ รู้สึกตื่นเต้นมากและจะตั้งใจสุดความสามารถ

ส่วนครูคอม กลมขยา พูดว่า ดีใจมากที่ได้มีโอกาสมาสอนวิชาที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาชุมชนให้แก่เด็กในโรงเรียน ที่แรกคิดว่าภูมิปัญญาของแม่จะหายไปแล้วเพราะแม่แก่มาก ร่างกายไม่แข็งแรง อยากให้โรงเรียนนำภูมิปัญญามาถ่ายทอดให้กับนักเรียนหลายๆ สาขา เสียดยกแล้วจะหายไปพร้อมกับคนแก่คนเฒ่า

ภูมิปัญญา สาขา โภชนาการ มีจำนวน 2 กลุ่ม คือ การทำอาหารพื้นเมือง (ลาว) 1 ชนิด (แกงเปอะหน่อไม้) การทำอาหารพื้นเมือง (เขมร) 2 ชนิด (แกงบอนใส่กะทิ : สันลอดร้าว และแกงกะทิกล้วยใส่ไก่ : สันลอดเจก) มีครูภูมิปัญญาซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอด จำนวน 17 คน ผู้เข้ารับการถ่ายทอด (นักเรียน) จำนวน 75 คน ผู้ร่วมสังเกตการณ์ (ทีมวิจัย) จำนวน 2 คน สรุปได้ดังนี้

1. ครูภูมิปัญญาที่เป็นผู้ถ่ายทอด (ลาว/เขมร) ทุกคนต่างมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะและประสบการณ์และเชื่อมั่นในสาขาที่ตนถ่ายทอด จะเห็นได้จากทุกคนสามารถเล่าประวัติความเป็นมาอธิบายการใช้วัสดุ อุปกรณ์ ประโยชน์และคุณค่าทางอาหาร ทั้งการสาธิตในการปรุงได้เป็นอย่างดี และเมื่อเด็กเข้ารับการถ่ายทอดต่างให้กระตือรือร้นในการสอน ซึ่งสังเกตได้จากเมื่อนักเรียนผู้เข้ารับการถ่ายทอดซักถามขณะปฏิบัติจะมีการสอนอย่างตั้งใจทุกขั้นตอนตั้งแต่การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ การปรุง การชิมรสชาติ การเตรียมภาชนะสำหรับตักเสิร์ฟ นับเป็นกิจกรรมที่เด็กให้ความสนใจและสนุกสนานในการปฏิบัติร่วมกับครูภูมิปัญญาทุกขั้นตอน

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญา นางหนู คุ้มรัมย์ นางจิราภา พลไร่ นางก้องกังวาน คุ้มรัมย์ นางแซว อินสำราญ นางศุภลักษณ์ ปุ้ยแก้ว และนางไสว พัวคุณมี ครูภูมิปัญญาด้านการทำอาหารพื้นเมือง (ลาว) นางพิน ท่าปะโคน นางจำเริญ แอกปะโคน นางอิม แอกปะโคน นางเขส ทรัพย์ปะโคน และนางพะ เชื้อคปะโคน ครูภูมิปัญญาด้านการทำอาหารพื้นเมือง (เขมร) กล่าวว่าปกติตนเองจะปรุงอาหารกินเองในครอบครัวหรือร่วมกันปรุง

อาหารเลี้ยงแขกเมื่อมีงานบุญในหมู่บ้าน สำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจะสอนให้กับลูกหลานในครอบครัวตามแบบอย่างที่พ่อแม่สอนต่อๆ กันมา โดยการบอกเล่าแล้วให้ปฏิบัติตามเป็นการลงมือทำจริงๆ จนกว่าจะเกิดทักษะนานเข้าก็จะเริ่มชำนาญไปเอง การสอนเด็กๆ วันนี้ตื่นเต้นมากเพราะกลัวจะสอนได้ไม่ฝึกแล้วสอนแล้วเด็กจะทำได้ อาหารออกมาไม่อร่อยถูกใจ แต่อาหารออกมาแล้วทุกคนบอกว่าอร่อย ท่านอาจารย์พัชรินทร์ศิริอำพันธ์กุล ยังตั้งใจใส่ลูกกลับไปรับประทานที่บ้านดีใจมาก การที่ได้มีโอกาสมาสอนเด็กๆ ทำอาหารวันนี้ทำให้ทุกคนมีความมั่นใจมากขึ้น และคิดว่าการสอนก็คือการพาทำนั่นเองและคนที่เข้ารับการถ่ายทอดส่วนใหญ่ก็คือลูกหลาน การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ กับบุตรหลานจึงไม่รู้สึกละอายแต่อย่างใด เพราะทุกคนต่างคิดว่าเป็นกิจกรรมของครอบครัว เหมือนการได้ร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อนำผลผลิตเพื่อบริโภคในครอบครัว

2. สำหรับผู้รับการถ่ายทอดจะเตรียมตัวเองก่อนเข้ารับการถ่ายทอดเป็นอย่างดี เช่น ทุกคนจะเตรียมสมุดบันทึก มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันในการเรียนรู้ มีการซักถามเกี่ยวกับชื่อวัสดุ อุปกรณ์ การใช้ประโยชน์ รวมถึงขั้นตอนการทำขณะเรียนรู้ ขณะเรียนรู้สังเกตว่าทุกคนต่างตื่นเต้นที่จะได้เรียนรู้และอยากทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง เด็กหญิงกมลชนก สุนประโคนเด็กหญิงชลลดา แสงวงษ์ เด็กชายกฤษฎณา แจ่มประโคน เด็กชายวรวิฒิ ปะโปตินัง เด็กหญิงพิมพ์พาละเชนชาติ และเด็กหญิง นิพาดา แจ่มประโคน ต่างพูดว่าการที่โรงเรียนจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาในวันนี้ รู้สึกดีใจและตื่นเต้นมาก ถึงแม้ว่าจะเคยช่วยครูที่โรงเรียน ปรุงอาหารบ่อยๆ แล้วก็ตาม แต่อยากรู้รายละเอียดให้มากและอยากทำให้มีรสชาติอร่อยเหมือนครูจะได้ทำกินเองที่บ้าน และช่วยครูปรุงอาหารให้เพื่อนๆ กินที่โรงเรียน

สำหรับมุมมองของครูผู้สอน นางสุกานดา ชนะชัย นางนฤมล พิริยะวานิชย์ นายประชุม กลมประโคน และนางไพวัลย์ ปึกษาดัง ให้ความเห็นว่าภูมิปัญญาการทำอาหารพื้นเมือง ทั้งอาหารลาวและอาหารเขมรที่ถ่ายทอดเป็นสาขาที่น่าสนใจ ครูผู้สอนต่างคัดเลือกเด็กนักเรียนเข้ามาเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสบการณ์ เพราะเป็นวิชาท้องถิ่นที่โรงเรียนต้องการให้ครูภูมิปัญญาไปสอนให้เด็กทั้งการปรุงอาหารลาวและอาหารเขมร เด็กๆ จะชื่นชอบกับการเรียนแบบนี้เป็นพิเศษ คาดว่าเด็กนักเรียนหลายคนจะนำความรู้ไปช่วยแม่ปรุงอาหารกินในครอบครัวของตนเองได้ ต่อเด็กกลุ่มนี้จะเป็นกำลังสำคัญในการปรุงอาหารในโรงเรียนและในชุมชน

3. สรุปผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

จากการร่วมจัดเวทีสรุปผลถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ของทีมวิจัย ผู้ศึกษาวิจัย ผู้แทนหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ปรึกษาโครงการ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ในชุมชน และประชาชนทั่วไป เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2552 ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านหนอง

ตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด มีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปบทเรียนจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และเพื่อให้องค์กรชุมชนนำข้อมูลและรูปแบบการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุไปปรับใช้ตามบทบาทภารกิจ ของหน่วยงาน กลุ่ม ชมรม ของตนเอง สรุปได้ ดังนี้

1. ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ครูภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมระดมความคิดในการสรุปผลการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน และการเพิ่มเติมข้อมูลจากการจัดเวที เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

2. เด็กนักเรียนผู้รับการถ่ายทอดมีความรู้ความเข้าใจ มีความรู้ความเข้าใจเกิดทักษะและประสบการณ์ในการเรียนรู้จากการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามความสนใจและหลักสูตรของโรงเรียน การแบ่งบทบาทหน้าที่ของตนเองและทีมงานขณะรับการถ่ายทอด ได้รูปแบบการเขียนรายงานผลรับการถ่ายทอด เป็นต้น

3. ทีมวิจัย มีทักษะและประสบการณ์ในการจัดเวทีอภิปรายกลุ่มเพื่อสรุปผลการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทักษะและประสบการณ์ในการเขียนรายงาน และการเพิ่มเติมข้อมูลจากการจัดเวทีเพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลการถ่ายทอดภูมิปัญญา เป็นต้น

4. หน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ได้เรียนรู้รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการส่งเสริมกิจกรรมตามภารกิจของหน่วยงานที่ได้รับการยอมรับนับถือจากชุมชน และบุคคลทั่วไปสามารถนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนการดำเนินงานประจำปี ดังนี้

4.1 โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านยาง และโรงเรียนบ้านโคกเบงนำไปบรรจุเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญา ร่วมกับชุมชน

4.2 เทศบาลตำบลบ้านกรวดพัฒนาวิวัฒน์ นำไปบรรจุเข้าแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุประจำปี 2553 การฝึกอบรมอาชีพ การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ การจัดทำทำเนียบภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน การจัดให้มีศูนย์เรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุระดับชุมชนและการเสริมสร้างสุขภาวะแก่ผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น

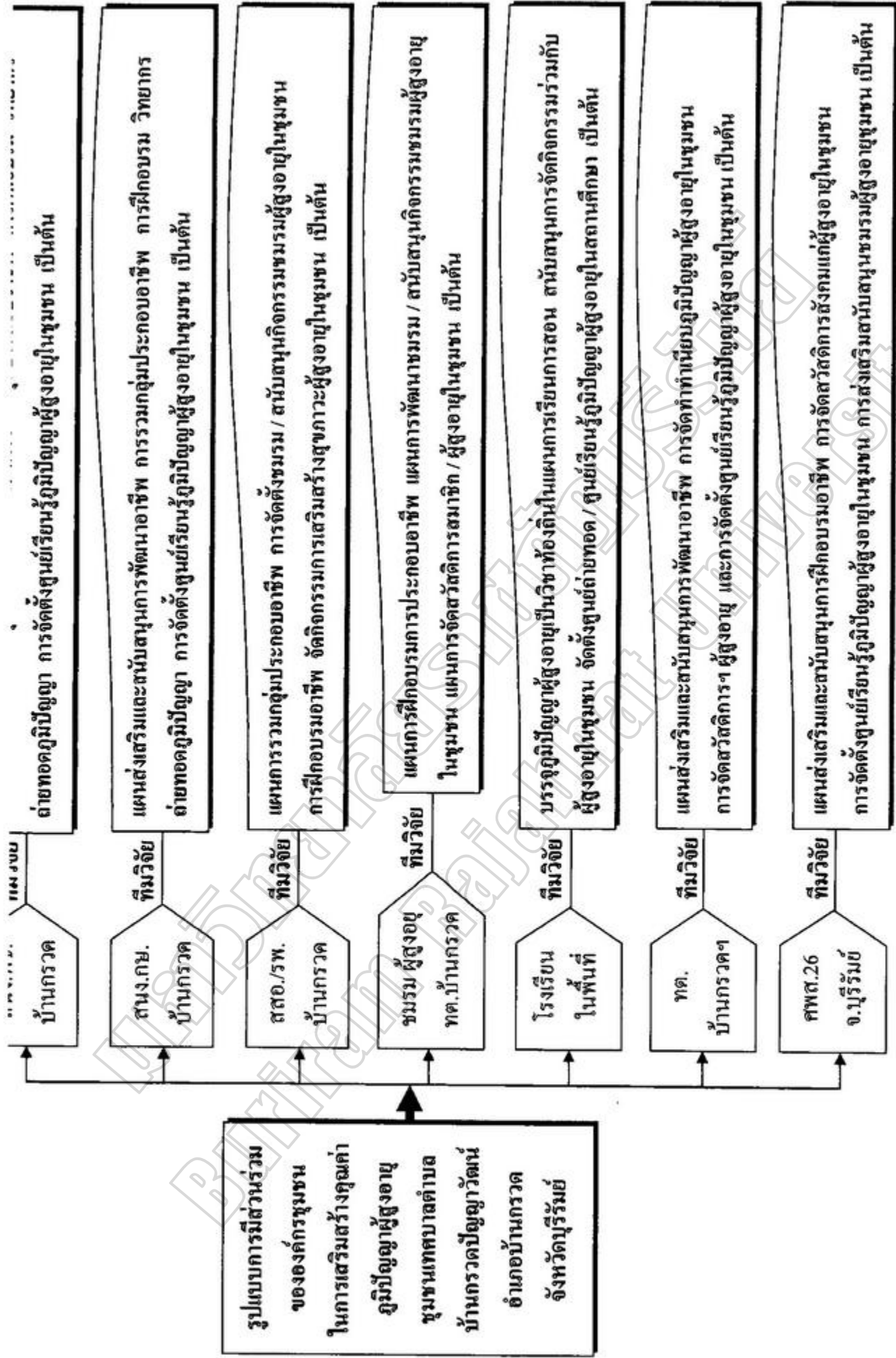
4.3 สำนักงานสาธารณสุขอำเภอบ้านกรวด สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ นำไปบรรจุเข้าแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาสุขภาพอนามัย การจัดเวทีแสดงภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ประจำปี 2553 รวมทั้งเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานคุณภาพชีวิตรองรับ เป็นต้น

4.5 ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ นำไปบรรจุเข้าแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ กิจกรรมศูนย์ 3 วัย การจัดเวทีแสดงภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน การจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ ประจำปี 2553 รวมทั้งเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานคุณภาพชีวิตรองรับ เป็นต้น

4.4 ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญโดยสนับสนุนการรวมกลุ่ม จัดสถานที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และส่งเสริมสนับสนุนให้มีการนำอาหารพื้นเองไปใช้ในโอกาสต่างๆ และส่งเสริมให้มีถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่นักเรียนและผู้สนใจอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

4.5 ชมรมผู้สูงอายุ นำรูปแบบกระบวนการการถ่ายทอดภูมิปัญญาไปปรับใช้ในการส่งเสริมกิจกรรมและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี / ภูมิปัญญาท้องถิ่น นำแผนพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุบรรจุเข้าระเบียบของชมรม และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าไปร่วมมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกับผู้นำชุมชน เป็นต้น

รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ สรุปได้ดังภาพประกอบ 4.8

ภาพประกอบ 15 รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดหน้า

บทที่ 7

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นชุมชนเป้าหมาย ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีประเด็นที่สามารถสรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ ในการนำไปใช้และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป ดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย
2. สรุปผลการวิจัย
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย ในการศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีความมุ่งหมาย 3 ประการ คือ

1.1 เพื่อจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

1.2 เพื่อวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

1.3 เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

2. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยเรื่องมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีดังนี้

2.1 กลุ่มเป้าหมาย ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการคัดเลือกประชากรกลุ่มเป้าหมายโดยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน ตัวแทนผู้สูงอายุ บุคคลภายนอกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องใน

การส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมผู้สูงอายุในชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชนทั่วไป และนักเรียน รวมทั้งสิ้น 410 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย การจัดเก็บข้อมูลบริบทชุมชนและภูมิปัญญาผู้สูงอายุโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ รวมถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชน ใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การจัดเวทีอภิปรายกลุ่ม กระบวนการ A-I-C การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการจดบันทึก

2.3 การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ ความครบถ้วน และครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยอาศัยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าซึ่งใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรม ควบคู่กับการซักถามสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม พร้อมทั้งศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารประกอบ เพื่อตรวจสอบให้ตรงกันและเชื่อถือได้ทั้งด้านเวลา สถานที่ และบุคคล สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ มีความมุ่งหมาย 3 ประการ สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน
3. เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

จากการศึกษาภูมิปัญญาผู้สูงอายุของชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ส่งผลต่อการจัดสวัสดิการสังคมในชุมชน พบว่า นอกจากจะประกอบด้วยความพร้อมในด้านสภาพทางกายภาพ สภาพทางชีววิทยา ทรัพยากรธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรมแล้ว การมีทุนทางสังคมที่หลากหลายในชุมชน ทั้งในชุมชนไทย ลาว เขมร และ

กฤษ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนเมื่อชาวบ้าน ได้มีโอกาพัฒนาศักยภาพ จากหน่วยงานราชการหรือองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้อง เช่น ฝึกอบรมเรียนรู้และการศึกษาแลกเปลี่ยน เรียนรู้จากเครือข่ายการพัฒนาอื่นๆ จึงสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับวิทยาการ สมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืนเหมาะสมสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาในปัจจุบัน และพบว่า ความพร้อมด้านผู้นำชุมชนทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการ (ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) ซึ่งเป็นผู้นำที่มีความเข้มแข็ง ซื่อสัตย์ เสียสละ และมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีบทบาทใน ด้านการปกครองดูแลการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน โดยประสานงานกับหน่วยงาน ทางราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ เพื่อนำความผาสุกแก่ราษฎรในชุมชน รวมทั้งมีการแบ่ง พื้นที่ความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างสมาชิกสภาเทศบาลกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประสานความร่วมมือในการกำกับการดูแลการพัฒนา นอกจากนี้ชุมชนยังมีผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ เช่น ผู้รู้ ผู้ชำนาญการ ผู้นำ ผู้อาวุโส รวมถึงผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาสาขาต่างๆ ซึ่งมีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคมแก่ราษฎรในชุมชน เช่น การระดมทรัพยากร (ผลผลิตการเกษตร/ เงินทุน) เพื่อจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนทางเศรษฐกิจพอเพียง ร้านค้าชุมชน กลุ่มออม ทรัพย์ กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มจักสาน กลุ่มทอผ้า กลุ่มทอเสื่อและการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุเพื่อจัด สวัสดิการแก่ผู้สูงอายุในชุมชนบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ เป็นต้น

ในการศึกษาภูมิปัญญาผู้สูงอายุของชุมชนในการจัดสวัสดิการสังคม ในพื้นที่ชุมชน เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ทิมวิชัย ที่ปรึกษา ผู้สูงอายุ ที่เป็นภูมิปัญญาสาขาต่างๆ ผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้วิเคราะห์ข้อมูลภูมิปัญญา ผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์ต่อการจัดสวัสดิการสังคม ทั้ง 15 หมู่บ้าน ได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 และ 2 คือ กลุ่มภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) และกลุ่มที่มีศักยภาพ ในการช่วยเหลือชุมชน จำนวน 35 คน และกลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มภูมิปัญญาผู้สูงอายุที่มีศักยภาพแต่ ต้องได้รับการช่วยเหลือหรือพัฒนาศักยภาพจากชุมชนหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง จำนวน 80 คน

เพื่อวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน จากการศึกษาระบบการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ในกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งในระดับครอบครัวหรือระหว่างเครือญาติ และได้รับการถ่ายทอดมาจากพระสงฆ์ขณะที่อยู่สมบทเป็นพระ นอกจากนี้บางรายยังได้รับการถ่ายทอดผ่านวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากราษฎร ในพื้นที่ตำบลบ้านกรวดมีกลุ่มชนที่มี วัฒนธรรมแตกต่างกันถึง 4 กลุ่ม (ไทย ลาว เขมร กฤษ) จึงเป็นชุมชนที่มีความหลากหลาย

ทางด้านวัฒนธรรมประเพณี แต่ราษฎรยังคงยึดมั่นในหลักความเชื่อทางพุทธศาสนา ผสมผสานกับ “ฮีดลิบสองคองลิบลี” และรวมถึงความเชื่อโบราณในเรื่องผี ผีบ้าน ผีเรือน ผีเจ้าที่เจ้าทาง เทวดา เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำรงชีวิต เป็นต้น

สำหรับกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ พบว่า เดิมมีการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้การโดยอธิบายหรือเล่าให้ฟัง ควบคู่กับการสาธิตให้ดู และการอธิบายควบคู่กับการสาธิตและให้ฝึกปฏิบัติจริง เป็นต้น นอกจากนี้การถ่ายทอดของครูภูมิปัญญาซึ่งเดิมจะเป็นการถ่ายทอดมาจากการจำ (จากการปฏิบัติซ้ำๆจนเกิดความชำนาญ) ไม่มีการจดบันทึกแต่หลังจากได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญา โดยการฝึกอบรมเทคนิคการถ่ายทอดภูมิปัญญาและการศึกษาดูงานชุมชนที่มีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพและมีการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนแล้ว พบว่า กระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ มีการพัฒนามากขึ้น เช่น มีการจัดทำแผนพัฒนาและแผนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุระดับชุมชน มีการจดบันทึกขั้นตอนวิธีการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ (คู่มือ) มีการเตรียมวัสดุ - อุปกรณ์ และใช้สื่ออื่นๆ เข้ามาร่วมทำให้การถ่ายทอด ทั้งยังได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีเวทีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในระดับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เช่น ส่งเสริมให้เป็นหลักสูตรเรียนรู้แก่เด็กนักเรียนในโรงเรียน (วิชาท้องถิ่น) และองค์กรภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้บรรจุเข้าในแผนการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นในเทศบาลต่างๆ จึงพบเห็นการนำภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนออกมาร่วมกิจกรรมชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น เทศกาลวันผู้สูงอายุ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง หรือในกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ “ตามฮีดลิบสองคองลิบลี” จึงส่งผลให้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนได้รับการยอมรับและมีการพัฒนามากยิ่งขึ้น

สำหรับประเด็นกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน พบว่า ชุมชนมีแผนการสืบทอดมาจากวัฒนธรรมประเพณีชุมชนเป็นหลัก ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง เป็นลักษณะกิจกรรมเชิงอนุรักษ์มีกระบวนการสืบทอดและเรียนรู้ร่วมกันทั้งในระดับครอบครัว ระดับหมู่บ้าน และระดับชุมชน เช่น การทอผ้าไหม การทอเสื่อกก การชกมวยไทย การใช้สมุนไพร การปรุงอาหารพื้นเมือง และการทำบายศรีและโภชนาการ นอกจากนี้ พบว่า หากเป็นกิจกรรมที่มีกระบวนการสืบทอดและเรียนรู้ร่วมกันเป็นหมู่คณะทั้งในระดับกลุ่ม ระดับหมู่บ้านและระดับชุมชน ส่วนใหญ่ชุมชนต้องทำกิจกรรมร่วมกันหรือต้องขอรับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนราชการ สถานศึกษา และองค์กรภาคีในพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะเชิงฟื้นฟูและพัฒนา เช่น

การฝึกอบรมทักษะอาชีพ การศึกษาดูงาน การจัดเวทีประชาคม การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นต้น นอกจากนี้จากการศึกษา พบว่าในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ทั้ง 6 สาขาคณรุ่มหนุ่ม สาว และวัยกลางคน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุโดยอาสาเข้ามาเป็นตัวกลางเชื่อมกระบวนการถ่ายทอดจากผู้สูงอายุสู่เด็กและเยาวชนขณะที่เข้ารับการถ่ายทอด ซึ่งแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างวัยซึ่งเป็นการเชื่อมโยงกระบวนการถ่ายทอดกิจกรรมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน เป็นรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นเปรียบเสมือนมรดกทางสังคม ซึ่งจะพบเห็นในสังคมชนบททั่วไป และยังพบว่า กระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน เดิมจะขับเคลื่อนผ่านบทบาทของหัวหน้าครอบครัว หรือผู้นำชุมชน ซึ่งมีแนวโน้มลดน้อยลงหรือกิจกรรมบางอย่างมีแนวโน้มจะสูญหายไป กระบวนการศึกษาวิจัยโดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน ประชาชน ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ส่วนราชการ สถานศึกษา และองค์กรภาคีในพื้นที่ ช่วยกระตุ้นให้ผู้สูงอายุในชุมชน ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องมีความตระหนักต่อคุณค่าและเล็งเห็นความจำเป็นในการส่งเสริมภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนมากขึ้น

เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

จากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่า องค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ สรุปได้ดังนี้

3.1 ประชาชนทั่วไป / ผู้นำชุมชนในพื้นที่ เข้ามาร่วมให้ความสำคัญในกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุของชุมชนมากขึ้น จะเห็นได้จากต่างให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมมากขึ้น โดยเป็นผู้ให้การสนับสนุนกิจกรรมผู้สูงอายุในครอบครัวและชุมชน อำนวยความสะดวกในการเดินทางของผู้สูงอายุ จัดสถานที่ในชุมชนเพื่อเป็นเวทีถ่ายทอดและเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มสตรี (อสม.) เป็นอาสาสมัครในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเรียนรู้ สืบสาน อนุรักษ์ภูมิปัญญา รวมถึงเข้าร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนร่วมกับผู้สูงอายุ

3.2 หน่วยงานราชการ องค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุของชุมชน เช่น

3.2.1 สำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ นำแผนการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุ แผนการฝึกอบรมอาชีพเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ การจัดทำทำเนียบภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

ในชุมชน การจัดให้มีศูนย์เรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุระดับชุมชนและการเสริมสร้างสุขภาพแก่ผู้สูงอายุในชุมชน ไปบรรจุในแผนการปฏิบัติงาน ในปีงบประมาณ 2553

3.2.2 สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ / สำนักงานเกษตรอำเภอ / สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านกรวด นำแผนการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุ แผนการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาอาชีพ แผนการพัฒนาสุขภาพอนามัย แผนการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน รวมทั้งเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานคุณภาพชีวิตรองรับ ไปบรรจุในแผนการปฏิบัติงานในปีงบประมาณ 2553 เป็นต้น

3.2.3 ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ นำแผนการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุ แผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาอาชีพ แผนการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ แผนการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นวิทยากรถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน แผนการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ รวมทั้งเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานคุณภาพชีวิต ไปบรรจุในแผนการปฏิบัติงานในปีงบประมาณ 2553

3.3 โรงเรียน / สถานศึกษาในพื้นที่ พบว่า ผู้บริหารร่วมกับผู้นำชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้กำหนดให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ พร้อมจัดทำแผนการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในโรงเรียน โดยการบรรจุภูมิปัญญาผู้สูงอายุสาขา โภชนาการ ศิลปกรรม ปรัชญา ศาสนา และประเพณี และสาขาหัตถกรรมเป็นวิชาท้องถิ่น ในโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านโคกเบง และโรงเรียนบ้านยาง เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีเวทีถ่ายทอด ภูมิปัญญาแก่เด็กนักเรียนและประชาชนในทุกวันพุธของสัปดาห์ นอกจากนี้ พบว่า ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมที่สำคัญในการจัดทำเอกสารและสื่อประกอบการถ่ายทอดให้แก่ผู้สูงอายุ เป็นต้น

3.4 ผู้นำชุมชน / ชมรมผู้สูงอายุ นำแผนการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุ/รูปแบบกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญา ไปปรับใช้เพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริม ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน นำแผนพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุบรรจุเข้าระเบียบของชมรม ส่งเสริมให้มีเวทีถ่ายทอดและเวทีการเรียนรู้ภูมิปัญญาแก่นักเรียนและผู้สนใจอย่างต่อเนื่องรวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าไปร่วมมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกับผู้นำชุมชน เป็นต้น

การอภิปรายผล

ผลจากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่ง

เป็นการศึกษาชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การศึกษาเพื่อจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวด วิทยาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

ในการศึกษาการศึกษาเพื่อจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดวิทยาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ศึกษาความเป็นมาของพื้นที่เป้าหมายจากข้อมูลทุติยภูมิจากผลการดำเนินงาน โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคมเชิงบูรณาการในระดับพื้นที่ปี 2550 ของศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ เอกสารสรุปผล การดำเนินงานของส่วนราชการ หนังสือ/เอกสารของหน่วยงานในพื้นที่ เช่น แผนพัฒนาตำบล 3 ปี ของสำนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดวิทยาวัฒน์ การประกอบอาชีพของสำนักงานเกษตรอำเภอบ้านกรวด และการพัฒนากลุ่ม/องค์กรจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบ้านกรวด จากนั้นจึงใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน ข้อมูลประวัติการก่อตั้ง ผู้ก่อตั้ง ผู้มีบทบาทในการก่อตั้ง รวมถึงการศึกษาข้อมูลทางกายภาพและชีวภาพของชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาชุมชน การคมนาคม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ข้อมูลสภาพทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับประชากรและโครงสร้างประชากร สภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ความเชื่อ และการศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาวัฒนธรรมประเพณี เครื่องมือ ศึกษาศิลปะข้อมูลสภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การใช้ประโยชน์ในที่ดิน ฐานะทางเศรษฐกิจ รวมถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต กลุ่มเป้าหมาย สภาพการเมือง การปกครอง ประเด็นที่ศึกษา ประกอบด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับผู้นำ การเปลี่ยนแปลงการปกครองและโครงสร้างอำนาจในชุมชน กลุ่มผู้นำ เครื่องมือ การดำเนินงานที่มีผลต่อการพัฒนาหรือผลประโยชน์ของกลุ่ม การพึ่งพาอุปถัมภ์ หรือชุมชนมีการใช้มิติอื่นที่ไม่ใช่เครื่องมือ เช่น อาศัยผู้นำ ผู้ที่เคารพศรัทธา พระสงฆ์ ครู ซึ่งชุมชนนำเข้ามาเป็นองค์ประกอบในการตัดสินใจทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม เป็นต้น หลังจากนั้นจึงใช้วิธีการอภิปรายกลุ่มเพื่อเก็บข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุเพิ่มเติมจากองค์กรชุมชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาภายใต้การมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ตัวแทนองค์กรชุมชน และคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

จากการศึกษา พบว่า ภูมิปัญญาผู้สูงอายุของชุมชนในการจัดสวัสดิการสังคม ในพื้นที่ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดวิทยาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีความสัมพันธ์ต่อ

การจัดสวัสดิการสังคม ทั้ง 15 หมู่บ้าน ได้ 2 กลุ่ม จำแนกตามศักยภาพภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ และสาขาภูมิปัญญา ได้ดังนี้

1. แยกกลุ่มตามศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุได้ ได้แก่

1.1 กลุ่มที่มีศักยภาพในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) และกลุ่มที่มีศักยภาพในการช่วยเหลือชุมชน จำนวน 35 คน

1.2 กลุ่มที่มีศักยภาพแต่ต้องได้รับการช่วยเหลือจากชุมชนหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง จำนวน 80 คน

2. แยกกลุ่มตามสาขาภูมิปัญญา สามารถจัดกลุ่มตามลักษณะได้ 6 สาขา ประกอบด้วย

2.1 สาขาเกษตรกรรม จำนวน 12 คน ประกอบด้วย การเลี้ยงโค 4 คน การเลี้ยงกระบือ 2 คน การเลี้ยงสุกร 5 คน และการปลูกผักสวนครัว 1 คน

2.2 สาขาหัตถกรรม/อุตสาหกรรม จำนวน 77 คน ประกอบด้วย การจักสาน 24 คน การทำไม้กวาด 12 คน การทอผ้าไหม 18 คน การทอเสื่อกก 12 คน การทำดับหญ้าคา 5 คน ช่างไม้แกะสลัก 5 คน และอุปกรณ์จับสัตว์ 1 คน

2.3 สาขาแพทย์แผนไทย จำนวน 12 คน ประกอบด้วย หมอเป่ากระดูก 3 คน หมอเป่าพิษไข้ 2 คน นวดแผนโบราณ 3 คน หมอดำยา 1 คน และหมอยาสมุนไพร 3 คน

2.4 สาขาศิลปกรรม จำนวน 5 คน ประกอบด้วย กลองมโหรี 1 คน หมอลำกลอน 2 คน ครูสอนมวยไทย 1 คน และร้องสรภัญญะ 1 คน

2.5 สาขาปรัชญา ศาสนา และประเพณี จำนวน 7 คน ประกอบด้วย พิธีกรรมงานศพ (สับปะเหร่อ) 1 คน หมอสูตรพิธีกรรมงานมงคล 2 คน หมอดูดวง ร่างทรง 2 คน และการทำพานบายศรีสู่ขวัญ 2 คน

2.6 สาขาโภชนาการ จำนวน 2 คน ประกอบด้วย การประกอบอาหารอีสาน 1 คน และการประกอบอาหารเขมร 1 คน

จากการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม ระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส ตัวแทนองค์กรชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้าน ในการศึกษาภูมิปัญญาผู้สูงอายุของชุมชนในการจัดสวัสดิการสังคม สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาผู้สูงอายุกลุ่มที่มีศักยภาพการถ่ายทอดภูมิปัญญาและกลุ่มที่สามารถช่วยเหลือชุมชนได้ ส่วนใหญ่จะได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการดำเนินกิจกรรม ในรูปกลุ่มตามสาขาภูมิปัญญาหรือชมรมผู้สูงอายุ จึงมีโอกาสดำเนินการส่งเสริมสนับสนุน และพัฒนา ศักยภาพจากหน่วยงานราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง นำไปสู่การนำภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนมาใช้ในกิจกรรมการจัดสวัสดิการสังคมแบบพึ่งพาตนเอง ทั้งภูมิปัญญา ด้านเทคโนโลยีชุมชน เศรษฐกิจชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน คุณธรรม -

จริยธรรมชุมชน สังคมวัฒนธรรมชุมชน และการจัดสวัสดิการชุมชนบนพื้นฐานของตนเอง ปัจจัยที่นำไปสู่ผลสำเร็จในกระบวนการศึกษาภูมิปัญญาผู้สูงอายุไปใช้จัดสวัสดิการสังคม คือ การศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร โครงการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การศึกษาบริบทชุมชน การศึกษาบริบทภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ควบคู่กับการจัดเวทีอภิปรายกลุ่ม ซึ่งกระบวนการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยที่ศึกษาความหมายและขอบข่ายภูมิปัญญาไทย ของ รุ่ง แก้วแดง (2541, 280-209) สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2541, 11-12) และสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2547, 10-11) ที่กล่าวถึงความหมายและขอบข่ายภูมิปัญญาไทย ในการแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีแตกต่างกันไปตามความเชื่อและความละเอียดอ่อนของการแบ่งแยกแต่ละบุคคล แต่แนวความคิดโดยรวมแล้ว เป็นไปในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน สามารถจำแนกประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ได้แก่ คติ ความคิด ความเชื่อ กลุ่มที่ 2 ได้แก่ ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี กลุ่มที่ 3 ได้แก่ การประกอบอาชีพของท้องถิ่น และกลุ่มที่ 4 ได้แก่ ด้านแนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีชาวบ้าน

นอกจากนี้ จากการจัดเวทีอภิปรายกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นต่างๆ เพื่อออกแบบเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จัดทำแบบสำรวจบริบทชุมชน แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ และแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาระหว่างผู้ศึกษาวิจัย ผู้นำ คณะกรรมการชมรม และองค์กรชุมชนผู้เกี่ยวข้อง มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเป็นอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม จะพบศักยภาพขององค์กรชุมชนที่ส่งผลต่อการพัฒนาในหลายด้านนับว่าเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเป็นอย่างสูง เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมทุกๆ ด้าน เมื่อมีการจัดทำเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชนและบริบทภูมิปัญญา พบว่า เจ้าหน้าที่จากองค์กรชุมชนที่มีบทบาทภารกิจที่เกี่ยวข้อง มีบทบาทมากกว่า คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ ทั้งนี้จากการสังเกต พบว่าคณะกรรมการชมรมยังขาดทักษะพื้นฐานการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการพัฒนา แต่จากการจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันทำให้ได้ข้อสรุปแบบเก็บรวบรวมมูลบริบทชุมชนและบริบทภูมิปัญญาที่ได้มีเนื้อหาครอบคลุมทุกกิจกรรม และสามารถนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งนำมาประยุกต์ในการพัฒนาหรือนำไปประกอบการจัดทำแผนการส่งเสริมสนับสนุนและแผนการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาได้อย่างเหมาะสมซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการประเมินสถานะชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการวางแผน (Participatory Rural Appraisal: PRA) ของปาริชาติ วลัยเสถียร (2543, 76-78) ชีระพงษ์ แก้วหาญ (2543, 199-202) อัครนิษฐ์ รัตนมาลัย (2537, 1-2) และสำนักงานควบคุมโรคไข้เลือดออกกรม

ควบคุมโรคติดต่อ (2544, 21-22) กล่าวถึงการประเมินสภาวะชนบทแบบมีส่วนร่วมว่าหมายถึง การศึกษาชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่ชุมชนควรกระทำเพราะยังมีเรื่องราวอีกหลายอย่างที่คนในชุมชน เดียวกันไม่เข้าใจ ไม่คิด มองข้าม หรือมีความเข้าใจไม่ถูกต้อง เช่น ไม่ได้ตระหนักถึงปัญหาที่ กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ ทำให้ไม่สามารถหาช่องทางป้องกันหรือแก้ไขปัญหานั้นๆ ได้ ลักษณะสำคัญของเทคนิค PRA มีรายละเอียด ดังนี้ 1) เป็นการศึกษาชุมชนที่ผู้เกี่ยวข้องภายใน ชุมชนเป็นผู้ศึกษาวิเคราะห์เองโดยผ่านกระบวนการเสวนากลุ่ม 2) นักพัฒนาจะมีบทบาทเป็นเพียง ผู้อำนวยการความสะดวกในกระบวนการเสวนาเรียนรู้ (Facilitator) มากกว่าการเป็นประธานหรือผู้นำ และต้องอยู่ในกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ 3) วัตถุประสงค์จะเน้นที่ผลประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และตัวคนที่เข้าร่วมในกระบวนการให้มีความสามารถในการวิเคราะห์ การตัดสินใจ และศักยภาพ ของการแก้ไขปัญหาของชุมชนให้มากยิ่งขึ้น และ 4) การทำเทคนิค PRA จะไม่ตั้งต้น ที่ความรู้ สาขาใดสาขาหนึ่งหากจะเริ่มจากสิ่งที่ชาวบ้านรู้ ชาวบ้านคิด รู้สึก และเชื่อเช่นนั้น แล้วค่อยๆ จัด กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

หลักการศึกษาร่วมกันด้วยกระบวนการ PRA จะทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลจำนวนมาก และมีความแน่นอนสูงเนื่องจากองค์กรชุมชน ผู้นำ และคณะกรรมการชมรมมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล อย่างแท้จริง เนื่องจากเราได้เดินทางเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อเก็บข้อมูลและกลับมาคิดว่ามีอะไรบ้างที่ เหมาะสมซึ่งจะสามารถแก้ไขปัญหาให้เขาได้บ้าง แต่เราจะร่วมกับชาวบ้านในการคิดและแก้ไข ปัญหาของเขาโดยตัวของชาวบ้านเอง นอกจากนั้นยังช่วยให้ชาวบ้านค้นหาปัญหาต่างๆ จากภายใน หมู่บ้านด้วยตัวของเขาเอง ตลอดจนแสดงความรู้ต่างๆ ในการแก้ปัญหาของเขา การวิเคราะห์ และ นำเสนอแผน การแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุมาประยุกต์ใช้ในการจัด สวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุและผู้คนในชุมชนได้ด้วยตนเอง

2. การศึกษาเพื่อวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญา ผู้สูงอายุในชุมชน

การศึกษาร่วมกันแบบมีส่วนร่วม เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสืบทอดและกระบวนการ เรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ตามกระบวนการ ศึกษาชุมชน มีผลการศึกษา ประกอบด้วย

กระบวนการวิเคราะห์และสรุปข้อมูล ผู้วิจัยได้จัดเวทีอภิปรายกลุ่มร่วมกับตัวแทน ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน บุคคลภายนอกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีส่วนร่วมในการ เสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิ ปัญญาผู้สูงอายุของชุมชน พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวด ปัญญาวิวัฒน์ ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งในระดับ

ครอบครัวหรือระหว่างเครือญาติ และได้รับการถ่ายทอดมาจากพระสงฆ์ขณะที่อุปสมบทเป็นพระ นอกจากนี้บางรายยังได้รับการถ่ายทอดผ่านวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ (ไทย ลาว เขมร กูย) ถึงแม้ว่าชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์จะมีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมประเพณีตามกลุ่มชาติพันธุ์ แต่พบว่าราษฎรยังคงยึดมั่นในหลักความเชื่อทางพุทธศาสนา ผสมผสานกับ “ฮีดลิบสอง คองลิบสี่” และความเชื่อโบราณในเรื่องผี ผีบ้านผีเรือน ผีเจ้าที่เจ้าทาง เทวดา เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำรงชีวิต ส่วนความเชื่อทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยังคงมีการสืบทอดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ประกอบด้วย ภูมิปัญญาสาขาหัตถกรรม เช่น การทอผ้า การจักสาน สาขาโภชนาการ เช่น อาหารพื้นเมืองเขมร ลาว สาขาศิลปกรรม เช่น การชกมวยไทย และสาขาปรัชญา ศาสนา และประเพณี เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ รำแม่มด รำผีฟ้า แซนโคนต์ พิธีไหว้ปู่ตา และการร้องสรภัญญะ เป็นต้น

สำหรับกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ภูมิปัญญา ที่พบในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ ทั้ง 6 สาขา สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

สาขาเกษตรกรรม สาขาหัตถกรรมและสาขาโภชนาการ พบว่า ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเรียนรู้และรับการถ่ายทอดจากบุคคลในครอบครัวเดียวกัน เด็ก ๆ จะเริ่มเรียนรู้จากพ่อ แม่ หรือ ปู่ ย่า ตา ยาย รูปแบบการเรียนรู้และการสั่งสมความรู้ภูมิปัญญาโดยผ่านกระบวนการสอนให้ทำ นำให้คิด ประดิษฐ์ให้เป็น พบเห็นเรียนรู้เข้าใจ แล้วนำไปพัฒนา เป็นการลงมือทำอย่างต่อเนื่อง จนเกิดความชำนาญสามารถถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น บุคคลในครอบครัวที่มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์ จะเป็นผู้ถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในครอบครัว บางครั้ง พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญา จะได้รับจากเพื่อนบ้านหรือกลุ่ม หรือบางครั้งได้จากการจดจำจากรูปแบบจากชุมชนเครือข่าย ขณะที่ได้ไปศึกษาคูงาน สำหรับทักษะและประสบการณ์จะได้จากการปฏิบัติบ่อยๆ หรือกระทำ เป็นกิจวัตรประจำวัน กิจกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมักเป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต การประกอบอาชีพและรวมถึงกิจกรรมที่ทำให้ครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดีมีฐานะมั่นคงเป็นหลัก

สำหรับกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สาขาศิลปกรรม พบว่า ครูภูมิปัญญาด้านการชกมวยไทยจะเรียนรู้และรับการถ่ายทอดการชกมวยไทยจากครูมวยในค่ายมวยที่มีชื่อเสียงในตัวจังหวัด แล้วนำความรู้และเชิงมวยไปพัฒนาทักษะและประสบการณ์โดยการชกมวยตามเวทีต่างๆ เมื่ออายุมากขึ้นจึงนำความรู้มาถ่ายทอดให้แก่ชายหนุ่มหรือเด็กผู้ชายที่สนใจ ซึ่งจากการศึกษา พบว่า เริ่มจากการถ่ายทอดให้บุคคลในครอบครัวเดียวกันก่อนแล้วจึงขยายผลต่อไปยังผู้สนใจ รูปแบบการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยผ่านกระบวนการฝึกสอนให้ทำอย่างเป็นขั้นตอน ผู้เรียนรู้ต้องรักษาระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัดและต้อง

ชั้นหมั่นเพียรฝึกหัดอย่างค่อเนื่องจนเกิดความชำนาญแล้วนำไปพัฒนาทักษะฝีมือจากการปฏิบัติจริง (ชั้นเวทีชกมวย) บุคคลในครอบครัวที่มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์จะเป็นผู้ถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในครอบครัว ได้รับคำบอกเล่าจากนายจันทร์ สมสวย และนายชูศักดิ์ คุ้มย์ ซึ่งเป็นอดีตนักมวยของหมู่บ้านว่าปัจจุบันการเรียนรู้และรับการถ่ายทอดการชกมวยไทยนอกจากจะเรียนรู้จากครูมวยแล้วยังได้รับความรู้เพิ่มเติมจากรายการ ชกมวยที่ถ่ายทอดสดทางสถานีโทรทัศน์ในวันเสาร์ อาทิตย์ หรือศึกษาจากนิตยสารหมัดมวยเพิ่มเติมทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จากระดับบุคคลเป็นการพัฒนาในรูปกลุ่มและองค์กรเป็นที่ยอมรับมากขึ้นทั้งในชุมชนและในสถานศึกษาในหมู่บ้าน

นอกจากนี้ กระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ สาขาแพทย์แผนไทย สาขาปรัชญา ศาสนาและประเพณี พบว่า ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเรียนรู้และรับการถ่ายทอดมาจากบุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือในชุมชน ได้แก่ พระสงฆ์ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือบางรายพบว่ารับการถ่ายทอดมาจากพ่อ แม่ รูปแบบการเรียนรู้และการส่งมความรู้ภูมิปัญญาโดยผ่านพิธีกรรมตามความเชื่อมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นหลัก การเรียนรู้และรับการถ่ายทอดต้องเคร่งครัดในศีลธรรม โดยผู้รับการถ่ายทอดต้องผ่านพิธีการสมัคเป็นศิษย์โดยการเตรียมดอกไม้ ธูปเทียน (ขันธุ์ห้า) พร้อมเงินสิบสองบาทเพื่อเป็นค่าไหว้ครูแล้วต้องผ่านกระบวนการลงมือทำอย่างต่อเนื่องจนเกิดความชำนาญสามารถถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น บุคคลในครอบครัวที่มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์จะเป็นผู้ถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในครอบครัว ในการเรียนรู้ภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย สาขาปรัชญา ศาสนาและประเพณี ได้รับการบอกเล่าจากนายเพียบ ปุยะติ ซึ่งเป็นครู ภูมิปัญญาสาขาดังกล่าวไว้ว่า บางครั้งครูภูมิปัญญาบางราย (ส่วนใหญ่พบว่า เป็นบิดา) มักจะไม่ถ่ายทอดให้กับบุตรในครอบครัวตนเอง แต่พบว่ามักนิยมถ่ายทอดให้กับบุคคลซึ่งอยู่ต่างครอบครัว เพราะเป็นเคล็ดวิชา (ความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา) หากผู้เป็นบุตรต้องการเรียนรู้จึงต้องแอบเรียนแอบศึกษาด้วยตนเอง เป็นต้น สำหรับทักษะและประสบการณ์จะได้รับการปฏิบัติบ่อยๆ กิจกรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมักเป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและประเพณีของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ที่ประสบปัญหาเจ็บป่วยหรือแม้แต่การมีบุคคลสำคัญเข้ามาและต้องย้ายออกจากชุมชน ภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย สาขาปรัชญา ศาสนา และประเพณีเป็นศาสตร์ที่มักพบเห็นควบคู่กัน จึงมักจะพบเห็นหมอยาจะใช้คาถาเสกเป่ากำกับการรักษาอาการเจ็บป่วยทุกครั้ง ภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย สาขาปรัชญา ศาสนา และประเพณี จึงเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานความเชื่อและความศรัทธาเป็นสำคัญ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือของ ชูเกียรติ ลีสุวรรณ (2535, 17-32) กล่าวว่า ระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่

สำคัญเริ่มถ่ายทอดกันในครอบครัว โดยใช้สื่อที่มีอยู่ในชนบทกระบวนการสืบทอดการเรียนรู้ใช้วิธีสอนและปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ผู้สอนคือผู้ใหญ่ในครอบครัวที่มีความรู้และประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ ผู้เรียนคือ ลูกหลาน หรือเครือญาติที่มีแรงจูงใจจากตัวอย่างความสำเร็จในอาชีพของคนในรุ่นก่อน การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวนี้จะเกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้เรียนเมื่อชำนาญแล้วก็จะเป็นผู้สอนในรุ่นหลังต่อไป เงื่อนไขและสถานการณ์ภายนอกทั้งการพัฒนาประเทศในระดับมหภาค ความสะดวกในการติดต่อสื่อสารระหว่างคนจากแต่ละท้องถิ่นและการขยายตัวของสื่อมวลชนและวิธีเผยแพร่ความรู้ใหม่มีส่วนกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนรู้ของประชาชนในท้องถิ่นภาคเหนือเป็นอย่างมาก ปัจจุบันระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นดั้งเดิมยังคงหลงเหลืออยู่ไม่มาก แต่ก็ยังสามารถรื้อฟื้นเพื่อประโยชน์ในการวางแผนในการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพและวิถีชีวิตของประชาชน ซึ่งระบบการถ่ายทอดความรู้ในท้องถิ่นที่มีมาแต่ดั้งเดิมเริ่มโดยการถ่ายทอดความรู้ภายในครอบครัวโดยเริ่มจากบ้าน ต่อจากนั้นจะมีโอกาสเรียนรู้ในวัดและมีการขยายโอกาสไปจนถึงการเรียนในโรงเรียน การเรียนรู้ในบ้านมีผู้สอนเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในสาขานั้นที่อาจเป็นบรรพบุรุษหรือผู้รู้อื่นๆ เนื้อหาที่ถ่ายทอดเป็นวิชาชีพที่มีการถ่ายทอดมานานแล้ว การถ่ายทอดความรู้เป็นการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่างหลายๆ ครั้งจนผู้เรียนรู้และปฏิบัติได้เป็นอย่างดี ผู้เรียนที่นำวิชาที่ได้เรียนรู้มาปฏิบัติเป็นเวลานานก็จะสามารถถ่ายทอดให้กับลูกหลานและผู้สนใจอื่นต่อไปได้ ซึ่งการศึกษาในสมัยก่อนเครื่องมือการสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชนมิได้ผูกขาดโดยสถาบันใดสถาบันหนึ่ง แต่มีครอบครัวและวัดอันเป็นสถาบันความเชื่อทางศาสนา มีบุคคลที่มีความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชนที่ช่วยกันสอน โดยผ่านการกระทำและพิธีกรรมต่างๆ ในการขัดเกลาทางสังคมของสมาชิกภายในชุมชน น่าจะเกิดจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างคนกับธรรมชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุขและทำยที่สุจริตเรียนต่างๆ ในการดำเนินชีวิตก็ควร มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง การถ่ายทอดลักษณะนี้จัดได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งยังสอดคล้องกับผลจากการศึกษาของจากรุวรรณ ธรรมวัตร (2531, 11-13) ที่กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน ว่ามีการถ่ายทอดหลากหลายรูปแบบตามเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย การถ่ายทอดให้กับเด็กจะต้องสนุกไม่ซับซ้อน มีการเล่นปริศนา สำหรับการเล่านิทานและการสองทำ แต่การถ่ายทอดให้กับผู้ใหญ่จะใช้วิธีบอกเล่า พิธีสู่ขวัญ พิธีทางพุทธศาสนา พิธีกรรม และการประกอบอาชีพ การแสดงมหรสพ ซึ่งทุกวิธีแอบอิงอยู่กับศรัทธาในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาไม่นิยมกระบวนการเรียนรู้ที่ขาดศรัทธารองรับ

3. การศึกษาเพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ โดยทีมวิจัยและกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน ตัวแทนผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน คณะผู้บริหาร สมาชิกสภาเทศบาล พนักงานเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านคณะกรรมการหมู่บ้าน ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และนักเรียนผู้ร่วมเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุรวม 410 คน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ตามขั้นตอนการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม มีผลการศึกษา ดังนี้

3.1 กระบวนการวางแผนเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

จากการศึกษาข้อมูลกระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ พบว่า ผู้สูงอายุยังขาดทักษะ เทคนิคและประสบการณ์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนเอง เช่น ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไม่มีรูปแบบที่เหมาะสมไม่มีกระบวนการที่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ในสถานการณ์ปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะมีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์ของตนเองมักเป็นวิธีการที่จดจำต่อกันมาจากพระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ หรือ พ่อแม่ ทั้งยังไม่มีการจัดหรือองค์กรรองรับการถ่ายทอด หรือไม่มีศูนย์กลางการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในชุมชนและในสถานศึกษาที่เป็นรูปธรรม ส่งผลให้ปัจจุบันภูมิปัญญาผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะสูญหายไปตามความเจริญของสังคมสมัยใหม่ ทีมวิจัยได้ร่วมจัดเวทีกำหนดรูปแบบการพัฒนา ศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุร่วมกัน 2 วิธี ดังนี้

3.1.1 การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในชุมชน หลักสูตร เทคนิคการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุบ้านบุรีรัมย์ ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคลังปัญญาผู้สูงอายุจังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) และทีมวิจัย มีความรู้ ความเข้าใจ เทคนิค ทักษะ และเกิดประสบการณ์ในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ของตนเองแก่เด็กเยาวชนและประชาชนทั่วไปและเพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภูมิปัญญาในพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดบุรีรัมย์

3.1.2 การศึกษาดูงานชุมชนที่มีรูปแบบการพัฒนา ศักยภาพและเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในระดับชุมชน เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2552 ผู้วิจัยกำหนดให้มีกิจกรรมการศึกษา

ดูงานชุมชนที่มีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในระดับชุมชน แก่ทิมวิชัย ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการถ่ายทอด (ครูภูมิปัญญา) และผู้ช่วยเหลือสังคม โดยเดินทางไปศึกษาดูงานชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนา ณ บ้านหนองเผือก หมู่ที่ 3 ตำบลหนองทุ่ม อำเภอบึงสามพัน จังหวัดมหาสารคาม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการสืบทอดและกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุและศึกษาการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน และสรุปผลจากการศึกษาดูงาน เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2552 ทำให้ทิมวิชัย ผู้สูงอายุ และผู้แทนองค์กรชุมชน สามารถนำความรู้ประสบการณ์มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนนำภูมิปัญญามาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นมีการสืบทอดกันอย่างเป็นระบบทั้งระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และระดับชุมชน 2) การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาอาชีพที่มีความสัมพันธ์กับภูมิปัญญาของชุมชนแล้วพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริมให้กับของครอบครัว 3) การส่งเสริมสนับสนุนการรวมตัวเป็นกลุ่ม องค์กรเพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟู ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน 4) รูปแบบการแบ่งบทบาทหน้าที่ระหว่างสมาชิกในครอบครัวเพื่อการสืบสานภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน 5) การประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อสร้างการยอมรับจากองค์กรภายนอก และการประสานขอรับการสนับสนุน จากองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง และ 6) บทบาทของผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน และภาคีที่เกี่ยวข้องในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

ข้อสังเกตจากการศึกษาดูงานชุมชนที่มีรูปแบบการพัฒนาศักยภาพและเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในระดับชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านหนองเผือก มีกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญา ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ กับบุตรหลาน และพบว่ามีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างทุนทางสังคม ศักยภาพของผู้นำชุมชน และเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต เช่น การประกอบอาชีพ การสร้างงานสร้างอาชีพในชุมชน การปกครอง และการพัฒนาชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งยังพบว่า ประชาชน องค์กรชุมชนทั้งภาคราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต่างเข้ามีส่วนร่วมในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น

3.2 กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

ทิมวิชัยร่วมกับผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ กำหนดจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุแก่เด็กนักเรียน เยาวชน และประชาชนผู้สนใจ เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2552 ณ โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนเอง ร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย องค์กรชุมชน และเพื่อค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการ

เสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน โดยกำหนดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ จำนวน 4 สาขา 8 กิจกรรม ประกอบด้วย 1) สาขา หัตถกรรม จำนวน 2 กิจกรรม คือ การทอเสื่อกกและ การทอผ้าไหมพื้นเมือง 2) สาขา ศิลปกรรม จำนวน 1 กิจกรรม คือ การชกมวยไทย 3) สาขา ปรัชญา ศาสนา และประเพณี จำนวน 2 กิจกรรม คือ พิธีบายศรีสู่ และการรำมะมั่วด 4) สาขา โภชนาการ จำนวน 3 กิจกรรม คือ การทำอาหารพื้นบ้าน (เขมร) 2 ชนิด (สันล่อคราวและสัน ลอเจก) และการทำอาหารพื้นบ้าน (ลาว) 1 ชนิด (แกงเปอะหน่อไม้) โดยมีเด็กนักเรียนเข้าร่วมจัด เวที จากโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน บ้านโคกเบง และบ้านยาง จำนวน 180 คน ชาวบ้านหนอง ตะเคียน บ้านบึงเก่า จำนวน 45 คน ทีมวิจัย ผู้แทนองค์กรชุมชน และภาคีเครือข่าย ในพื้นที่จำนวน 25 คน รวมทั้งสิ้น 250 คน พบว่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนมีรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา สรุปลได้ ดังนี้

3.2.1 ภูมิปัญญา สาขา หัตถกรรม จำนวน 2 กลุ่ม คือ การทอเสื่อกกและการทอ ผ้าไหมพื้นเมือง พบว่า ครูภูมิปัญญาที่เป็นผู้ถ่ายทอด ทุกคนต่างมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะและ ประสบการณ์และเชื่อมั่นในสาขาที่ตนถ่ายทอด ทุกคนสามารถเล่าประวัติความเป็นมา อธิบายการ ใช่วัสดุ อุปกรณ์ ประกอบการสาธิตในกิจกรรมได้เป็นอย่างดี และเมื่อเด็กเข้ารับการถ่ายทอดต่าง ให้ ความตั้งใจสอน ซึ่งสังเกตได้จากนักเรียนผู้เข้ารับการถ่ายทอดมีการซักถามได้ตอบและปฏิบัติ ตามคำแนะนำอย่างสนุกสนาน โดยการอธิบาย สาธิตให้ดู แล้วให้เด็กฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง

3.2.2 ภูมิปัญญา สาขา ศิลปกรรมการชกมวยไทย พบว่า ครูภูมิปัญญาผู้ถ่ายทอด ทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะและประสบการณ์และเชื่อมั่นในสาขาที่ตนถ่ายทอด โดย สามารถเล่าประวัติความเป็นมา อธิบายการใช่วัสดุ อุปกรณ์ การไหว้ครู การออกอาวุธ แม่ไม้มวย ไทย ประกอบการสาธิตได้เป็นอย่างดีและเมื่อเด็กเข้ารับการถ่ายทอดก็ให้ความสนใจสอน ซึ่งสังเกต ได้จากเมื่อนักเรียนผู้เข้ารับการถ่ายทอดมีการซักถามได้ตอบและปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างตั้งใจ ภูมิปัญญาการชกมวยไทยเป็นสาขาหนึ่งที่เด็กให้ความสนใจมากโดยเฉพาะเด็กผู้ชาย

3.2.3 ภูมิปัญญา สาขา ปรัชญา ศาสนา และประเพณี จำนวน 2 กลุ่ม คือ “พิธี บายศรีสู่ขวัญ” และการรำมะมั่วด พบว่าครูภูมิปัญญาที่เป็นผู้ถ่ายทอด ทุกคนต่างมีความรู้ ความ เข้าใจมีทักษะและประสบการณ์และเชื่อมั่นในสาขาที่ตนถ่ายทอด จะเห็นได้จากทุกคนสามารถเล่า ประวัติความเป็นมา อธิบายพิธีการไหว้ครู ทำรำ การใช่วัสดุ อุปกรณ์ การบทสวดต่างๆ เป็น ลักษณะการถ่ายทอดโดยบรรยายและสาธิตให้ดูเป็นแบบอย่าง ซึ่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาในสาขานี้ อาจยุ่งยากกว่าการเรียนรู้สาขาอื่นๆ เพราะต้องเรียนรู้หลายด้าน ทั้งด้านการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ บท สวด และขั้นตอนตามพิธีกรรมและความเชื่อมากมาย คนที่จะเรียนรู้ได้ผลดีต้องมีความตั้งใจและมีความศรัทธาเป็นทุนเดิม ทั้งยังต้องยึดมั่นในศีลธรรมอีกด้วย

3.2.4 ภูมิปัญญา สาขา โภชนาการ จำนวน 2 กลุ่ม คือ การทำอาหารพื้นเมือง (ลาว) 1 ชนิด (แกงเปอะหน่อไม้) การทำอาหารพื้นเมือง (เขมร) 2 ชนิด (แกงบอนใส่กะทิ : สันล่อตราว และแกงกะทิกล้วยใส่ไก่ : สันล่อเจก) พบว่า ครูภูมิปัญญาที่เป็นผู้ถ่ายทอด (ลาว / เขมร) ทุกคนต่างมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะและประสบการณ์และเชื่อมั่นในสาขาที่ตนถ่ายทอด สามารถเล่าประวัติความเป็นมาอธิบายการใช้วัสดุ อุปกรณ์ ประโยชน์และคุณค่าทางอาหาร ทั้งการสาธิตในการปรุงได้ เป็นอย่างดี

จากการศึกษา กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวุฒัน อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ครูภูมิปัญญาในสาขาต่างๆ ยังเป็นผู้ช่วยเหลือสังคมที่ได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปในชุมชน รวมไปถึงองค์กรชุมชนในพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกวิน อ่ำไพพงษ์ (2543, 16) ได้อธิบายแนวคิดของมาสโลว์ นักจิตวิทยา กลุ่มมานุษยนิยม ได้ทำการวิจัยพบว่า ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์จัดออกเป็นลำดับขั้น 5 ระดับ คือ

1. ความต้องการทางสรีรวิทยา (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่มีความจำเป็นในการยังมีชีวิตให้อยู่รอด ได้แก่ ความต้องการอากาศ อาหาร น้ำดื่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยาการรักษาโรค
2. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety or Security Needs) คือ ความปลอดภัยและความมั่นคงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ได้แก่ ความต้องการที่จะมีชีวิตอยู่ด้วยความปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกาย หรือถูกขโมยทรัพย์สิน หรือมั่นคงในการทำงาน และการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม
3. ความต้องการมีส่วนร่วมและความรัก (Belongingness and Love Needs) ซึ่งเป็นความต้องการทางด้านสังคมที่ช่วยให้จิตใจของบุคคลเกิดความมั่นคง ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการการยอมรับจากสังคมว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
4. ความต้องการมองเห็นคุณค่าในตนเองหรือศักดิ์ศรี (Esteem Needs from Oneself and Others) เป็นความต้องการมีเกียรติยศ ชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับยกย่อง เห็นตนเองมีคุณค่า ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความรู้สึว่าตนเองมีคุณค่า มีความสามารถ ได้รับการยกย่อง เป็นที่ยอมรับของผู้อื่นมีความสามารถและความสำคัญ
5. ความต้องการพัฒนาศักยภาพแห่งตน (Self - Actualization Needs) เป็นความต้องการที่จะบรรลุความสำเร็จสมหวังในชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นความหวังขั้นสูงสุดที่มนุษย์พึงปรารถนา ได้แก่ ความต้องการค้นพบศักยภาพของตนเอง และใช้ศักยภาพนั้นอย่างเต็มที่ที่จะผลักดันชีวิตของตนให้เป็นไปในแนวทางที่ดีที่สุดตามที่ตนคาดหวังเอาไว้

ในขั้นที่ 3 และขั้นที่ 4 มาสโลว์ เรียกว่า ค่านิยมพื้นฐาน คือ ความรักและการมองเห็นคุณค่าในตนเอง และนำไปสู่การรักและการมองเห็นคุณค่าของผู้อื่น เมื่อบุคคลเติมเต็มด้วยความรักและความมีค่าแล้วจึงจะพัฒนาไปสู่ขั้นความต้องการพัฒนาศักยภาพแห่งตน โดยแนวคิดนี้เชื่อว่า เมื่อความต้องการได้รับความรัก และการให้ความรักแก่ผู้อื่นเป็นไปอย่างมีเหตุผลและทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจแล้ว พลังผลักดันในขั้นที่ 3 ซึ่งเป็นเรื่องของความต้องการความรักก็จะลดลง และมีความต้องการในขั้นต่อไปเข้ามาแทนที่ กล่าวคือ มนุษย์ต้องการที่จะได้รับความนับถือ ยกย่อง หรือความเห็นคุณค่าในตนเอง นักจิตวิทยากลุ่มมานุษยนิยม (Humanistic Psychology) ได้วางหลักการให้ทุกคนเติมเต็มความรัก ความมีค่าด้วยตนเอง ให้พิจารณาด้วยตนเอง โดยกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ผ่านการวิจัยมาแล้วว่าได้ผลดี เช่น มองเห็นส่วนดีของตนเอง เพื่อจะได้รักและภูมิใจ หรือเห็นคุณค่าในคนอื่นได้ และผลจากการรักและภูมิใจในคนอื่น ก็จะได้รับความรัก ความภูมิใจตอบ เป็นการเติมเต็มในแต่ละวัน เมื่อคนมองว่าตนเป็นคนที่มีคุณค่า ก็จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่มีคุณค่า ไม่นำสิ่งที่ไม่ดีมาให้กับตนเอง ถ้ามีค่านิยมพื้นฐานที่ดีก็จะพัฒนาไปสู่ ความมีคุณธรรม จริยธรรม ได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของนวลละออ สุภาพล (2527, 269) ได้ให้ความหมายของคุณค่าในตนเองว่า หมายถึง ความต้องการได้รับการนับถือยกย่อง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ความต้องการนับถือตนเอง ความต้องการมีอำนาจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความแข็งแรง มีความสามารถในตนเองมีผลสัมฤทธิ์ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น และต้องการที่จะให้คนอื่นรู้สึกว่าเขามีคุณค่าและมีความสามารถที่จะประสบความสำเร็จในภารกิจต่างๆ และมีชีวิตที่เด่นดัง อีกลักษณะคือ ความต้องการได้รับการยกย่องนับถือจากผู้อื่น ต้องการมีเกียรติยศ ได้รับการยอมรับ ได้รับความสนใจ มีสถานภาพ มีชื่อเสียง เป็นที่กล่าวขาน และเป็นที่ยอมรับนับถือ มีความต้องการที่จะได้รับความยกย่องชมเชยในสิ่งที่เขากระทำ ซึ่งทำให้เขารู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า

3.3 สรุปผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

จากการร่วมจัดเวทีสรุปผลถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ของทีมวิจัย ผู้ศึกษาวิจัย ผู้แทนหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ปรึกษาโครงการ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน และประชาชนทั่วไป เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2552 ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด มีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปบทเรียนจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และเพื่อให้องค์กรชุมชนนำข้อมูลและรูปแบบการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุไปปรับใช้ตามบทบาท ภารกิจ ของหน่วยงาน กลุ่ม ชุมชน ของตนเอง สรุปได้ ดังนี้

3.3.1 ครูภูมิปัญญาผู้สูงอายุและผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมระดมความคิดในการสรุปผลการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนและการเติมเต็มข้อมูลจากการจัดเวที เพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

3.3.2 เด็กนักเรียนผู้รับการถ่ายทอดมีความรู้ความเข้าใจ มีความรู้ความเข้าใจเกิดทักษะและประสบการณ์ในการเรียนรู้จากการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามความสนใจและหลักสูตรของโรงเรียน การแบ่งบทบาทหน้าที่ของตนเองและทีมงานขณะรับการถ่ายทอด ได้รูปแบบการเขียนรายงานผลรับการถ่ายทอด เป็นต้น

3.3.3 ทีมวิจัย มีทักษะและประสบการณ์ในการจัดเวทีอภิปรายกลุ่มเพื่อสรุปผลการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทักษะและประสบการณ์ในการเขียนรายงาน และการเติมเต็มข้อมูลจากการจัดเวทีเพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลการถ่ายทอดภูมิปัญญา เป็นต้น

3.3.4 หน่วยงานราชการและองค์กรชุมชนในพื้นที่ ได้เรียนรู้รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการส่งเสริมกิจกรรมตามภารกิจของหน่วยงานที่ได้รับการยอมรับนับถือจากชุมชน และบุคคลทั่วไปสามารถนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนการดำเนินงานประจำปี ดังนี้

3.3.4.1 โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน โรงเรียนบ้านยาง และโรงเรียนบ้านโคกเบงนำไปบรรจุเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาร่วมกับชุมชน

3.3.4.2 เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ นำไปบรรจุเข้าแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุประจำปี 2553 การฝึกอบรมอาชีพ การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ การจัดทำทำเนียบภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน การจัดให้มีศูนย์เรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุระดับชุมชนและการเสริมสร้างสุขภาวะแก่ผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น

3.3.4.3 สำนักงานสาธารณสุขอำเภอบ้านกรวด สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ นำไปบรรจุเข้าแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาสุขภาพอนามัย การจัดเวทีแสดงภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ประจำปี 2553 รวมทั้งเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานคุณภาพชีวิตรองรับ เป็นต้น

3.3.4.4 ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ นำไปบรรจุเข้าแผนส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ กิจกรรมศูนย์ 3 วัย การจัดเวทีแสดงภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน การจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ ประจำปี 2553 รวมทั้งเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรฐานคุณภาพชีวิตรองรับ เป็นต้น

3.3.4.5 ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญโดยสนับสนุนการรวมกลุ่ม จัดสถานที่ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และส่งเสริมสนับสนุนให้มีการนำอาหารพื้นเองไปใช้ในโอกาสต่างๆ และส่งเสริม ให้มีถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่นักเรียนและผู้สนใจอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

3.3.4.6 ชมรมผู้สูงอายุ นำรูปแบบกระบวนการการถ่ายทอดภูมิปัญญาไปปรับใช้ ในการส่งเสริมกิจกรรมและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี / ภูมิปัญญาท้องถิ่น นำแผนพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุบรรจุเข้าระเบียบของชมรม และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าไปร่วมมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกับผู้นำชุมชน เป็นต้น

รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดพบ ว่า มีปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในพื้นที่ เมื่อจัดเวทีอภิปรายกลุ่มร่วมกันระหว่างผู้วิจัย ทีมวิจัย ผู้แทนหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ปรึกษาโครงการ และภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน ชุมชนสามารถนำความรู้ความเข้าใจการศึกษารูปแบบจากบริบทชุมชน / บริบทภูมิปัญญาผู้สูงอายุของตนเอง องค์กรความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรม / การศึกษาดูงาน และการจัดเวทีการถ่ายทอดภูมิปัญญามาประยุกต์ทำให้ได้รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชน เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพ บทบาท ภารกิจ ขององค์กรชุมชน องค์กรภาคราชการและผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน (อนันต์ ลิขิตประเสริฐ, 2544, 31-34) นำเสนอแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนว่า เริ่มต้นจากวงจรการเรียนรู้ดังนี้ “รวมคน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน ติดตามประเมินผล และร่วมรับผลจากการกระทำ” ถ้าวางจรแห่งการเรียนรู้ของชุมชนใดหมุนเร็วหรือมีพลวัต (Dynamic) สูงแสดงว่าชุมชนนั้นมีพลังการเรียนรู้สูงสรุปไว้ ดังนี้

1. รวมคน การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่มีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผลและทรงพลัง ต้องเริ่มต้นจากการรวมคนในชุมชนเป็น “องค์กรชุมชน” เพื่อเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ของตนเองกับครอบครัว ชุมชน และสังคม ความรู้และทักษะด้านภาษา เทคโนโลยี การประกอบอาชีพ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข เป็นต้น การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ใช้ “คน” เป็นทั้งปัจจัยและเป้าหมายของการเรียนรู้ ดังนั้น “รวมคน” จึงเป็นขั้นตอนที่ทำให้ได้คนที่มีคุณภาพมีพลังและเป็นการรวมตัวที่มีความยั่งยืน ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินงานในขั้นต่อไป ประสบความสำเร็จ ถ้าการรวมคนใช้ผลประโยชน์เป็นตัวล่ออาจได้คนจำนวนมากในระยะเวลาอันสั้น แต่จะได้แต่กายไม่ได้ใจและมักได้คนที่ไม่มีความรู้ ไม่มีพลังเป็นการรวมตัวที่ไม่มีความยั่งยืน

2. ร่วมคิด ร่วมวางแผน มีวัตถุประสงค์เพื่อระดม “พลังความคิด” ให้รู้แจ่มแจ้ง โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมสมองเพื่อระดมความคิด สร้างความเข้าใจร่วมกัน ปรับกระบวนการทัศน์ สร้างวิสัยทัศน์ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหาและโอกาส

อย่างรอบด้าน สามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหา (เรียนรู้อะไร) กำหนดแนวทาง วิธีการ และแผนงาน ในการแก้ไขปัญหา (เรียนรู้อย่างไร เรียนรู้กับใคร เรียนรู้ที่ไหน)

3. ร่วมทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวม “พลังการจัดการ” ตามแผนงานที่กำหนดโดยใช้หลักสหกรณ์ การฝึกฝนจากการทดลองทำและการปฏิบัติในพื้นที่จริง กิจกรรมจริงสถานการณ์จริง ประกอบกับการใช้หลักการทฤษฎี เทคโนโลยี และระบบการบริหารจัดการที่ดีมาสร้างความเชื่อมโยงกัน การจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบของภาคีการพัฒนาต่างๆ อย่างเหมาะสม ย่อมทำให้การใช้ทรัพยากรมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลสูงสุด

4. ร่วมสรุปทบทวน ติดตามประเมินผล มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง “พลังภูมิปัญญา” โดยเริ่มต้นจากการประเมินตนเองและประเมินผลงานผ่านเวทีกลุ่มและเครือข่าย ทำให้เกิดการเชื่อมต่อระหว่างทักษะองค์ความรู้และประสบการณ์ นำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ขององค์กร จากนั้น จึงเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อ (เอกสาร วิทยุ โทรทัศน์) ไปสู่องค์กรชุมชนอื่นๆ

5. ร่วมรับผลจากการกระทำ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้าง “พลังปิติ” โดยการยกย่อง ชื่นชมและให้กำลังใจคนที่เสียสละและทำงานให้กับชุมชนและสังคม ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและมีความสุขจากการทำงานร่วมกัน ส่วนผลจากการกระทำอาจได้รับในมิติที่แตกต่างกัน เช่น สมาชิกองค์กรชุมชนได้รับผลทางด้านเศรษฐกิจ นักเรียนได้เรียนรู้วิถีคิด การทำงานเป็นทีม ส่วนครูได้เรียนรู้ศักยภาพ ของท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการปฏิรูปการเรียนการสอนในโรงเรียน

นอกจากนี้ ยังสอดคล้องการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ซึ่งเป็นปัจจัยกระบวนการเรียนรู้ มีคุณลักษณะเฉพาะที่สามารถปฏิบัติได้ในตัวเอง ของสุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2544, 87) ว่าประกอบด้วย

1. ทักษะจากการฝึกหัด (Motor Skills) จะเกิดการเรียนรู้ขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการฝึกภาคปฏิบัติและได้ฝึกหัดกระทำอยู่เสมอ
2. การเรียนรู้ทางด้านภาษา (Verbal Information) เป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากได้รับข้อสนเทศ ข่าวสารและข้อมูล การจัดระบบข้อสนเทศ การรู้ความหมาย และเข้าใจภาษาที่ใช้ตลอดจนเนื้อหาสาระนั้น
3. ความสามารถทางสติปัญญา (Intellectual Skills) หมายถึง การเรียนรู้ซึ่งปรากฏขึ้นได้โดยต้องมีความเข้าใจ และมีทักษะบางอย่างมาก่อน เช่น การคิดเลขซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจกับตัวเลข เป็นต้น
4. ยุทธศาสตร์ทางด้านสมอง (Cognitive Strategies) เป็นการเรียนรู้ที่ต้องการให้มีการกระทำซ้ำ (Repeat) ในบางโอกาสโดยเฉพาะในด้านการฝึกความจำ

5. การเรียนรู้และทัศนคติ (Attitude) การเรียนรู้ที่เกี่ยวกับทัศนคติจะได้ผลดีที่สุด โดยการใช้ในลักษณะรูปแบบจำลองของบุคคล (Human Model) โดยอาศัยหุ่นรูปแบบจำลอง เป็นตัวอย่างให้แก่ผู้เรียน ทั้งนี้ โดยใช้แรงเสริมแบบทดแทน (Vicarious Reinforcement) ให้กับผู้เรียน ในเมื่อผู้เรียนมีพฤติกรรมบางอย่างตามต้องการ

ผลที่ได้จากการเรียนรู้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ สรุปได้ 3 ด้าน คือ ความรู้ (Knowledge) เช่น ความคิด ความเข้าใจ และความจดจำในสาระเนื้อหาต่างๆ ทักษะ (Skill) เช่น การคิด การพูด การกระทำ การพูด ฟัง อ่าน เขียน และการเคลื่อนไหวต่างๆ และความรู้สึก (Affective) เช่น เจตคติ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม เป็นต้น

ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับผลการสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2533, 86-87) ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับการนำภูมิปัญญาไปสู่กระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนและต้องมีความเข้าใจถึงภูมิปัญญาชาวบ้านว่า เป็นความดี มีคุณค่า และสะสมกันมานาน เป็นเรื่องผสมผสานทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งเสนอเป็นขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การศึกษาและรวบรวมประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านต่างๆ 2) การจัดระบบข้อมูลเพื่อเชื่อมโยงภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ความรู้เฉพาะด้าน และ 3) การศึกษาวิธีการที่เหมาะสมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเล่าประสบการณ์ เป็นต้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของอัญชัน แกมเชย (2543, 3-5) ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543, 319-326) ปาน กิมปี (2540, 26) และสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น (2540, 113-114) ซึ่งกล่าวถึงการพัฒนาที่มุ่งเน้น “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาว่า การสนับสนุนให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีต่าง ๆ ก่อให้เกิดความร่วมมือ การร่วมปฏิบัติงานตั้งแต่การร่วมคิด และร่วมเรียนรู้ คือการสร้างเครือข่ายองค์กร ถ้าเป็นการเชื่อมโยงระหว่างองค์กรชุมชนก็จะเรียกว่า “เครือข่ายองค์กรชุมชน” มีลักษณะการเกิด 2 รูปแบบ คือ เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเพื่อเรียนรู้ การพัฒนาเกิดขึ้นได้ทั้งแบบธรรมชาติซึ่งเป็นรูปแบบที่ชุมชนสามารถพัฒนากิจกรรมการแก้ปัญหาของชุมชนแบบเรียนรู้ด้วยตนเอง และเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากองค์กรพัฒนาขยายพื้นที่ เช่น การศึกษา ดูงาน และจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้ชุมชนที่องค์กรพัฒนาเข้าไปดำเนินงานใหม่ รวมถึงเครือข่ายอำนาจต่อรองซึ่งเป็นเครือข่ายที่สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดพลังอำนาจในการต่อรองการแก้ปัญหา การจัดตั้งเครือข่ายจะจัดตั้งตามประเด็นปัญหา หรือประเด็นอาชีพอาจเป็นเครือข่ายที่เกิดจากบุคคลหนึ่งเป็นศูนย์กลางและบุคคลนั้นมีความสัมพันธ์อันที่จะเพิ่ม จำนวนสมาชิกและเครือข่ายที่มีข้อจำกัด เป็นเครือข่ายที่ได้ตั้งขึ้นมาทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล หรือระดับภาค อาจจะมีทั้งที่จดทะเบียนและไม่จดทะเบียน เป็นต้น

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย

จากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจากการระดมความคิดเห็นของผู้สูงอายุ (ครูภูมิปัญญา) ผู้สูงอายุและผู้เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์จากการศึกษาวิจัยด้านต่างๆ สรุปได้ดังนี้

ประโยชน์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการศึกษาวิจัย

1. เกิดการพัฒนาเชิงองค์กรทำให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณค่าผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น
2. ผู้สูงอายุได้รับการยอมรับนับถือจากชุมชนและบุคคลทั่วไป หรือทำให้ตนเองรู้สึกมีคุณค่าจากบุคคลอื่น มีชื่อเสียงเป็นที่กล่าวขาน ได้รับการยกย่องสนใจ มีศักดิ์ศรีของตน
3. ทำให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน
4. ทำให้ผู้สูงอายุในชุมชนรู้จักการสำรวจข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา เช่น การประเมินตนเอง รู้จักวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค ทำให้มีการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมแก้ไข ซึ่งจะนำไปสู่การร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกันในอนาคต
5. ผู้สูงอายุในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเป็นการเสริมสร้างความรักสามัคคีในชุมชน เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและปรับปรุงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การประกอบอาชีพ การจัดตั้งองค์กรผู้สูงอายุ (ชมรม) การเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น
6. การดำเนินกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในหมู่บ้านและบุคคลทั่วไป ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิต การจัดสวัสดิการสังคม และการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุในชุมชนของภาครัฐในปัจจุบัน
7. จากการดำเนินงานขององค์กรชุมชนในการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุและชาวบ้านยอมรับ และมีการสมัครเข้าร่วมชมรมผู้สูงอายุมากขึ้นทำให้ผู้สูงอายุมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น
8. ผลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เกิดกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาผู้สูงอายุสู่ความมั่นคงในอนาคต เช่น มีแผนการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมผู้สูงอายุและอนุรักษ์ภูมิปัญญาผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม มีการประสานงานกับเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งมีโอกาสได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากองค์กรที่เกี่ยวข้อง อย่างเป็นรูปธรรมต่อเนื่อง เป็นต้น

9. ทำให้มองเห็นแนวโน้มของการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุในอนาคต ทั้งด้าน วัตถุประสงค์ ความสามารถในการวางแผนการผลิต แผนการตลาด และแผนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

10. ครอบคลุม ชุมชน มีความอบอุ่น เกิดความสามัคคีในชุมชน
ประโยชน์ที่ผู้วิจัย / องค์กรชุมชนได้รับจากการศึกษาวิจัยชุมชน

1. รูปแบบการพัฒนาเชิงองค์กร เห็นความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรมกลุ่มของผู้สูงอายุในชุมชน
2. ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้สูงอายุในชุมชน
3. เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ในการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา เช่น การจัดทำแผนสำรวจชุมชน ประเมินความพร้อมของตนเอง รู้จักวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ทำให้มีการร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมแก้ไข ซึ่งจะนำไปสู่การร่วมรับผลสำเร็จจากการวิจัย
4. พบเห็นการพึ่งพาซึ่งกันและกันของสมาชิกในชุมชน เห็นระบบและความสำคัญของการเชื่อมโยงเครือข่ายกับกลุ่มอื่นๆ
5. เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้สูงอายุในชุมชน เกิดการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในเรื่องการเก็บข้อมูล การคืนข้อมูล การพัฒนาศักยภาพ การศึกษาด้านการถ่ายทอดปัญหาการบริหารจัดการองค์กร เป็นต้น
6. เป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญาผู้สูงอายุในพื้นที่อื่น
7. พบเห็นบทบาทของผู้สูงอายุในชุมชน ผู้นำ ผู้รู้ และผู้เกี่ยวข้องที่ร่วมมือร่วมใจกันในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งความสามารถของชุมชนการพัฒนาผู้สูงอายุในชุมชนสู่ความมั่นคงในอนาคต
8. ทำให้มองเห็นแนวโน้มในการพัฒนาของผู้สูงอายุในชุมชนในอนาคต ทั้งการพัฒนาด้านสุขภาวะทางกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา
9. พบเห็นศักยภาพของผู้สูงอายุในชุมชนที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการพัฒนาตามแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาวิจัย ตามโครงการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1.1.1 องค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องทั้งองค์กรภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่ควรจัดให้มีการส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาภูมิปัญญาผู้สูงอายุครอบคลุมทุกด้านอย่างต่อเนื่อง

1.1.2 องค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องทั้งองค์กรภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ควรมีการบูรณาการแผนงานและโครงการ ในการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุให้สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างมีระบบต่อเนื่อง

1.1.3 ควรส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

1.2 ข้อเสนอแนะต่อครูภูมิปัญญา ผู้นำชุมชน และชมรมผู้สูงอายุ ประกอบด้วย

1.2.1 จัดตั้งกลุ่ม/องค์กร ผู้สูงอายุในระดับชุมชนให้ครอบคลุม เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุร่วมกัน

1.2.2 ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุ (ครูภูมิปัญญา) เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนร่วมกับผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนทุกระดับอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

2.1 การศึกษาวิจัยในลักษณะเดียวกันเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนในพื้นที่อื่น ซึ่งมีบริบทชุมชนและมีศักยภาพที่แตกต่างกันเพื่อจะได้ทราบว่า การวิจัยครั้งนี้กับการวิจัยครั้งต่อไปมีความสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร

2.2 การศึกษาวิจัยการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน

2.3 การศึกษาวิจัยเพื่อวิเคราะห์รูปแบบและแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชนต่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน เป็นต้น

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยสุโขทัย
Buriram Rajabhat University

บรรณานุกรม

- กรมประชาสัมพันธ์. (2535). ภูมิปัญญาชาวบ้าน. วารสารกรมประชาสัมพันธ์.
ฉบับที่ 36. 18-20.
- กรรณิกา ชมดี. (2524). การศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมในการการพัฒนาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ:
อักษรเจริญทัศน์.
- กวิน อ่ำไพพงษ์. (2543). ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ความผูกพันใน
อาชีพความพึงพอใจในงาน และความสำเร็จในอาชีพของครูในโรงเรียนเอกชน.
วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กรมวิชาการ. (2539 ก). สรุปผลการสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- . (2539 ข). สภาพปัญหา แนวทางภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนใน
ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กองนิติการ สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาศักยภาพและความมั่นคงของมนุษย์. (2548).
คำอธิบายพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546. กรุงเทพฯ: เทพเพ็ญวานิชย์.
- กฤษณา วงษาสันต์ และคนอื่น ๆ. (2542). วิถีไทย. กรุงเทพฯ: บริษัทเวิร์คเวฟ เอ็ดดูเคชั่นจำกัด.
- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ. (2540). สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราช
ประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 19. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- จรัญญา ชันกฤษณ์. (2543). การสร้างแบบวัดการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลวัดศรีสุพรรณ เชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตร์
มหาบัณฑิต. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จารีรัตน์ ประกแก้ว และคนอื่น ๆ. (2546). ศึกษาและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการทำงาน
ร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน :
กรณีศึกษาพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชน
อีสาน. บุรีรัมย์: สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ ถ่ายเอกสาร.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2538). ภูมิปัญญาอีสาน. มหาสารคาม: โรงพิมพ์นางนวลออฟเซต.
- เจก ธนะศิริ. (2541). ทำอย่างไรชีวิตจึงจะยืนยาวและมีความสุข. กรุงเทพฯ: แปลงสีเงิน.
วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม.

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Buriram Rajabhat University

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ อำเภอบ้าน
กรวด จังหวัดบุรีรัมย์

- ชูเกียรติ ลีสวรรณ์. (2535). ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือ. เชียงใหม่: คณะ
ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2538). การใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าและระบบนิเวศน์เพื่อ
แก้ปัญหาภัยแล้งของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ดิเรก ฤกษ์ห่วย. (2527). การพัฒนาชนบท : เน้นการพัฒนาสังคมและแนวความคิดความจำเป็น
พื้นฐาน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ถาวร สิกขโกศล. (2544). สื่อยอดหญิงงามผู้พลิกประวัติศาสตร์จีน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:
สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- ทบวงมหาวิทยาลัย. (2545). ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตการจัดการ
และการประเมินโครงการ. นนทบุรี: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์.
- ทวีศักดิ์ นพเกษตร. (ม.ป.ป.). โครงการประสานงานวิจัยด้านชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวพลิก
ฟื้นเศรษฐกิจสังคมไทย. (ม.ป.ท.): (ม.ป.ท.) อัดสำเนา.
- ทัศนีย์ ทองไชย. (2542). สภาพและแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จัดการเรียนการสอน
วิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี.
วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา). ขอนแก่น: บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์. (2551). แผนพัฒนาตำบล 3 ปี 2552-2554. นุรีรัมย์:
เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์.
- ธนาบุษ อภิกัทรธำรง. (2540). การจัดการศึกษาแนววิถีชีวิตของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์
คนชรา บ้านบางแค. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธวัช ปุณโณชก. (2537). การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น. เอกสารการสอนระดับบัณฑิตศึกษาชุด
วิชาสารัตถะและวิทยาวิธีทางภาษาไทย หน่วยที่ 8-11. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช.
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2543). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง. พิมพ์ครั้งที่ 2.
ขอนแก่น: คลังนานา.
- ธีรพงษ์ มหาวิโร. (2550). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554.
กรุงเทพฯ: เดอะบุ๊คส์.
- นันทสาร ลีสลับ. (2541, พฤษภาคม-มิถุนายน). ภูมิปัญญาไทย. วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒศิลปวัฒนธรรม, 41(2), 17-20.

- นิธิ เอี้ยวศรีวงศ์. (2536). การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- นิสากร ธรฤทธิ์. (2541). ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำชั้นที่ 1 :
กรณีศึกษาลุ่มน้ำแม่แดง. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นวลละออ สุภาพล. (2527). ทฤษฎีบุคลิกภาพ. กรุงเทพฯ : ภาควิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ ประสานมิตร.
- บัญชา แก้วส่อง. (2536). มนุษย์สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- บริษัทสกายบุ๊กส์ จำกัด. ฝ่ายวิชาการ. (2545). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9
พ.ศ. 2545 - 2549. กรุงเทพฯ : สกายบุ๊กส์.
- ประกอบ ใจมั่น. (2539). การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญา
ท้องถิ่น ในการเรียนการสอนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัด
สำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. วิทยานิพนธ์
ค.ม. (โสตทัศนศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2538). นิเวศวิทยา วิถีปฏิบัติพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : พัฒนาสาส์น.
- (2542). เศรษฐกิจชุมชน : ทางเลือกเพื่อทางรอดของสังคมไทย. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ. (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.
กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปรีชพร ศรีงาน. (2544). สภาพปัญหาและความต้องการ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการเรียน
การสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์ ศีษาศาสตรมหาบัณฑิต
(เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ฝน แสงสิงแก้ว. (2526). สุขภาพจิตผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2537). นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การ
พัฒนาปัจจุบันของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สักดิ์โสภากาการพิมพ์.
- มาลี จุฑา. (2544). การประยุกต์จิตวิทยาเพื่อการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : อักษรกิจการพิมพ์.
- อุพา ทรัพย์อุไร. (2537). การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการศึกษานอกระบบภาคตะวันออกเฉียง
วิทยานิพนธ์ ศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- รัตน์ บัณฑิต. (2537). การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : การศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง. วิทยานิพนธ์
ครุศาสตรมหาบัณฑิต. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2540). พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.
กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- รุ่ง แก้วแดง. (2541). การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยเข้าสู่ระบบการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- วิชัย ดันศิริ. (2536). “เครือข่ายการเรียนรู้กับการศึกษาตลอดชีวิต”. การศึกษาแห่งชาติ. 27 (4) :
เมษายน – พฤษภาคม, หน้า 5.
- วีรสิทธิ์ สิทธิไตรย์. (2533). ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการมีโครงการพัฒนาที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ :
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เวกวรรณ ฉ่ำสันเทียะ. (2541). การจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน
ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ กรณีศึกษา กลุ่มไทยลาว.
วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (หลักสูตรและการนิเทศ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.
- ศรีนวล วิวัฒนคุณูปการ. (2535). โปรแกรมการฝึกพฤติกรรมที่เหมาะสมในการแสดงออกและ
ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับนักศึกษาพยาบาล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์บัณฑิต. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริพันธ์ ถาวรทิวังษ์. (2543). ประชากรศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26. (2550). สรุปผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ 2550. บุรีรัมย์:
ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26.
- สามารถ จันทรสุรีย์. (2533). ภูมิปัญญาชาวบ้านนครราชสีมา. นครราชสีมา: ศูนย์ข้อมูลท้องถิ่น
วิทยาลัยครูนครราชสีมา.
- (2536). ภูมิปัญญาชาวบ้าน. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1.
กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ฟ.
- สารานุกรมสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 19. (2538).
กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมสำหรับเยาวชนไทย.

- สุมนชา พรบุญ และคนอื่นๆ. (2541). การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
ไอเดีย สแควร์.
- สุวรรณ วัฒนวงศ์. (2544). จิตวิทยาเพื่อการฝึกอบรมผู้ใหญ่. กรุงเทพฯ: ธีระป้อมวรรณกรรม.
- เสรี พงศ์พิส. (2536). กิ่งสุรากลั่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ.
- (2543). เศรษฐกิจชุมชนทางเลือกเพื่อทางรอดของสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2539). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8. กรุงเทพฯ: พัฒนาหลักสูตร.
- (2543). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
อัสสัณนา. สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- (2544). รายงานการสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
สถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 2 ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2533). การสัมมนาทางวิชาการภูมิปัญญา
ชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร:
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- สำนักงานควบคุมโรคไข้เลือดออก กรมควบคุมโรคติดต่อ. (2544). คู่มือการจัดการกระบวนการ
เรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาโรคไข้เลือดออก. กรุงเทพฯ: องค์การ
รับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ. (2543). การวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในชุมชน.
กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. (อัสสัณนา).
- ไสว พรหมณี. (2530). บทบาทการพัฒนาชนบท. ขอนแก่น : วิทยบริการ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อकिन รพีพัฒน์. (2527). การวิจัยเพื่อคุณภาพเพื่องานพัฒนาชุมชน. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและ
พัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- อังกุล สมคะเนย์. (2535). สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร
ในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์
ค.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนันต์ ลิขิตประเสริฐ. (2544). กระบวนการเรียนรู้และรูปแบบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของ
ธุรกิจชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ข้อเสนอคุณุณิพนธ์ ปร.ค. (สังคมวิทยา).
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (ถ่ายเอกสาร).
- อัศนีย์ รัตนมาลัย. (2537). คู่มือการศึกษาชนบทโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. นครสวรรค์:
องค์การพัฒนาชนบทเซฟเดอะชิลเดรน.
- เอกราช แก้วเขียว. (2540). ผลการให้คำปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่มที่มีต่อการเห็นคุณค่าใน
ตนเองของเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่.
วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2536). ภูมิปัญญาอีสาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มสธ.

บุคลากร

มหาวิทยาลัยสุโขทัย
Buriram Rajabhat University

บุคลากรกรม

- กิจ บาลโสง. (2551, กันยายน 6). เลขที่ 71 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- จัน สมสวย. (2551, กันยายน 14). เลขที่ 1 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- จันทร์แดง ปักษาดัง. (2551, กันยายน 13). เลขที่ 109 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอ
บ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- จำเริญ แอกลประโคน. (2551, กันยายน 13). เลขที่ 63 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด อำเภอ
บ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- เฉลิมศักดิ์ มาแก้ว. (2552, มิถุนายน 13). ผู้ใหญ่บ้านหนองเคือก หมู่ที่ 3 ตำบลหนองหุ้ม อำเภอ
วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม. สัมภาษณ์.
- แซว อินทร์สำราญ. (2551, กันยายน 13). เลขที่ 140 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอ
บ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- ตัน สืบสำราญ. (2551, กันยายน 13). ผู้ใหญ่บ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอ
บ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- ตู้ สมสวย. (2551, กันยายน 20). เลขที่ 1 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- บุญ ดาไรสง. (2551, กันยายน 13). เลขที่ 32 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอ
บ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- บุญชู คุ้มรัมย์. (2551, กันยายน 14). เลขที่ 35 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- บุญเสียง นามพันธ์. (2551, กันยายน 13). ผู้ใหญ่บ้านโคกเบง หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านกรวด อำเภอ
บ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- ปฎิญา ชนะชัย. (2551, กันยายน 13). นายกเทศมนตรีตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ เทศบาล
ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- ประทีป นิ่งประโคน. (2551, กันยายน 14). เลขที่ 35 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.

- ประยูร เวโสวา. (2551, กันยายน 20). เลขที่ 22/1 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- ประเสริฐ ศรีงาน. (2551, กันยายน 6). รองนายกเทศมนตรีตำบลบ้านกรวดปัญญาวัฒน์ เทศบาล
ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- พิณ ท่าประโคน. (2551, กันยายน 13). เลขที่ 26 หมู่ที่ 15 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- พูน คุ้มรัมย์. (2551, กันยายน 13). เลขที่ 35 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- เพียบ ปุยะติ. (2551, กันยายน 13). เลขที่ 50 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- วัง หนูประโคน. (2551, กันยายน 13). กำนันตำบลบ้านกรวด ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- วิรุณ รัฐอินทร์. (2551, กันยายน 13). เลขที่ 21 หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- สงวน งามสะพรั่ง. (2552, มิถุนายน 13). เลขที่ 11 หมู่ที่ 3 ตำบลหนองทุ่ม อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม. สัมภาษณ์.
- สมหวัง มาแก้ว. (2552, มิถุนายน 13). เลขที่ 41 หมู่ที่ 3 ตำบลหนองทุ่ม อำเภอวาปีปทุม
จังหวัดมหาสารคาม. สัมภาษณ์.
- หนู คุ้มรัมย์. (2551, กันยายน 13). เลขที่ 35 หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- ແທ່ ບູລູສິງ ທີ່ (2551, ກັນຍາ ມາສ 20). ລຸກທີ 18 ມູ່ທີ່ 12 ດຳບລບ້ານກວດ ອຳເຄອບ້ານກວດ
ຈັງຫວັດບຸຣິຣິມຍ໌. ສັມພາສານ໌.
- อภิชาติ หวังสวัสดิ์ปรีชา. (2551, กันยายน 14). ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12
ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.
- อิม แอกประโคน. (2551, กันยายน 14). เลขที่ 1 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
จังหวัดบุรีรัมย์. สัมภาษณ์.

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกรณีปัญญาผู้สูงอายุ

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Buriram Rajabhat University

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

ตามสาขาภูมิปัญญา 6 สาขา จำนวน 115 คน

1. รายชื่อภูมิปัญญาสาขาเกษตรกรรม

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
1	นายจ้อย จำจิตร	63	65 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงโค
2	นายขาว แอกประโคน	79	34 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงโค
3	นางรอง ทรัพย์ประโคน	65	32 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงโค
4	นายณรงค์ เสือประโคน	66	61 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงโค
5	นายเชื่อง วิงประโคน	64	109 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงกระบือ
6	นางสง ขุมเสนา	66	29 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงไหม
7	นางคำ อ่อนไรสง	69	100 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงไหม
8	นางเรือง หนูประโคน	69	36 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงสุกร
9	นางท้ว แอกประโคน	78	37 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงสุกร
10	นางอุไร เรือนไทย	75	75 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงสุกร
11	นางเจียม เทื่อประโคน	90	123 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงสุกร
12	นายเสียด พลหาญ	67	4 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การปลูกผักขาย

2. รายชื่อภูมิปัญญาสาขาหัตถกรรม

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
1	นายร่วง วิคประโคน	65	194 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	จักสานตะกร้า
2	นายเทียม คุยประโคน	73	106 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	การสานไซ
3	นายเงิน ดินประโคน	65	32 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	การสานไซ
4	นายพรมมา แสนบุญมี	79	25 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การจักสาน

2. รายชื่อผู้มีปัญญาสาขาหัตถกรรม (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
5	นายพัน ปราบริปู	73	64 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	การสานไซ
6	นายกน พิประโคน	79	6 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกรวด	การจักสาน
7	นายเกิน เส็งประโคน	61	78 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การจักสาน
8	นางจิต เส็งประโคน	86	75 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การจักสานไซ
9	นายคิม พูนประโคน	77	47 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	การสานส้มไก่
10	นายผล ปุฒประโคน	72	82 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	การสานส้มไก่
11	นายงาม สุทธิรัมย์	72	50 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การจักสานไซ
12	นายสรวิศ นาคประโคน	66	100 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	จักสานไซ
13	นายสรวิศ นาคประโคน	63	100 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	การจักสานไซ
14	นายถนอม ท่าประโคน	65	43 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การจักสานไซ
15	นางซิม ทรัพย์ประโคน	64	16 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การจักสานไซ
16	นายสอน จันทน์นัท	68	56 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	การจักสาน
17	นายจันทร์ อินสำราญ	67	77 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	การทำไม้กวาด
18	นายวงศ์ ศิริประโคน	74	74 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	สานส้มไก่
19	นายสุรีย์ ทิพย์บุรณ์	60	1 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	จักสานไซ
20	นายเป็รียบ จาบประโคน	63	137 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	จักสานไซใหญ่
21	นายสมศรี จันทสิน	63	1/1 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	ทำไม้กวาด
22	นายจริง เสาเป็รีย	66	38/1 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การจักสานไซ
23	นายพรมมา ราโช	87	68 หมู่ที่ 14 ตำบลบ้านกรวด	การจักสาน
24	นายเคน โลหะรักษ์	68	14 หมู่ที่ 14 ตำบลบ้านกรวด	ทำไม้กวาด
25	นางงาม เข้มประโคน	63	1/1 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การจักสานไซ
26	นายเชื้อม จำรัส	73	38 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านกรวด	จักสาน
27	นางกลุ่่ง กิดประโคน	71	57 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	การทอผ้าไหม
28	นางพูน เชื้อนิตย์	64	8 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	ทอผ้าไหม
29	นางสว่าง ประค่านอก	73	114 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	การทอผ้าไหม
30	นางคำพอง พัฒมณี	61	142 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	การทอผ้าไหม
31	นางคำ โลหะรักษ์	67	14 หมู่ที่ 14 ตำบลบ้านกรวด	ทอผ้าไหม

2. รายชื่อผู้มีปัญญาสาขาหัตถกรรม (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
32	นางจำเริญ แอภประโคน	62	1 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	ทอผ้า
33	นายเสนอ สือประโคน	60	96 หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านกรวด	สานหญ้าคา
34	นายทวน สนานกล้า	67	9 หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านกรวด	สานหญ้าคา
35	นายทองใบ แคล้วฉรงค์	62	4 หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านกรวด	สานหญ้าคา
36	นางเลียม เมืองไทย	66	33 หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านกรวด	สานหญ้าคา
37	นางลอย แคล้วฉรงค์	64	19 หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านกรวด	สานหญ้าคา
38	นายเกรือ ทรงประโคน	74	79 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	การทำไม้กวาด
39	นางแหลม ทรงประโคน	74	59 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	การทำไม้กวาด
40	นายบุญ จันทสิน	62	1/1 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	การทำไม้กวาด
41	นางเข็ย ท้าประโคน	62	43 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การทำไม้กวาด
42	นายเจียด ค้วงประโคน	70	12 หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านกรวด	การทำไม้กวาด
43	นางปลิว ควรประโคน	60	15/1 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	การทอผ้าไหม
44	นางเสมอ เกิดประโคน	60	73 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
45	นางม้วน กลมยา	75	67 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
46	นางโพธิ์ ทรงประโคน	65	61 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
47	นางยวง ทรงประโคน	65	68 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
48	นางภาพ แช่วประโคน	60	25 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
49	นางเท พูนประโคน	74	47 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
50	นางเทียน ทรงประโคน	65	80 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
51	นางเพย วิดประโคน	77	42 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การทอเสื่อกก
52	นางอ่อน สีคำ	70	55 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	การทอเสื่อกก
53	นางตวน ลายประโคน	60	15/1 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	การทอเสื่อกก
54	นายเจียม วิดประโคน	69	44 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การทอเสื่อกก
55	นางสาวพูน เสือชาติ	60	2 หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านกรวด	การทอเสื่อกก
56	นางขอด วงศ์ประโคน	66	70 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
57	นางเข็อด จันท์ประโคน	64	77 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
58	นางล้อม จันท์ประโคน	71	16 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก

2. รายชื่อผู้มีปัญญาสาขาหัตถกรรม (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
59	นางรบ นาคประโคน	62	101 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
60	นายควง ทวันเวทย์	64	51 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
61	นางແທ່ บุษยสิงห์	68	12 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
62	นางไมล์ หาสุข	74	50/1 หมู่ที่ 14 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
63	นางอิม แอภประโคน	60	91 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก/ทอผ้า
64	นางเดือน องประโคน	62	37 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
65	นางหุ่น ยืนกระมล	65	11 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	การทอผ้าไหม
66	นางคำพอง คำอูด	64	14 หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านกรวด	การทอผ้าไหม
67	นางดี จวงจันทร์	72	47 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การทอผ้า
68	นางโพธิ์ จิตรเอก	74	52 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	ทำไม้กวาด
69	นางสำภา วิงประโคน	68	109 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การทำไม้กวาด
70	นายเอียด แวนประโคน	77	103 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	การทำซอ
71	นายชาติ จำรัส	72	40 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านกรวด	กระป๋องค้ำกึ่ง
72	นางเสวียน สายกระสุน	67	21 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ช่างตัดเย็บ
73	นายอิน เจียคประโคน	60	3 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ช่างไฟฟ้า
74	นายจำรัส เมียคประโคน	64	7 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ช่างไม้
75	นายเจ็ย ดาไรสง	71	70 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	ช่างไม้
76	นายหนู พูลมณี	68	138 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	ช่างไม้
77	นายรม ชัยหมก	60	143 หมู่ที่ 15 ตำบลบ้านกรวด	ช่างไม้สร้างบ้าน

3. รายชื่อภูมิปัญญาสาขาแพทย์แผนไทย

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
1	นายเด็ค ขาประโคน	77	126 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	หมอเป่ากระดูกหัก/เข้าเฟือก
2	นายเดียม รอดประโคน	69	21 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	หมอเป่าพิษ(แมลงกัดต่อย)
3	นายเรื่อน ดวงจิตร	71	82 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	แพทย์ประจำตำบล
4	นายเบ็ด คงประโคน	74	97 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกรวด	ยาสมุนไพร
5	นายเกื้อย งามประโคน	69	166 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกรวด	ยาสมุนไพร
6	นางยวน ยิ้มม๊ะ	76	58 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	นวดแผนโบราณ
7	นางแดง เอ็นดู	60	76 หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านกรวด	นวดแผนโบราณ
8	นางน้อย โภษะสำราญ	67	48 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	นวดแผนโบราณ
9	นายเฮียะ พิประโคน	78	104 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	หมอสมุนไพร/หมอเป่า
10	นายเสริญ วงศ์ประโคน	72	11 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	หมอคู่ / หมอแผนโบราณ
11	นางมาลา นากลาง	84	40 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	หมอดำแย
12	นายฮิม แอภประโคน	63	63 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	หมอสูตร/หมอยาสมุนไพร

4. รายชื่อภูมิปัญญาสาขาศิลปกรรม

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
1	นายเฮียง พัดรัมย์	66	34 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ตัดผม
2	นายขอม เนตรประโคน	65	115 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	ตีกลองมโหรี
3	นางบุญ ปึกษาดัง	67	109 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	หมอลำกลอน
4	นางจันแดง ปึกษาดัง	67	109 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	ร้องสารภัญญ์
5	นายพูน คูรัมย์	65	35 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	ครูสอนมวยไทย

5. รายชื่อภูมิปัญญาสาขาปรัชญา ศาสนา และประเพณี

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
1	นายเด็ย เจียดประโคน	72	112 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	พิธีกรรมงานศพ
2	นายสงบ ยิ่งประโคน	60	14 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	หมอลำสุตรพิธีกรรม
3	นายบิน หิงประโคน	69	195 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกรวด	หมอลำสุตรงานมงคล
4	นางกลอน นาคประโคน	66	14 หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านกรวด	การทำพิธีสะเดาะเคราะห์
5	นางจำเนียร ไข่นาม	64	64 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	ร่างทรง / ดูดวง
6	นางทอง ภูลี	68	57 หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านกรวด	การจัดทำบายสีสู่ขวัญ
7	นายเพียบ ปุยะติ	67	50 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	หมอลำสุตรพิธีงานมงคล

6. รายชื่อภูมิปัญญาสาขาโภชนาการ

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
1	นางหนู คุ้มรัมย์	60	35 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	อาหารอีสาน
2	นางสมพร จันทร์ประโคน	63	4 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	การทำขนมโบราณ

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

ตามกลุ่มศักยภาพ 3 กลุ่ม จำนวน 115 คน

1. ข้อมูลครุภูมิปัญญาท้องถิ่น / ผู้ที่ช่วยเหลือสังคม

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
1	นายจ้อย จำจิตร	63	65 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงโค
2	นางผง ชุมเสนา	66	29 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงไหม
3	นางฉิม ทรัพย์ประโคน	64	16 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การจักสานไซ
4	นายสอน จันทน์นันท	68	56 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	การจักสาน
5	นายจันทร์ อินสำราญ	67	77 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	การทำไม้กวาด
6	นายสมศรี จันทสิน	63	1/1 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	ทำไม้กวาด
7	นายจริง เสาเปรีย	66	38/1 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การจักสานไซ
8	นายพรมมา ราโช	87	68 หมู่ที่ 14 ตำบลบ้านกรวด	การจักสาน
9	นายเชื่อม จำรัส	73	38 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านกรวด	จักสาน
10	นางพูน เชื้อนิตย์	64	8 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	ทอผ้าไหม
11	นางจำเริญ แอภประโคน	62	1 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	ทอผ้า
12	นายเครือ ทรงประโคน	74	79 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	การทำไม้กวาด
13	นายบุญ จันทสิน	62	1/1 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	การทำไม้กวาด
14	นางคำทอง คำอุด	64	14 หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านกรวด	การทอผ้าไหม
15	นางสำเภา วิงประโคน	68	109 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การทำไม้กวาด
16	นายเอียด แวนประโคน	77	103 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	การทำช่อ
17	นายจำรัส เมียคประโคน	64	7 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ช่างไม้/ช่างไฟฟ้า
18	นายเจี้ย ตาไรสง	71	70 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	ช่างไม้
19	นางแดง เอ็นดู	60	76 หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านกรวด	นวดแผนโบราณ
20	นายเรื่อน ดวงจิตร	71	82 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	แพทย์ประจำตำบล
21	นางบุญ ปักษาดัง	67	109 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	หมอลำกลอน
22	นางจันแดง ปักษาดัง	67	109 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	ร้องสรภัญญ์

1. ข้อมูลครุภูมิปัญญาท้องถิ่น / ผู้ที่ช่วยเหลือสังคม (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
23	นายพูน คุ้มรัมย์	65	35 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	ครูสอนมวยไทย
24	นายเด็ย เขียดประโคน	72	112 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	พิธีกรรมงานศพ
25	นายสงบ ยิ่งประโคน	60	14 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	หมอสูตรพิธีกรรม
26	นายบิน หิงประโคน	69	195 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกรวด	หมอสูตรงานมงคล
27	นายคลอน นาคประโคน	66	14 หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านกรวด	ทำพิธีเสกาะเคราะห์
28	นายทอง ภูลี	68	57 หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านกรวด	การจัดทำบายสีสู่ขวัญ
29	นายเพียบ ปุยะติ	67	50 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	หมอสูตรพิธีงานมงคล
30	นางหนู คุ้มรัมย์	60	35 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	อาหารอีสาน
31	นายเจียด ด้วงประโคน	70	12 หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านกรวด	การทำไม้กวาด
32	นายขอม เนตรประโคน	65	115 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	ตีกลองมโหรี
33	นายเสี่ยะ พิประโคน	78	104 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	หมอสมนไพร/หมอบเป่า
34	นายสิม แอกประโคน	63	63 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	หมอสูตร/หมอยา
35	นายเคน โลหะรักษ์	68	14 หมู่ที่ 14 ตำบลบ้านกรวด	ทำไม้กวาด

2. ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องได้รับการช่วยเหลือ

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
1	นางสมพร จันทร์ประโคน	63	4 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	การทำขนมโบราณ
2	นายขาว แอกประโคน	79	34 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงโค
3	นางรอง ทรัพย์ประโคน	65	32 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงโค
4	นายนงค์ เสือประโคน	66	61 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงโค
5	นายเชื่อง วิงประโคน	64	109 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงกระบือ
6	นางจำเนียร ไข่นาม	64	64 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	ร่างทรง / ดูดวง
7	นางคำ อ่อนไรสง	69	100 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงไหม
8	นางเรือง หนูประโคน	69	36 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงสุกร
9	นางท้ว แอกประโคน	78	37 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงสุกร
10	นางอุไร เรือนไทย	75	75 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงสุกร

2. ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องได้รับการช่วยเหลือ (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
11	นางเจียม เทื่อประโคน	90	123 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การเลี้ยงสุกร
12	นายเสียด พลหาญ	67	4 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การปลูกผักขาย
13	นายรุ่ง วิถีประโคน	65	194 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	จักสานตะกร้า
14	นายเทียม คุยประโคน	73	106 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	การสานไซ
15	นายเงิน ดินประโคน	65	32 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	การสานไซ
16	นายพรมมา แสนบุญมี	79	25 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การจักสาน
17	นายพัน ปราบริปู	73	64 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	การสานไซ
18	นายกน พิประโคน	79	6 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกรวด	การจักสาน
19	นายเกิน เส็งประโคน	61	78 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การจักสาน
20	นางจิต เส็งประโคน	86	75 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การจักสานไซ
21	นายคิม พูนประโคน	77	47 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	การสานส้มไก่
23	นายผอ ปุคประโคน	72	82 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	การสานส้มไก่
24	นางงาม สุรินรัมย์	72	50 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การจักสานไซ
25	นายสร้อย นาคประโคน	66	100 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	จักสานไซ
26	นายสริษ นาคประโคน	63	100 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	การจักสานไซ
28	นายจันทร์ อินสำราญ	67	77 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	การทำไม้กวาด
29	นายวงศ์ ศิริประโคน	74	74 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	สานส้มไก่
30	นายสุรีย์ ทิพย์บุรณ์	60	1 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	จักสานไซ
31	นายเป็ียบ จาบประโคน	63	137 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	จักสานไซใหญ่
32	นายสมศรี จันทสิน	63	1/1 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	ทำไม้กวาด
33	นางงาม แยมประโคน	63	1/1 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การจักสานไซ
34	นางคตุง คิคประโคน	71	57 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	การทอผ้าไหม
35	นางสว่าง ประคานอก	73	114 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	การทอผ้าไหม
36	นางคำทอง พัฒมณี	61	142 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	การทอผ้าไหม
37	นางคำ โลหะรักษ์	67	14 หมู่ที่ 14 ตำบลบ้านกรวด	ทอผ้าไหม
38	นายเสนอ สือประโคน	60	96 หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านกรวด	สานหญ้าคา
39	นายทวน สนานกล้า	67	9 หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านกรวด	สานหญ้าคา

2. ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องได้รับการช่วยเหลือ (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
40	นายทองใบ แคล้วณรงค์	62	4 หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านกรวด	สานหม้อกา
41	นางเลียม เมืองไทย	66	33 หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านกรวด	สานหม้อกา
42	นางลอย แคล้วณรงค์	64	19 หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านกรวด	สานหม้อกา
43	นางแหลม ทรงประโคน	74	59 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	การทำไม้กวาด
44	นางปลิว ควรประโคน	60	15/1 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	การทอผ้าไหม
45	นางเสมอ เกิดประโคน	60	73 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
46	นางม้วน กลมยา	75	67 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
47	นางโพธิ์ ทรงประโคน	65	61 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
48	นางขวง ทรงประโคน	65	68 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
49	นางภาพ แช่วประโคน	60	25 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
50	นางเท พูนประโคน	74	47 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
51	นางเทียน ทรงประโคน	65	80 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
52	นางเพช วิดประโคน	77	42 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	การทอเสื่อกก
53	นางอ่อน สีคำ	70	55 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	การทอเสื่อกก
54	นางควน ลายประโคน	60	15/1 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	การทอเสื่อกก
56	นางสาวพูน เสือชาติ	60	2 หมู่ที่ 9 ตำบลบ้านกรวด	การทอเสื่อกก
57	นางขอด วงศ์ประโคน	66	70 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
58	นางเชือด จันทร์ประโคน	64	77 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
59	นางล้อม จันทร์ประโคน	71	16 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
60	นางรบ นาคประโคน	62	101 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
61	นายควง ทวันเวทย์	64	51 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
62	นางไมล์ หาสุข	74	50/1 หมู่ที่ 14 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
63	นางเคียม องประโคน	62	37 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก
64	นางหุ่น ยืนกระมล	65	11 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	การทอผ้าไหม
65	นางดี จวงจันทร์	72	47 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	การทอผ้า
66	นางโพธิ์ จิตรเอก	74	52 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	ทำไม้กวาด
67	นายชาติ จำรัส	72	40 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านกรวด	กระป๋องดักกิ้ง

2. ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ต้องได้รับการช่วยเหลือ (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	ที่อยู่	หมายเหตุ
68	นางเสวียน สายกระสุน	67	21 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ช่างตัดเย็บ
69	นายอิน เจียดประโคน	60	3 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านกรวด	ช่างไฟฟ้า
70	นายหนู พูลมณี	68	138 หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด	ช่างไม้
71	นายรม ชัยหมก	60	143 หมู่ที่ 15 ตำบลบ้านกรวด	ช่างไม้สร้างบ้าน
72	นายเค็ด ชายประโคน	77	126 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	หมอเป่ากระดูกหัก
73	นายเดียม รอดประโคน	69	21 หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านกรวด	หมอเป่าพิษ
74	นางอิม แอกประโคน	60	91 หมู่ที่ 16 ตำบลบ้านกรวด	ทอเสื่อกก/ทอผ้า
75	นายเบ็ด คงประโคน	74	97 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกรวด	ยาสมุนไพร
76	นายเคือย งกประโคน	69	166 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกรวด	ยาสมุนไพร
77	นางขวน ชัมไม้ะ	76	58 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	นวดแผนโบราณ
78	นางน้อย โภยสำราญ	67	48 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	นวดแผนโบราณ
79	นายเสริญ วงศ์ประโคน	72	11 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	หมอดู/หมอแผนโบราณ
80	นางมาลา นากลาง	84	40 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	หมอดำแย
76	นายเคือย งกประโคน	69	166 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านกรวด	ยาสมุนไพร
77	นางขวน ชัมไม้ะ	76	58 หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านกรวด	นวดแผนโบราณ
78	นางน้อย โภยสำราญ	67	48 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	นวดแผนโบราณ
79	นายเสริญ วงศ์ประโคน	72	11 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	หมอดู/หมอแผนโบราณ
80	นางมาลา นากลาง	84	40 หมู่ที่ 11 ตำบลบ้านกรวด	หมอดำแย

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Buriram Rajabhat University

เลขที่

แบบสัมภาษณ์

การศึกษา : กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญา

ผู้สูงอายุ ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์

อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

(สำหรับ

คำชี้แจง 1. แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ ต้องการศึกษารายละเอียดข้อมูลทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ในชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อนำไปประกอบ การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปี ขึ้นไป)

1. ชื่อผู้สูงอายุ (นาย / นาง / นางสาว) นามสกุล.....
2. อายุ ปี
3. เพศ ชาย หญิง
4. ที่อยู่ปัจจุบัน เลขที่ หมู่ที่ ตำบล อำเภอ จังหวัด
 ภูมิถ้านาเคิม เลขที่ หมู่ที่ ตำบล อำเภอ จังหวัด
5. สถานภาพสมรส
 โสด สมรสอยู่ด้วยกัน สมรสแยกกันอยู่ หย่าร้าง/หม้าย
6. ระดับการศึกษา
 ไม่ได้เรียน ประถมศึกษา.....
 มัธยมศึกษา..... สูงกว่ามัธยมศึกษา.....
6. อาชีพเดิม
7. ประสบการณ์ทำงาน.....

8. ความรู้ความสามารถพิเศษ (ภูมิปัญญา)
- 1) ภูมิปัญญา สาขา ประสพการณ์ ปี
- 2) ภูมิปัญญา สาขา ประสพการณ์ ปี
- 3) ภูมิปัญญา สาขา ประสพการณ์ ปี
9. ปัจจุบันท่านประกอบอาชีพ.....
- อาชีพหลัก คือ
- ไม่ได้ประกอบอาชีพ เนื่องจาก
10. รายได้ปัจจุบัน
- ไม่มีรายได้
- มีรายได้เฉลี่ย จำนวน.....บาท / เดือน
(ระบุแหล่งรายได้
11. จำนวนสมาชิกในครอบครัว
- 1 - 3 คน 4 - 6 คน
- 7 - 9 คน มากกว่า 9 คน
12. ที่อยู่ของท่าน
- ไม่มีที่อยู่อาศัย
- มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง
- อาศัยอยู่กับบุตร
- อาศัยอยู่กับญาติพี่น้อง (ระบุ).....
13. ท่านเป็นสมาชิกกลุ่ม / ชมรมในชุมชน
- ไม่เป็น
- เป็น (ระบุ).....
14. สุขภาพของท่านในปัจจุบัน
- แข็งแรง
- ไม่ค่อยแข็งแรงหรือเจ็บป่วยเล็กน้อย
- มีโรคประจำตัว (ระบุ).....

15. ปัญหาเกี่ยวกับตัวท่านมีเรื่องใดบ้าง

1. ความพิการ	☐ มี (ระบุ	☐ ไม่มี
2. การมองเห็น	☐ มี (ระบุ	☐ ไม่มี
3. ฟัน	☐ มี (ระบุ	☐ ไม่มี
4. คีบสุรา	☐ มี (ระบุ	☐ ไม่มี
5. สูบบุหรี่	☐ มี (ระบุ	☐ ไม่มี
6. สิ่งเสพติดอื่นๆ	☐ มี (ระบุ	☐ ไม่มี
7. การพนัน	☐ มี (ระบุ	☐ ไม่มี
8. อื่นๆ (ระบุ).....		

16. ความต้องการให้หน่วยงานราชการหรือองค์กรต่างๆช่วยเหลือปัญหาความเดือดร้อน

1) เรื่อง	โดย
2) เรื่อง	โดย
3) เรื่อง	โดย
4) เรื่อง	โดย

ส่วนที่ 2

ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการความรู้ความสามารถพิเศษ (ภูมิปัญญา) ต่อเนื่องจากข้อ 8 ส่วนที่ 1

17. ท่านมีประสบการณ์และมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในเรื่องใดบ้าง และเป็นระยะเวลาเท่าใด

1. สาขา	ประสบการณ์	ปี
2. สาขา	ประสบการณ์	ปี
3. สาขา	ประสบการณ์	ปี
4. สาขา	ประสบการณ์	ปี

18. ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาของท่าน

- โดยตัวท่านเอง : เรื่อง..... ช่วงเวลา.....
- รวมเป็นกลุ่ม / หมุ่คณะ : เรื่อง..... ช่วงเวลา.....
- ช่วงเทศกาล / พิธีกรรม : เรื่อง..... ช่วงเวลา.....
- ความถี่ในการถ่ายทอด ครั้ง / เดือน / ปี

- / 19. ท่านมีความยินดีที่จะ...

19. ท่านมีความยินดีที่จะร่วมถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาของท่านต่อชุมชนหรือไม่
- ยินดี เนื่องจาก.....
- ไม่ยินดี เนื่องจาก.....
20. ท่านมีรูปแบบวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตอย่างไร
- โดยการปฏิบัติจริง สถานที่
- โดยการสาธิต สถานที่
- โดยการสอน/บรรยาย สถานที่
- โดยผ่านศูนย์ถ่ายทอด สถานที่
21. กลุ่มเป้าหมายที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาของท่าน ได้แก่
- เด็ก - เยาวชน : เรื่อง..... ช่วงเวลา.....
- สตรี- เยาวสตรี : เรื่อง..... ช่วงเวลา.....
- ประชาชน / ผู้สนใจทั่วไป : เรื่อง..... ช่วงเวลา.....
- อื่น ๆ (ระบุ): เรื่อง..... ช่วงเวลา.....
22. ท่านได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาของท่าน จากหน่วยงานราชการหรือองค์กรต่างๆ ไต่บ้าง อย่างไร
- ชื่อหน่วยงาน / องค์กร
การส่งเสริมสนับสนุน
- ชื่อหน่วยงาน / องค์กร
การส่งเสริมสนับสนุน
- ชื่อหน่วยงาน / องค์กร
การส่งเสริมสนับสนุน
- ชื่อหน่วยงาน / องค์กร
การส่งเสริมสนับสนุน
- ชื่อหน่วยงาน / องค์กร
การส่งเสริมสนับสนุน

แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

กระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการเสริมสร้างคุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

ชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดน์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

(สำหรับทีมครุภูมิปัญญาผู้สูงอายุ)

คำชี้แจง กรุณากรอกข้อมูลลงในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริง

ตอนที่ 1 ข้อมูลครุภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ประกอบด้วย

1.1 ชื่อ สกุล อายุ ปี

1.2 ที่อยู่ปัจจุบัน / ภูมิลำเนาเดิม ตำบล

อำเภอ จังหวัด

1.3 ภูมิลำเนาเดิม ตำบล อำเภอ

จังหวัด

1.4 สถานภาพการสมรส

โสด สมรสอยู่ด้วยกัน สมรสแยกกันอยู่ หย่าร้าง/หม้าย

1.5 ระดับการศึกษา

ไม่ได้เรียน ประถมศึกษา.....

มัธยมศึกษา..... สูงกว่ามัธยมศึกษา.....

1.6 อาชีพ รายได้ บาท

1.7 ประสบการณ์ทำงาน / ความรู้ / ภูมิปัญญา

.....

1.8 การเป็นสมาชิกกลุ่ม / ชมรมในชุมชน

.....

1.9 ความต้องการให้หน่วยงานราชการหรือองค์กรต่างๆช่วยเหลือปัญหาความ

เดือดร้อน

.....

คำชี้แจง กรุณากรอกข้อมูลลงในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริง

ตอนที่ 2 การศึกษาภูมิปัญญาผู้สูงอายุ (แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก : In-depth Interviews)

ประกอบด้วย

2.1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

.....

2.2 กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ

.....

2.3 การเริ่มต้นรับรู้ภูมิปัญญาจากผู้ใด / สถานที่ใด

.....

2.4 รูปแบบการเรียนรู้และสั่งสมความรู้ภูมิปัญญา

.....

2.5 การถ่ายทอดภูมิปัญญามีรูปแบบวิธีการอย่างไร (การบอกเล่า การปฏิบัติ ให้เห็น การพบปะแลกเปลี่ยนร่วมกัน)

.....

2.6 ความต่อเนื่องในการสืบทอด / ถ่ายทอด ในปัจจุบัน (ความถี่)

.....

2.7 รับถ่ายทอดในอดีตและปัจจุบันได้แก่บุคคลกลุ่มใด

.....

2.8 หน่วยงาน / สถาบันต่างๆ ที่เข้ามาดูแล ส่งเสริมและสนับสนุน ได้แก่องค์กรใด และวิธีการอย่างไร

.....

2.9 องค์ความรู้ภูมิปัญญา (กระบวนการ / รูปแบบ และลักษณะการนำไปใช้
ประโยชน์) ในปัจจุบัน

.....

.....

2.10 ปัญหา อุปสรรค / ข้อเสนอแนะ

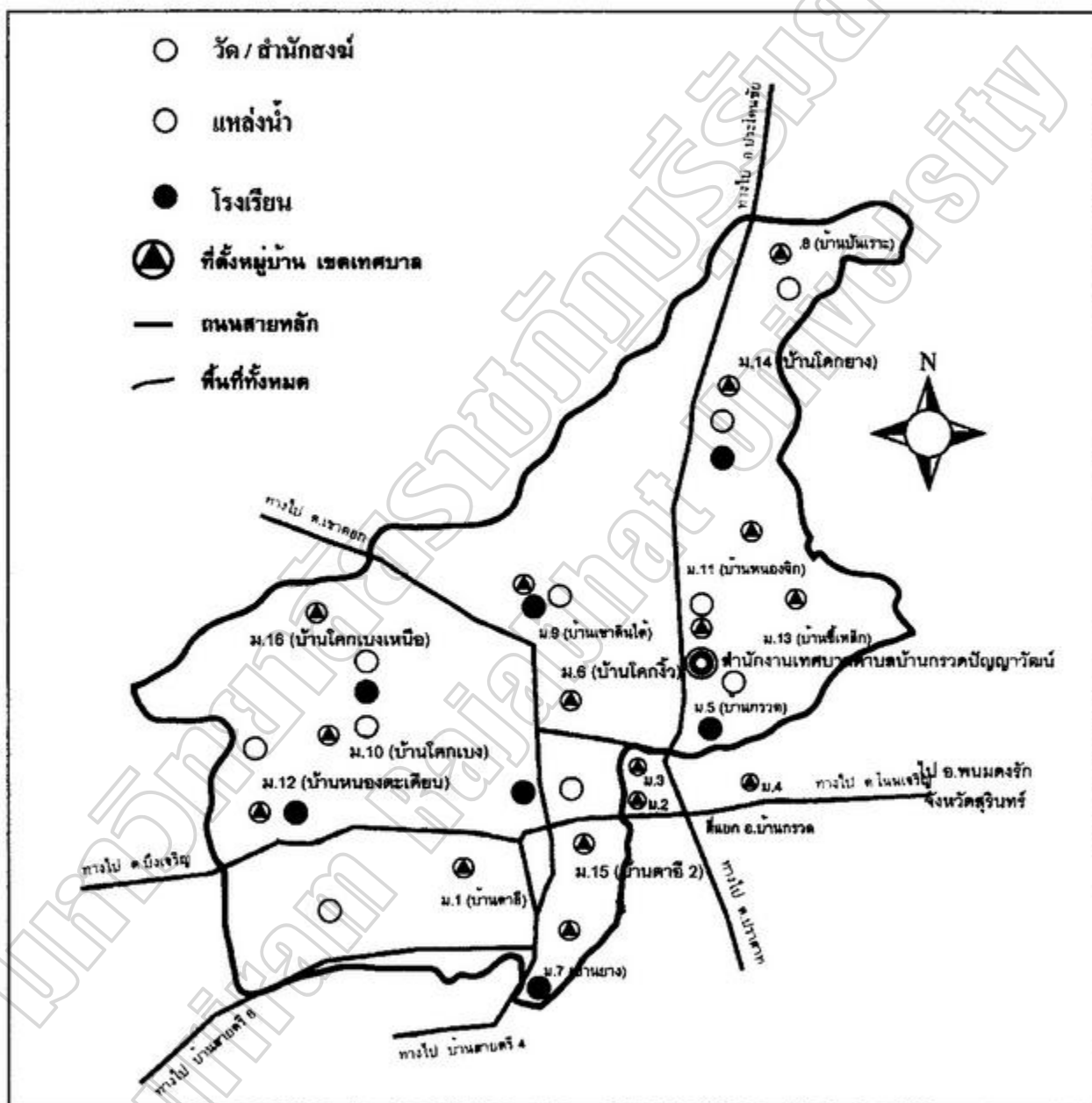
.....

.....

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Buriram Rajabhat University

ภาคผนวก ง
แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชน

แผนที่แสดงที่ตั้ง หมู่บ้าน วัด-สำนักสงฆ์ โรงเรียน แหล่งน้ำธรรมชาติ
เขตพื้นที่เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

พื้นที่ประมาณ 33 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 20,625 ไร่ จำนวน 15 หมู่บ้าน (ยกเว้น หมู่ที่ 4)
ที่มา (เทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญญาวัดณ์, 2551, 11)

ภาคผนวก จ

ภาพกิจกรรมภูมิปัญญาผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลบ้านกรวดปัญหาวัณห์

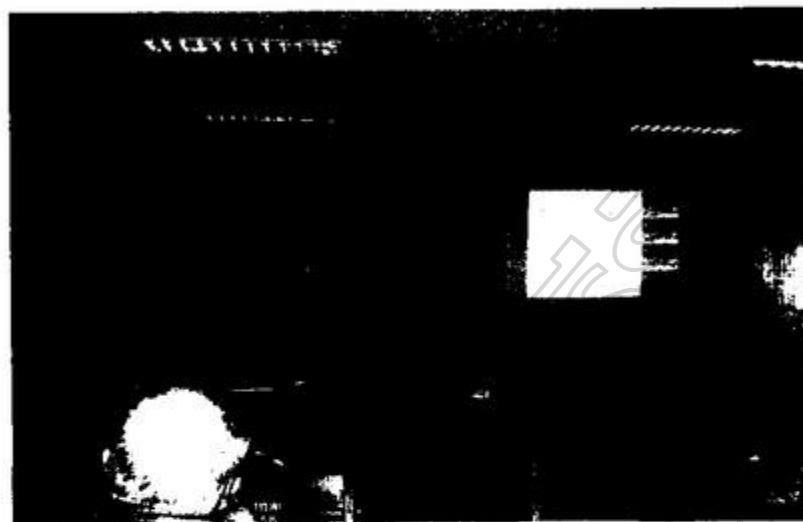
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Buriram Rajabhat University

ภาพกิจกรรม ประชุมที่มวิจัย

เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2551

ภาพกิจกรรม การประชุมชี้แจงโครงการร่วมกับชุมชนและภาคีเครือข่าย
เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2551

ภาพกิจกรรม ประชุมออกแบบเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2551

ภาพกิจกรรม ทีมวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลกิจกรรมผู้สูงอายุ

วันที่ 13 - 27 กันยายน 2551

ภาพกิจกรรม ทีมวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลกิจกรรมผู้สูงอายุ

วันที่ 13 - 27 กันยายน 2551

ภาพกิจกรรม การประชุมเพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

วันที่ 28 พฤศจิกายน 2551

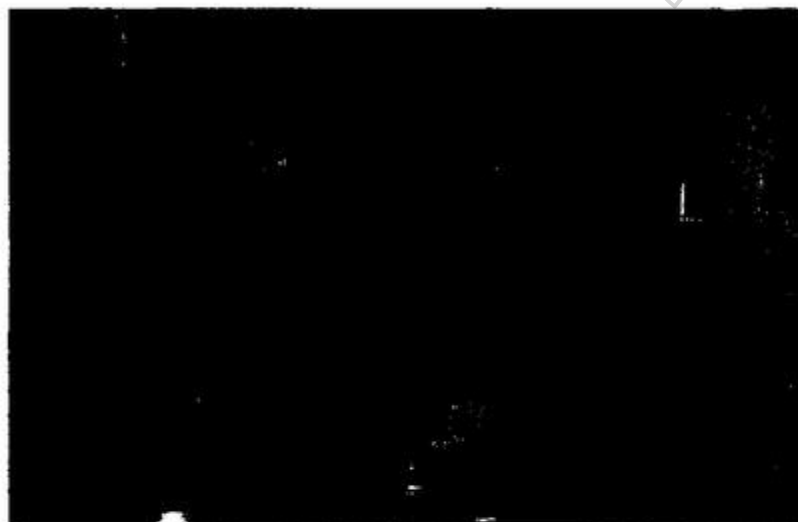
ภาพกิจกรรม เวทีประชุมนำเสนอข้อมูลระดับตำบล (เวทีคืนข้อมูล)

เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2551

ภาพกิจกรรม เวทีประชุมนำเสนอข้อมูลระดับตำบล (เวทีคืนข้อมูล)

เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2551

ภาพกิจกรรม การฝึกอบรมภูมิปัญญาผู้สูงอายุในชุมชน

วันที่ 8 พฤษภาคม 2552

ภาพกิจกรรม การศึกษาดูงานที่บ้านหนองเผือก หมู่ที่ 3 ตำบลหนองทุ่ม
อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
วันที่ 13 มิถุนายน 2552

ภาพกิจกรรม การศึกษาดูงานที่บ้านหนองเผือก หมู่ที่ 3 ตำบลหนองทุ่ม
อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม
วันที่ 13 มิถุนายน 2552

ภาพกิจกรรม เวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
ณ โรงเรียนโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
วันที่ 26 มิถุนายน 2552

ภาพกิจกรรม เวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
ณ โรงเรียนโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
วันที่ 26 มิถุนายน 2552

ภาพกิจกรรม เวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
ณ โรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
วันที่ 26 มิถุนายน 2552

ภาพกิจกรรม เวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
ณ โรงเรียนเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
วันที่ 26 มิถุนายน 2552

ภาพกิจกรรม เวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
ณ โรงเรียนโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
วันที่ 26 มิถุนายน 2552

ภาพกิจกรรม เวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
ณ โรงเรียนเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
วันที่ 26 มิถุนายน 2552

ภาพกิจกรรม เวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
ณ โรงเรียนโรงเรียนบ้านหนองตะเคียน หมู่ที่ 12 ตำบลบ้านกรวด อำเภอบ้านกรวด
วันที่ 26 มิถุนายน 2552

ภาพกิจกรรม สรุปรบทเรียนการถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุ
เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2552

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Buriram Rajabhat University

ประวัติย่อผู้วิจัย

182451

ว.พ.
307.14

2, 164 5'

25/1/25

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายประยุทธ์ พานิชนอก
วันเดือนปีเกิด	16 มีนาคม พ.ศ. 2510
สถานที่เกิด	อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	58 หมู่ที่ 6 ตำบลโนนเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา โทร. 0 4428 7061 มือถือ 08 1976 2240
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	นักพัฒนาสังคม ระดับชำนาญการ นิคมสร้างตนเองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	นิคมสร้างตนเองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา 30110
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2525 มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 2530 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาวิชาเกษตรกรรม วิทยาลัยเกษตรกรรมนครราชสีมา พ.ศ. 2537 ส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์บัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. 2552 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์